

ਪਰਵਾਸ

ਚਿੱਤਰਕਾਰ:

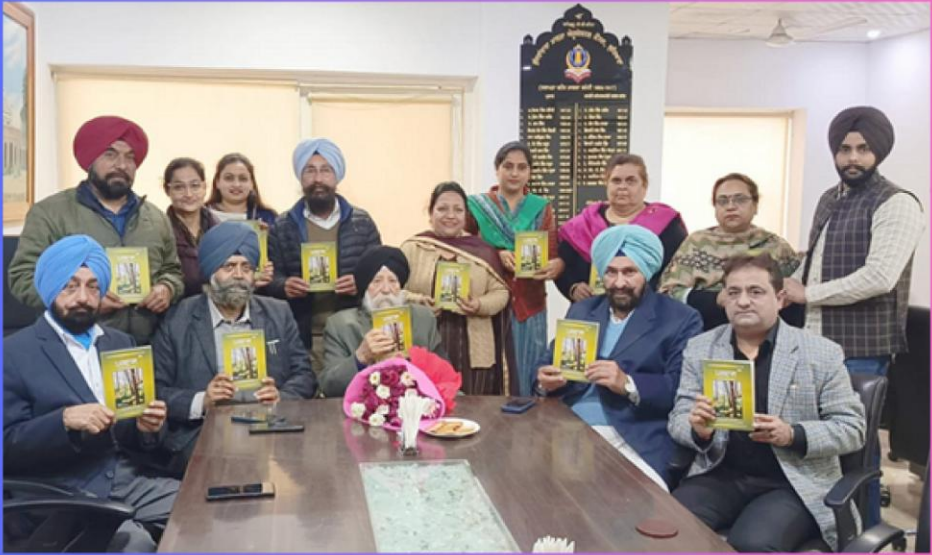
ਬਿੰਦੂ ਦਲਵੀਰ ਕੌਰ (ਕੈਨੇਡਾ)

Bindoo

ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਅਧਿਐਨ ਕੇਂਦਰ

ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਖ਼ਾਲਸਾ ਕਾਲਜ, ਲੁਧਿਆਣਾ

ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਅਧਿਐਨ ਕੇਂਦਰ

ਪਰਵਾਸ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਦਾ 36ਵਾਂ ਅੰਕ ਲੋਕ ਅਰਪਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ

ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਅਧਿਐਨ ਕੇਂਦਰ ਵੱਲੋਂ ਡਾ. ਦਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਕਥੂਰੀਆ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਧਰਮ ਪਤਨੀ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਤੇਜਿੰਦਰ ਕੌਰ ਅਤੇ ਪਰਵਾਸੀ ਲੇਖਕ ਡਾ. ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਰਾਏ ਇੰਗਲੈਂਡ, ਬੀਬੀ ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਸੈਕਰਾਮੈਂਟੋ ਦਾ ਸਨਮਾਨ

ਪਰਵਾਸ

(ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ)

ਮੁੱਖ ਸੰਪਾਦਕ
ਡਾ. ਸ. ਪ. ਸਿੰਘ

ਮੁੱਖ ਪ੍ਰਬੰਧਕ

ਪ੍ਰਿੰ. ਡਾ. ਅਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ

ਸੰਪਾਦਕ

ਡਾ. ਤੇਜਿੰਦਰ ਕੌਰ
ਪ੍ਰੋ. ਸ਼ਰਨਜੀਤ ਕੌਰ

ਉਪ-ਸੰਪਾਦਕ

ਡਾ. ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਦੁਆ

ਡਾ. ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ

ਸਹਿਯੋਗੀ (ਭਾਰਤ)

ਪ੍ਰੋ. ਗੁਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ

+919872631199

ਪ੍ਰੋ. ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਛਾਬੜਾ

+919815100791

ਡਾ. ਵਨੀਤਾ (ਦਿੱਲੀ)

+919811323640

ਡਾ. ਲਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੌਹਲ

+919417194812

ਡਾ. ਧਨਵੰਤ ਕੌਰ

+919417243245

ਡਾ. ਗੁਰਇਕਬਾਲ ਸਿੰਘ

+919815826301

ਡਾ. ਮੁਨੀਸ਼ ਕੁਮਾਰ

+917837901025

ਸਹਿਯੋਗੀ (ਵਿਦੇਸ਼)

ਸੁੱਖੀ ਬਾਠ (ਪੰਜਾਬ ਭਵਨ ਕੈਨੇਡਾ)

+16045064426

ਪ੍ਰੋ. ਸਰਬਜੀਤ ਸਿੰਘ (ਕੈਨੇਡਾ)

+16047658417

ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਚਾਹਲ (ਯੂ. ਕੇ.)

+447491073808

ਮੋਹਨ ਗਿੱਲ (ਕੈਨੇਡਾ)

+17789080914

ਡਾ. ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਲ ਕੌਰ (ਕੈਨੇਡਾ)

+918146565014

ਕੁਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ (ਅਮਰੀਕਾ)

+19253130281

ਸਰਬਜੀਤ ਸੋਹੀ (ਆਸਟਰੇਲੀਆ)

+61410584302

ਸਹਿ-ਸੰਪਾਦਕ (ਤਕਨੀਕੀ): ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ +919465642568

ਇਸ ਅੰਕ ਵਿਚ

ਸੰਪਾਦਕੀ

ਡਾ. ਸ. ਪ. ਸਿੰਘ

ਅੰਕ ਦੇ ਲੇਖਕ

ਗ. ਸ. ਨਕਸ਼ਦੀਪ ਪੰਜਕੋਹਾ

6-30

ਮਿੱਟੀ ਮਾਣ ਕਰੇ: ਬਿੰਦੂ ਮਠਾੜੂ
ਮੁਲਾਕਾਤ: ਗ. ਸ. ਨਕਸ਼ਦੀਪ ਪੰਜਕੋਹਾ
ਨਕਸ਼ਦੀਪ ਪੰਜਕੋਹਾ ਦਾ ਨਾਵਲ ਸਾਹਿਤ
ਕਵਿਤਾਵਾਂ

ਡਾ. ਲਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੌਹਲ
ਡਾ. ਗੁਰਬੀਰ ਸਿੰਘ ਬਰਾੜ
ਡਾ. ਅਕਾਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੌਰ
ਗ. ਸ. ਨਕਸ਼ਦੀਪ ਪੰਜਕੋਹਾ

ਗਜ਼ਲਾਂ/ਨਜ਼ਮਾਂ

31-41

ਬਿਕਰਮ ਸੋਹੀ
ਸੁਰਿੰਦਰ ਸੁਨੱੜ
ਜਸਵੰਤ ਕੌਰ ਕੰਗ ਬੈਂਸ

ਤਰਨਦੀਪ ਬਿਲਾਸਪੁਰ
ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੱਗਾ ਗਿੱਲ

ਰਾਜਪਾਲ ਬੋਪਾਰਾਏ
ਤਖਤਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ

ਕਹਾਣੀਆਂ

42-53

ਮੋਹ-ਜਾਲ
ਹੱਥਾਂ 'ਚੋਂ ਕਿਰਦੀ ਰੇਤ

ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸੇਖਾ
ਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੋਢੀ

ਲੇਖ

54-71

ਸੁਰਜੀਤ ਪਾਤਰ ਦੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਪਰਵਾਸੀ ਅਨੁਭਵ
ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਵਿੱਚ ਪਰਵਾਸੀ ਜੀਵਨ-ਯਥਾਰਥ

ਡਾ. ਮਨਦੀਪ ਕੌਰ
ਡਾ. ਕੁਲਵਿੰਦਰ ਕੌਰ ਛੀਨਾ

ਪੁਸਤਕ ਚਰਚਾ

72-82

ਹੈਲੋ! ਮੈਂ ਲਾਹੌਰ ਤੋਂ ਬੋਲਦਾਂ: ਗੁਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ 'ਗਿੱਲ ਰੌਂਤਾ'
ਤੋਹਫਾ: ਸੁਰਿੰਦਰ ਗੀਤ

ਪ੍ਰੋ. ਗੁਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ
ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਕੰਬੋਜ

ਸੱਜਣ ਮੇਰੇ ਰੰਗੁਲੇ

83-89

ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਾਇਰੀ ਦਾ ਮੋਰ: ਗਿੱਲ ਮੋਰਾਂਵਾਲੀ

ਡਾ. ਰਾਜਵੰਤ ਕੌਰ 'ਪੰਜਾਬੀ'

ਸਰਗਰਮੀਆਂ

90-102

ਪਰਵਾਸ ਤ੍ਰੈ ਮਾਸਿਕ ਪੱਤ੍ਰਿਕਾ ਦਾ 37ਵਾਂ ਅੰਕ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਸਨਮੁੱਖ ਕਰਦਿਆਂ ਮੈਨੂੰ ਅਤਿਅੰਤ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਉਹ ਭਰ ਵਗਦਾ ਦਰਿਆ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਵਿਸ਼ਵ ਦੇ ਹਰ ਕੋਨੇ ਵਿੱਚ ਵਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਵੱਖਰੀ ਵਿਧਾ ਵਜੋਂ ਸਥਾਪਿਤ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਕੁਝ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਉਠਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਭਵਿੱਖ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਜੰਮੀ ਪਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਆਪਣੇ ਪੁਰਖਿਆਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਜਿਆਦਾ ਵਾ-ਬਾਸਤਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਨਾਂ ਹੀ ਇਸ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਪੜ੍ਹਨ ਤੇ ਲਿਖਣ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਰੁਚੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਹ ਗੱਲ ਨਿਸ਼ਚੇ ਨਾਲ ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਪਰਵਾਸ ਤੇ ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮੁਲਕਾਂ ਦੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਨੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਕੈਨੇਡਾ, ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਅਤੇ ਹੋਰ ਮੁਲਕਾਂ ਦੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦਾ ਖੁੱਲ ਦਿਲੀ ਨਾਲ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਿਸਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੇ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਪਰਵਾਸ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਨਾਲ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਗਿਣਾਤਮਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵੱਡਾ ਹੁਲਾਰਾ ਮਿਲਿਆ ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਜੇਕਰ ਗੁਣਾਤਮਕ ਪੱਖੋਂ ਦੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਮਿਆਰ ਕੁਝ ਘਟਿਆ ਵੀ ਹੈ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਜ਼ਰੂਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਨੌਜਵਾਨ ਵਰਗ ਵੀ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮੁਲਕਾਂ ਦੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਲਈ ਕੁਝ ਨਵੇਂ ਨਿਯਮ ਤੇ ਵਿਨਿਯਮ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਜਿਸ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਪਰਵਾਸ ਨੂੰ ਕੁਝ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਸਾਹਿਤ ਵੀ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਏਗਾ। ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤ ਨਿਰੰਤਰ ਹੀ ਦਰਪੇਸ਼ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕਰੇਗਾ। ਬਦਲਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਨਵੇਂ ਪਰਵਾਸੀ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਵੱਸੇ ਹੋਏ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਜੇਕਰ ਆਪਸੀ ਮਿਲਵਰਤਨ ਅਤੇ ਸਹਿਜਤਾ ਨਾਲ ਸੁਖਾਵਾਂ ਮਾਹੌਲ ਬਣਾ ਕੇ ਅੱਗੇ ਵਧਣਗੇ ਤਾਂ ਚਾਹੇ ਪੰਜਾਬੀ ਜਨਜੀਵਨ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਸਾਹਿਤ ਹੋਵੇ ਨਤੀਜੇ ਸੁਖਾਵੇਂ ਹੋਣਗੇ। ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਵਿਚਲੀ ਤਬਦੀਲੀ ਦਾ ਕੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਵੇਗਾ ਇਸ ਬਾਰੇ ਨਿਸ਼ਚੇ ਨਾਲ ਤਾਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਬਸ ਅਨੁਮਾਨ ਹੀ ਲਗਾਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਫਿਰ ਵੀ ਆਸਵੰਦ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆ ਸਾਡੀ ਇਹ ਦਿਲੀ ਕਾਮਨਾ ਹੈ ਕਿ ਵੱਖ ਵੱਖ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿੱਚ ਰਚਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ, ਸਾਹਿਤ ਸਭਾਵਾਂ ਅਤੇ ਪਾਠਕ ਸੰਜੀਦਗੀ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਨਿਰੰਤਰ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ ਕਰਨ।

ਮਿੱਟੀ ਮਾਣ ਕਰੋ

ਰੰਗਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਸੁੰਦਰ ਸੁਮੇਲ: ਬਿੰਦੂ ਮਠਾੜੂ

ਡਾ. ਲਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੌਹਲ

ਕੈਨਵਸ ਉੱਤੇ ਮੇਲੁਦੀ ਕੁਦਰਤ ਨੂੰ ਨੇੜਿਓਂ ਵੇਖਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਬਿੰਦੂ ਮਠਾੜੂ ਦੀਆਂ ਕਲਾਕ੍ਰਿਤੀਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਕਵਿਤਾ ਵਿਚੋਂ ਝਰਦੀ ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਆਨੰਦ ਮਾਨਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਵੀ ਬਿੰਦੂ ਮਠਾੜੂ ਦੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਪੜ੍ਹਣੀਆਂ ਪੈਣਗੀਆਂ। ਅਜਿਹਾ ਅਦਭੁਤ ਸਮੇਲ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤਾਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੰਗਾਂ ਦੀ ਰੂਹ ਦੀ ਪਛਾਣ ਵੀ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਗਹਿਰਾ ਅਹਿਸਾਸ ਵੀ ਹੋਵੇ।

ਮਾਤਾ ਮਹਿੰਦਰ ਕੌਰ ਅਤੇ ਪਿਤਾ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੇ ਕਸਬੇ ਜਗਰਾਉਂ ਦੇ ਨੇੜਲੇ ਪਿੰਡ ਚੌਂਕੀਮਾਨ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਵਾਲੀ ਦਲਵੀਰ ਕੌਰ ਚੜ੍ਹਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਹੀ ਆਪਣੀ ਕਵਿਤਾ ਅਤੇ ਚਿੱਤਰਕਾਰੀ ਕਰਕੇ ਬਿੰਦੂ ਮਠਾੜੂ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਜਾਣੀ ਜਾਣ ਲੱਗੀ।

ਯਥਾਰਥ/ਰਵਾਇਤੀ ਚਿੱਤਰਕਾਰੀ ਦੇ ਵੱਡੇ ਥੰਮੜਿਆਂ ਵਿਚ ਸ਼ੋਭਾ ਸਿੰਘ, ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਠਾਕੁਰ ਜੀ ਸਿੰਘ, ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ, ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਸਰੋਤ ਮੰਨ ਕੇ, ਰੰਗਾਂ ਅਤੇ ਰੇਖਾਵਾਂ ਰਾਹੀਂ, ਯਥਾਰਥ ਨੂੰ ਕਲਪਨਾ ਦੇ ਖੰਭ ਲਾ ਕੇ, ਕੈਨਵਸ ਦੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਅਸਮਾਨ ਵਿਚ ਉਡਾਰੀਆਂ ਭਰਨ ਵਾਲੀ ਬਿੰਦੂ ਮਠਾੜੂ, ਇਕ ਅਦਭੁਤ ਸੁਪਨਸਾਜ਼ ਹੈ। ਉਹ ਚਾਹੇ ਪੇਟਿੰਗ ਕਰ ਰਹੀ ਹੋਵੇ ਚਾਹੇ ਕਵਿਤਾ ਲਿਖ ਰਹੀ ਹੋਵੇ, ਉਸਦੀ ਸੋਠ, ਉਸਦੇ ਸੁਪਨੇ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਕਲਪਨਾ, ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਰਹੱਸਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਦੀ ਜਗਿਆਸਾ ਉੱਤੇ ਕੇਂਦਰਿਤ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਜਗਿਆਸਾ ਦੀ ਇਸ ਯਾਤਰਾ ਵਿਚ ਉਸਦੇ

ਅੰਗ ਸੰਗ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ- ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਰਸਾ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਅਧਿਆਤਮ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਮਹਾਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਦੁਨੀਆਵੀ ਰਹੱਸਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਉਸਦੀ ਬੋਧ-ਯਾਤਰਾ ਹੀ, ਉਸਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ ਜੋ ਰੰਗਾਂ, ਰੇਖਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਰਾਹੀਂ ਵੱਖ ਵੱਖ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ ਵੱਖ

ਵੱਖ ਆਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਰੂਪਮਾਨ ਹੁੰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਕਾਲਜ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਫਾਈਨ ਆਰਟਸ ਨੂੰ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇ ਵਜੋਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਤੋਂ ਫਾਈਨ ਆਰਟਸ ਦੀ ਸਨਾਤਨ ਬਣ ਕੇ ਅਤੇ ਇਕ ਬੀ. ਐਫ. ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਬਣਨ ਉਪਰੰਤ ਉਹ ਰੰਗਾਂ ਅਤੇ ਰੇਖਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਹੋ ਗਈ। ਰੰਗਾਂ ਰੇਖਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਭੁਲ ਭੁੱਲਈਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਅਤੇ ਕੈਨਵਸ ਉੱਤੇ ਸਾਕਾਰ ਕਰਨਾ ਉਸਨੂੰ ਸਕੂਨ ਦੇਣ ਲੱਗਿਆ। ਇਸ ਸਫ਼ਰ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਸੰਸਾਰ ਵੀ ਉਸਦੇ ਅੰਗ ਸੰਗ ਰਿਹਾ। ਪੰਜਾਬੀ ਗ਼ਜ਼ਲਕਾਰੀ ਵੀ ਉਸਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸਹਿਜ ਬਣ ਗਈ। ਕਲਾ ਉਸ ਲਈ ਇਕ ਥਰੈਪੀ ਹੈ ਜੋ ਉਸਨੂੰ ਅੰਦਰੂਨੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਅਤੇ ਸਦਭਾਵਨਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਚਾਨਣ ਵਿਚੋਂ ਝਰਦੀਆਂ ਰਿਸ਼ਮਾਂ ਦੀ ਤੂਲਿਕਾ ਉਸਦੇ ਪੋਟਿਆਂ ਦੇ ਸਪਰਸ਼ ਨਾਲ, ਅਦਭੁਤ ਖ਼ਿਆਲਾਂ ਨੂੰ ਅਦਭੁਤ ਆਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਸਾਕਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਮਾਂ ਬੇਹੱਦ ਸ਼ਿੱਦਤ ਨਾਲ ਉਸਦੇ ਹਿੱਸੇ ਆਇਆ ਹੈ।

1994 ਤੋਂ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿਚ ਵੱਸਣ ਵਾਲੀ ਬਿੰਦੂ ਮਠਾਤੂ ਦੀ ਹਰ ਕਲਾਕ੍ਰਿਤੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਸੱਚ ਨੂੰ, ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਖਿਲਾਰ ਵਿਚ ਵਿਦਮਾਨ ਮੰਨ ਕੇ, ਆਪਣਾ ਕਾਰਜ ਨਿਭਾਉਂਦੀ ਦਿਸਦੀ ਹੈ। ਮਨ ਦੀ ਵੇਦਨਾ ਨੂੰ, ਦੁਨਿਆਵੀ ਸੰਵੇਦਨਾ ਨਾਲ ਇਕਮਿਕ ਕਰਕੇ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਮੇ ਨੂੰ ਕੈਨਵਸ ਦਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਮਾ ਬਣਾ ਲੈਣ ਦੀ ਕਲਾ ਉਸਨੂੰ ਭਲੀਭਾਂਤ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਉਸਦੀਆਂ ਕਲਾਕ੍ਰਿਤੀਆਂ ਵਿਚ ਪਾਣੀ

ਦੀਆਂ ਛੱਲਾਂ ਹਨ, ਸਮੁੰਦਰ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਹਨ, ਪੱਤਿਆਂ ਦੀ ਸਰਰ ਸਰਰ ਹੈ, ਹਵਾ ਦਾ ਰੁਮਕਣਾ ਹੈ, ਬੱਦਲਾਂ ਦੀਆਂ ਅਠਖੇਲੀਆਂ ਹਨ, ਸਮੁੰਦਰ ਵਰਗੀ ਨੀਲੀ ਭਾਅ ਮਾਰਦਾ ਆਕਾਸ਼ ਹੈ, ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਦੀ ਵਿਸ਼ਾਲਤਾ ਹੈ। ਕਲਾਕ੍ਰਿਤੀਆਂ ਵਿਚ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਉਜਾਗਰ ਕਰਕੇ ਦਰਸ਼ਕ ਨੂੰ ਸੱਚ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਾਉਣ ਦਾ ਸਫ਼ਲ ਯਤਨ ਹੈ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਲਾਕ੍ਰਿਤੀਆਂ ਵਿਚ- ਆਦਿ ਸੱਚ ਜੁਗਾਦਿ ਸਚੁ, ਜੋ ਕਿਫ਼ੂ ਹੈ ਸੋ ਤੇਰਾ, ਮਨ ਤੂ ਜੋਤਿ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਦੇਇ ਕਰ ਜੋਤਿ ਕਰੁ ਅਰਦਾਸ, ਆਦਿ ਕਲਾ ਕ੍ਰਿਤੀਆਂ ਵੇਖੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।

ਜੋਤਿਸ਼ ਅਤੇ ਹੋਮਿਓਪੈਥੀ ਦੇ ਕਸਬ ਨਾਲ ਵੀ ਗਹਿਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਬਿੰਦੂ ਮਠਾਤੂ ਦੀਆਂ ਗ਼ਜ਼ਲਾਂ ਵਿਚ ਗੁਜ਼ਰੀਏ ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਇਕ ਹੋਰ ਕਮਾਲ ਦੀ ਝਲਕ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਉਸਦੇ ਤਿੰਨ ਗ਼ਜ਼ਲ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ‘ਸੁਰਇਲਾਹੀ’, ‘ਸਵੈਸੰਸਾਰ’ ਅਤੇ ‘ਹਰਫ਼ ਇਲਾਹੀ’ ਛਪ

ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਵੀ ਸਾਬਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਸਦੀ ਧੁਨ ਇਲਾਹੀ ਸੰਸਾਰ ਨਾਲ ਸਹਿਜ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੀ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਖਾਰੀ ਸਭਾ ਵੈਨਕੂਵਰ ਸਮੇਤ ਕੈਨੇਡਾ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸਾਹਿਤ/ਕਲਾ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜ ਕੇ ਸਾਹਿਤ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦਾ ਉਸਦਾ ਕਾਰਜ ਵੀ ਨਿਰੰਤਰ ਜਾਰੀ ਹੈ। ਉਸਦੀਆਂ ਗ਼ਜ਼ਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਗੁਜ਼ਰਨਾ ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਲਾਕ੍ਰਿਤੀਆਂ ਵਿਚ ਗੁਜ਼ਰਨ ਵਾਂਗ ਹੀ ਹੈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸੁਖਮ ਭਾਵੀ ਵਲਵਲੇ ਹਨ। ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਮੇ ਹਨ, ਕਾਦਰ ਦੇ ਜਲਵਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਸਿਰਜਣਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਏਨਾਂ ਸਹਿਜ, ਸੁਖਮ ਅਤੇ ਸੰਵੇਦਨਾ ਭਰਿਆ ਹੈ ਕਿ ਰੂਹ ਸਰਸ਼ਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਰਵਾਇਤੀ ਦੋਹਾ ਸ਼ੈਲੀ ਦੇ ਝਲਕਾਰੇ ਅਦਭੁਤ ਆਭਾ ਬਖੇਰਦੇ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।

ਕੀ ਆਲਮ ਦਾ ਫਲਸਫਾ, ਬੰਦਾ ਹਾਲੇ ਦੰਗ
ਜੀਵਨ ਨੂਰੀ ਖਾਬ ਹੈ, ਜੇ ਜਿਉਣੇ ਦਾ ਢੰਗ

ਉਸਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦਾਂ, ਭਾਵਾਂ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਜੜਤ ਇਕ ਦੂਸਰੇ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਭੇਦ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪਾਠਕ ਸਹਿਜ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੀ ਸੰਦੇਸ਼ ਗ੍ਰਸਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ? ਵਗਦੀ ਧਾਰਾ, ਅੰਬਰ ਤਾਰਾ ਘੁੰਮਦੀ ਧਰਤੀ, ਨਾਦ ਪਾਸਾਰਾ ਚੜ੍ਹਦੇ ਸੂਰਜ, ਛਿਪਦੀ ਛਾਇਆ

ਸਭ ਉਸਦੇ ਫੁਰਮਾਨ ਵੇ ਸਾਈਆਂ

ਭਗਤੀ ਸ਼ਕਤੀ ਸਾਰੀ ਲੀਲਾ
ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਫੁਲਕਾਰੀ
ਕਾਵਿ ਕਲਾ ਸੰਗੀਤ ਕਲਾ
ਤਸਵੀਰਾਂ ਦਾ ਸੰਸਾਰ

ਜੀਵਨ ਪੈਂਡਾ, ਸਫ਼ਰ ਦੁਰਾਡੇ, ਸ਼ਾਮ ਸਵੇਰੇ ਨੇ
ਕੀਤੀ ਆਪਣੀ ਹੀ ਪਰਕਰਮਾ ਚਿੰਤਨ ਮੇਰੇ ਨੇ

ਆਪਣੇ ਚਿੰਤਨ ਦੀ ਸਵੈ ਪਰਕਰਮਾ ਕਰਨਾ ਕੋਈ ਸਹਿਜ ਕਾਰਜ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਹ ਬੇਹੱਦ ਬਿਪਰਾ ਪੈਂਡਾ ਹੈ।

ਜਿਸਨੂੰ ਬਿੰਦੂ ਮਠਾਤੂ ਨੇ ਸਹਿਜ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੀ ਸਾਧ ਲਿਆ ਹੈ। ਰੰਗਾਂ ਰੇਖਾਵਾਂ, ਸ਼ਬਦਾਂ, ਭਾਵਾਂ, ਵਲਵਲਿਆਂ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਅਦਭੁਤ ਸੰਜੋਅ ਉਸਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦਾ ਸਹਿਜ ਹੈ। ਇਸ ਸਹਿਜ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਪਰੋ ਕੇ ਸਰਬ ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਸਿਰਜਣਾ ਉਸਦਾ ਕਮਾਲ ਹੈ

ਚੰਦਰ, ਸੂਰਜ, ਅੰਬਰ ਸਾਂਝੇ,
ਸਫ਼ਰ ਹਵਾ ਦਾ ਸਾਂਝਾ
ਧਰਤੀ ਵੀ ਜੇ ਸਾਂਝੀ ਰੱਖੀਏ
ਕਦੇ ਨਾ ਉਲਝੇ ਤਾਈ....

ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਸਰਬ ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਦੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਕਰਮ ਬਣਾ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਬਿੰਦੂ ਅਜਿਹੀ ਬਹੁਪਾਸਾਰੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਕਲਮਾਂ ਅਤੇ ਰੰਗਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝ ਦਾ ਵੀ ਗਹਿਰਾ ਅਨੁਭਵ ਹੈ ਆਪਣੇ ਅਨੁਭਵਾਂ ਨੂੰ ਆਕਾਰ ਦੇਣ ਲਈ ਉਸਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਕਦੇ

ਕਲਮ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਕਦੇ ਤੂਲਿਕਾ। ਦੁਨੀਆਦਾਰੀ ਦੇ ਝਮੇਲਿਆਂ ਤੋਂ ਬੇਖ਼ਬਰ ਹੋ ਕੇ ਉਹ ਰੰਗਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਨਾਲ ਇਕਮਿਕ ਹੋਈ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਇਹ ਉਸਦੀ ਸੁਭਾਵਿਕ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਹੈ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਉਹ ਖੁਦ ਸੁਚੇਤ ਵੀ ਹੈ-

ਨਾ ਮੈਂ ਜਾਣਾ, ਦੁਨੀਆ ਵਾਲੇ ਤੌਰ ਤਰੀਕੇ

ਮੈਂ ਤਾਂ ਜਾਣਾ, ਸਾਂਝ ਜੋ ਕਲਮਾਂ, ਰੰਗਾਂ ਦੀ ਹੈ

ਕਲਮਾਂ ਅਤੇ ਰੰਗਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝ ਹਮੇਸ਼ਾ ਬਣੀ ਰਹੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਿਖਰਾਂ ਛੋਂਹਦੀ ਰਹੇ।

20 ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਕਲੋਨੀ
ਵਡਾਲਾ ਚੌਕ, ਜਲੰਧਰ
9417194812

ਮੁਲਾਕਾਤ

ਪਰਵਾਸ ਨਾਲ ਹੀ ਸਭਿਆਤਾਵਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ: ਨਕਸ਼ਦੀਪ ਪੰਜਕੋਹਾ
ਡਾ. ਗੁਰਬੀਰ ਸਿੰਘ ਬਰਾੜ

ਨਕਸ਼ਦੀਪ ਪੰਜਕੋਹਾ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਵਲ ਤੇ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਪੱਕ ਪਛਾਣ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਬਹੁ-ਚਰਚਿਤ ਨਾਵਲ 'ਗਿਰਵੀ ਹੋਏ ਮਨ' ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਲੋਚਕਾਂ ਅਤੇ ਪਾਠਕਾਂ ਮਨਾਂ ਦੇ ਜਿੱਥੇ ਨੇੜੇ ਕੀਤਾ ਉੱਥੇ ਹੀ ਇਹ ਨਾਵਲ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਾਲਜਾਂ ਅਤੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਦੇ ਸਿਲੇਬਸ ਦਾ ਅੰਗ ਵੀ ਬਣਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਸਰਲ ਅਤੇ ਸੌਖੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਨੁਵਾਦ ਵੀ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀ ਵੀ ਸਿਰਜਣਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਮੁਲਾਕਾਤ ਵਿਚ ਡਾ. ਗੁਰਬੀਰ ਸਿੰਘ ਬਰਾੜ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਹਿਤ ਸਿਰਜਣਾ ਤੇ ਪਰਵਾਸੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਅਨੁਭਵ ਪਾਠਕਾਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝੇ ਕੀਤੇ ਹਨ।

ਪੰਜਕੋਹਾ ਸਾਹਿਬ ਤੁਹਾਡਾ ਬਚਪਨ ਕਿਵੇਂ ਬੀਤਿਆ।

ਗੁਰਬੀਰ ਬਰਾੜ ਜੀ, ਮੇਰਾ ਬਚਪਨ ਸੁਖਾਵਾਂ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਤਾਇਆ ਜੀ ਅਤੇ ਤਾਈ ਜੀ ਨੇ ਗੋਦ ਲੈ ਕੇ ਪਾਲਿਆ ਸੀ। ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਦੱਦੇ ਰਹੇ ਜੋ ਆਮ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮਿਲਦਾ ਜਿਵੇਂ ਬੇਹਤਰੀਨ ਕੱਪੜੇ, ਨਵੇਂ ਖਿਡੌਣੇ ਅਤੇ ਉੱਚ ਵਿਦਿਆ,

ਪਰ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਦੂਸਰੇ ਟੱਬਰ ਵੱਲ ਵੇਖ ਕੇ ਉਦਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਇਹ ਸਭ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਮੈਂ ਹਮਦਰਦੀ ਦੇ ਭਾਵ ਹੁਣ ਤੀਕ ਕਾਇਮ ਰੱਖੇ ਹਨ ਭਾਵੇਂ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੁਣ ਤੀਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਬਿਗਾਨਗੀ ਦਾ ਭਾਵ ਮੈਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਜਰਬੇ ਨੇ ਸ਼ਾਇਦ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰਲੇ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਜਿਉਂਦੇ ਰੱਖਿਆ, ਮਤਲਬ ਸਭ ਕੁਝ ਪਾ ਕੇ ਵੀ, ਮੇਰੀ ਚੇਤਨਤਾ ਵਿੱਚ ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖ, ਕਮੀਆਂ ਭਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਪ੍ਰਤੀ ਹਮਦਰਦੀ ਘਰ ਕਰ ਗਈ ਅਤੇ ਜੇ ਇੰਝ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਤਦ ਸ਼ਾਇਦ ਮੈਂ ਬੜਾ ਮਤਲਬ ਪ੍ਰਸਤ ਹੋ ਕੇ ਜਿਉਂਦਾ

ਲੇਖਕ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇਵੀ ਆਰੀਆ ਮਹਿਲਾ ਕਾਲਜ
ਦੀਨਾਨਗਰ ਵਿਖੇ

ਅਤੇ ਲੇਖਕ ਵੀ ਨਾ ਬਣਦਾ। ਪੰਜਕੋਹੇ ਮੈਂ ਜਨਮ ਲਿਆ ਪਰ ਮਾਜਰੀ ਨਾਂ ਦੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਪਲਿਆ; ਖਾਲਸਾ ਸਕੂਲ ਖੰਟ ਮਾਨਪੁਰ ਪੜ੍ਹਿਆ, ਮਾਲਵਾ ਕਾਲਜ ਬੌਂਦਲੀ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਕਾਲਜ ਪੜ੍ਹਿਆ। ਫੇਰ ਉੱਚ ਵਿਦਿਆ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਅਤੇ ਪਟਿਆਲੇ ਤੋਂ ਲਈ।

ਤੁਸੀਂ ਪਰਵਾਸ ਕਿਉਂ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ?

ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਬੀ. ਏ. ਆਨਰਜ਼ ਕੀਤੀ, ਉਦੋਂ ਇੱਕ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਸਤਵੰਤ, ਜੋ ਇੰਗਲੈਂਡ ਚਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇੰਗਲੈਂਡ ਲਿਜਾਣ ਵਿੱਚ ਮੇਰੀ ਮੱਦਦ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦੇਣਾ ਚਾਹਿਆ, ਪਰ ਉਸ ਵਕਤ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਬਣਾ ਲਵਾਂਗਾ। ਤਿੰਨ ਡਿਗਰੀਆਂ ਸਟੱਡੀਜ਼ ਦੀਆਂ ਲੈ ਕੇ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਅਣਗੌਲਿਆ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਰਿਸ਼ਵਤ ਜਾਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਦਾ ਜੋਰ ਸੀ।

ਪਰਵਾਸ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਚੇਤਨਤਾ ਵਿੱਚ ਡੂੰਘਾ ਹੈ। ਕੀ ਪਰਵਾਸ ਦੇ ਯਥਾਰਥ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਵੀ ਚੇਤਨਤਾ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਦਾ ਹੈ?

ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਮਨੁੱਖ ਬਾਹਰੀ ਦਿੱਖ ਵੱਲ ਖਿੱਚਿਆ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਸੋਚ ਦਾ ਇਹ ਹਿੱਸਾ ਰਿਹਾ ਜਿਵੇਂ ਨਵੇਂ ਮੌਕੇ ਲੱਭਣੇ ਅਤੇ ਨਵੀਂ ਥਾਂ ਲੱਭਣੀ ਜੋ ਪਿਛਲੀ ਥਾਂ ਨਾਲੋਂ ਬਿਹਤਰ ਹੋਵੇ। ਇਸੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿੱਚ, ਸਾਡੇ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਪਰਵਾਸ ਹੁੰਦਾ ਆਇਆ ਹੈ। ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਲੋਕ ਓਕਲਹਾਮਾ ਤੋਂ ਕੈਲੀਫੋਰਨੀਆਂ ਗਏ। ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਯਥਾਰਥ ਵਿੱਚ ਲਿਪਟਿਆ ਸਟਾਈਨ ਬੈਕ ਦਾ ਨਾਵਲ “ਦ ਗਰੇਪਸ ਔਫ ਰੈਥ” ਪਰਵਾਸ ਨੂੰ ਬੜਾ ਸਮਝਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜਾਵੇ, ਤਦ ਇਹ ਪਰਵਾਸ ਕਰਕੇ ਹੀ ਸੰਸਾਰ ਵਧੀਆ ਬਣਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਰੁਚੀ ਕੋਈ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਏਧਰ ਜਦੋਂ ਕਾਮਰੇਡ ਰੂਸ ਦੀਆਂ ਢੋਲਕੀਆਂ ਕੁੱਟ ਰਹੇ ਸੀ, ਉਦੋਂ ਹੀ ਰੂਸ ਦੇ ਲੋਕ ਨੱਸ ਕੇ ਅਮਰੀਕਾ ਆ ਰਹੇ ਸੀ, ਕਿਉਂ ? ਤੱਥ ਓਹੋ ਸੀ ਕਿ ਨਵੇਂ ਮੌਕੇ ਲੱਭਣੇ। ਪਰਵਾਸ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਕੀਤਾ, ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਹ ਪ੍ਰਭ ਜੀ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਲੱਗੀ ਕਿ ਮੈਂ ਅਮਰੀਕਾ ਚਲਿਆ ਗਿਆ, ਪਰ ਉਥੇ ਸੈਟਲ ਹੋਣ ਖਾਤਰ ਇੱਕ ਦੌੜ ਵਿੱਚ ਪੈਣਾ ਪਿਆ। ਸਾਰੀ ਵਿਦਿਆ ਮੇਰੀ ਬਹੁਤ ਸਾਲ ਤੀਕ ਬੇਲੋੜੀ ਰਹੀ। ਉਹ ਅਨੁਭਵ ਸ਼ਾਇਦ ਮੇਰਾ ਆਪਣਾ ਹੈ, ਪਰ ਬੜਾ ਖੇਦ ਭਰਿਆ।

ਤੁਸੀਂ ਕਿਸ ਉਮਰੇ ਲਿਖਣ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ?

ਮੈਂ ਤੇਰਾਂ ਚੌਦਾਂ ਸਾਲ ਦਾ ਹੋਵਾਂਗਾ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਗੀਤ ਅਤੇ ਕਵਿਤਾ ਲਿਖਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ। ਮੇਰਾ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਮਾਨ, ਜੋ ਬਿੰਬਾਂ ਭਰੇ ਗਾਣੇ ਲਿਖਦੇ ਸੀ, ਇਕਾਂਗੀ ਨਾਟਕ ਲਿਖਦੇ ਸੀ ਅਤੇ ਕਵੀ ਦਰਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕਵਿਤਾ ਪੜ੍ਹਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਬਣਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੱਲਾਸ਼ੇਰੀ ਦਿੱਤੀ। ਦਸਵੀਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਕਹਾਣੀ ਲਿਖ ਕੇ ਨਾਵਲਿਸਟ ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਭੇਜੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਚੰਗੀ ਨਸੀਹਤ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਮੇਰਾ ਲਿਖਣਾ ਜਾਰੀ ਰਿਹਾ।

ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਜਿਸ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਹੋਰ ਲਿਖਣ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਦੇ ਸਰੋਤ ਕੀ ਹਨ ?

ਭਾਵੇਂ ਸਾਡੇ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਮੇਰੀ ਲਿਖਣ ਬਿਰਤੀ ਦਾ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਮਖੌਲ ਉਡਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਕਵੀ ਕੁਵੀ ਬਣਕੇ ਬੰਦਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਖੱਟਦਾ, ਪਰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਉਹ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ ਸੀ। ਇਹ ਮੈਂ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੇ ਲੜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਲਾਇਆ। ਮੇਰੇ ਇੱਕ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਮਾਸਟਰ ਹੁੰਦੇ ਸੀ ਮਾਸਟਰ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਾਠ, ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਹਰ ਪੱਖ ਵਿੱਚ ਮੇਰੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਬਣੇ ਰਹੇ। ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਹੋਰਾਂ ਮੈਨੂੰ ਵਾਰਤਕ ਲਿਖਣ ਵਲ ਮੋੜਿਆ। ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਨ ਵੇਲੇ ਮੈਨੂੰ ਸੁਖਬੀਰ

ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਖੇ ਨਕਸ਼ਦੀਪ ਪੰਜਕੋਹਾ ਨੂੰ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕਰਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਮੰਡਲ

ਨਾਵਲਿਸਟ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਚੰਗਾ ਲੇਖਕ ਬਣਨ ਲਈ ਮਿਹਨਤ ਦੇ ਰਸਤੇ ਪਾਇਆ। ਬਲਰਾਜ ਸਾਹਨੀ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਹੁੰਦੀ ਹੁੰਦੀ ਰਹਿ ਗਈ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਈ ਵਾਰ ਮੇਰੇ ਖ਼ਤਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇਂਦਿਆਂ ਇਹੋ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਮੈਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਹੀ ਲਿਖਾਂ।

ਤੁਹਾਡਾ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਕੀ ਛਪਿਆ?

ਮੇਰੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਤੇ ਕਹਾਣੀਆਂ ਪ੍ਰੀਤ ਲੜੀ, ਪੰਜਾਬੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ, ਨਵਾਂ ਜ਼ਮਾਨਾ, ਲਕੀਰ ਅਤੇ ਆਰਸੀ ਵਿੱਚ ਛਪਣ ਲੱਗ ਪਏ ਸੀ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਇੱਕ ਨਾਵਲ ਬਹੁਤ ਹੌਲੀ ਲਿਖਿਆ, ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਸੀ “ਵਾਵਰੋਲਿਆ ਦੇ ਨਾਲ”। ਮੈਂ ਆਰਸੀ, ਲਕੀਰ, ਪ੍ਰੀਤ ਲੜੀ, ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਕੁਝ ਦੇਰ ਨਗਮਣੀ ਵੀ ਪੜ੍ਹੀ ਪਰ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਕਲਟ (cult) ਵੱਲੋਂ ਚਲਾਈ ਲੱਗਦੀ ਰਹੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨਾ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਕਲਟ (cult) ਸੋਚ ਤੋਂ ਮੈਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਭੱਜਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਤਦੇ

ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ ਨਾਗਮਣੀ ਨੂੰ ਸ਼ਾਇਦ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਭੇਜੀ। ਉਹ ਮੇਰਾ ਨਾਵਲ “ਵਾਵਰੋਲਿਆ ਦੇ ਨਾਲ” 1987 ਵਿੱਚ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਰਾਹੀਂ ਹੋਰਾਂ ਛਾਪਿਆ ਜੋ ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਅਤੇ ਪੀ.ਜੀ.ਆਈ. ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਦੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਖੁੱਲੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਹਰਭਜਨ ਹਲਵਾਰਵੀਂ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਦੇ ਮੁਖਬੰਧ ਵਿੱਚ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਵਲ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਇਹ ਦੱਸਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਕਾਮ ਇੱਕ ਬਿਮਾਰੀ ਹੈ ਜੋ ਪੱਛਮ ਵਾਲੇ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਤੋਂ ਮੰਨ ਚੁੱਕੇ ਸਨ ਭਾਵੇਂ ਸਾਡੇ ਅੱਜ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨ ਰਹੇ। ਇਹ ਬਿਮਾਰੀ ਅਕਸਰ ਰਿਸ਼ਤੇ ਗੰਧਲੇ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਤੁਸੀਂ ਨਾਵਲ ਸਾਹਿਤ ਰੂਪ ਦੀ ਹੀ ਚੋਣ ਕਿਉਂ ਕੀਤੀ ?

ਗੱਲ ਕਹਾਣੀ ਤੋਂ ਹੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਸੀ ਪਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਨਾਵਲ ਪੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਕਿ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਨਿਭਾਉਣ ਦਾ ਸਹੀ ਸਾਹਿਤਕ ਰੂਪ ਨਾਵਲ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਇਸ਼ਾਰਿਆਂ ‘ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹੋਕੇ ਰੁਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਨਾਵਲ ਵਿਸਥਾਰ ਨੂੰ ਥਾਂ ਦੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਅਮਰੀਕਨਾਂ ਵਿੱਚ ਨਸਲੀ ਵਿਤਕਰਾ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਹੈ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਲਿਖਿਆ ਹੈ?

ਜਿਵੇਂ ਸਾਡੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ ਜਾਤ ਪਾਤ ਦਾ ਕੋਹੜ ਹੈ, ਉਥੇ ਵੀ ਨਸਲੀ ਵਿਤਕਰਾ ਬਰਾਬਰ ਚੱਲਦਾ ਹੈ। ਨੌਕਰੀ ਰੱਖਣ ਵੇਲੇ ਅਤੇ ਡਿਊਟੀ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਵੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਸਲ ਕਰਕੇ ਓਪਰੇ ਹੋਣ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਤਕਰਾ ਸਿਰਫ਼ ਗੋਰੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਬਲਕਿ ਕਾਲੇ ਅਤੇ ਮੈਕਸੀਕਣ ਵੀ ਰੱਜ ਕੇ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਆਪਣੇ ਲੋਕ ਜਿੱਥੇ ਜਿਆਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਨਸਲ ਵਿਤਕਰੇ ਨੂੰ ਉਹ ਵੀ ਜਾਰੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਮੇਰਾ ਨਾਵਲ ‘ਗਿਰਵੀ ਹੋਏ ਮਨ’ ਮੇਰੇ ਇਸ ਅਨੁਭਵ ਦੀ ਉਪਜ ਹੈ। ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਸ਼ਰੇਆਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਪਰ ਪਰਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਬਦਬੋ ਆਉਂਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

“ਗਿਰਵੀ ਹੋਏ ਮਨ” ਨਾਵਲ ਤੁਹਾਡਾ ਬਹੁਤ ਚਰਚਿਤ ਹੋਇਆ, ਕਿਉਂ ?

ਇਸ ਦਾ ਸਿਹਰਾ ਡਾਕਟਰ ਸ. ਪ. ਸਿੰਘ ਸਾਬਕਾ ਵਾਈਸ ਚਾਂਸਲਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਵੱਡੇ ਵਿਦਵਾਨ ਡਾਕਟਰ ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ ਹੋਰਾਂ ਉੱਤੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਬਿਨ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂ ਮਿਲਿਆਂ ਇਸ ਨਾਵਲ ਨੂੰ ਮਾਣ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਡਾਕਟਰ ਸ. ਪ. ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਨਾਵਲ ਨੂੰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਸਿਲੇਬਸ ਵਿੱਚ ਲਗਵਾਇਆ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ ਵਿੱਚ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੀ ਲਗਵਾਇਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਵਿਚਲੇ ਪੇਚੀਦਾ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਵਤੀਰੇ ਨੂੰ ਬਹੁਪੱਖੀ ਨਸਲ ਅਤੇ ਜਾਤਪਾਤ ਦੀਆਂ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਚਿਤਰਿਆ ਵੇਖਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚਲੇ ਸਰਬਵਿਆਪਕ ਅਤੇ ਵਕਤ ਮੁਕਤ ਖਿਆਲ ਨੂੰ ਪਾਠਕਾਂ ਅੱਗੇ ਰੱਖਿਆ।

ਤੁਹਾਡੇ ਬਾਕੀ ਨਾਵਲ ਵੀ ਪਰਵਾਸ ਬਾਰੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਇਸ ਮੋੜ ਉੱਤੇ ਤੁਸੀਂ ਪਰਵਾਸ ਨੂੰ ਕੀ ਸਮਝਦੇ ਹੋ ?

ਦਰਅਸਲ ਪਰਵਾਸ ਨਾਲ ਹੀ ਸਭਿਆਤਾਵਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ। ਪਹਿਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਪਰਵਾਸ ਦੇ ਦੁੱਖ ਭੋਗਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕੁਝ ਪੁਸ਼ਤਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਭ ਕੁਝ ਆਮ ਜਿਹਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹਾਲਾਤ ਪਰਵਾਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬਹੁਤੀ ਵਾਰ ਵੱਡੀਆਂ ਚਾਹਤਾਂ ਵਾਲੇ ਵੀ

ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਅਧਿਐਨ ਕੇਂਦਰ ਵਲੋਂ ਆਯੋਜਿਤ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ਮੌਕੇ

ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਪਰਵਾਸ ਪ੍ਰਤੀ ਕੋਈ ਚਿੰਤਾ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਕੁਝ ਚੰਗੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਤ੍ਰਾਸਦੀਆਂ ਵੀ ਚਲਦੀਆਂ ਹਨ।

ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਵਲਾਂ ਉੱਤੇ ਜੋ ਆਲੋਚਨਾ ਹੋਈ, ਉਸ ਬਾਰੇ ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਸਮਝਦੇ ਹੋ ?

ਜੇ ਮੇਰੇ ਨਾਵਲਾਂ ਉੱਤੇ ਆਲੋਚਨਾ ਹੋਈ ਜਾਂ ਖੋਜ ਹੋਈ, ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਨੂੰ ਬਹੁਤਾ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਿਆ, ਕਿਉਂਕਿ 20 ਸਾਲ ਬਾਅਦ, ਮੈਂ ਮੁੜਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹਾਂ। ਮੇਰੇ ਨਾਵਲ ਵਿਚਲੇ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਸਮਝ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਐਪਲੀਕੇਸ਼ਨ ਲੱਭਣ ਵਾਲੇ ਆਲੋਚਕਾਂ ਦੇ ਮੈਂ ਸਦਕੇ। ਅੱਜ ਵੀ ਡਾਕਟਰ ਸ. ਪ. ਸਿੰਘ ਮੇਰੇ ਨਾਵਲ “ਗਿਰਵੀ ਹੋਏ ਮਨ” ਦੀ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਦਾ ਕਿਸੇ ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਮੁਲਾਕਾਤ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤਦ ਮੇਰਾ ਮਨ ਫਖ਼ਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਗੱਲ ਸਮਝੀ ਗਈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਕੇ ਇਹ ਨਾਵਲ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਡਾਕਟਰ ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਵਾਰ ਦੱਸਿਆ,” ਮੈਂ ਇਹ ਨਾਵਲ ਪੜ੍ਹਕੇ ਬੜਾ

ਹੈਰਾਨ ਵੀ ਹੋਇਆ ਕਿ ਹੁਣ ਤੀਕ ਨਸਲ ਅਤੇ ਜਾਤ ਪਾਤ ਨੂੰ ਐਨੇ multiple facts ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿੱਚ ਰੱਖਕੇ ਲਿਖੀ ਇਹੋ ਇੱਕ ਪਹਿਲੀ ਰਚਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਗੱਲ ਵੀ ਸੀ, ਨਸਲ ਬਾਰੇ ਹੋਰ ਵੀ ਰਚਨਾਵਾਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ।

ਮੇਰੇ ਖੁਸ਼ ਹੋਣ ਦਾ ਸਹੀ ਆਲੋਚਨਾ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ। ਮੇਰੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖੋ ਵੱਖਰੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਲ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਕਥਨ ਮੁਤਾਬਕ ਮੇਰੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵੱਖ ਹਨ ਤੇ ਦਿਲਕਸ਼ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਹਿਰਾਈ ਤੀਕ ਜਾ ਕੇ ਹੀ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਹੋਏਗਾ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪਾਠਕਾਂ ਨੇ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ ਤੇ ਮੇਰੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਲਾਹਿਆ ਹੈ ਡਾਕਟਰ ਮਨਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮੁਖੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਜਦੋਂ ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਮੇਰਾ ਨਾਵਲ ਫੇਰ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਕਦਰਦਾਨ ਜਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਤੀਕ ਹੀ ਸੁੰਗੜਕੇ ਰਹਿ ਗਏ ਹੋਣ। ਅਜਿਹੇ ਕਦਰਦਾਨਾਂ ਦਾ ਮੈਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਰਿਣੀ ਰਹਾਂਗਾ।

ਤੁਸੀਂ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਦੋ ਕਾਵਿ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਛਪਵਾ ਚੁੱਕੇ ਹੋ, ‘ਰਾਤ ਦੀ ਕੁੱਖ’ ਅਤੇ ‘ਖਾਮੋਸ਼ੀ’, ਨਾਵਲ ਅਤੇ ਕਵਿਤਾ ਬੜੇ ਵੱਖਰੇ ਹਨ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਕਵਿਤਾ ਵੱਲ ਕਿਵੇਂ ਮੁੜੇ ?

ਕਵਿਤਾ ਮੈਂ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਲਿਖਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਪਰ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਰਸਾਲਿਆਂ/ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਛਪਵਾ ਕੇ ਵੀ ਮੈਂ ਕਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਗੱਲ ਵੱਲ ਪ੍ਰੇਰਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਡਾਕਟਰ ਸ. ਪ. ਸਿੰਘ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਦਕਾ ਇਹ ਕਾਵਿ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਏ। ਉਂਝ ਤਕਰੀਬਨ ਬਹੁਤੇ ਨਾਵਲਕਾਰਾਂ ਨੇ ਕਿਤੇ ਨਾ ਕਿਤੇ ਕਵਿਤਾ ਲਿਖੀ ਹੀ ਹੈ। ਇੰਝ ਮੈਂ ਵੀ ਕਈ ਖਿਆਲਾਂ ਨੂੰ ਕਵਿਤਾ ਤੀਕ ਸੀਮਤ ਰੱਖ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਅੱਗੇ ਰੱਖਦਾ ਹਾਂ।

ਆਪਣੇ ਪਰਵਾਸੀ ਅਨੁਭਵ ਨੂੰ ਰਿਕਾਰਡ ਕਰਨ ਲਈ ਤੁਹਾਡੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਸਵੈ-ਜੀਵਨੀ ਲਿਖਣ ਦਾ ਕੀ ਖਿਆਲ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ?

ਅਜੇ ਤੀਕ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਨਾਵਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜੇ ਪਾਠਕ ਕੋਈ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਲੈ ਕੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤਦ ਮੈਨੂੰ ਸਵੈ-ਜੀਵਨੀ ਲਿਖਣ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਹੈ ? ਮੇਰਾ ਜੀਵਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਜਿਆਦਾ ਗੁਜ਼ਰਿਆ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਨਾ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਅਹਿਮੀਅਤ ਦੇਂਦੇ ਸੀ। ਮੈਂ ਇਸ ਖਿਆਲ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਇੱਕ ਸ਼ਿਅਰ ਵਿੱਚ ਦੱਸਿਆ ਹੈ:

“ਉਮਰ ਗੁਜ਼ਰਗੀ ਨਾਲ ਅਸਹਿਤਕਾਂ, ਪਾਉਂਦੇ ਰਹੇ ਜੇ ਸ਼ੋਰ ਬੜੇ ।
ਇਸ਼ਕ ਤੋਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇ ਦੁੱਖ ਸਾਨੂੰ, ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਦੁੱਖ ਹੋਰ ਬੜੇ।”

ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਅਮਰੀਕਾ ਨਾ ਜਾਂਦੇ, ਤਦ ਤੁਸੀਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਕੀ ਕਰਦੇ ?

ਮੈਂ ਕਿਤੇ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦਾ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਮਿਆਰ ਦੇ ਸਾਹਿਤਕ ਰਸਾਲੇ ਦਾ ਐਡੀਟਰ ਹੁੰਦਾ ।

ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਬਾਹਰ ਜਾ ਕੇ ਲਗਾਤਾਰ ਲਿਖਦੇ ਰਹੋ ?

ਹਾਂ ਜੀ, ਉੱਥੇ ਬਹੁਤੀ ਭੱਜ ਨੱਸ ਕਾਰਨ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਿਖ ਪਾਉਂਦਾ ਸੀ ਪਰ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਕਵਿਤਾ ਜਾਂ ਨਾਵਲ ਲਈ ਕੁਝ ਸਫੇ ਲਿਖ ਲੈਂਦਾ ਜਾਂ ਫੇਰ ਕਿਸੇ ਨਵੇਂ ਨਾਵਲ ਲਈ ਨੋਟਸ ਮੈਂ ਲੈਂਦਾ ਹੀ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਜਿਵੇਂ ਪਿੱਛੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਨਸੀਹਤ ਮੈਨੂੰ ਸੁਖਬੀਰ ਨਾਵਲਿਸਟ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਕਿ ਰੋਜ਼ ਲਿਖੋ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਮੈਂ ਬੰਬਈ ਜਾ ਕੇ ਕਦੇ ਕਦੇ ਠਹਿਰਦਾ ਵੀ ਰਿਹਾ ਸੀ ।

ਅਗਲਾ ਨਾਵਲ ਕਿਹੜਾ ਅਤੇ ਕਦੋਂ ਲਿਖਿਆ?

ਅਗਲਾ ਨਾਵਲ “ਸਾਂਝਾ ਦੁੱਖ” ਜੋ ਨਕਸਲਬਾੜੀ ਲਹਿਰ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਤ ਹੋ ਕੇ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਵਿਦਵਾਨ ਵੀ ਚੁੱਪ ਹੀ ਰਹੇ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਆਪ ਉਹੋ ਕੁਝ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਸਲਾਹਾਂ ਦੇਂਦੇ ਰਹੇ ਜੋ ਉਸ ਨਾਵਲ ਦਾ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਦੋਨਾਂ ਖੱਬੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਉਸੇ ਪਾਤਰ ਦੀਆਂ ਲੀਹਾਂ 'ਤੇ ਤੁਰਦੇ ਰਹੇ, ਪਰ ਸਮਝੌਤੇ ਗ਼ਲਤ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇੱਕ ਬਿਮਾਰੀ ਆਈ ਸੀ “ਏਡਜ਼” ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਕੇ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਨਾਵਲ “ਪਾਰ ਬਣਾਏ ਆਲ੍ਹਣੇ” ਲਿਖਿਆ। ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਹਲਵਾਰਵੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ ਵਿੱਚ ਲੜੀਵਾਰ ਛਪਿਆ ਵੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਠਕਾਂ ਤੀਕ ਮੇਰਾ ਨਾਮ ਕੁਝ ਜਾਣਿਆ ਪਹਿਚਾਣਿਆ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ। ਫੇਰ ਕੁਝ ਵਕਫੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਨਾਵਲ “ਗਿਰਵੀ ਹੋਏ ਮਨ” ਲਿਖਿਆ ਜਿਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਖੇ ਨਕਸ਼ਦੀਪ ਪੰਜਕੋਰਾ ਦਾ ਰੂ-ਬ-ਰੂ

‘ਗਿਰਵੀ ਹੋਏ ਮਨ’ ਨਾਵਲ 1998 ਵਿੱਚ ਛਪਿਆ, ਪਰ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤੁਹਾਡਾ ਅਗਲਾ ਨਾਵਲ ‘ਦਰਖਤੋਂ ਟੁੱਟੇ ਪੱਤੇ’ ਆਉਂਦਾ ਹੈ 20 ਸਾਲ ਬਾਅਦ, ਇਹ ਕਿਉਂ ਮੈਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਾਦਾ ਅਤੇ ਸੌਖੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ 10-12 ਸਾਲ ਲੱਗ ਗਏ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਮੈਂ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਾਹਿਤ ਨਾਲੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਟੁੱਟ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਉਸੇ Translation ਦੇ ਆਧਾਰ ਉੱਤੇ ਚਾਰ ਕਿਤਾਬਾਂ ਛਪਵਾਈਆਂ ਜਿਵੇਂ “Ultimate Freedom, the Guru Message”, Guru Nanak In His Own Words, “Bhagat Kabir, A Self Portriat” “ Who Does Live Within” ਜਦੋਂ 2018 ਵਿੱਚ ਏਧਰ ਪੰਜਾਬ ਆਇਆ, ਮੈਂ ਜਾਣਿਆ ਕਿ ਮੇਰਾ ਨਾਂ ਚਰਚਿਤ ਹੋ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ ਜਿਆਦਾ ਮੇਰੇ ਨਾਵਲ “ਗਿਰਵੀ ਹੋਏ ਮਨ” ਕਰਕੇ । ਫੇਰ ਇਸੇ ਨਾਵਲ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਡਾਕਟਰ ਸੁਮਨੀਤ ਕੌਰ ਪਾਹਵਾ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਪੁਨੀਤ ਰੰਧਾਵਾ ਬਰਾੜ, ਵੇਰਕਾ ਕਾਲਜ ਹੋਰਾਂ ਨੇ “The Collateral Mind” ਦੇ ਨਾਂ ਹੇਠ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਛਪਵਾਇਆ। ਇੰਝ ਮੈਂ, ਡਾਕਟਰ ਸ. ਪ. ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਡਾਕਟਰ ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ 2018 ਵਿੱਚ ਮਿਲਿਆ ਅਤੇ ਜਾਣਿਆ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖਦੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਦੇ ਨਾਵਲ ਬੜੀ ਜਲਦੀ ਪੂਰੇ ਕੀਤੇ, ਇੱਕ “ਦਰਖਤੋਂ ਟੁੱਟੇ ਪੱਤੇ” ਅਤੇ ਦੂਜਾ “ਸੁਲਗਦੀ ਅੱਗ” ਅਤੇ ਫੇਰ “ਲਾਲ ਲਕੀਰੋਂ ਪਾਰ” ਛਪਵਾਏ।

ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਨਾਵਲਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਕਿਵੇਂ ਚੁਣਦੇ ਹੋ?

ਮੈਨੂੰ ਜੋ ਵਿਸ਼ੇ ਵੱਖਰੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਮੇਰਾ ਮਨ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਾਂਝੇ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਧਿਆਨ ਮੰਗਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਹੀ ਮੈਂ ਲਿਖਦਾ ਹਾਂ। ਕਈ ਨਿਰੋਲ ਪਿਆਰ ਕਹਾਣੀਆਂ ਬਾਰੇ ਜਾਂ ਆਮ ਦੁੱਖ ਸੁਖ ਬਾਰੇ ਸੋਚੇ ਨਾਵਲ ਮੈਂ ਆਪ ਹੀ ਨਜ਼ਰ ਅੰਦਾਜ਼ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਅਖੀਰ ਨੂੰ ਉਹ ਮੇਰੇ ਜ਼ਿਹਨ ਵਿੱਚੋਂ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਤੁਹਾਡੇ ਪਾਤਰ ਕਿਸ ਪੀੜ੍ਹੀ ਜਾਂ ਕਲਾਸ ਵਿੱਚੋਂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ?

ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਾਤਰਾਂ ਲਈ ਨਹੀਂ ਚੁਣਦਾ। ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਬੜਾ ਚੇਤੰਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਹਰ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਵੀ ਦੋਨਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਰਥਿਕ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ। ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਸਭ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸੱਚ ਦੇ ਅਹਿਸਾਸ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਪਾਤਰ ਉੱਭਰਦੇ ਹਨ। ਉਂਝ ਵੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਸ਼ਾਲ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਵਕਤ ਮੁਤਾਬਿਕ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇੱਕ ਚੇਤਨ ਲੇਖਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਨੂੰ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਵੇਖਕੇ ਲਿਖਦਾ ਹੈ। ਇੱਕੋ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ ਲਿਖੀ ਜਾਣ ਨੂੰ ਮੈਂ ਖੜੋਤ ਆਖਦਾ ਹਾਂ। ਸੰਸਾਰ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਜੋ ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਹੋਏ ਹਨ,

ਮੇਰੇ ਗਿਆਨ ਮੁਤਾਬਿਕ, ਉਹ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇ ਉੱਤੇ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਰੁਕੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਖੜੋਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।

ਵਿਸ਼ਵ ਸਾਹਿਤ ਬਾਰੇ ਤੁਹਾਡੇ ਕੀ ਵਿਚਾਰ ਹਨ?

ਅੱਜ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵ ਸਾਹਿਤ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹ ਸਕਿਆ ਪਰ 85 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵ ਸਾਹਿਤ ਮੈਂ ਬੜਾ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਦਹਾਕਿਆਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੜ੍ਹੇ ਨਾਵਲ ਅੱਜ ਵੀ ਮੇਰੇ ਜ਼ਿਹਨ ਵਿੱਚ ਤਾਜ਼ਾ ਹਨ, ਮਿਸਾਲ ਲਈ ਰੂਸ ਦੇ ਲਉ ਟਾਲਸਟਾਏ, ਦਾਸਤੋਵਸਕੀ, ਫਰਾਂਸ ਦੇ ਜੋਲਾ, ਰੌਬਰਟ ਕੌਮਸ, ਜੀਨ ਪਾਲ ਸਾਰਤਰ, ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਦੇ ਐਚ ਡੀ ਲਾਰੈਂਸ, ਥੋਮਸ ਹਾਰਡੀ ਚਾਰਲਸ ਡਿਕਨਜ਼। ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਜੈਕ ਲੰਦਨ, ਇਰਵਿੰਗ ਸਟੋਨ, ਅਰਨੈਸਟ ਹੈਮਿੰਗਵੇ ਅਤੇ ਸਟਾਈਨਬੈਕ ਆਦਿ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਚੰਗੇ ਲੱਗੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭਨਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਸਾਰੇ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਉੱਤੇ ਆਪਣੀ ਮੌਲਿਕਤਾ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲੀ ਬੈਠੇ ਹਨ, ਇਹ ਸਾਰੇ ਮਾਸਟਰ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਖੜੋਤ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਐਨਕ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਕੇ ਆਪਣੀ ਚੇਤਨਤਾ ਨੂੰ ਅਪਾਹਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਸਭਨਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਵੱਖ ਹਨ, ਸਭ ਮਨੁੱਖੀ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਤਣਾਉ ਭਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਜ਼ਰੀਏ ਨਾਲ ਵੇਖਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਅੱਜ ਮੈਂ ਪੰਜਾਬੀ ਲੇਖਕ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤਾਂ ਨੂੰ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਅਲੰਕਾਰ ਨਾਲ ਸੱਦੇ ਜਾਂਦੇ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ ਤਦ ਹੈਰਾਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਬਸ ਇਹੋ ਸੰਸਾਰ ਹੈ, ਬਿਲਕੁਲ ਜਿਵੇਂ ਅਮਰੀਕਨ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਗ਼ਲਤ ਫਹਿਮੀ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਅਮਰੀਕਾ ਹੀ ਬਸ ਸੰਸਾਰ ਹੈ।

ਨਾਵਲ ਗਿਰਵੀ ਹੋਏ ਮਨ ਦੇ ਅਨੁਵਾਦਕਾਂ ਨਾਲ (ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ)

ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਡੂੰਘੀ ਸਾਂਝ ਬਣੀ ਹੋਵੇ?

ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਪਰ ਬਹੁਤੀ ਵਾਰ ਅੱਧੇ ਪੌਣੇ ਤੀਕ ਸਾਂਝ ਅਟਕ ਜਾਂਦੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਂਝ ਸੰਪੂਰਨਤਾ ਕਿਸੇ ਵਿੱਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਜਿਸ ਨੇ

ਵੀ ਜਰਾ ਜਿੰਨੀ ਨਿਭਾ ਦਿੱਤੀ, ਮੈਂ ਖੁਸ਼ ਹਾਂ। ਡਾਕਟਰ ਸ. ਪ. ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਡਾਕਟਰ ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਬਿਨ ਮਿਲਿਆਂ ਮੇਰੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦੀ ਕਦਰ ਕੀਤੀ, ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਬੇਗਰਜ਼ ਮੁਹੱਬਤ ਆਖ ਕੇ ਇੱਕ ਵੱਡਮੁੱਲੀ ਸਾਂਝ ਆਖ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਡਾਕਟਰ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨਿਰਾਲਾ ਹੋਰਾਂ ਦੀ ਸਾਹਿਤਕ ਸਭਾ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਮੁਹਾਂਦਰਾ ਪੁਰਸਕਾਰ ਨਾਲ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਜਾਣ ਪਛਾਣ ਤੋਂ ਨਿਵਾਜਿਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੁਝ ਹੋਰ ਪਰਵਾਰ ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਦੋ ਤਿੰਨ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਆਏ, ਉਹ ਬੜੇ ਮੈਨੂੰ ਅਜ਼ੀਜ਼ ਹੋ ਗਏ ਜੋ ਸਾਹਿਤ ਨਾਲ ਵੀ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਏਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਂ ਮੈਂ ਲੈਣ ਤੋਂ ਗੁਰੇਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਬਹੁਤ ਨਿੱਜੀ ਸਾਂਝਾਂ ਹਨ। ਕੁਝ ਹੋਰ ਬੜੀਆਂ ਚੰਗੀਆਂ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਬੇਹਤਰ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤਾਂ ਨਾਲ ਮੈਂ ਜੁੜਿਆ ਜੋ ਖੁਦ ਬੜਾ ਚੰਗਾ ਲਿਖਦੇ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਕਾਵਿ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੇ ਹੋਏ ਰੀਵਿਊ ਬਾਰੇ ਤੁਹਾਡੀ ਕੀ ਰਾਏ ਹੈ ?

ਮੇਰੇ ਕਾਵਿ ਸੰਗ੍ਰਹਾਂ ਬਾਰੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਜਿਸ ਕਵੀ ਨੇ ਜੱਥੇਦਾਰੀ ਕਰਕੇ ਆਪਣਾ ਨਾਂ ਬਣਾ ਲਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚਲੇ ਅਸੰਪੂਰਨ ਬਿੰਬ ਅਤੇ ਗ਼ਲਤ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤਾਂ ਵੱਲ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਪਰ ਬੱਲੇ ਬੱਲੇ ਹੋਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਨਾਂ ਨਹੀਂ ਲਵਾਂਗਾ ਅਤੇ ਜੇ ਮੈਂ ਬੋਲਿਆ ਤਾਂ ਬੁਰਾ ਪੈ ਜਾਵਾਂਗਾ। ਅਜਿਹੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਿੱਚ ਮੇਰੀ ਕੀ ਵੱਕਤ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਆਸ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕੋਈ ਇਸ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦੇਵੇਗਾ, ਪਰ ਡਾਕਟਰ ਮੇਜਰ ਸਿੰਘ ਦਿਲਸ਼ਾਦ ਹੋਰਾਂ ਦਾ ਡਾਕਟਰ ਕੈਰੋਂ ਹੋਰਾਂ ਦੇ “ਅਜੋਕੇ ਸ਼ਿਲਾਲੇਖ” ਵਿਚ ਛਪੇ ਰੀਵਿਊ ਤੋਂ ਮੈਂ ਬੜਾ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਹੋਇਆ ਹਾਂ ਕਿ ਦਿਲਸ਼ਾਦ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਐਨੀ ਮਿਹਨਤ ਕਰਕੇ ਉਹ ਰੀਵਿਊ ਛਪਵਾਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਅੰਕ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸ਼ਾਇਦ ਉਹ ਲੇਖ ਲਿਖਣ। ਡਾਕਟਰ ਤਜਿੰਦਰ ਕੌਰ ਬੇਰੀ ਹੋਰਾਂ ਮੇਰੇ ਨਵੇਂ ਕਾਵਿ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ‘ਖਾਮੋਸ਼ੀ’ ਉੱਤੇ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਖੈਰ ਪਾਠਕ ਪਸੰਦ ਕਰ ਲੈਣ ਮੇਰੀ ਕਵਿਤਾ ਨੂੰ, ਮੇਰੀ ਲਈ ਐਨਾ ਹੀ ਬਹੁਤ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਰੇਡੀਓ ਦਿੱਲੀ ਵਾਲੇ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਢਿੱਲੋਂ ਹੋਰਾਂ ਫੋਨ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਪੁੱਛਿਆ, ਇਹ ਮੇਰੇ ਲਈ ਵੱਡਾ ਮਾਣ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ/ਕਵੀਆਂ ਬਾਰੇ ਤੁਹਾਡਾ ਕੀ ਖ਼ਿਆਲ ਹੈ?

ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਕਾਫੀ ਕਵਿਤਾ ਲਿਖੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਕੁਝ ਵਧੀਆ ਵੀ। ਕੁਝ ਬਿਲਕੁਲ ਨਵੇਂ ਹਨ ਪਰ ਚੰਗਾ ਲਿਖ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਅਤੇ ਜ਼ਿਕਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪੁਰਾਣੇ ਸਾਰੇ ਕਵੀ ਮਨ ਨੂੰ ਚੰਗੇ ਲੱਗਦੇ ਰਹੇ। ਮੇਰੇ ਮਨ ਪਸੰਦ ਗੀਤਕਾਰ ਨੰਦ ਲਾਲ ਨੂਰਪੁਰੀ, ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਹੀ ਸਨ। ਮੇਰੇ 1986 ‘ਚ ਅਮਰੀਕਾ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜੋ ਕਵੀ ਜਾਂ ਲੇਖਕ ਸਥਾਪਤ ਹੋਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਪੂਰਾ ਪੜ੍ਹਿਆ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਲਿਖਿਆ ਪੜ੍ਹਿਆ, ਉਹ ਚੰਗਾ ਲੱਗਿਆ ਅਤੇ ਉਹ ਵੀ ਕਾਫੀ ਚੰਗਾ ਲਿਖਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਏਥੇ ਮੈਂ ਨਾਮ ਲੈਣ ਲੱਗ ਗਿਆ, ਤਦ ਲਿਸਟ ਲੰਬੀ ਹੋ ਜਾਏਗੀ।

ਤੁਸੀਂ ਪੰਜਾਬੀ ਆਲੋਚਨਾ ਬਾਰੇ ਕੀ ਆਖਣਾ ਚਾਹੋਗੇ ?

ਠੀਕ ਹੈ, ਪਰ ਧੜੇਬੰਦੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਹ ਸੁੰਗੜ ਕੇ ਰਹਿ ਗਈ ਹੈ, ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਕੁਝ ਅਜਿਹੇ ਆਲੋਚਕ ਸੀ ਅਤੇ ਹਨ ਜੋ ਰਚਨਕਾਰ ਨਾਲੋਂ ਰਚਨਾ ਵੱਲ ਆਪਣਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਧਿਆਨ ਦੇਂਦੇ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਦੇ ਵੀ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਿਰਫ਼ ਅਕਾਦਮਿਕ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਆਲੋਚਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉੱਚ ਪਾਏ ਦੀ ਹੋਵੇ, ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਣ ਦੇ ਵਸੀਲੇ ਹੀ ਆਖਦਾ ਹਾਂ। ਜੁਰਅਤ ਇਹ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਲਿਖੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਭ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸਮਝਣ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਹਿਤ ਵੀ ਤਾਂ ਸਭ ਲਈ ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਆਲੋਚਕਾਂ ਦੇ ਰੀਵੀਊ ਵੇਖ ਕੇ ਇਹ ਲੱਭਣਾ ਔਖਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿੱਚ ਉੱਚ ਮਿਆਰ ਦਾ ਸਾਹਿਤ ਹੈ ਕੀ? ਵਿਸ਼ੇ ਵਸਤੂ ਦਾ ਮਿਆਰ ਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼ੈਲੀ ਕਿਉਂ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ? ਮੇਰੀ ਜਾਚੇ, ਅਕਾਦਮਿਕ ਭਾਸ਼ਾ ਵਰਤ ਕੇ ਆਲੋਚਨਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸਰਦਾ ਹੁੰਦਾ। ਜੇ ਆਲੋਚਕ ਲੇਖਕ ਨਾਲੋਂ ਰਚਨਾ ਵੱਲ ਜਿਆਦਾ ਧਿਆਨ ਦੇਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਹੀ ਚੰਗੀ ਆਲੋਚਨਾ ਕਰ ਸਕਣਗੇ। ਕੁਝ ਕਰ ਵੀ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਸੰਕੇਤ ਹੈ। ਆਲੋਚਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਇੱਕ ਆਮ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਬਾਰੇ ਲਿਖੇ ਨਾਵਲ ਨੂੰ ਇਨਾਮ ਦਵਾ ਦੇਣਾ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸਬੂਤ ਹੈ ਕਿ 'ਮੇਰਾ ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰੀ ਅਤੇ ਮੇਰਾ ਦੱਸ ਹਜ਼ਾਰੀ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਸਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਅਜੇ ਗਈ ਨਹੀਂ। ਕਹਾਣੀ ਜਾਂ ਨਾਵਲ ਦੀ ਪਰਪੱਕਤਾ ਵਿਸ਼ੇ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਉਸ ਵਿਚਲੇ ਥੀਮ ਉੱਤੇ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਇਹ ਸਿੱਧ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ ਕਿ ਇਹ ਰਚਨਾ ਮਿਆਰੀ ਕਿਉਂ ਹੈ, ਲਿਖਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਵੀ ਹੋਵੇ, ਨਵਾਂ ਜਾਂ ਪੁਰਾਣਾ। ਉਂਝ ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਆਲੋਚਕ ਦੇ ਆਖਣ ਨਾਲ ਕੋਈ ਰਚਨਾ ਉੱਚਤਾ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦੀ।

ਖ਼ਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ

ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਡਾਕਟਰ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਕਾਫੀ ਦੇਰ ਤੋਂ ਵੱਖੋ ਵੱਖਰੇ ਚਿੰਤਕਾਂ ਨਾਲ ਪਰਵਾਸ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਗੱਲਬਾਤ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਕਰਵਾਏ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਨ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਮੈਂ ਸੁਣੇ ਵੀ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਭਨਾਂ ਨੇ ਵਧੀਆ ਵਿਚਾਰ ਰੱਖੇ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਮੁੱਖ ਦੋ ਹੀ ਕਾਰਨ ਹਨ ਮੇਰੇ ਮੁਤਾਬਿਕ। ਇੱਕ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਚੰਗਾ ਭਵਿੱਖ ਨਹੀਂ ਵੇਖ ਰਹੇ। ਦੂਜਾ ਰਿਸ਼ਵਤਖੋਰੀ ਅਤੇ ਖਾਣ ਪੀਣ ਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਮਿਲਾਵਟ ਸਿਖਰ ਉੱਤੇ ਜਾ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਿੱਚੋਂ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕੱਢਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਨਹੀਂ ਭਲਾ ਜੇ ਇੱਕੋ ਬੱਚਾ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਮਾਪਾ ਕਿਉਂ ਪਰਵਾਸ ਦੁਆਵੇ ? ਦੂਸਰਾ ਕੁਝ ਰੀਸ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਬੱਚਾ ਕਨੇਡਾ ਗਿਆ ਜਾਂ ਅਸਟ੍ਰੇਲੀਆ ਗਿਆ ਜਾਂ ਅਮਰੀਕਾ ਵਗੈਰਾ ਗਿਆ ਤੇ ਸਾਡਾ ਵੀ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਲੋਕ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਰੀਸ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿੱਚ ਬਾਹਰ ਦੀ ਦੁਨੀਆ ਏਥੋਂ ਨਾਲੋਂ ਸਾਫ ਸੁਥਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵੇਖਣਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਕਰਨ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਭੁੱਖ ਉੱਝ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪਰਵਾਸ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੁੰਦਾ ਆਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਰਹੇਗਾ। ਜੇ ਸਾਰੇ ਹਾਲਤ ਏਥੇ ਠੀਕ ਵੀ ਕਰ ਲਏ ਜਾਣ, ਤਦ ਵੀ ਪਰਵਾਸ ਹੁੰਦਾ ਰਹੇਗਾ। ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਇਸ ਉੱਤੇ ਅਸਰ ਪਵੇਗਾ, ਪਰ ਕੀਤਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਮਾਜ ਦੇ ਅੰਤਰ ਸੰਵਾਦ ਕਿਵੇਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹੋ?

ਜੇ ਪੰਜਾਬੀ ਪਰਵਾਸੀ ਲੋਕ ਪੰਜਾਬ ਨਾਲ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜੁੜੇ ਰਹੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਮੇਰੇ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਮੈਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਸਮਾਜ ਨਾਲ ਹੋਏ, ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨਾਲ ਹੋਏ ਸੰਵਾਦ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤਾ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ। ਸੰਵਾਦ ਹੁੰਦਾ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਵੇਖਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਰਹਿਤ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਵਿੱਚ ਗ੍ਰੇਸ ਸਮਾਜ ਦੇ ਸੰਵਾਦ ਵਿਚ ਉੱਝ ਵੀ ਇਕਮਿਕਤਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਉੱਝ ਜੇ ਇਹ ਸੰਵਾਦ ਚੱਲਦਾ ਰਹੇ, ਤਦ ਵਧੀਆ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਸੋਚ ਪ੍ਰਗਤੀ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਪਰਵਾਸ ਨਾਲ ਜੁੜੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਵੀ ਸਾਂਝੀਆਂ ਕਰੋ?

ਸਾਹਿਤ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਇੱਕ ਯਾਦ ਹੈ ਜੋ ਸਾਂਝੀ ਕਰਾਂਗਾ। ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਕੇ ਗੁਜਰੀ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਾਹਿਤ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵਸਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਹ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਕੋਈ ਅਹਿਮੀਅਤ ਦਿੰਦੇ ਸੀ। ਇੱਕ ਕੰਪਨੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਗੋਰੀ ਅਮਰੀਕਨ ਮੌਰੀਨ ਬ੍ਰਾਈਸ ਮੇਰੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਨੇੜੇ ਦੀ ਦੋਸਤ ਬਣੀ। ਉਹ ਮੇਰੇ ਨਾਲੋਂ 16 ਕੁ ਸਾਲ ਵੱਡੀ ਸੀ, ਪਰ ਉਹ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਪਤੀ, ਐਲਨ, ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਰਸੀਆ ਸਨ। ਅਫਸੋਸ ਹੈ ਕਿ ਦੋ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ, ਉਹ ਦੋਨੋਂ ਚੱਲ ਵਸੇ। ਅਸੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਹਿਤਕ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਸੀ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਬਾਕੀ ਕਰਮਚਾਰੀ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਕੰਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਘੱਟ ਵੱਧ ਹੀ ਬੈਠਦੇ ਸਨ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਸਾਡੀ ਬਹਿਸ ਹੋ ਗਈ

ਅਲਬਰਟ ਕਾਮੂ ਦੇ "The Rebel" ਬਾਰੇ। ਉਸ ਦਾ ਖ਼ਿਆਲ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਨਾਵਲ ਦਾ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਇਨਕਲਾਬੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅਹਿੰਸਾ ਵੱਲ ਝੁਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਗ਼ਲਤ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਖ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕੀ ਉਸ ਨਾਵਲ ਦਾ ਪਾਤਰ ਭਾਵੇਂ ਇਨਕਲਾਬੀ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਪਾਤਰ ਇੱਕ ਕਲਾਕਾਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਦਾ ਪੱਖ ਪੂਰਦਾ ਹੈ, ਅਹਿੰਸਾ ਦਾ ਨਹੀਂ। ਅਸੀਂ ਐਨੀ ਜੋਰ ਨਾਲ ਬਹਿਸਣ ਲੱਗ ਪਏ ਕਿ ਸਾਰੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਕੰਮ ਛੱਡਕੇ ਸਾਡੇ ਵੱਲ ਵੇਖਣ ਲੱਗ ਪਏ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਮਝਿਆ ਕਿ ਅਸੀਂ ਲੜ ਪਏ। ਸਾਡਾ ਇੱਕ ਸੀਨੀਅਰ ਬੋਲਿਆ "ਮਿਸਟਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਮਿੱਸੀਜ਼ ਬਰਾਈਸ, ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਲੜੋ ਨਾ ਏਥੇ।"

ਅਸੀਂ ਦੋਨੋਂ ਫੇਰ ਹੱਸਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਮੌਰੀਨ ਬੋਲੀ, "ਡੈਨਿਸ, ਅਸੀਂ ਲੜਦੇ ਨਹੀਂ ਸਿਰਫ਼ ਬਹਿਸਦੇ ਹਾਂ, ਉੱਚੀ ਇਸ ਲਈ ਕਿ 'ਸਿੰਘ' (ਮਤਲਬ ਮੈਂ) ਅਮਰੀਕਾ ਆ ਕੇ ਕਾਤਲਾਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਰਿਹਾ। ਮੈਂ ਜਰਾ ਆਪਣੀ ਉਮਰ ਅਤੇ ਤਜਰਬੇ ਦਾ ਰੋਹਬ ਪਾ ਕੇ ਇਹਨੂੰ ਚੁੱਪ ਕਰਵਾ ਰਹੀ ਸੀ, ਪਰ ਇਹ ਐਨੀ ਜਲਦੀ ਮੰਨਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਇਹ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਗਿਆਨ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਵਾਧਾ ਕਰਾਂ।" ਫੇਰ ਸਾਰੇ ਅਸੀਂ ਹੱਸਣ ਲੱਗ ਪਏ।

ਪੰਜਾਬ ਨਾਲ ਤੁਹਾਡਾ ਹੁਣ ਕਿਵੇਂ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਹੈ ?

ਪੰਜਾਬ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਹੁਣ ਬਹੁਤ ਗੂੜ੍ਹਾ ਹੋ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ। ਉਧਰ ਨਾਲੋਂ ਏਧਰ ਸਾਹਿਤ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰਲਾ ਲੇਖਕ ਜਿਉਂਦਾ ਰਹੇਗਾ ਅਤੇ ਲਿਖਦਾ ਰਹੇਗਾ।

? ਆਪਣੇ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਆਖਣਾ ਚਾਹੋਗੇ।

ਇਹੋ ਕਿ ਪੜ੍ਹੇ ਜਿੰਨਾਂ ਪੜ੍ਹ ਸਕਦੇ ਹੋ, ਸਿਰਫ਼ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਸੰਸਾਰ ਸਾਹਿਤ ਵੀ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤੇ ਪੜ੍ਹੋ ਭਾਵੇਂ ਅਨੁਵਾਦ ਉਹ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਜੋ ਮੌਲਿਕ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਮਾਸਟਰ ਪੀਸ ਹਨ, ਉਹ ਜਰੂਰ ਪੜ੍ਹੋ ਜਿਵੇਂ Sons and Lovers, Crime and Punishment, Mother, Anna Kareinn, The Plague, The Age of Reason, Call of the Wild, Lust for Lfie, The Agony and Ecstasy, East of Eden, The Grapes of Wrath, The Oldman and the Sea, A farewell to Arms, The rebel, The Outsider. ਫੇਸ ਬੁੱਕ ਆਦਿ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸਮਾਂ ਦੇਵੋ, ਪਰ ਪੜ੍ਹਨ ਨੂੰ ਵੀ ਵਕਤ ਦੇਵੋ। ਮੇਰਾ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਇਹ ਵਾਅਦਾ ਹੈ ਕੀ ਵਿਲੱਖਣ ਵਿਸ਼ੇ, ਅਤੇ ਕਹਾਣੀਆਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਮੈਂ ਸਾਂਝੀਆਂ ਕਰਦਾ ਰਹਾਂਗਾ।

ਅਸਿਸਟੈਂਟ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਕਾਲਜ, ਬਟਾਲਾ

9815073801

ਨਕਸ਼ਦੀਪ ਪੰਜਕੋਹਾ ਦਾ ਨਾਵਲ ਸਾਹਿਤ: ਨਸਲੀ ਵਿਤਕਰੇ ਦਾ ਬਹੁਪਰਤੀ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਪ੍ਰਵਚਨ

ਡਾ. ਅਕਾਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੌਰ

ਗ. ਸ. ਨਕਸ਼ਦੀਪ ਪੰਜਕੋਹਾ ਦਾ ਨਾਵਲ 'ਗਿਰਵੀ ਹੋਏ ਮਨ' (1998) ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੇ ਅਣਡਿੱਠ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਸਮੱਸਿਆਕਾਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਪਰਵਾਸੀ ਵਿਡੰਬਨਾ ਨੂੰ ਕਈ ਨਵੇਂ ਪਾਸਾਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਜਿੱਥੇ ਨਸਲੀ ਵਿਤਕਰੇ ਦੀ ਭਰਪੂਰ ਮਾਤਰਾ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਇਹ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਸਤਹੀ ਅਤੇ ਇਕ ਪਰਤੀ ਰੂਪ ਅਖ਼ਤਿਆਰ ਕਰਦੀ ਹੋਈ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਇਸਦੇ ਸਮਵਿੱਥ ਇਸ ਨਾਵਲ ਦੀ ਵਿਲੱਖਣਤਾ, ਇਸ ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਮੱਸਿਆ ਦੀ ਅੰਤਰੀਵੀ ਅਤੇ ਬਹੁਪਰਤੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਵਿਚ ਨਿਹਿਤ ਹੈ। ਇਹ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿਭਿੰਨ ਪਰਤਾਂ ਵਿਚ ਰੂਪਮਾਨ ਹੋਈ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਗੋਚਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ:

1. 01 ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਸੋਚ ਅਤੇ ਨਸਲੀ ਉੱਤਮਤਾ ਦੇ ਭਾਵਾਂ ਅਧੀਨ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦਾ ਹੋਰ ਨਸਲਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਹਾਰ।
1. 02 ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਸੋਚ ਦੇ ਸੰਤਾਪ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਿਛੋਕੜ ਵਿਚ ਹੰਢਾ ਚੁੱਕੀਆਂ ਕੌਮਾਂ ਦੇ ਆਪਸੀ ਵਿਹਾਰ।
1. 03 ਏਸ਼ੀਅਨ ਕੌਮਾਂ ਦਾ ਕਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਹਾਰ।
1. 04 ਕਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਏਸ਼ੀਅਨ ਕੌਮਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਹਾਰ।
1. 05 ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਅਖੌਤੀ ਉੱਚ ਜਾਤਾਂ ਦੇ ਅਖੌਤੀ ਨਿਮਨ ਜਾਤਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਹਾਰ।

ਦੂਸਰੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਦੀ ਇਹ ਸੁਭਾਵਿਕ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਹਰ ਵਰਗ, ਕੌਮ ਵਿਚ ਪ੍ਰਤੱਖੀ ਅਪ੍ਰਤੱਖ, ਸੁਚੇਤ, ਅਚੇਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਪਸਥਿਤ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਹਾਰ ਦੀ ਵਿਭਿੰਨ ਆਰਥਿਕ, ਸਮਾਜਿਕ, ਰਾਜਨੀਤਕ, ਧਾਰਮਿਕ ਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਸਥਿਤੀਆਂ ਦੇ ਸਮਵਿੱਥ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਹੀ ਇਸ ਨਾਵਲ ਦੀ ਵਿਲੱਖਣ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋ ਨਿਬੜਦੀ ਹੈ। ਨਸਲਵਾਦ ਜੋ ਅੱਜ ਵੀ ਆਪਣੀ ਘ੍ਰਿਣਿਤ ਪਰ ਸਥਿਤ ਸ਼ਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਆਧਾਰਿਤ ਭੂਮਿਕਾ ਸਹਿਤ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਗੋਚਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਭਿੰਨ ਪਰਤਾਂ ਅਤੇ ਵਿਧੀਆਂ ਸਹਿਤ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਦੀ ਪ੍ਰਸਤੁਤੀ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਵਿਚ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਨੇਮਾਂ ਦੀ ਚੁੰਡ ਭਾਲ ਵੀ ਇਸ ਨਾਵਲ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਹੈ।

ਆਰਥਿਕ ਰਾਜਨੀਤਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਸਮਰੱਥਾਵਾਨ ਅਤੇ ਸ਼ੋਸ਼ਣਕਾਰੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਨੇ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਅਤੇ ਸਾਮਰਾਜਵਾਦੀ ਪਹੁੰਚ ਕਾਰਨ ਆਪਣੇ ਹਿੱਤਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ, ਨਸਲੀ ਵੰਡ ਦੀ ਉੱਤਮਤਾ ਤੇ ਨਿਮਨਤਾ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣ ਲਈ ਮਨੁੱਖੀ ਅਤੇ ਗ਼ੈਰ-ਮਨੁੱਖੀ ਸਾਧਨ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਮਨੁੱਖੀ ਗ਼ੁਲਾਮੀ ਨੂੰ ਕਾਲ-ਵਿਸਤਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਸੋਚ ਅਤੇ ਉੱਤਮ ਭਾਵੀ ਸੋਚ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਜਿੱਥੇ ਏਸ਼ੀਅਨ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਰਨਾ ਪਿਆ, ਉੱਥੇ ਅਫਰੀਕਨ ਲੋਕ ਵੀ ਇਸਦੇ ਸੰਤਾਪ ਨੂੰ ਹੰਢਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਸਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਜਿੱਥੇ ਡੋਰਥੀ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਗਰਿੱਲ 'ਤੇ ਖਾਣਾ ਸਮੇਂ 'ਅਸੀਂ ਕਾਲੇ ਰੰਗਦਾਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਵੇਚ ਸਕਦੇ।'2 ਟਿੱਪਣੀ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਜੈਨਫਰ ਦੇ ਪਿਉ ਦਾ ਲੈਂਸ ਪ੍ਰਤੀ ਨਸਲਵਾਦੀ ਵਿਹਾਰ, ਕਾਲਿਆਂ ਉੱਤੇ ਢਾਹੇ ਜਾ ਰਹੇ ਜਬਰ ਵਿਚੋਂ ਆਨੰਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੇ ਲੈਂਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੋਧਿਤ ਹੋਣ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ, ਨੀਗਰੋ ਕਹਿਣਾ ਵੀ ਉਸਦੀ ਅਜਿਹੀ ਸੋਚ ਦਾ ਸਿਖਰ ਹੋ ਨਿਬੜਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਾਰੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿਚ ਮੀਡੀਆ ਵੀ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਹਾਰੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਅ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਸਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਕਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮੁਜਰਿਮ, ਵਹਿਸ਼ੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਕਸ ਵਿਗਾੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਜੁਰਮ ਕਾਲਿਆਂ ਜਾਂ ਮੈਕਸੀਕਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖੂਬ ਨਸ਼ਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਮੀਡੀਏ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਕਬਜ਼ਾ ਹੈ, ਜੋ ਨਸਲਪ੍ਰਸਤ ਹਨ। ਇਸ ਨਸਲਵਾਦੀ ਪਿਛੋਕੜ ਵਿਚ ਜਿੱਥੇ ਰਾਜਨੀਤੀ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਸੋਚ ਅਤੇ ਗ਼ੁਲਾਮੀ ਹੰਢਾ ਚੁੱਕੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਵੀ ਇਸਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਵਿਚ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਹੈ।

ਨਸਲੀ ਵਿਤਕਰਾ ਇਕ ਬਹੁਪਰਤੀ ਵਰਤਾਰਾ ਹੈ। ਇਸਦੀ ਇਕ ਪਰਤ ਜਿੱਥੇ ਕਾਲੇ ਗੋਰੇ ਦੇ ਵਖਰੇਵੇਂ ਵਿਚ ਨਿਹਿਤ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਇਸਦੀ ਦੂਜੀ ਪਰਤ ਕਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਆਏ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਗੋਚਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਹੀ ਡੋਰਥੀ ਦੀ ਮਾਂ, ਸੰਸਾਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਬਾਪ ਜੈਨਫਰ ਨੂੰ ਨਫਰਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇੱਥੇ ਇਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਤੱਥ ਇਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਗੋਚਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਸੋਚ ਅਧੀਨ ਦੂਸਰੀਆਂ ਨਸਲਾਂ ਨਾਲ ਗ਼ੁਲਾਮਾਂ ਵਾਲਾ ਵਤੀਰਾ ਅਖ਼ਤਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉੱਥੇ ਪਿਛੋਕੜ ਵਿਚ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਨਿਜ਼ਾਮ ਦੀ ਹੋਣੀ ਨੂੰ ਹੰਢਾ ਚੁੱਕੀਆਂ ਭਾਵ ਅਤੀਤ ਵਿਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਬਸਤੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਇਹ ਨਸਲਾਂ ਆਪਸ ਵਿਚ ਵੀ ਅਜਿਹੀ ਨਫਰਤ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਅਜਿਹੇ ਵਤੀਰੇ ਪਿੱਛੇ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਰਥਿਕਤਾ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਕ ਕਾਲੀ ਨਸਲ ਦੀ ਔਰਤ ਦੁਆਰਾ ਸੰਸਾਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਝੂਠੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਰਨ ਪਿੱਛੇ ਇਹ ਭਾਵਨਾ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਬਾਹਰੋਂ ਆਏ ਵਿਅਕਤੀ ਤਾਂ ਨੌਕਰੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਸ਼ਾਇਦ ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਉਸਦੇ ਆਪਣੇ ਕਾਲੇ ਲੋਕ ਨੌਕਰੀ ਤੋਂ ਵਿਹੁਣੇ ਰਹਿ ਗਏ ਹਨ।

ਨਸਲਵਾਦੀ ਪਰਿਪੇਖ ਵਿਚ ਅਗਲਾ ਤੱਥ ਇਹ ਉਜਾਗਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਭ ਗੋਰੇ ਲੋਕ ਨਸਲਪ੍ਰਸਤੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹਨ ਤੇ ਜਦੋਂ ਸਾਰੇ ਗੋਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਹੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਵੀ ਨਸਲਪ੍ਰਸਤੀ ਦੀ ਹੀ ਭਾਵਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੱਥ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਲਈ ਮਨੁੱਖ ਵੱਲੋਂ ਮਨੁੱਖ ਵੇਚਣ ਦੀ ਘਿਨਾਉਣੀ ਘਟਨਾ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਲਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਅਫਰੀਕਾ ਦੇ ਜੰਗਲਾਂ ਤੋਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਕਰਕੇ ਗੋਰਿਆਂ ਦੇ ਹੱਥ ਵੇਚਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ, ਕਾਲੇ ਲੋਕ ਵੀ ਸਨ। ਇਸ ਪਿੱਛੇ ਦੋਨਾਂ ਧਿਰਾਂ ਦੇ ਵਤੀਰੇ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਠਹਿਰਾਉਂਦਾ ਲੈਂਸ, ਸੰਸਾਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਸੰਸਾਰ, ਤੂੰ ਸੋਚ ਕੀ ਆਪਣੀ ਨਸਲ ਵਾਲੇ, ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਵਾਲੇ, ਆਪਣੇ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਘੱਟ ਗੁਜ਼ਾਰਦੇ ਹਨ? ਸੋਚ ਜ਼ਰਾ ਸੋਚ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਉਤਾਰ ਉੱਠਿਆਂ ਹੀ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਦੇ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਵਤੀਰਾ ਬਚਕਾਨਾ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸ ਤੋਂ ਉਹ ਸਿੱਖਣੋਂ ਮੁਨਕਰ ਹੈ, ਪਰ ਉਸੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਗੁਲਾਮ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿਣਾ ਪਸੰਦ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਦੋ ਭਿੰਨ-ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਦੇ ਆਪਸੀ ਮਿਲਨ-ਬਿੰਦੂ 'ਤੇ ਅਨੁਕੂਲੀਕਰਣ ਅਤੇ ਵਿਲੀਨੀਕਰਣ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਗੁਜ਼ਰਦਾ ਹੋਇਆ ਪਰਵਾਸੀ ਵਿਚਿੱਤਰ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਸੰਕਟ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਵਲ ਵਿਚ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਤਨਾਉ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਅਮਰੀਕੀ ਸਭਿਆਚਾਰ (ਮੁੱਖ ਸਭਿਆਚਾਰ) ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਸਭਿਆਚਾਰ, ਅਫਰੀਕੀ ਸਭਿਆਚਾਰ (ਗੌਣ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਧਿਰਾਂ) ਦੇ ਆਪਸੀ ਤਨਾਉ ਵਿਚੋਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਗੋਚਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਮੁੱਖ ਸਭਿਆਚਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਵੇਖਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦੇਣ ਤੋਂ ਵੀ ਮੁਨਕਰ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਦੋਹਾਂ ਧਿਰਾਂ ਨੂੰ ਵਿਭਿੰਨ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਰਪੇਸ਼ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਸਮੇਂ ਉਹ ਵਿਭਿੰਨ ਸੰਕਟਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਚਰਚਾ ਅਧੀਨ ਨਾਵਲ ਵਿਚ ਜਿੱਥੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਲੱਖਣ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਪੂਰਬਲੇ ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਨਾਲੋਂ ਵਿੱਥ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਗੌਣ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਦੋਹਾਂ ਧਿਰਾਂ (ਭਾਰਤੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਅਫਰੀਕੀ ਸਭਿਆਚਾਰ) ਵਿਚਕਾਰ ਵੀ ਇਸ ਤਨਾਉ ਸੰਕਟ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਅਮਰੀਕੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚ ਅਫਰੀਕੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਿਚਰਦਾ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ, ਰੰਗ, ਨਸਲ, ਧਰਮ, ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀਆਂ ਹੱਦਾਂ ਪਾਰ ਕਰਦੀ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਡੋਰਥੀ ਅਤੇ ਲੈਂਸ ਅਫਰੀਕਨ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਇਸ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਨਿਧਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਸ ਵਿਹਾਰ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਡੋਰਥੀ ਦੇ ਸੰਸਾਰ ਅਤੇ ਲੈਂਸ ਦੇ ਜੈਨਫਰ ਨਾਲ ਅੰਤਰਨਸਲੀ ਵਿਆਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪ੍ਰਤੱਖ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅਫਰੀਕਨ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਸਮਵਿੱਥ ਪੰਜਾਬੀ ਮੂਲ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਮਨੁੱਖ ਪਰਵਾਸ ਦੌਰਾਨ ਨਵੇਂ ਮਾਹੌਲ, ਨਵੀਆਂ ਪਰਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਜਾਗੀਰਦਾਰੂ ਅਤੇ ਸਾਮੰਤਵਾਦੀ ਸੋਚ ਨੂੰ ਸਾਂਭੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਉਸਦੇ ਬਾਹਰਲੇ ਅਤੇ ਅੰਦਰਲੇ

ਵਿਹਾਰ ਵਿਚ ਸਮਰੂਪਤਾ ਵਿਦਮਾਨ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ। ਅਜਿਹੀ ਸੋਚ ਅਧੀਨ ਜਿੱਥੇ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਨਿੱਜੀ ਜਾਇਦਾਦ ਤਸੱਵਰ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਉਸ ਲਈ ਮਾਪਦੰਡ ਵੀ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰਦੀ ਹੋਇਆ ਉਸ ਲਈ ਸੀਮਾਵਾਂ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਅਧੀਨ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਨਵੇਂ ਮਾਹੌਲ ਵਿਚ ਖੁੱਲ੍ਹ ਮਾਣਨਾ ਅਤੇ ਉਸੇ ਹੀ ਨਵੇਂ ਮਾਹੌਲ ਵਿਚ ਪਲੀ ਪਤਨੀ ਲਈ ਸੀਮਾਵਾਂ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰਨਾ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਚਿੱਟੇ ਰੰਗ ਨੂੰ ਸਰਵੋਤਮ ਕਬੂਲ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸ਼ਾਸਕ ਦਾ ਰੰਗ ਹੈ, ਬਾਕੀ ਰੰਗਾਂ ਨਾਲੋਂ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੈ, ਸ਼ਾਸਕ ਚਾਹੇ ਉਹ ਆਰੀਅਨ ਹੈ, ਮੁਗਲ ਜਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਉਸਦਾ ਰੰਗ ਕਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਨਿਮਨ-ਭਾਵੀ ਤੇ ਗੁਲਾਮੀ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ। ਡੋਰਥੀ ਦੇ ਸੰਸਾਰ ਨਾਲ ਅੰਤਰ-ਨਸਲੀ ਵਿਆਹ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਅਤੇ ਸਵੀਕ੍ਰਿਤੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਦਾ ਰੰਗ ਕਾਲਾ ਹੈ ਤੇ ਕਾਲੇ ਰੰਗ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਕਬੂਲ ਕਰਨ, ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦੇਣ, ਖੂਨ ਦੀ ਸਾਂਝ ਰੱਖਣ ਲਈ ਹਰਗਿਜ਼ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ। ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਈਚਾਰਾ ਇਹ ਤਸਲੀਮ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕਾਲੀ ਨਸਲ ਦੀ ਔਰਤ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਗਰੀਨ ਕਾਰਡ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਵੀ ਕੋਈ ਸਾਰਥਕਤਾ ਰੱਖ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਸੋਚ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਇਕ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਵਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਸੋਚ ਅਤੇ ਸਥਿਤੀ ਕਾਰਨ ਸੰਸਾਰ ਡੋਰਥੀ ਨੂੰ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਨਹੀਂ ਲੈ ਕੇ ਜਾਂਦਾ, ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਰਹਿੰਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਤੋਂ ਇਸ ਵਿਆਹ ਨੂੰ ਲੁਕਾਉਂਦਾ ਸਿਰਫ਼ ਏਨਾ ਹੀ ਦੱਸਣ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਜੁਟਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਈਸਾਈ ਔਰਤ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਆਪਣੀ ਚਰਮ- ਸੀਮਾ ਉਸ ਸਮੇਂ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਸੰਸਾਰ ਡੋਰਥੀ ਰਾਹੀਂ ਬੱਚਾ ਨਹੀਂ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਇਸ ਡਰ ਤੋਂ ਕਿ ਕਿਤੇ ਬੱਚੇ ਦੇ ਵਾਲ ਘੁੰਗਰਾਲੇ ਨਾ ਹੋਣ। ਜਿਸ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚ ਕਾਲੀ ਨਸਲ ਦੀ ਔਰਤ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਪ੍ਰਵਾਨ ਨਹੀਂ। ਕੀ ਉਸ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਘੁੰਗਰਾਲੇ ਵਾਲਾਂ ਵਾਲੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਮਿਲ ਸਕੇਗੀ? ਉੱਤਰ ਯਕੀਨਨ ਨਾਂਹ-ਪੱਖੀ ਹੈ ਤੇ ਇਸੇ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਸੰਸਾਰ ਸੰਤਾਪ ਹੰਢਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਬੇਸ਼ਕ ਉਹ ਨਵੀਆਂ ਪਰਿਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿਚ ਵਿਚਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਅਵਚੇਤਨ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਗੁਰੂਤਾ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਉਸ ਲਈ ਅਚੇਤ ਸੁਚੇਤ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਉਹੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਸਦਾ ਮੂਲ ਸਭਿਆਚਾਰ ਸਵੀਕ੍ਰਿਤੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਵੰਦ ਕਾਰਨ ਉਹ ਮਾਨਸਿਕ ਸੰਤਾਪ ਭੋਗਦਾ ਹੈ। ਡੋਰਥੀ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ ਪਤਨੀ ਬਣਨ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਅਤੇ ਸੁਹਿਰਦਤਾ ਦੇ ਸਮਵਿੱਥ ਉਹ ਆਦਰਸ਼ ਪਤੀ ਦਾ ਮਾਡਲ ਸਿਰਜਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਵੀ, ਆਪਣੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਵਿਚ ਬੈਠੀ ਨਸਲਪ੍ਰਸਤੀ ਤੋਂ ਨਿਜ਼ਾਤ ਹਾਸਿਲ ਕਰਨ ਵਿਚ ਅਸਮਰੱਥ ਰਹਿੰਦਾ ਹੋਇਆ, ਜਿਹਨੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਸਲੀਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਉਸਦੀ ਅਜਿਹੀ ਸੋਚ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੋਣ 'ਤੇ ਡੋਰਥੀ ਮਾਨਸਿਕ ਸੰਤਾਪ ਭੋਗਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਬੇਚੈਨੀ, ਤਨਾਉ, ਲਾਚਾਰੀ ਉਸਦੇ ਸੁਪਨ-ਯਥਾਰਥ ਤੇ ਜੀਵਨ-ਯਥਾਰਥ ਦੇ ਆਪਸੀ ਵਿਰੋਧ, ਵਿਆਹੀ ਹੋਈ ਜ਼ਿੰਦਗੀ

ਦੀ ਭਾਵਨਾ, ਕਲਪਨਾ ਤੇ ਵਿਆਹੀ ਹੋਈ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਅੰਤਰ ਵਿਚੋਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਨਾਉ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਤ੍ਰਾਸਦਿਕ ਹਨ। ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਗ੍ਰਹਿਸਥ ਜੀਵਨ ਖੰਡਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਅੰਤਰ-ਨਸਲੀ ਵਿਆਹ ਨੂੰ ਨਾ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਸਵੀਕ੍ਰਿਤੀ ਦੇ ਸਕਿਆ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਗਿਰਵੀ ਹੋਈ ਸੋਚ। ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਤੇ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੇ ਤਨਾਉ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਤ੍ਰਾਸਦਿਕ ਹਨ। ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੀਆਂ ਕੁੱਝ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿਚ ਅੰਤਰ-ਸਭਿਆਚਾਰੀਕਰਣ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਹੋਏ ਵਿਆਹ ਨੂੰ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਹਾਸਿਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੀ। ਇਸ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਇਕ ਵਿੱਥ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕਰਦਿਆਂ ਇਸ ਨਾਵਲ ਵਿਚ ਤਣਾਉ ਮੁੱਖ ਸਭਿਆਚਾਰ ਤੇ ਗੌਣ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਬਜਾਇ ਗੌਣ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਸੰਕਟ ਨੂੰ ਹੰਢਾ ਰਹੀਆਂ ਦੋ ਧਿਰਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਵਾਪਰਦਾ ਹੈ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਚੇਤਨ ਮਨ ਨਸਲਪ੍ਰਸਤੀ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਛੱਡਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪੁਰਾਣੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਗਿਰਵੀ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਸੋਚ ਤੋਂ ਵੀ ਮੁਨਕਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਉਸਦੇ ਅਵਚੇਤਨ ਮਨ ਵੱਸੀ ਜਾਤਪਾਤ ਤੇ ਨਸਲਵਾਦ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਉਸਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨ ਦਿੰਦੀ। ਮਨੋਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਨੇ ਇਹ ਤੱਥ ਸਿੱਧ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਚੇਤਨ ਤੇ ਅਵਚੇਤਨ ਵਿਰੋਧੀ ਅਵਸਥਾਵਾਂ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਜੋ ਚੇਤਨ ਵਿਚ ਹੈ, ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਕੱਲ ਅਵਚੇਤਨ ਵਿਚ ਹੋਵੇ, ਤੇ ਜੋ ਕੁੱਝ ਅੱਜ ਅਵਚੇਤਨ ਵਿਚ ਹੈ, ਸੰਭਵ ਹੈ ਉਹ ਕੱਲ ਨੂੰ ਚੇਤਨ ਵਿਚ ਉਭਰ ਆਵੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੇਤਨ ਤੇ ਅਵਚੇਤਨ ਵਿਚਕਾਰ ਪਰਸਪਰ ਲੈਣ ਦੇਣ ਚੱਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਮਾਨਸਿਕ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਹੀ ਸੰਸਾਰ ਕਦੀ ਪਿੰਡ ਦੀ ਅਖੌਤੀ ਨੀਵੀਂ ਜਾਤ ਦੀ ਔਰਤ 'ਲਾਭੇ' ਵੱਲ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਫਿਰ ਪਿੱਛੇ ਹਟਦਾ ਹੈ, ਡੋਰਥੀ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਵਿਆਹ-ਬਾਹਰਲੇ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਡੋਰਥੀ ਪ੍ਰਤੀ ਸੁਹਿਰਦ ਹੋਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਡੋਰਥੀ ਨਾਲੋਂ ਅਲੱਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਬਾਹਰ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਸਿਲਸਿਲਾ ਨਾਵਲ ਦੇ ਅੰਤ ਤਕ ਚੱਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ, ਆਪਣੀ ਨਸਲ, ਜਾਤ ਦੀ ਲੜਕੀ 'ਕੁਲਜੀਤ' ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਉਪਰੰਤ ਉਸਦੀ ਬਦੇਸ਼ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਰਾਹੀਂ ਉਸ ਉੱਪਰ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਅਵਚੇਤਨ ਹੀ ਹਾਵੀ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਉਹ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਮੁਨਕਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਵੀ ਕਦੇ ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਸ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਿਆ।

ਪੰਜਾਬੀ ਮੂਲ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸਮਵਿੱਥ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਅਫਰੀਕਨ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵੱਲ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਸਥਿਤੀ ਲਗਭਗ ਇਸਦੇ ਉਲਟ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਦੋਨੋਂ ਹੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਅਤੀਤ ਵਿਚ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਨਿਜ਼ਾਮ ਨੂੰ ਹੰਢਾ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਪਰ ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਸੋਚ ਵਿਚ ਅੰਤਰ ਪ੍ਰਤੱਖ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਅਫਰੀਕਨ ਸਮਾਜ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਪਰਵਰਤਿਤ ਹੋਣ ਉਪਰੰਤ ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਰੂਪ ਅਖਤਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਅਮਰੀਕੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚ ਜਿੱਥੇ ਨਾ ਇਹ ਸੁੱਧ ਅਫਰੀਕਨ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸੁੱਧ ਅਫਰੀਕੀ, ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਿਚਰਦਾ

ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਸੋਚ ਤੇ ਵੇਲਾ-ਵਿਹਾਅ ਚੁੱਕੀਆਂ ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਤਜ ਕੇ ਨਵੇਂ ਮਾਹੌਲ, ਨਵੀਂ ਸਥਿਤੀ ਤੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਅਪਨਾ ਕੇ ਤੁਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਹ ਸੰਕੀਰਣ ਸੋਚ ਨੂੰ ਉਲੰਘਦੀ ਹੋਈ ਅਤੇ ਰੰਗ, ਨਸਲ, ਧਰਮ, ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀਆਂ ਹੱਦਾਂ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰਦੀ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਡੋਰਥੀ ਅਤੇ ਲੈਂਸ ਅਫਰੀਕਨ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਇਸ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਇਸ ਵਿਹਾਰ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਡੋਰਥੀ ਦੇ ਸੰਸਾਰ ਅਤੇ ਲੈਂਸ ਅਤੇ ਜੈਨਫਰ ਨਾਲ ਅੰਤਰ ਨਸਲੀ ਵਿਆਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪ੍ਰਤੱਖ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਾਵਲਕਾਰ ਨੇ ਨਸਲਵਾਦ ਦੇ ਵਸਤੂਗਤ ਤੇ ਕਾਲਪਨਿਕ ਸੰਦਰਭਾਂ ਰਾਹੀਂ ਮਨੁੱਖੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਉੱਪਰ ਪਏ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਜਿੱਥੇ ਸਮਗਰਤਾ ਸਹਿਤ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉੱਥੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਅਵਚੇਤਨ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਦੰਭ, ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ, ਉਸਦੇ ਚੇਤਨ ਅਵਚੇਤਨ ਵਿਚ ਪਰਸਪਰ ਲੈਣ ਦੇਣ, ਉਸਦੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਤਣਾਉ, ਟਕਰਾਉ ਤੇ ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਉਪਜੇ ਤ੍ਰਾਸਦਿਕ ਸਿੱਟੇ, ਸੰਕਟਮਈ ਸਥਿਤੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਪ੍ਰਗਟਾਉ ਨਸਲੀ ਵਿਤਕਰੇ ਦੀਆਂ ਵਿਭਿੰਨ ਪਰਤਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟਾਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ਸੰਸਾਰ ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਨੂੰ ਵੀ ਸਾਕਾਰ ਕਰਨ ਵੱਲ ਰੁਚਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਵਲ ਵਿਚ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਨਿਜ਼ਾਮ ਦਾ ਮਾਡਲ ਪੁਨਰ ਪੁਸ਼ਟੀ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਫਲਸਰੂਪ ਨਸਲੀ ਵਿਹਾਰ ਦੀਆਂ ਵਿਭਿੰਨ ਪਰਤਾਂ ਆਪਣੀ ਬਲਧਾਰਾ ਨਾਲ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹੋ ਹੀ ਉਹ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਬਿੰਦੂ ਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਕਾਲ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਨਾਵਲਕਾਰ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਹਵਾਲੇ ਤੇ ਟਿੱਪਣੀਆਂ

1. ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ, ਬਰਤਾਨਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਗਲਪ: ਨਸਲਵਾਦੀ ਪਰਿਪੇਖ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, 1996, ਪੰਨਾ 22
2. ਗ.ਸ. ਨਕਸ਼ਦੀਪ ਪੰਜਕੋਹਾ, ਗਿਰਵੀ ਹੋਏ ਮਨ, ਰਵੀ ਸਾਹਿਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, 1998, ਪੰਨਾ 30
3. ਉਗੀ, ਪੰਨਾ 42
4. ਉਗੀ, ਪੰਨਾ 44
5. ਡੋਰਥੀ ਇਸ ਗੱਲੋਂ ਮਨੋ ਦੁਖੀ ਸੀ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਤੀਤ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਤਾਂ ਦੱਸ ਸਕਦਾ ਸੀ ਪਰ ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਦੱਸਣ ਵੇਲੇ ਗੁੱਸਾ ਕਿਉਂ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਉਗੀ, ਪੰਨਾ 60

ਮੁਖੀ, ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ
ਲਾਇਲਪੁਰ ਖ਼ਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਫ਼ਾਰ ਗਰਲਜ਼, ਜਲੰਧਰ
9815124099

ਨਕਸ਼ਈਪ ਦੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ

ਕੱਲ੍ਹ ਤੇ ਹੁਣ

ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਰੁਝੇਵਿਆਂ ਦੀ ਕੈਨਵਸ 'ਤੇ
ਮੇਰੀ ਹੋਂਦ ਮੱਧਮ ਹੋ ਗਈ ਹੈ,
ਜਿਵੇਂ ਢਲਦੀ ਸ਼ਾਮ ਰਾਤ ਵਿੱਚ
ਘੁਲਦੀ ਹੋਵੇ !
ਅਪਾਹਜ ਜਿਹੀਆਂ ਯਾਦਾਂ
ਦੇ ਬੁਲਾਵੇ 'ਤੇ
ਮਨ ਅਤੀਤ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬ ਹੀ ਜਾਂਦਾ,
ਕਿਸੇ ਚੰਗੇ ਪਲ ਨੂੰ ਭਾਲਣ ਖਾਤਰ
ਪਰ ਉਹ ਨਾ ਲੱਭੇ
ਘਾਹ ਵਿੱਚ ਡਿੱਗੀ ਸੂਈ ਵਾਂਗਰ !
ਬੜੀ ਭੀੜ ਹੈ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ
ਪਰ ਉਹ ਨਹੀਂ !
ਹਾਂ ਉਹ ਜੋ ਬੱਤੀ ਬਣ ਜਗਦੀ ਸੀ
ਮੇਰੇ ਕੋਲੇ !
ਤਨਹਾਈ ਦੇ ਹਨੇਰੇ ਨੂੰ
ਚਾਨਣ ਬਦਲਣ ਵਾਲੀ !
ਹੁਣ ਕਨਵੈਸ 'ਤੇ ਰਹੇ
ਇੱਕ ਬਿੰਦੂ ਵਰਗਾ ,
ਕਦੇ ਫੋਨ ਆਉਂਦਾ ਹੈ
“ਕਿੰਝ ਹੋ ਡੈਡ” ?
ਤਕੀਆ ਕਲਾਮ ਦਾ ਲੈ ਸਹਾਰਾ
ਆਖ ਛੱਡੀਦਾ,
“ਠੀਕ ਠਾਕ”
ਭਲਾ ਕੀ ਠੀਕ ਤੇ ਕੀ ਠਾਕ?
ਅਜਬ ਹਨ ਵਕਤ ਦੇ ਬਦਲੇ ਹੋਏ ਰੰਗ,
ਜੋ ਇੱਕੋ ਕਾਲੇ ਰੰਗ ਵਿੱਚ
ਸਿਮਟ ਹਨ ਜਾਂਦੇ !
'ਜ਼ਮਾਨੇ ਬਦਲ ਗਏ' ਵਰਗੇ
ਫਿਕਰੇ ਪਤੰਗਾਂ ਵਾਂਗ

ਏਧਰ ਓਧਰ ਉੱਡਦੇ ਫਿਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ !
ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂ ਕੋਈ ਆਸ
ਜੁਗਨੂੰ ਬਣ
ਫਿਰ ਮੇਰੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿੱਚ ਆ ਚਮਕੀ ਹੈ
ਉਹ ਤਾਂ ਬਸ ਉੱਡਦੀ ਹੀ
ਚੰਗੀ ਲੱਗਦੀ ਹੈ!
ਉਸ ਨੂੰ ਫੜਨ ਤੋਂ ਮੈਂ ਤਦੇ ਬੜਾ ਤੁਛਕਾਂ
ਕਿ ਆਖਰ ਉਹ ਕਲਪਨਾ ਹੀ ਤਾਂ ਹੈ!!!

ਵਿਖਾਵੇ ਤੇ ਮੈਂ

ਨਾ ਤੇਰੀ ਕੋਈ ਖਤਾ ਹੈ, ਤੇ ਨਾ ਮੇਰਾ
ਹੀ ਕੋਈ ਕਸੂਰ ਹੈ ।
ਪੱਤਝੜ 'ਚ ਝੜ ਜਾਣਾ,
ਰਿਹਾ ਪੱਤਿਆਂ ਦਾ ਦਸਤੂਰ ਹੈ ।
ਜੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਰਾਹ ਸਵੱਲੇ ਲੱਗਦੇ,
ਉਹ ਨਹੀਂ ਮੇਰੇ ਹਾਣ ਦੇ,
ਤੁਹਾਨੂੰ ਵਿਹਲ 'ਤੇ ਮਾਣ ਹੈ,
ਮੈਨੂੰ ਮਿਹਨਤ 'ਤੇ ਗ਼ਰੂਰ ਹੈ ।
ਕੋਈ ਮਖਮਲਾਂ 'ਤੇ ਸੌਂਦਾ,
ਕੋਈ ਨੰਗੀ ਧਰਤ 'ਤੇ ਲੇਟਦਾ,
ਕੋਈ ਫਿਰੇ ਭੋਜਨ ਸੁੱਟਦਾ,
ਕੋਈ ਬੁਰਕੀ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹੈ ।
ਨਾ ਲਿਖਤ ਕੋਈ ਦਿਲਕਸ਼,
ਨਾ ਕੋਈ ਬੋਲਣ 'ਚ ਰਸ ਹੈ,
ਪਰ ਆਪਣੀ ਸਭਾ ਦੇ ਵਿੱਚ,
ਉਹ ਹੋਇਆ ਬੜਾ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ ।
ਹਮਦਰਦੀ ਦੇ ਚਾਰ ਸ਼ਬਦ,
ਤੁਸੀਂ ਬੋਲ ਕੇ ਹੀ ਹੋ ਸਾਰ ਲੈਂਦੇ,
ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਸਮਝ ਸਕਦੇ,

ਕਿਵੇਂ ਤਪਦਾ ਪੇਟ ਦਾ ਤੰਦੂਰ ਹੈ
 ਚੰਗਾ ਹੋਇਆ ਭਰਮ ਅੰਦਰਲਾ,
 ਉਗਲ ਕੇ, ਮਨੋ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ,
 ਸੰਭਲ ਗਏ ਜਲਦੀ ਅਸੀਂ,
 ਨਹੀਂ ਦਿਲ ਹੋਇਆ ਚਕਨਾਚੂਰ ਹੈ।
 ਘਰ ਆਪਣੇ ਹੀ ਹਨ ਭਰਦੇ,
 ਲੈ ਲੈ ਕੇ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਦਾ ਨਾਂ,
 ਨਕਸ਼ਦੀਪ ਕਿਵੇਂ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੇ,
 ਕਿ ਹਰ ਵਿੱਚ ਉਸੇ ਦਾ ਨੂਰ ਹੈ।

ਆਖੀਰ

ਡਾਕਟਰ ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਦਿਨ
 ਗਿਣਕੇ ਦੇ ਗਿਆ ।
 ਸੋਚਣ ਲੱਗਾ ਪੁੱਤਰਾਂ ਲਈ
 ਕੀ ਕਰਨਾ ਰਹਿ ਗਿਆ?
 ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ
 ਮੁਕਾ ਲਵਾਂ ਸਾਰੇ ਕੰਮ !
 ਅਚਾਨਕ ਰੁਝੇਵਿਆਂ ਵਿੱਚ
 ਉਲਝ ਗਿਆ ਫੇਰ ਮੈਂ !
 ਗਿਣਵੇਂ ਦਿਨ ਐਵੇਂ ਬੀਤ ਗਏ !
 ਤੇ ਚਾਹ ਦੇਣ ਆਈ
 ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ
 ਪੁੱਛਿਆ ਮੈਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਅੱਖਾਂ ਪਾ
 ‘ਤੈਨੂੰ ਹੈ ਕੋਈ ਦੁੱਖ, ਦੱਸ ਮੈਨੂੰ ?’
 ਤਰਸ ਨਾਲ ਅੱਖਾਂ ਭਰ ਖੜੋ ਗਈ,
 ਜਿਵੇਂ ਆਖ ਰਹੀ ਹੋਵੇ
 ‘ਮਿਲ ਗਿਆ ਵਿਹਲ ਮੇਰੇ ਲਈ ਵੀ ?’
 ਤੇ ਫਿਰ ਉਹ ਬੋਲੀ
 ‘ਯਾਦ ਕਰਾ ਦੇਵੋ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਸੁੱਖ
 ਜੇ ਮੇਰੀ ਝੋਲੀ ਪਾਇਆ ਹੋਵੇ ਤੁਸੀਂ?’

ਨਿਰਉੱਤਰ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ
 ਝੁਕ ਗਈਆਂ !
 ਤੇ ਜਦੋਂ ਫੇਰ ਅੱਖਾਂ ਉੱਤੇ ਮੈਂ ਕੀਤੀਆਂ
 ਉਹ ਜਾ ਚੁੱਕੀ ਸੀ
 ਚਾਹ ਦਾ ਕੱਪ ਧਰ ਕੇ
 ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਕੀ ਮਨ ਵਿੱਚ ਲੈ ਕੇ!

ਬਦਲਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ

ਚਿਹਰਾ ਤੇ ਮਨ ਹੋਰ ਹੀ ਹੋਰ,
 ਤਾਹੀਂ ਤਾਂ ਹੁਣ ਰਿਸ਼ਤੇ ਟੁੱਟ ਗਏ ਨੇ।
 ਵਾਅਦੇ ਬੰਦੇ ਦੇ ਚਿੱਟੇ ਬੱਦਲਾਂ ਵਰਗੇ,
 ਕਿਤੇ ਦੂਰ ਹੀ ਜੋ ਲੁਕ ਗਏ ਨੇ ।
 ਫਿਕਰਾਂ ਦੇ ਭਾਰ ਦੀਆਂ ਪੰਡਾਂ,
 ਕਬੀਲਦਾਰ ਚੁੱਕ ਚੁੱਕ ਕੇ ਥੱਕ ਗਏ,
 ਆਸਾਂ ਦੇ ਦਰਿਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ,
 ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਾਹਤੋਂ ਸੁੱਕ ਗਏ ਨੇ।
 ਜਿੱਧਰ ਵੀ ਵੇਖੋ ਜੋਕਾਂ ਹੀ ਜੋਕਾਂ,
 ਲਹੂ ਚੂਸਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਦੇ ਵਿੱਚ,
 ਜਾਨ ਬਚਾਉਂਦੇ ਲੋਕੀ ਫਿਰਦੇ,
 ਐਧਰ ਓਧਰ ਸਭ ਰਾਖੇ ਛੁਪ ਗਏ ਨੇ।
 ਜੰਗ ਜਿੱਤੋ ਕਹਿੰਦੇ ਇੱਕ ਮੁੱਠ ਹੋ ਕੇ,
 ਹਾਕਮ ਇੱਕ ਮਿਕ ਹੋਣ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੇ,
 ਨਫਰਤ ਨੇ ਸਭ ਕਾਬੂ ਕਰ ਲਏ,
 ਵਾਰੇ ਵਾਰੀ ਸਾਰੇ ਹੀ ਝੁਕ ਗਏ ਨੇ ।
 ਮਾਇਆ ਖਾਤਰ ਗ਼ਦਾਰ ਹਮੇਸ਼ਾ,
 ਤਲੀਆਂ ਚੱਟਦੇ ਨੇ ਹਾਕਮਾਂ ਦੀਆਂ,
 ਤਵਾਰੀਖ਼ ਦੱਸੇ ਨਕਸ਼ਦੀਪ ਇਹੋ,
 ਕਿ ਯੋਧੇ ਮਾਇਆ ‘ਤੇ ਥੁੱਕ ਗਏ ਨੇ।

ਬਿਕਰਮ ਸੋਹੀ
ਦਾ ਜਨਮ ਪਿੰਡ
ਸੋਹੀਆਂ
ਤਹਿਸੀਲ
ਬਟਾਲਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ
ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ

ਵਿਚ ਹੋਇਆ। ਪੰਜਾਬ
ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ,
ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੇ ਵੈਟਰਨਰੀ ਕਾਲਜ
ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਉਚੇਰੀ ਸਿੱਖਿਆ
ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ। ਕਿੱਤੇ ਵਜੋਂ ਉਹ
ਵੈਟਰਨਰੀ ਡਾਕਟਰ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ
ਹੁਣ ਤੱਕ ਤਿੰਨ ਕਾਵਿ ਸੰਗ੍ਰਹਿ
ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ‘ਪਲਾਸ਼
ਦੇ ਪੱਤੇ’(2007), ‘ਆਪਣੇ ਜੋਗੀ
ਛਾਂ’ (2010) ਅਤੇ ‘ਸਰਦਲਾਂ’
(2022)।

ਤਲਵਾਰ ਰੁੱਤੇ

ਕੋਈ ਆਏ ਜਦ ਉਠਾਉਣ ਵਾਲਾ
ਗੂੜ੍ਹੀ ਨੀਂਦ ’ਚ ਸ਼ਹਿਰ ਗਰਾਂ ਸੁੱਤੇ,
ਕੱਚੇ ਰਾਹ ਚੋਂ ਸ਼ਾਹਨ ਰਾਹ ਉੱਠਣ
ਫੁੱਲ ਸਾਣ ਚੜ੍ਹਨ ਤਲਵਾਰ ਰੁੱਤੇ।

ਉਹ ਸੁੰਨ ਸਮਾਧੀ ਅੰਦਰ ਬੈਠਾ
ਹੋਇਆ ਜਦ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ,
ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਤੇਗ ਕਿਰਪਾ ਬਣ ਗਈ
ਮਿਹਰਾਂ ਬਣਿਆ ਤੀਰ ਕਮਾਨ।

ਗੋਬਿੰਦ ਫੁੱਲ ਨੇ ਗੋਬਿੰਦ ਤਾਰੇ
ਗੋਬਿੰਦ ਸਾਡਾ ਸਾਹ ਪ੍ਰਾਣ
ਗੋਬਿੰਦ ਇੱਕ ਜਗਦੀ ਗਾਥਾ
ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਹੋਏ ਆਬ ਦੀ
ਗੋਬਿੰਦ ਰੂਹ ਪੰਜਾਬ ਦੀ।

ਬਾਲ ਮਸਤਕ ਅੰਦਰ ਜਦੋਂ
ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਫੁੱਟਦਾ ਹੈ,
ਉਹ ਗੰਗਾ ਨਦੀ ਚ ਸੋਨੇ ਵਾਲੇ
ਕੰਗਣ ਸੁੱਟਦਾ ਹੈ।
ਮੋਹ ਮਾਇਆ ਦਾ ਪੂਰ
ਐਥੇ ਆ ਕੇ ਰੁਕਿਆ ਹੈ,
ਦੂਜਾ ਕੰਗਣ ਸੁੱਟ ਕੇ ਆਖੇ
ਐਥੇ ਸੁੱਟਿਆ ਹੈ।
ਐਥੇ ਮੁੱਕਦੀ ਹੱਦ,
ਦੁਨੀਆਂ ਵਾਲੀ ਢਾਬ ਦੀ।

ਮੱਥਿਆਂ ’ਤੇ ਤਿਲਕ ਦਾ
ਜਦ ਰੰਗ ਉੱਡਣ ਲੱਗਿਆ,
ਓਹ ਗੂੜ੍ਹੀ ਰੱਤ ਪੈਗੰਬਰੀ
ਦੇ ਰੰਗ ਨਾ ਗਿਆ ਰੰਗਿਆ।
ਨੌਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਧਰਤ ’ਚੋਂ
ਅਕਾਸ਼ ਪੂਰਾ ਝਾਕਦਾ,
ਉਹ ਸੀਸ ਹਿੰਦ ਦਾ ਰੱਖਦਾ
ਤੇ ਸੀਸ ਦੇਵੇ ਬਾਪ ਦਾ।
ਹਿਸਾਬ ਵਿੱਚ ਨਾ ਗੱਲ ਆਏ
ਗੱਲ ਇਸ ਹਿਸਾਬ ਦੀ।

ਇਹ ਪੱਗ ਦੇ ਜੋ ਪੇਚ ਨੇ
 ਗੋਬਿੰਦ ਦਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਹੈ।
 ਇਹ ਨੰਦਪੁਰ 'ਚੋਂ ਉੱਠਦੇ
 ਕੱਕਿਆਂ ਦੀ ਤਾਬ ਹੈ।
 ਤਪ ਤਪ ਕੇ ਖਾਲਸ ਹੋ ਗਿਆਂ
 ਪ੍ਰਵਾਨਿਆਂ ਦਾ ਜਾਪ ਹੈ।
 ਇਹ ਲੋਹ ਮਖ਼ਮਲੀ ਬੋਲ ਨੇ
 ਪ੍ਰਤੱਖ ਸਤਿਗੁਰੂ ਆਪ ਹੈ।
 ਤੇਗ ਦੀ ਟੁਣਕਾਰ 'ਚ ਧੁਨ ਹੈ
 ਨਾਨਕ ਵਾਲੀ ਰਬਾਬ ਦੀ।

ਪੰਜ ਰੂਹਾਂ ਦੀ ਫੌਜ ਵੇਖੀ
 ਲੱਖ ਬੁੱਤਾਂ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦੀ,
 ਇਹ ਸਿੱਖੀ ਸਕੂਲ ਲੱਗਦਾ
 ਇਹ ਕੱਚੀ ਗੜੀ ਹੈ ਕਾਹਦੀ।
 ਨਾ ਸਰਸਾ ਨਦੀ ਚ ਰੁੜ੍ਹਦੀ
 ਚਮਕੌਰ ਵਿੱਚ ਨਾ ਤਿੜਕੇ,
 ਇੱਕ ਖੇਤ ਜੁਲਮ ਵਾਲਾ
 ਤੇ ਮੁੰਜਰ ਕੋਈ ਨਾ ਥਿੜਕੇ।
 ਇਹ ਤੇਗ ਦਾ ਸਮੁੰਦਰ
 ਨਦੀ ਹੈ ਕੋਈ ਰਾਗ ਦੀ।

ਉਹ ਪੋਤੇ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਦੇ
 ਗੋਬਿੰਦ ਦੇ ਦੁਲਾਰੇ,
 ਨੀਂਹਾਂ ਚ ਬੁੱਤ ਚਿਣ ਤੇ
 ਨਾ ਚਿਣ ਸਕੇ ਜੈਕਾਰੇ।
 ਤੱਤੀ ਤਵੀ ਤੇ ਉਗਮੀ
 ਨੀਂਹਾਂ ਚ ਖਿੜੀ ਕਮਾਈ,
 ਉਹ ਹੱਦ ਜੁਲਮ ਦੀ ਮਿਣਦੇ
 ਉਹ ਇਸ਼ਟ ਦੀ ਉਚਾਈ।

ਉਹ ਪਾਪ ਇੰਤਹਾ ਸੀ
 ਉਹ ਅੱਤ ਸੀ ਸਵਾਬ ਦੀ।

ਇਹ ਲੋਹ ਹੈ ਇਹ ਹੋਰ ਹੈ
 ਇਹ ਜ਼ੋਰ ਹੈ ਘਨਘੋਰ ਹੈ।
 ਇਹ ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ
 ਸਰਹੰਦ ਦੀ ਕੰਗਰੋੜ ਹੈ।
 ਇਹ ਆਰਿਆਂ ਦੀ ਛਾਂ ਵੀ ਹੈ
 ਇਹ ਚਰਖੜੀ ਦਾ ਕਿੱਲ ਵੀ
 ਇਹ ਠੰਡਿਆਂ ਬੁਰਜਾਂ 'ਚ ਮਾਵਾਂ
 ਗੁਜਰੀਆਂ ਦਾ ਦਿਲ ਵੀ
 ਇਹ ਯਾਰੜੇ ਦੇ ਸੱਥਰਾਂ 'ਤੇ
 ਅਨਹਦਾਂ ਦੇ ਨਾਦ ਦੀ।

ਰੁੱਤ ਵਿੱਚ ਖਿੜਿਆ ਫੁੱਲ ਲੋਹੇ ਦਾ
 ਪਰਮ ਪੁਰਖ ਦੀ 'ਵਾਜ਼ ਹੈ,
 ਗੋਬਿੰਦ ਅਰਕ ਹੈ ਧਰਮ ਦਾ
 ਗੋਬਿੰਦ ਧੁਰ ਦਾ ਰਾਜ ਹੈ।
 ਲਹੂ ਦੀ ਕਿਸ਼ਤ ਭਰ ਦਿਓ
 ਕੁਝ ਤਾਂ ਕਰੋ ਉਧਾਰ ਦਾ,
 ਹਿੰਦ 'ਤੇ ਜੋ ਕਰਜ਼ ਹੈ
 ਗੋਬਿੰਦ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ
 ਗੋਬਿੰਦ ਅੰਤਮ ਰੇਖਾ ਹੈ
 ਲੜੀ ਜੋ ਆਦਿ ਜੁਗਾਦਿ ਦੀ।

ਗੋਬਿੰਦ ! ਗੋਬਿੰਦ ! ਗੋਬਿੰਦ !
 ਗੋਬਿੰਦ ਰੂਹ ਪੰਜਾਬ ਦੀ

ਅਮਰੀਕਾ
+919872332051

ਤਰਨਦੀਪ
ਬਿਲਾਸਪੁਰ ਦਾ
ਜਨਮ 29
ਜੁਲਾਈ 1987
ਵਿਚ ਪਿੰਡ
ਬਿਲਾਸਪੁਰ ਮੋਗਾ

ਵਿਚ ਹੋਇਆ। ਉਹ ਪੇਸ਼ੇ ਵੱਜੋਂ ਨਿਊਜ਼ੀਲੈਂਡ ਵਿਚ ਪੱਤਰਕਾਰ ਹਨ। ਸਾਹਿਤਕ ਪੰਜਾਬੀ ਰਸਾਲੇ 'ਤਾਸਮਨ' ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਸੰਪਾਦਕ ਵੀ ਹਨ ਇਹਨਾਂ ਵੱਲੋਂ ਦੋ ਕਿਤਾਬਾਂ ਸੰਪਾਦਕ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਕ ਮੌਲਿਕ ਕਾਵਿ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਸੁਪਨ ਸਕੀਰੀ' ਵੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ।

1

ਮੇਰੀ ਹਉਮੈ ਮੇਰੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ
ਢੂੰਡ ਰਿਹਾ ਦਿਮਾਗ 'ਚੋਂ ਦਿਲ
ਧੜਕਣ ਬਣ ਕੇ ਦਿਲ ਵੀ ਖੋਲੇ
ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਸਭ ਕੁੰਡੇ ਖੋਲੇ ।

ਰਾਹ ਦੀ ਪੂੜ ਮਸਤਕ ਬੈਠੀ
ਦੇ ਕੇ ਉਹ ਤਾਂ ਦਸਤਕ ਬੈਠੀ
ਖੁਸ਼ਬੂ ਸਿਰ ਨੂੰ ਚੜਦੀ ਜਾਵੇ
ਆਪੇ ਰਸਤੇ ਫੜਦੀ ਜਾਵੇ ।

ਸਮਝ ਰਿਹਾ ਮੈਂ ਹੋਣੀ ਆਪੇ
ਕੌਣ ਕਿਵੇਂ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਥਾਪੇ
ਤੁਰਨਾ ਹੀ ਹੈ ਰਾਹ ਇਲਾਹੀ
ਗੁੰਮੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕਿੱਥੋਂ ਥਿਆਈ ।
ਰਾਤ ਦੇ ਉਹਲੇ ਦਿਨ ਦਾ ਚਾਨਣ

ਛੱਜ 'ਚ ਪਾ ਕੇ ਮੈਂ ਬੈਠਾ ਛਾਨਣ
ਇਵੇਂ ਕਿਵੇਂ ਕਦੇ ਛੰਡ ਲਵਾਂਗਾ
ਦੁੱਖ ਵੀ ਆਪਣੇ ਵੰਡ ਲਵਾਂਗਾ ।

ਕਾਗਜ਼ ਤੇ ਕਲਮ

ਕਵਿਤਾ ਨਹੀ ਹੁੰਦੇ
ਸ਼ਬਦ ਤੇ ਸਤਰਾਂ
ਚਾਨਣ ਨੀ ਬਣਦੇ।
ਰਾਹ ਤੇ ਵਾਟਾਂ
ਮੰਜ਼ਿਲ ਦਾ ਸੁਪਨਾ
ਕਦੇ ਵੀ ਆਪਸ 'ਚ
ਸਾਂਝੇ ਨੀ ਹੁੰਦਾ।
ਚਿੰਤਨ ਹੀ ਸਭ ਨੂੰ
ਲਾਟਾਂ ਹੈ ਦਿੰਦਾ
ਲਾਟਾਂ ਬਿਨਾ ਚਿਹਰੇ
ਦਗਦੇ ਨੀ ਹੁੰਦੇ।

ਨਿਊਜ਼ੀਲੈਂਡ

+64220491964

ਰਵਿੰਦਰ ਰਵੀ ਦੇ ਕਾਵਿ-ਨਾਟਕ
(ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ)

ਕਾਵਿ-ਨਾਟਕ "ਭਰਮ-ਲਲ" ਦਾ ਇਕ ਮੌਲਕ-ਨਿਊਜ਼ੀਲੈਂਡ (2017)

ਡਾ. ਇੰਦਰਜੀਤ ਕੌਰ

ਰਾਜਪਾਲ
ਬੋਪਾਰਾਏ ਟੋਰਾਂਟੋ,
ਕੈਨੇਡਾ ਵੱਸਦਾ
ਸੰਜੀਦਾ ਸ਼ਾਇਰ
ਹੈ। ਇਹਨਾਂ

ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਕਵਿਤਾ ਅਤੇ
ਵਾਰਤਕ ਵਿਚੋਂ ਜਨਮ-ਭੂਮੀ,
ਕਰਮ-ਭੂਮੀ ਲਈ ਸਨੇਹ ਝਲਕਦਾ
ਹੈ। ਸੱਚ, ਨਿਡਰਤਾ ਅਤੇ
ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਲੇਖਣੀ ਦਾ
ਅਮੀਰੀ ਗੁਣ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਾਵਿ
ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਹਾਸ਼ੀਏ' ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋ
ਚੁੱਕਾ ਹੈ।

ਫੁੱਲਾਂ ਵਰਗੀ ਉਮਰ

ਜਾਣ ਵਾਲਾ
'ਤੁਰ' ਗਿਆ
ਕੁਛ ਕੀਤਾ ਹੋਊ
ਸਾਡਾ
ਟਾਹਣੀ 'ਤੇ ਖਿੜਿਆਂ ਦਾ
ਕੀ ਦੋਸ਼?
ਟਾਹਣੀ ਤੋਂ ਤੋੜ ਕੇ
ਥੋੜੀ ਦੇਰ ਖੇਡ ਮੱਲ ਕੇ
ਪੈਰਾਂ ਹੇਠ ਮਧੋਲਣ ਦਾ
ਕੀ ਚਾਅ?
ਡੋਲੀ ਹੋਵੇ
ਜਾਂ ਅਰਥੀ
ਸਾਡਾ ਮਰਨਾ ਤਹਿ ਹੈ
ਸਾਡੀ ਖੁਸ਼ਬੂ ਦੀ ਬਲੀ
ਬੜੀ ਅਸਹਿ ਹੈ?
ਨਾਜ਼ੁਕ ਪੱਤੀਆਂ ਦਾ ਮਾਤਮ

ਬੜਾ ਅਕਹਿ ਹੈ।
ਆਪਣਾ ਅਪਣਾ 'ਮਹਿਬੂਬ'
ਮਹਿਕਾਉਣ ਖਾਤਰ
ਸੁੰਦਰ ਦਰਸਾਉਣ ਖਾਤਰ
ਸੁਗੰਧੀਆਂ ਫੈਲਾਉਣ ਖਾਤਰ
ਸਾਡਾ ਬਲੀਦਾਨ
ਕਿਸ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ
ਸਾਡਾ ਖਿੜਣਾ
ਕਿਸ ਕਿਤਾਬ 'ਚ ਜੁਰਮ ਹੈ
ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਕਿਉਂ
ਫੁੱਲਾਂ ਵਰਗੀ ਉਮਰ ਹੈ ...

ਬੁੱਧ ਦੀ ਹੋਣੀ

ਪਾਰਟੀ ਹਾਲ ਦੀ
ਇੱਕ ਨੁਕਰੇ ਬੈਠਾ ਬੁੱਧਾ
ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈ
ਹੱਸਦੇ ਨੱਚਦੇ ਲੋਕ

ਸਾੜੇ ਦੀ
ਠੰਡੀ ਤੱਤੀ ਲੋ 'ਤੇ
ਹੋਰੋਂ ਉਤੋਂ ਭੁੱਜਦੇ ਲੋਕ
ਮਜ਼ਬੂਰੀ 'ਚ
ਝੂਠਾ ਜਿਹਾ ਹਾਸਾ
ਹੱਸਦੇ ਲੋਕ
ਬੁੱਧਾ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈ।
ਅੱਧ-ਮੀਟੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਰਾਹੀਂ
ਏਹ ਸਾਰਾ ਕੁੱਝ
ਚੁੱਪ-ਚਾਪ ਵੇਖੀ ਜਾਣਾ
ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਾ ਕਹਿਣਾ
ਬੁੱਧ ਦੀ ਹੋਣੀ ਹੈ ...

ਟੋਰਾਂਟੋ, ਕੈਨੇਡਾ

+143722066745

ਸੁਰਿੰਦਰ ਸੁੱਨੜ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਪੁਸਤਕ “ਮੰਜ਼ਿਲ ਨਾ ਮਿਲੀ” ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕੀਤਾ।

ਇਸ ਉਪਰੰਤ ਸ਼ਬਦ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਰੰਗ ਮਜੀਠ, ਹੀਰ ਸੁੱਨੜ, ਆਪਣਾ ਅਤੀਤ, ਮੇਰੇ ਪੰਧ ਪੈਂਡੇ, ਅਤੇ “ਇਕ ਸੱਚ” ਪੁਸਤਕਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਈਆਂ। 200 ਦੇ ਕਰੀਬ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਵੀ ਲਿਖ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਾਰਤਕ ਦੀਆਂ ਵੀ ਦੋ ਪੁਸਤਕਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ‘ਆਪਣੀ ਆਵਾਜ਼’ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਦੇ ਮੁੱਖ ਸੰਪਾਦਕ ਹਨ ਤੇ ‘ਕਾਵਿ-ਲੋਕ’ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਬੋਸਮਝ

ਪੜਿਆ ਪੜਾਇਆ ਤਾਂ ਤੂੰ ਬੜਾ ਬੰਦਿਆ ਤੈਨੂੰ ਪੈਂਤੀ ਨਾ ਲਿਖਣੀ ਆਈ।
 ਖੋਜਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਬਹੁਤ ਲਿਖੇ ਬੜੇ ਇਤਹਾਸ ਤੈਨੂੰ ਉੜੇ ਦੀ ਸਮਝ ਨਾ ਆਈ।
 ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਵੀ ਬਣਾ ਲੈਂਦਾ ਕੁਝ ਦੱਸ ਕੀ ਕਰੂ ਤੇਰੀ ਬਾਹਰਲੀ ਕਮਾਈ।
 ਰੌਸ਼ਨੀਆਂ ਕਰਦਾ ਤੂੰ ਫਿਰਦਾ ਹੈਂ ਚੌਹੀਂ ਕੂਟੀਂ ਮਨ ਮੰਦਰ ਨਾ ਜੋਤ ਤੂੰ ਜਗਾਈ।
 ਝੂਠ ਦੇ ਪੁਲੰਦਿਆ ਤੂੰ ਜਾਣਦੈਂ ਤੂੰ ਸੱਚ ਨਹੀਂ ਪਰ ਦੇਂਦਾ ਫਿਰੇਂ ਸੱਚ ਦੀ ਦੁਹਾਈ।

ਚਾਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਤੂੰ ਸੱਚਾ ਸਚਿਆਰਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਤੇਰੀ ਖੇਡ ਤੈਨੂੰ ਖੇਡਣੀ ਨਾ ਆਈ।

ਆਪਣੇ

ਜੇ ਕੋਈ ਹੋਵੇ ਆਪਣਾ ਤਾਂ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਪਿਆਰ ਕਰੇ।
 ਚਾਤਰ ਗ਼ੈਰਾਂ ਦੀ ਚਤੁਰਾਈ ਭੁੱਲ ਕੇ ਵੀ ਨਾ ਜਰੇ।
 ਖੁਸ਼ੀ ਵੰਡਣ ਨਾਲ ਵਧ ਜਾਂਦੀ ਸਾਰੇ ਜਾਣਦੇ ਨੇ।
 ਦਰਦ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਜਲਦੀ ਜਲਦੀ ਦਫਾ ਕਰੇ।
 ਪਿਆਰ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਸ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦਾ ਕੀ ਫਾਇਦਾ।
 ਰੋਣਾ ਪਵੇ ਤਾਂ ਕੱਲਿਆਂ ਬਹਿਕੇ ਦਿਲ ਹੌਲਾ ਕਰੇ।
 ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਭਵਸਾਗਰ ਤਰਨੇ ਗ਼ੈਰ-ਜ਼ਰੂਰੀ ਨੇ।
 ਨਾ ਡਰੇ ਨਾ ਡਰਾਵੇ ਜੇਹੜਾ ਉਸ ਰੱਬ ਕੋਲੋਂ ਡਰੇ।
 ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕੁੜੱਤਣ ਸਭ ਕੌੜਾ ਕਰ ਦੇਂਦੀ।
 ਜਿੱਥੇ ਹਰਨਾ ਬਣਦਾ ਹੈ ਬੱਸ ਓਥੇ ਹੀ ਦਿਲ ਹਰੇ।
 ਰਿਸ਼ਤੇ ਬਸ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਕਦੇ ਖਰੀਦੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ।
 ਸਬਜਬਾਗ ਦਿਖਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਤੇ ਨਾ ਕਦੇ ਮਰੇ।

ਅਮਰੀਕਾ

9872549506

ਪਿਹੋਵਾ
(ਹਰਿਆਣਾ) ਦੇ
ਵਾਸੀ ਤੇ
ਅੱਜਕੱਲ੍ਹ ਸਿਡਨੀ
ਰਹਿੰਦੇ ਤਖਤਿੰਦਰ

ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ ਭਾਰਤੀ ਵਾਯੂ ਸੈਨਾ ਵਿੱਚ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਰਹੇ ਹਨ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਗੀਤਾਂ ਦੇ ਰਚੇਤਾ ਵੀ ਹਨ। ਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੋਢੀ ਦੁਆਰਾ ਸੰਪਾਦਿਤ ਪੁਸਤਕ ਪਰਵਾਸੀ ਕਲਮਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਗੀਤ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ। 'ਦਾ ਪੰਜਾਬ ਹੈਰਾਲਡ' ਵਿੱਚ ਅਕਸਰ ਛਪਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਯਾਦਾਂ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ

ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਗਲੀਆਂ 'ਚ,
ਜਦੋਂ ਪੈਰ ਹੁਣ ਪਾਂਦਾ ਹਾਂ।
ਯਾਦਾਂ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰ ਪੈਂਦੀਆਂ,
ਜਦੋਂ ਚੋਗ-ਚੁਗਾਂਦਾਂ ਹਾਂ।

ਬਚਪਨ ਦਾ ਬਾਲ ਰੋਂਦਾ ਹੈ,
ਜਦੋਂ ਬਾਹਰ ਵੱਲ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ।
ਉਸਨੂੰ ਵਰਚਾਉਣ ਲਈ,
ਬੂਠੇ ਲਾਰੇ ਕਈ ਲਾਂਦਾ ਹਾਂ।

ਕਿੱਧਰ ਗਏ ਬੋਹੜ, ਕਿੱਧਰ ਗਈਆਂ
ਇੱਲਾਂ ਵਿਚਾਰੀਆਂ।

ਕਿੱਥੇ ਨੇ ਉਹ ਜੂਹਾਂ, ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ,
ਜਿੱਥੇ ਮੱਝਾਂ ਸੀ ਚਾਰੀਆਂ।

ਕਿੱਧਰ ਗਏ ਛੱਪੜ,
ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਚ ਲਾਉਂਦੇ ਸੀ ਤਾਰੀਆਂ
ਅਠਿਖੇ ਸਾਹ ਲੈਣ ਪਈਆਂ,
ਸੂਏ, ਨਹਿਰਾਂ ਵਿਚਾਰੀਆਂ।

ਕਿੱਥੇ ਨੇ ਉਹ ਖੂਹ,
ਜਿੱਥੇ ਪਾਣੀ ਭਰਨ ਕੁਆਰੀਆਂ।
ਕਿੱਧਰ ਗਏ ਜਵਾਨ ਮੁੰਡੇ,
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਵਿਸਾਰੀਆਂ।

ਕੀਹ ਕਰਨ ਬੁੱਢੇ ਵੀ ਹੁਣ
ਕਈ ਲੱਗੀਆਂ ਬੀਮਾਰੀਆਂ।
ਧਰਤੀ ਦੀ ਛਾਤੀ ਉੱਤੇ ਲੀਕਾਂ,
ਸੜਕਾਂ ਨੇ ਮਾਰੀਆਂ।

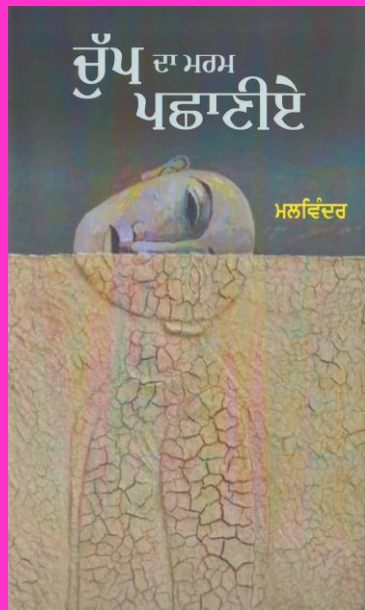
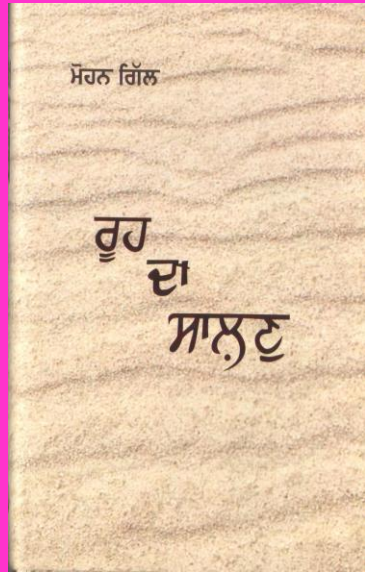
ਅਸੀਂ ਜਾਂਦੇ ਸੀ ਸਕੂਲ ਪੈਦਲ,
ਹੁਣ ਲੱਗੀਆਂ ਸਵਾਰੀਆਂ।
ਕੁੜੀਆਂ ਨੇ ਪਾਈਆਂ ਜੀਨਾਂ,
ਭੁੱਲ ਗਈਆਂ ਫੁਲਕਾਰੀਆਂ।

ਪਾਰਲਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਣ ਸੱਜ ਧੱਜ,
ਇਹ ਟੂਣੇਹਾਰੀਆਂ।
ਸੰਧੂ ਸਾਂਭ ਰੱਖੀਂ, ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਗਈਆਂ
ਯਾਦਾਂ ਪਿਆਰੀਆਂ।

ਇੱਕ ਸੁਨੇਹਾ

ਐ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਦੇਵੀਂ ਸੁਨੇਹਾ ਉਸਨੂੰ
ਮੇਰੇ ਖੁਆਬਾਂ ਵਿਚ ਆਇਆ ਨਾ ਕਰੇ।
ਸੁੱਤਾ ਹੋਵਾਂ ਜਦ ਗੂੜ੍ਹੀ ਨੀਂਦਰੇ
ਪਾ ਗਲਵਕੜੀ ਸੈਨੂੰ
ਜਗਾਇਆ ਨਾ ਕਰੇ।
ਜ਼ਖਮ ਬੜੇ ਨੇ ਅੱਗੇ ਦਿਲ 'ਤੇ
ਹੋਰ ਨਸ਼ਤਰ ਚਲਾਇਆ ਨਾ ਕਰੇ।
ਟੁੱਟ ਚੁਕੇ ਨੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਪੁਰਾਣੇ,
ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਫੇਰ ਦੁਹਰਾਇਆ ਨਾ ਕਰੇ।
ਪਾਣੀ ਮੇਰੇ ਹੰਝੂਆਂ ਦਾ ਲੈ ਕੇ
ਗਮਾਂ ਦੀ ਸਿਆਹੀ
ਬਣਾਇਆ ਨਾ ਕਰੇ।
ਪੁੰਧਲੀ ਜੇਹੀ ਤਸਵੀਰ ਉਸਦੀ
ਅੱਖਰ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਬਣ
ਜਾਇਆ ਨਾ ਕਰੇ।
ਤੀਰ ਬਹੁਤ ਵੱਜੇ ਨੇ ਅੱਗੇ,
ਹੋਰ ਮਾਰ ਤੜਫਾਇਆ ਨਾ ਕਰੇ।
ਐ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਦੇਵੀਂ ਸੁਨੇਹਾ ਉਸਨੂੰ
ਮੇਰੇ ਖੁਆਬਾਂ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਨਾ ਕਰੇ।
ਗਮਾਂ ਦੇ ਵਹਿਣ ਵਿਚ ਵਹਿ ਚੁੱਕਾ
'ਸੰਧੂ' ਨੂੰ ਹੋਰ ਸਤਾਇਆ ਨਾ ਕਰੇ

ਸਿਡਨੀ, ਆਸਟਰੇਲੀਆ
+917082037644

ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ
ਜੱਗਾ ਗਿੱਲ ਦਾ
ਜਨਮ ਪਿੰਡ ਸੁਧਾਰ
ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲੁਧਿਆਣਾ
ਵਿਚ ਅਕਤੂਬਰ

1955 ਨੂੰ ਹੋਇਆ। ਚੰਗੇ ਭਵਿੱਖ
ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਵਿਚ 1982 ਨੂੰ
ਕੈਲੇਫੋਰਨੀਆ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰ ਲਾਸ
ਏਂਜਲਸ ਤੋਂ ਜੀਵਨ ਦਾ ਨਵਾਂ
ਅਧਿਆਇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ
ਪਲੇਠੇ ਕਾਵਿ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ‘ਉਡਾਰੀਆਂ’
ਨਾਲ ਸਾਹਿਤਕ ਜਗਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼
ਕੀਤਾ। ਲਾਸ ਏਂਜਲਸ ਵਿਚ ਸਾਧੂ
ਸਿੰਘ ਸੰਘਾ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਸਦਕਾ
ਗ਼ਦਰੀ ਬਾਬਿਆਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਨ
ਲਈ ‘ਇੰਡੋ ਯੂ ਐਸ ਹੈਰੀਟੇਜ਼
ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ’ ਸੰਸਥਾ ਬਣਾਈ ਅਤੇ
ਹਰ ਸਾਲ ਗ਼ਦਰੀ ਯੋਧਿਆਂ ਨੂੰ ਯਾਦ
ਕਰਨ ਲਈ ਮੇਲੇ ਲਾਉਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ।

1

ਕਦਰਾਂ ਦੀ ਬੁੱਕਲ ਬਹਿ ਕੇ,
ਨਾ, ਕੀਮਤ ਦਾ ਪੱਲਾ ਫੜ ਲਈਂ।

ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਹੈ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ‘ਖਾੜਾ’,
ਤਕੜਾ ਹੋ, ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਲੜ ਲਈਂ।

ਮੰਜਲ ਨੂੰ ਮਨ ਵਿੱਚ ਧਰਕੇ,
ਟੀਚੇ ਵੱਲ ਸਿੱਧਾ ਚੜ੍ਹ ਲਈਂ।

ਸੌਖੇ ਨਹੀਂ ਪਰਬਤ ਚੜ੍ਹਨੇ,
ਇਰਾਦੇ ਵਿੱਚ ਸਬਰ ਵੀ,
ਜੜ ਲਈਂ।

2

ਪੱਥਰਾਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਖਾਤਰ,
ਮੈਂ, ਕਤਲ ਫੁੱਲਾਂ ਦਾ,
ਕਰ ਆਇਆ ਹਾਂ।

ਤਿੱਖੀ ਜਿਹੀ ਇਕ ਸੂਈ ‘ਨਾਂ’ ਵਿੰਨ੍ਹਕੇ,
ਧਾਗੇ ਦੇ ਵਿੱਚ, ਭਰ ਆਇਆ ਹਾਂ।

ਸਿਜਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਤੁਰਿਆ ਸੀ,
ਮੰਨ ਕੇ, ਘਰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ।

ਟਹਿਕ ਰਹੀ ਇਕ ਜਿੰਦ ਤੋੜ ਕੇ,
ਦਹਿਲੀਜ਼ ਓਹਦੀ ’ਤੇ
ਧਰ ਆਇਆ ਹਾਂ।

ਤੋੜ ਕੇ ਫੁੱਲ ਨੂੰ, ਖੁਦ ਦੇ ਲਈ ਮੈਂ,
ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀਆਂ ਦੁਆਵਾਂ ਮੰਗਾਂ।

ਮੈਨੂੰ ਲਗਦੈ, ਅੱਜ ਮੈਂ ਜਾਣੀ,
ਜਿਉਂਦੇ ਜੀਅ ਹੀ, ਮਰ ਆਇਆ ਹਾਂ।

ਕਤਲ ਫੁੱਲਾਂ ਦਾ, ਕਰ ਆਇਆ ਹਾਂ ..

3

ਦੇਸਤੀ ਦੇ ਬਾਗ ਵਿੱਚ,
ਆ ਹੋਰ ਕਲਮਾਂ ਲਾ ਲਈਏ।

ਤਨਹਾਈ ਦੇ ਹਨ੍ਹੇਰਿਆਂ ਦੀ,
ਰਾਤ ਦੇ ਆ ਗਰਭ ਵਿੱਚ ,
ਇਕ ਨਵਾਂ ਸਵੇਰਾ ਪਾਲੀਏ।

ਅਮੀਰੀਆਂ ਦੇ ਮਾਣ ਨੂੰ ,
ਆ ਗੁਰਬਤਾਂ ਦੀ ਪਾਣ ਦੇ ਕੇ,
ਭੁੱਖ 'ਚ ਜਿਉਣ ਵਾਲੇ,
ਸਾਂਚਿਆਂ 'ਚ ਢਾਲੀਏ।

ਚੱਕ ਦੇਈਏ ਜ਼ਿੰਦਗੀ 'ਚੋਂ,
ਚੁੱਪ ਦਿਆਂ ਕੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ,
ਮਹਿਫਲਾਂ ਦੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ,
ਆ ਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਭਾਲੀਏ ...

4

ਵਾਪਸੀ ਯਾਦਾਂ ਦੀ ਤਾਂ ,
ਚੇਤਿਆਂ 'ਚੋਂ ਵਿੱਸਰਿਆਂ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ,
ਰੂਹ ਵਿਚ ਵੱਸਿਆਂ ਨੂੰ ,
ਕਿਵੇਂ ਕੋਈ ਭੁਲਾਉਗਾ।

ਦੇਸ਼ੋਂ ਪਰਦੇਸੀ ਹੋਏ ,
ਚੁਗਦੇ ਹਾਂ ਚੋਗ ਬੈਠੇ,
ਜਵਾਨੀ ਦਾ ਉਹ ਦੌਰ ,
ਹਿੱਸੇ, ਕਾਲਜ ਦੇ ਆਉਗਾ।

ਮਿਤਰਾਂ ਕੀ ਬੋਲੀਆਂ ,
ਤੇ ਸਖੀਆਂ ਸਹੇਲੀਆਂ ਦਾ,
ਮਾਣ-ਮੱਤਾ ਮੋਹ ਹੁਣ ਤਾਂ,
ਜ਼ਿੰਦ ਨਾਲ ਈ ਜਾਉਗਾ।

ਦੁਨੀਆਂ 'ਚੋਂ ਸੋਹਣਾ ਸਾਡਾ,
ਮੰਦਰ ਮੁਨਾਰਾ ਏਹੇ।
ਗਿਆਨ ਵਾਲੇ ਦੀਵੇ ਸਦਾ,

ਮਨਾਂ 'ਚ ਜਗਾਉਗਾ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਜਿਹੜਾ ਓਥੋਂ ,
ਖੇਡ-ਮੱਲ, ਪੜ੍ਹ ਆਇਆ,
ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਮੰਜ਼ਲਾਂ ਦੇ,
ਸਿਰੇ 'ਤੇ ਸਜਾਉਗਾ।

ਮੁੜ-ਮੁੜ ਚੇਤਾ ਉਹਨੂੰ,
ਓਥੇ ਦਾ ਹੀ ਆਉਗਾ ...

5

ਚੜ੍ਹਦਿਆ ਸੂਰਜਾ,
ਵੇਖ ਧਿਆਨ ਲਾ ਕੇ,
ਲਾਲੀ ਖੂਨ ਦੀ ਵੀ,
ਤੇਰੇ ਹੀ ਨਾਲ ਦੀ ਹੈ।

ਤਪਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਰੀਰਾਂ ਦੇ ਤੇਰੇ ਵਾਂਗੂੰ,
ਅੱਠੇ ਪਹਿਰ ਹੀ ਖੂਨ ਉਬਾਲਦੀ ਹੈ।

ਮਿੱਠੇ ਬੋਲਾਂ 'ਚ ਮਹਿਕਦੀ ਹਮਦਰਦੀ,
ਖੂਨ-ਦਾਨ ਦੇ ਜਮਾਂ ਹੀ ਨਾਲ ਦੀ ਹੈ।

ਚਿਣਗ ਲਗਦੀ ਐ ,
ਜਦ ਜ਼ਮੀਰ ਨਾਲ ਹੋਏ ਧੱਕਾ,
ਜ਼ਮੀਰ ਬਾਹੋਂ ਫੜ ਆਪ ਉਠਾਲਦੀ ਹੈ।

ਦਾਨੀ ਮਾਇਆ ਦੇ ਨੇ ਜਗਤ ਵਿੱਚ ,
ਬੜੇ ਬੈਠੇ,
ਦਾਨੀਆਂ, ਖੂਨ ਦਿਆਂ ਨੂੰ,
ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਭਾਲਦੀ ਹੈ।

ਫਾਰਿਜ਼ਨੋ, ਅਮਰੀਕਾ
+5597099599

ਜਸਵੰਤ ਕੌਰ ਬੈਂਸ ਦਾ ਜਨਮ ਪਿੰਡ ਖਮਾਣੇਂ ਮੰਡੀ ਜਿਲ੍ਹਾ ਫਤਿਹਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ, ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹੋਇਆ।

ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿਚ ਉਹ ਇਕ ਅਧਿਆਪਕ, ਰੇਡੀਓ ਪ੍ਰੋਜੈਂਟਰ, ਲੇਖਕ ਅਤੇ ਕਵਿੱਤਰੀ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਕਾਰਕੁਨ ਵਜੋਂ ਜਾਣੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। **ਕਾਵਿ ਸੰਗ੍ਰਹਿ:** ਕਾਲੀ ਲੋਈ, ਸੰਧੂਰੀ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਖੁਸ਼ਬੋ, ਕਿਸ ਰਿਸ਼ਤੇ ਤੇ ਮਾਣ ਕਰਾਂ, ਮੈਂ ਵੱਸਦੀ ਤੇਰੇ ਸਾਹਾਂ ਵਿੱਚ, ਹਨੇਰੇ ਪੰਧਾਂ ਦੀ ਲੋਅ, ਓੜ੍ਹ ਲਈ ਫੁਲਕਾਰੀ ਮੈਂ, **ਸੰਪਾਦਿਤ ਕਾਵਿ ਸੰਗ੍ਰਹਿ:** ਕਦੋਂ ਮਿਲੇਗੀ ਪ੍ਰਵਾਜ਼ **ਸੰਪਾਦਿਤ ਕਹਾਣੀ ਅਤੇ ਲੇਖ ਸੰਗ੍ਰਹਿ:** ਜਾਣਾ ਏ ਉਸ ਪਾਰ, ਰੂਹ ਦੀ ਚੀਖ, **ਲੋਕ ਬੋਲੀਆਂ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਪੁਸਤਕ:** “ਬੋਲੀਆਂ ਮੈਂ ਪਾਵਾਂ” ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ।

ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਦੀ ਅਰਜ਼

ਮੈਂ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਸਭ ਦੇ ਅੱਗੇ
ਅਰਜ਼ ਇੱਕ ਧਰ ਰਹੀ ਹਾਂ
ਪਿੰਡਾਂ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਤਰਲੇ
ਤੇ ਮਿੰਨਤਾਂ ਕਰ ਰਹੀ ਹਾਂ।
ਚੌਂਕ ਚੁਰਾਹੇ, ਡੰਡੀਆਂ
ਪਗਡੰਡੀਆਂ ਤੇ ਮਰ ਰਹੀ ਹਾਂ।

ਦਫਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਫਾਈਲਾਂ ਵਿੱਚ
ਹਉਕੇ ਭਰ ਰਹੀ ਹਾਂ।
ਸੰਘਰਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਧਰਨਿਆਂ ਦੀ
ਮਾਰ ਨੂੰ ਜ਼ਰ ਰਹੀ ਹਾਂ।
ਮਾਪਿਆਂ ਦੀਆਂ ਬਦਲੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ
ਤੋਂ ਡਰ ਰਹੀ ਹਾਂ।
ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਬੋਲਣ ਦੀ ਮਨਾਹੀ
ਅੱਗੇ ਹਰ ਰਹੀ ਹਾਂ।
ਅੰਦਰੋਂ-ਅੰਦਰੀਂ ਟੁੱਟ-ਭੱਜ ਕੇ
ਪਲ-ਪਲ ਖਰ ਰਹੀ ਹਾਂ।
ਪੋਹ ਮਾਘ ਦਿਆਂ ਦਿਨਾਂ ਤੇ ਰਾਤਾਂ
ਵਾਂਗ ਠਰ ਰਹੀ ਹਾਂ।
ਜਾਪੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਹੀ
ਹੋ ਬੇ-ਘਰ ਰਹੀ ਹਾਂ।
ਮੈਂ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਸਭ ਦੇ ਅੱਗੇ
ਅਰਜ਼ ਇੱਕ ਧਰ ਰਹੀ ਹਾਂ।

ਨਵਾਬ ਚੰਨਾਂ

ਤੂੰ ਆਪਣੀ ਹੀ ਕੌਮ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਤੇ,
ਲਾਉਦਾਂ ਫਿਰੋਂ ਕਿਉਂ ਤੂੰ ਦਾਗ ਚੰਨਾਂ।
ਸਾਂਝ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਤੇਰੀ,
ਤੇਰਾ ਆਪਣਾ ਏ ਸਾਰਾ ਪੰਜਾਬ ਚੰਨਾਂ।
ਮਹਿਕਾਂ ਵੰਡਦੀ ਏ ਹਵਾ ਹਰ ਪਾਸੇ,
ਫੁੱਲ ਖਿੱਤਦਾ ਏ ਜਿਉਂ ਗੁਲਾਬ ਚੰਨਾਂ।
ਪਾਣੀ ਮਿੱਠਾ ਏ ਸਾਰੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਦਾ,
ਜਾ ਕੇ ਪੀ ਲਵੀਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਢਾਬ ਚੰਨਾਂ।
ਪੂਰੇ ਕਰ ਦੇਵੀਂ ਰਲ ਕੇ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ,

ਦੇਖਦੇ ਨੇ ਜੋ ਰਾਤਾਂ ਨੂੰ ਸਭ ਖਾਬ ਚੰਨਾਂ।
ਜਵਾਨੀ ਵਿੱਚ ਕਿਉਂ ਮਾਰ ਸੁੱਟਦਾਂ ਏ,
ਬਲਦੇ ਸੱਚ ਦੇ ਨੇ ਜੋ ਚਿਰਾਗ ਚੰਨਾਂ।
ਖਹਿੜਾ ਛੱਡਣਾ ਨਹੀਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਤੇਰਾ,
ਪੈਣਾ ਦੇਣਾ ਏ ਪੂਰਾ ਤੈਨੂੰ ਹਿਸਾਬ
ਚੰਨਾਂ।

ਗੱਲ ਸੁਣ ਲਈ ਮੇਰੀ ਕੰਨ ਲਾ ਕੇ ਵੇ,
ਦੇਵੀਂ ਸੋਚ ਕੇ ਇੱਕ ਇੱਕ ਜਵਾਬ
ਚੰਨਾਂ।

ਫੜੀਂ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਅਰਥਾਂ
ਵਾਲੀ,
ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ ਜੋ ਵੱਡੀ ਸਭ ਤੋਂ ਕਿਤਾਬ
ਚੰਨਾਂ।

ਹਾਨੀ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਤੂੰ ਫਿਰੋਂ ਕਰਦਾ,
ਅੱਜ ਜਾਪਦੀ ਏ ਜੋ ਤੈਨੂੰ ਲਾਭ ਚੰਨਾਂ।
ਛੱਡ ਖੇਡਣੀ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਰਾਜਨੀਤੀ,
ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਤੂੰ ਸਚਾਈ ਦਾ ਸਾਹਿਬ
ਚੰਨਾਂ।

ਰਾਜਾ ਆਪਣੇ ਖੇਤਾਂ ਦਾ ਤੂੰ ਜੰਮਿਆ,
ਰਹੀ ਬਣ ਠਣ ਕੇ ਤੂੰ ਪੂਰਾ ਨਵਾਬ
ਚੰਨਾਂ।

ਉਤਰਾ-ਚੜਾਹ

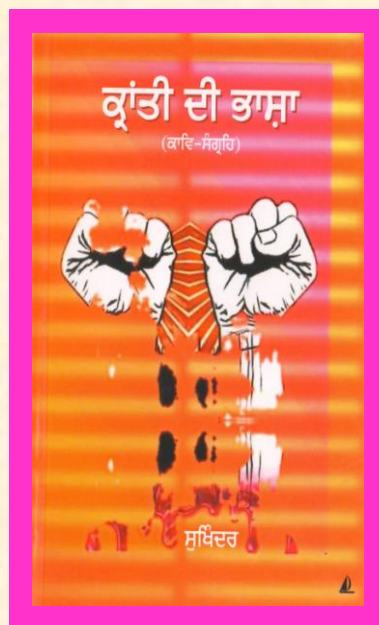
ਉਤਰਾ ਚੜਾਹ ਜ਼ਿੰਦਗੀ 'ਚ,
ਵਾਰੋ-ਵਾਰ ਆਉਂਦੇ ਹੀ ਰਹਿਣਗੇ।
ਹਿੰਮਤ ਅਤੇ ਹੌਂਸਲਿਆਂ ਨੂੰ,
ਲੋਕ ਅਜਮਾਉਂਦੇ ਰਹਿਣਗੇ।
ਫੁੱਲ ਆਪਣੀਆਂ ਮਹਿਕਾਂ ਚੁਫੇਰੇ,
ਫੇਰ ਵੀ ਖਿੰਡਾਉਂਦੇ ਰਹਿਣਗੇ।
ਉੜਦੇ ਹੋਏ ਭੌਰੇ ਰਾਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ,

ਮਿਠਾਸ ਨੂੰ ਚੁਰਾਉਂਦੇ ਰਹਿਣਗੇ।
ਕਈ ਨਫਰਤਾਂ ਦੇ ਬੀਜ ਵੀ,
ਰਾਹਾਂ ਵਿੱਚ ਖਿੰਡਾਉਂਦੇ ਰਹਿਣਗੇ।
ਸੂਲਾਂ ਚੋਭ ਕੇ ਵੀ ਖੂਨ ਤੇਰਾ,
ਨਿੱਤ ਹੀ ਸੁਕਾਉਂਦੇ ਰਹਿਣਗੇ।
ਬਿੱਖੜੇ ਪੈਂਡਿਆਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਫੇਰ,
ਚੰਦ ਕੁ ਲੋਕ ਮਿਲਾਉਂਦੇ ਰਹਿਣਗੇ।
ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜਿਊਣ ਦਾ ਰਾਹ ਵੀ,
ਉਹ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਰਹਿਣਗੇ।
ਉਤਰਾ-ਚੜਾਹ ਜ਼ਿੰਦਗੀ 'ਚ
ਵਾਰੋ-ਵਾਰ ਆਉਂਦੇ ਹੀ ਰਹਿਣਗੇ।

ਲੈਸਟਰ, ਯੂ ਕੇ

00447533370268

jaswantbains1959@gmail.com

ਜਦੋਂ ਰਮਣੀਕ ਹਸਪਤਾਲ ਪਹੁੰਚੀ, ਬਾਪੂ ਦੇ ਬੈੱਡ ਦੁਆਲੇ ਪਰਦਾ ਤਾਣਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਦੋ ਸਹਾਇਕ ਨਰਸਾਂ ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੀ ਰਮਣੀਕ ਨੂੰ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਲਗਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਉਸਦਾ ਮਨ ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਉਤਾਵਲਾ ਸੀ। ਉਸਦਾ ਜੀਅ-ਕਰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮਿਲਣ ਸਾਰ ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਜੱਫੀ ਪਾ ਲਵੇ। ਇਸੇ ਚਾਹ ਨਾਲ ਉਹ ਆਪਣੀ ਕਾਰ ਤੋਂ ਬਾਪੂ ਦੇ ਕਮਰੇ ਤੱਕ ਵਗੀ ਆਈ ਸੀ। ਜਿਓਂ ਹੀ ਸਹਾਇਕ ਨਰਸਾਂ ਕਮਰੇ 'ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲੀਆਂ, ਰਮਣੀਕ ਨੇ ਸਿਰਾਹਣਿਆਂ ਸਹਾਰੇ ਟੇਡੇ ਪਾਏ ਬਾਪੂ ਦੁਆਲੇ ਬਾਹਾਂ ਵਲਕੇ ਕਿਹਾ, 'ਬਾਪੂ, ਮੈਂ ਰਮਣੀਕ ਹਾਂ' ਕੀ ਹਾਲ ਹੈ?' ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਖਦੀ ਰਮਣੀਕ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਰੁੰਦ ਗਈ। ਸਵਾਏ ਇਕ-ਦੋ ਵਾਰ ਤੋਂ, ਉਸ ਨੇ ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਕਦੇ ਵੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿਲ ਛੋਟਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ। ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਦੋ ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੌਮਾਂ ਵਿੱਚ ਪਿਆਂ। ਰਮਣੀਕ ਨੇ ਕੁਝ ਦੇਰ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਬਾਪੂ ਦੀ ਬਾਂਹ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਲਾਈ ਰੱਖਿਆ, ਫਿਰ ਅੱਖਾਂ ਪੂੰਝਕੇ ਕੋਲ ਪਈ ਕੁਰਸੀ 'ਤੇ ਬੈਠ ਗਈ। ਉਸ ਨੇ ਬਾਪੂ ਦੀ ਨੰਗੀ ਹੋਈ ਪਿੱਠ ਵੱਲ ਦੇਖਿਆ। ਮੰਜੇ 'ਤੇ ਪਏ ਰਹਿਣ ਕਾਰਣ ਹੋਏ ਜ਼ਖ਼ਮਾਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਕੱਲ੍ਹ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸਨ। ਭਾਵੇਂ ਹਰ ਦੋ ਘੰਟੇ ਬਾਅਦ ਸਹਾਇਕ ਨਰਸਾਂ ਉਸਦਾ ਪਾਸਾ ਪਰਤਾਉਂਦੀਆਂ ਸਨ ਪਰ ਇਹ ਜ਼ਖ਼ਮ ਫਿਰ ਵੀ ਹੋ ਹੀ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਰਮਣੀਕ ਨੇ ਬਾਪੂ ਦੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਤੋਂ ਚਾਦਰ ਹਟਾ ਕੇ ਦੇਖਿਆ। ਰਮਣੀਕ ਨੂੰ ਉੱਥੇ ਵੀ ਕੋਈ ਬਹੁਤਾ ਮੋੜਾ ਪਿਆ ਨਾ ਦਿਸਿਆ। ਲਾਗ ਲੱਗਣ ਕਾਰਣ ਪਿੰਡੇ ਦੀ ਚਮੜੀ 'ਤੇ ਥਾਂ ਥਾਂ ਬਣੇ ਲਾਲ ਧੱਫੜ ਉਵੇਂ ਹੀ ਸਨ। ਕੱਲ੍ਹ ਕੋਅਰ ਹੋਮ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਪਿਸ਼ਾਬ ਦੀ ਲਾਗ ਦੇ ਇਲਾਜ ਲਈ ਹਸਪਤਾਲ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣ ਬਾਰੇ ਰਮਣੀਕ ਨੂੰ ਫੋਨ ਕਰਕੇ ਦੱਸਿਆ ਸੀ। ਬਾਪੂ ਬਾਰੇ ਉਹ ਰਮਣੀਕ ਨੂੰ ਹੀ ਫੋਨ ਕਰਕੇ ਫੈਸਲੇ ਕਰਦੇ। ਬਾਪੂ ਦੇ ਕੋਅਰ ਹੋਮ ਵਿੱਚ ਦਾਖ਼ਲੇ ਸਮੇਂ ਰਮਣੀਕ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਆਪਣਾ ਨਾਂ ਸਰਪ੍ਰਸਤ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਮੰਮੀ-ਡੈਡੀ ਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸਦੀ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਦੀ ਮੁਹਾਰਤ ਵੀ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਬੇਹਤਰ ਸੀ। ਵੈਸੇ ਵੀ ਸਾਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਰਮਣੀਕ ਹੀ ਬਾਪੂ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਨੇੜੇ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹੀ ਸੀ, ਜਿਹੜੀ ਬਿਨਾਂ ਨਾਗਾ ਕੋਅਰ ਹੋਮ ਜਾਂਦੀ ਸੀ।

ਰਮਣੀਕ ਬਾਪੂ ਦੀ ਪਿੱਠ ਵਾਲੇ ਪਾਸਿਓਂ ਉੱਠ ਕੇ ਚੇਹਰੇ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਬੈਠ ਗਈ। ਉਸ ਨੇ ਟਿਕਟਿਕੀ ਲਗਾ ਕੇ ਬਾਪੂ ਦੇ ਚੇਹਰੇ ਵੱਲ ਦੇਖਿਆ। ਉਹ ਜਿਵੇਂ ਘੂਕ ਸੁੱਤਾ ਪਿਆ ਹੋਵੇ। ਹੁਣ ਰਮਣੀਕ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਗਦਾ ਕਿ ਬਾਪੂ ਹੁਣੇ ਹੀ ਅੱਖਾਂ ਖੋਲ੍ਹੇਗਾ ਅਤੇ ਪੁੱਛੇਗਾ, 'ਮੇਰਾ ਸ਼ੇਰ ਪੁੱਤ ਕਦੋਂ ਆਇਆ ਸੀ?' ਪਹਿਲਾਂ-ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਗਦਾ ਸੀ। ਉਦੋਂ ਡਾਕਟਰਾਂ ਨੇ ਵੀ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕੋਈ ਕਰਾਮਾਤ ਵਾਪਰ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਪਰ ਇਹ ਵਾਪਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਡਾਕਟਰ ਆਖਦੇ ਸਨ ਕਿ ਇਸਦੀ ਹਾਲਤ ਦਿਨੋ ਦਿਨ ਹੋਰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੁੰਦੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਇੱਕ ਡਾਕਟਰ ਨੇ ਤਾਂ ਅਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹ ਵੀ ਆਖ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਸਭ ਦੇ ਹੀ ਭਲੇ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇ ਉਸ ਨੂੰ ਲਾਈਫ ਸਪੋਰਟ ਤੋਂ ਲਾਹ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਬਾਪੂ ਦੀ ਦਿਨੋ ਦਿਨ ਨਿੱਘਰ ਰਹੀ ਸਿਹਤ ਰਮਣੀਕ ਵੀ ਦੇਖ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਮਹੀਨੇ ਖੰਡ ਬਾਅਦ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਬੀਮਾਰੀ ਦੇ ਇਲਾਜ ਲਈ ਹਸਪਤਾਲ ਲਿਆਉਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਕਦੇ ਕੋਈ ਇਨਫੈਕਸ਼ਨ ਹੋ ਜਾਂਦੀ, ਕਦੇ ਕੋਈ। ਰਮਣੀਕ ਬਾਪੂ ਦੇ ਸਰੀਰ 'ਤੇ ਲੱਗੀਆਂ ਨਾਲੀਆਂ ਵੱਲ ਦੇਖਣ ਲੱਗੀ। ਸਾਹ ਲਈ ਆਕਸੀਜਨ ਦੀ ਨਾਲੀ, ਪਿਸ਼ਾਬ ਲਈ ਬੈਗ, ਖਾਣੇ ਲਈ ਨਾਲੀ ਅਤੇ ਪਿਸ਼ਾਬ ਦੀ ਲਾਗ ਦੇ ਇਲਾਜ ਲਈ ਐਂਟੀਬਾਇਓਟਿਕ ਵਾਲੀ ਬੋਤਲ। ਨਰਸ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਬੋਲੀ, 'ਬਾਪੂ, ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਮੱਲੂਮ ਲਗਾਉਣੀ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਤੇਰੇ ਖੁਰਕ ਘਟ ਜਾਵੇਗੀ।' ਹਸਪਤਾਲ ਤੇ ਕੇਅਰ ਹੋਮ ਦਾ ਅਮਲਾ ਫੈਲਾ ਰਮਣੀਕ ਦੀ ਰੀਸ ਨਾਲ ਬਾਪੂ ਹੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਇਹ ਹੀ ਇਸਦਾ ਨਾਂ ਹੋਵੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਾਪੂ ਨਾਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਗਦੇ ਬੰਦੇ ਵਾਲਾ ਵਿਹਾਰ ਦੇਖਕੇ ਰਮਣੀਕ ਵੀ ਬਾਪੂ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਲੱਗੀ ਸੀ। ਪਹਿਲੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਉਹ ਬਾਪੂ ਦੇ ਬੀਜੇ ਫੁੱਲਾਂ ਤੇ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਦੇ ਬੂਟਿਆਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦਿੰਦੀ ਰਹੀ ਸੀ ਤੇ ਫਿਰ ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਕੇਅਰਹੋਮ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਦੱਸਦੀ ਕਿ ਉਸਦੀ ਫੁਲਵਾੜੀ ਦਾ ਕੀ ਹਾਲ ਸੀ। ਇਕ ਦਿਨ ਕਹਿੰਦੀ, 'ਬਾਪੂ, ਮੱਕੀ ਦੇ ਇੱਕ ਬੂਟੇ ਨੂੰ ਅੱਜ ਛੱਲੀ ਲੱਗੀ ਐ।' ਉਸ ਦਿਨ ਉਸ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਬਾਪੂ ਅੱਖਾਂ ਖੋਲ੍ਹੇਗਾ ਅਤੇ ਕਹੇਗਾ, 'ਜਿਉਂਦਾ ਰਹਿ ਸ਼ੇਰਾ। ਮੇਰੀ ਬਗੀਚੀ ਦਾ ਐਨਾਂ ਖਿਆਲ ਰੱਖਿਐ।' ਪਰ ਰਮਣੀਕ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਬਾਪੂ 'ਤੇ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿਸਿਆ। ਉਸਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਵਿੱਚ ਬਗੀਚੀ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਬਾਪੂ ਦੇ ਮਗਰ ਮਗਰ ਫਿਰਨਾ ਤੇ ਬਾਪੂ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ 'ਤੇ ਛੱਤੜੀ ਵਿੱਚੋਂ ਸੰਦ ਲਿਆਕੇ ਦੇਣੇ, ਪਾਣੀ ਵਾਲੀ ਟੂਟੀ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣਾ ਤੇ ਹੋਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਿੱਕੇ ਨਿੱਕੇ ਕੰਮ ਕਰਨੇ ਘੁੰਮ ਗਏ ਸਨ। ਰਮਣੀਕ ਨੂੰ ਲੱਗਾ ਸੀ ਕਿ ਬਾਪੂ ਕਹੇਗਾ, 'ਸ਼ੇਰਾ, ਮੇਰੇ ਟਮਾਟਰਾਂ ਦੇ ਬੂਟੇ ਲਿਫ ਨਾ ਜਾਣ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਲੱਕੜ ਦੇ ਡੰਡੇ ਗੱਡ ਦੇਵੀਂ।' ਬਾਪੂ ਨੇ ਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿਹਾ ਪਰ ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਐਨੇ ਸਾਲ ਨੇੜਿਓਂ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਵਾਚਦਿਆਂ ਰਮਣੀਕ ਦੇ ਅਚੇਤ ਵਿੱਚ ਕਿਤੇ ਥੱਲੇ ਪਿਆ ਇਹ ਖਿਆਲ ਉੱਪਰ ਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਪੜਛੱਤੀ ਵਿੱਚੋਂ ਉਹ ਡੰਡੇ ਕੱਢੇ ਅਤੇ ਟਮਾਟਰਾਂ ਦੇ ਬੂਟਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਗੱਡ ਦਿੱਤੇ। ਉਸ ਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਠੀਕ ਹੋ ਕੇ ਬਾਪੂ ਘਰ ਆਵੇਗਾ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਹਰੀ-ਭਰੀ ਬਗੀਚੀ ਦੇਖਕੇ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਉਸ ਸਾਲ ਰਮਣੀਕ ਨੇ ਬਾਪੂ ਦੀ ਬੀਜੀ ਬਗੀਚੀ ਸੰਭਾਲ ਲਈ ਸੀ ਪਰ ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਨਵੇਂ ਸਿਰਿਓਂ ਬੀਜਣ ਦੀ ਉਸ ਨੂੰ ਜਾਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਤੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸਮਾਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਤੇ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਬਾਪੂ ਦੇ ਠੀਕ ਹੋਣ ਦੀ ਆਸ ਵੀ ਜਾਂਦੀ ਲੱਗੀ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਤੋਂ ਘਰ ਮੁੜਦੀ ਕੇਅਰਹੋਮ ਜਰੂਰ ਜਾਂਦੀ। ਜੇ ਬਾਪੂ ਹਸਪਤਾਲ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਉੱਥੇ ਜਾਂਦੀ। ਉਸਦੇ ਡੈਡੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਂਦੇ। ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ, 'ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸੁਰਤ ਤਾਂ ਹੈਨੀ ਫਿਰ ਕੀ ਫਾਇਦਾ ਜਾਣ

ਦਾ। ਸਗੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਓਂ ਪਿਆ ਦੇਖਕੇ ਮਨ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।’ ਉਸਦੀਆਂ ਦੋਹੇਂ ਭੂਆ ਨੇ ਵੀ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਕੇਅਰਹੋਮ ਜਾਣਾ ਘਟਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਨਰਸ ਮੱਲੂਮ ਲਾ ਕੇ ਵਾਪਸ ਚਲੀ ਗਈ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਬਾਪੂ ਦੇ ਪਿੰਡੇ ’ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧੱਫੜ ਬਣੇ ਸਨ, ਉਦੋਂ ਰਮਣੀਕ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਸਦੇ ਪਿੰਡੇ ’ਤੇ ਖੁਰਕ ਤਾਂ ਲੜਦੀ ਹੋਵੇਗੀ ਫਿਰ ਕਿਓਂ ਨਹੀਂ ਉਹ ਖੁਰਕ ਕਰਦਾ ਜਾਂ ਕਿਓਂ ਉਸ ਨੂੰ ਬੇਚੈਨੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦੀ ਖੁਰਕ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਕੇ। ਫਿਰ ਉਸਦੇ ਦਿਮਾਗ ’ਚ ਆਈ ਕਿ ਹੋ ਸਕਦਾ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਖੁਰਕ ਮਹਿਸੂਸ ਹੀ ਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਸੋਚਕੇ, ਉਦੋਂ ਰਮਣੀਕ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਸੀ ਕਿ ਫਿਰ ਕਿਓਂ ਅਸੀਂ ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਲਟਕਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਕਿਓਂ ਨਹੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਜਾਣ ਦਿੰਦੇ। ਉਸਦੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਡੈਡੀ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਕਰਕੇ ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਲਾਈਫ ਸਪੋਰਟ ਤੋਂ ਲੁਹਾ ਕੇ ਮੁਕਤੀ ਦਿਵਾ ਦੇਵੇਗੀ ਫਿਰ ਉਸ ਅੱਗੇ ਬੇਸੁਰਤ ਪਏ ਬਾਪੂ ਦੇ ਸਿਰਾਹਣੇ ਬੈਠ ਵਿਰਲਾਪ ਕਰਦੇ ਆਪਣੇ ਡੈਡੀ ਦਾ ਚੇਹਰਾ ਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਡੈਡੀ ਦੇ ਹਿਰਦੇਵੇਦਕ ਬੋਲ ਰਮਣੀਕ ਨੂੰ ਉਵੇਂ ਹੀ ਯਾਦ ਸਨ। ‘ਬਾਪੂ ਯਾਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾ ਰੁੱਸ। ਬੋਲ ਕੁਝ। ਕੁਝ ਤਾਂ ਬੋਲ। ਬੋਲ ਬਾਪੂ,’ ਆਖਦੇ ਉਸਦੇ ਡੈਡੀ ਦੀਆਂ ਧਾਹਾਂ ਨਿਕਲ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਉਹ ਸੀਨ ਯਾਦ ਕਰਕੇ ਰਮਣੀਕ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਤਰ ਹੋਣ ਲੱਗੀਆਂ। ਫਿਰ ਰਮਣੀਕ ਦੇ ਚੇਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਉਸਦੇ ਡੈਡੀ ਦਾ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਕੰਮ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਮੁੜਕੇ ਬਾਪੂ ਕੋਲ ਬੈਠਣਾ ਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਬੈਠੇ ਕਿੰਨੀ ਕਿੰਨੀ ਦੇਰ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਇਹ ਸਭ ਯਾਦ ਕਰਕੇ ਰਮਣੀਕ ਨੇ ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਲਾਈਫ ਸਪੋਰਟ ਤੋਂ ਲਹਾਉਣ ਲਈ ਡੈਡੀ ਨਾਲ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਰਨ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਡੈਡੀ ਨੂੰ ਹਾਲੇ ਵੀ ਆਸ ਹੋਵੇ ਬਾਪੂ ਦੇ ਸੁਰਤੀ ਫੜਣ ਦੀ। ‘ਲਾਈਫ ਸਪੋਰਟ ਤੋਂ ਲਾਹੁਣ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣਕੇ ਡੈਡੀ ਦੀਆਂ ਫੀਲਿੰਗਜ਼ ਹਰਟ ਹੋਣਗੀਆਂ,’ ਉਸ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਸੀ। ਤੇ ਫਿਰ ਉਸਦਾ ਅੰਦਰ ਲੁਟੇਰੇ ਪ੍ਰਤੀ ਰੰਜ ਨਾਲ ਭਰ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਸਨੇ ਤੁਰੇ ਫਿਰਦੇ ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਵਾਰ ਰਮਣੀਕ ਅੰਦਰ ਉਸ ਅਣਦੇਖੇ ਬੰਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਗੁੱਸਾ ਉੱਠਿਆ ਸੀ।

ਪਰ ਅੱਜ ਰਮਣੀਕ ਉਸ ਅਣਦੇਖੇ ਬੰਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਭਰੀ। ਅੱਜ ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਅੰਦਰ ਬਾਪੂ ਨਾਲ ਗੁਜ਼ਾਰੇ ਵਕਤ ਦੀ ਰੀਲ ਚੱਲੀ ਸੀ। ਰਾਤ ਤੋਂ ਹੀ ਕਦੇ ਕੋਈ ਘਟਨਾ ਉਸਦੇ ਚੇਤੇ ਵਿੱਚ ਆ ਜਾਂਦੀ ਕਦੇ ਕੋਈ। ਸਵੇਰੇ ਜਾਗਣ ਸਾਰ ਹੀ ਬਾਪੂ ਦਾ ਚੇਹਰਾ ਉਸਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਗ ਪਿਆ। ਉਹ ਉਵੇਂ ਹੀ ਬਿਸਤਰੇ ਵਿੱਚ ਪਈ ਰਹੀ। ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿੱਚ ਉਸਦੀ ਅੱਜ ਸਵੇਰ ਦੀ ਕਲਾਸ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਕਲਾਸ ਲੈਣ ਸਾਈਮਨ ਫਰੇਜ਼ਰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਬਰਨਬੀ ਵਾਲੇ ਕੈਂਪਸ ’ਚ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਡੈਡੀ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚਲੇ ਗੁਸਲਖਾਨੇ ਵਿੱਚ ਚਲਦੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣੀ। ਇਸ ਨੂੰ ਸੁਣਕੇ ਹੀ ਰਮਣੀਕ ਦੀ ਜਾਗ ਖੁਲ੍ਹਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਖੜਕੇ ਨੂੰ ਸੁਣਨ ਸਾਰ ਹੀ ਉਸ ਨੇ ਬਿਸਤਰੇ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲਣਾ ਸੀ ਤੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋਣਾ ਸੀ। ਪਰ ਉਸਦਾ ਉੱਠਣ ਲਈ ਜੀਅ ਹੀ ਨਾ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸਦੀ ਮੰਮੀ ਮੇਪਲਰਿੱਜ ਵਾਲਾ ਗੈਸ ਸਟੇਸ਼ਨ ਖੋਲ੍ਹਣ ਲਈ ਸਵੇਰੇ ਪੰਜ ਵਜੇ ਹੀ ਘਰੋਂ ਜਾ ਚੁੱਕੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਦਸ ਕੁ ਵਜੇ

ਜਦੋਂ ਉਹ ਵਾਪਸ ਮੁੜਦੀ, ਰਮਣੀਕ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਲਈ ਜਾ ਚੁੱਕੀ ਹੁੰਦੀ। ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਰਮਣੀਕ ਨੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਤੇ ਹਸਪਤਾਲ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਮੁੜਣਾ ਸੀ, ਉਦੋਂ ਉਸਦੀ ਮੰਮੀ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਖੋਲ੍ਹੇ ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ ਠੋਕੇ 'ਤੇ ਹੁੰਦੀ। ਉਸਦੇ ਡੈਂਡੀ ਨੇ ਫਲੀਟਵੁੱਡ ਵਾਲੇ ਗੈਸ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਜਾਣ ਲਈ ਤਕਰੀਬਨ ਉਦੋਂ ਹੀ ਘਰੋਂ ਨਿਕਲਣਾ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਰਮਣੀਕ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਲਈ ਜਾਂਦੀ। ਉਸਦੇ ਮੰਮੀ-ਡੈਂਡੀ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਕੰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਰੁੱਝੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਹਾਲੇ ਉਹ ਇਕ ਹੋਰ ਸ਼ਰਾਬ ਦਾ ਠੋਕਾ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਬਾਪੂ ਹੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਰਮਣੀਕ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮਾਂ ਬਿਤਾਉਂਦੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਚਲਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਜਦੋਂ ਬਾਪੂ ਤੰਦਰੁਸਤ ਸੀ ਅਤੇ ਰਮਣੀਕ ਹਾਲੇ ਸਕੂਲ ਜਾਂਦੀ ਸੀ, ਉਦੋਂ ਉਹ ਆਖਦੀ, 'ਬਾਪੂ, ਮੰਮੀ-ਡੈਂਡੀ ਬਿਜਨਿਸ ਵਿੱਚ ਬਿਜੀ ਰਹਿੰਦੇ ਆ, ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਕਾਰ ਲੈ ਲਈ, ਤੈਨੂੰ ਮੈਂ ਲੈ ਕੇ ਜਾਇਆ ਕਰਾਂਗੀ।' ਤੇ ਜਦੋਂ ਰਮਣੀਕ ਨੇ ਕਾਰ ਲਈ, ਬਾਪੂ ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਸੀ। ਬਾਪੂ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਵਾਅਦਿਆਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦੀ ਰਮਣੀਕ ਨੇ ਗੈਰਾਜ਼ ਦੇ ਖੁੱਲ੍ਹਣ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣੀ। ਉਸਦੇ ਡੈਂਡੀ ਘਰੋਂ ਚਲੇ ਗਏ ਸਨ। ਉਹ ਬਿਸਤਰੇ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲੀ ਅਤੇ ਬਾਪੂ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਚਲੀ ਗਈ। ਬੰਨ ਕੇ ਰੱਖੀਆਂ ਬਾਪੂ ਦੀਆਂ ਪੱਗਾਂ ਡ੍ਰੈਸਰ 'ਤੇ ਉਵੇਂ ਹੀ ਚਿਣੀਆਂ ਪਈਆਂ ਸਨ, ਜਿਵੇਂ ਬਾਪੂ ਰੱਖ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਧੋਤੀ ਹੋਈ ਪੱਗ ਬੰਨ ਕੇ ਢਾਹੁੰਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਸਿਰ ਤੋਂ ਲਾਹ ਕੇ ਉਵੇਂ ਹੀ ਰੱਖ ਦਿੰਦਾ। ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਲੱਗਾ ਉਵੇਂ ਹੀ ਬੰਨੀ ਬਨਾਈ ਸਿਰ 'ਤੇ ਰੱਖ ਲੈਂਦਾ। ਰਮਣੀਕ ਪੱਗਾਂ ਵੱਲ ਦੇਖਦੀ ਰਹੀ। ਫਿਰ ਉਹ ਬਾਪੂ ਦੇ ਬੈੱਡ 'ਤੇ ਬੈਠ ਗਈ। ਉਸ ਨੂੰ ਲੱਗਾ ਜਿਵੇਂ ਬਾਪੂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਆਵੇਗੀ, 'ਰਮਣੀਕ ਸ਼ੇਰਾ, ਸਕੂਲੋਂ ਲੇਟ ਹੋ ਜਾਵੇਂਗੀ। ਆ ਜਾ ਹੁਣ।' ਉਦੋਂ ਰਮਣੀਕ ਨੂੰ ਬਾਪੂ ਦਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਵੇਰੇ ਸਵੇਰੇ ਸਕੂਲ ਲਈ ਕਾਹਲੀ ਮਚਾਉਣਾ ਬੁਰਾ ਲਗਦਾ ਹੁੰਦਾ। ਅੱਜ ਉਹ ਉਸ ਆਵਾਜ਼ ਲਈ ਤਰਸ ਰਹੀ ਸੀ। ਰਮਣੀਕ ਨੂੰ ਬਿਸਤਰੇ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਪੂ ਵਰਗੀ ਗੰਧ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਈ। ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਬਿਸਤਰੇ ਵਿੱਚ ਬਾਪੂ ਦੇ ਕੌਮਾ ਵਿੱਚ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਹਿਲਾਂ ਵੱਡੇ ਭੂਆ ਫੁੱਫੜ ਇੰਡੀਆ ਤੋਂ ਆ ਕੇ ਸੌਂਦੇ ਰਹੇ ਸਨ ਤੇ ਫਿਰ ਛੋਟੇ।

ਰਮਣੀਕ ਨੇ ਬਾਪੂ ਦਾ ਇੰਡੀਆ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੈਣ ਆਈ ਵੱਡੀ ਭੂਆ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ, 'ਭੂਜੀ, ਪਲੀਜ਼ ਬਾਪੂ ਦੀਆਂ ਪੱਗਾਂ ਤੇ ਬਾਪੂ ਦੇ ਹੋਰ ਸਟੱਫ ਨੂੰ ਮੂਵ ਨਾ ਕਰਿਓ। ਜਿੱਥੇ ਪਿਆ, ਉੱਥੇ ਈ ਪਿਆ ਰਹਿਣ ਦਿਓ।'

'ਲੈ ਤੇਰਾ ਕੁਛ ਜਿਆਦਾ ਬਾਪੂ ਐ, ਮੇਰਾ ਨੀ ਕੁਛ ਲਗਦਾ ਉਹ ?' ਉਸਦੀ ਭੂਆ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਫਿਰ ਉਹ ਰਮਣੀਕ ਨੂੰ ਬੁੱਕਲ ਵਿੱਚ ਲੈ ਕੇ ਬੋਲੀ ਸੀ, 'ਮੇਰਾ ਪਿਓ ਐ।' ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਾਪੂ ਦੀਆਂ ਪੱਗਾਂ ਨੂੰ ਉਵੇਂ ਹੀ ਪਏ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰਮਣੀਕ ਦੇ ਆਖੇ ਲੱਗਕੇ ਬਾਪੂ ਦੀ ਕੱਪੜਿਆਂ ਵਾਲੀ ਅਲਮਾਰੀ ਵਿੱਚ ਟੰਗੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਛੇੜਿਆ। ਉਹ ਦੂਜੀ ਅਲਮਾਰੀ ਵਰਤਦੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਛੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਬਾਅਦ ਛੋਟੀ ਭੂਆ-ਫੁੱਫੜ ਦੇ ਇੰਡੀਆ ਤੋਂ ਆਉਣ ਬਾਅਦ ਵੱਡੀ ਭੂਆ-ਫੁੱਫੜ ਆਪਣੀ ਬੇਸਮੈਂਟ ਲੈ ਕੇ ਰਹਿਣ ਲੱਗੇ ਸਨ ਤੇ ਛੋਟੇ ਭੂਆ ਫੁੱਫੜ ਇਸ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਲੱਗੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਪਈਆਂ ਬਾਪੂ ਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਛੇੜ ਛਾੜ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤੀ।

ਮਹੀਨਾ ਕੁ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਵੀ ਫਲੀਟਵੁੱਡ ਵਾਲੇ ਗੈਸ ਸਟੇਸ਼ਨ ਦੇ ਉੱਪਰ ਬਣੇ ਅਪਾਰਟਮੈਂਟ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਲੱਗੇ ਸਨ। ਬਾਪੂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਐਨੇ ਜਣਿਆਂ ਦੇ ਇਸ ਬੈਂਡ ਵਿੱਚ ਪੈਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਰਮਣੀਕ ਨੂੰ ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਪੂ ਦੀ ਗੰਧ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਬੈਂਡ ਦੇ ਨਾਲ ਵਾਲੇ ਮੇਜ਼ 'ਤੇ ਬਾਪੂ ਦੀ ਫੋਟੋ ਪਈ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਹ ਬਾਪੂ ਦੀ ਉਂਗਲ ਫੜੀ ਖੜ੍ਹੀ ਸੀ। ਇਹ ਉਦੋਂ ਦੀ ਹੀ ਫੋਟੋ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਬਾਪੂ ਵੈਨਕੂਵਰ ਆਇਆ ਸੀ। 'ਬਾਰਾਂ-ਤੇਰਾਂ ਸਾਲ ਦਾ ਸਾਥ ਸੀ ਬਾਪੂ ਨਾਲ,' ਰਮਣੀਕ ਨੇ ਫੋਟੋ ਵੱਲ ਦੇਖਦਿਆਂ ਸੋਚਿਆ। 'ਬਾਪੂ, ਮੇਰੇ ਕਰਕੇ ਹੀ ਇੱਥੇ ਆਇਆ ਸੀ,' ਉਸਦੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿੱਚ ਫਿਰ ਆਇਆ।

ਬਾਪੂ ਨੇ ਇਵੇਂ ਹੀ ਕਿਹਾ ਸੀ ਰਮਣੀਕ ਨੂੰ, 'ਸ਼ੇਰਾ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਕਰਕੇ ਮੁੜਕੇ ਆਇਐਂ ਇੱਥੇ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਆ ਕੇ ਵਾਪਸ ਮੁੜ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੇਰਾ ਜੀਅ ਨੀ ਸੀ ਲੱਗਾ ਇੱਥੇ।' ਤੇ ਫਿਰ ਉਹ ਬੋਲਿਆ ਸੀ, 'ਸ਼ੇਰਾ, ਤੈਨੂੰ ਡਰ ਨੀ ਲੱਗਾ ਓਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ?'

'ਡਰ ਤਾਂ ਲਗਦਾ ਸੀ,' ਰਮਣੀਕ ਬੋਲੀ ਸੀ।

'ਓਹ ਲੁਟੇਰੇ ਚੰਗੇ ਸੀ, ਜੇ ਖੁੰਖਾਰ ਕਿਸਮ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਪਤਾ ਨੀ ਕੀ ਬਣਾ ਸੀ। ਇਸੇ ਡਰ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਆ ਗਿਆ,' ਬਾਪੂ ਬੋਲਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਘਟਨਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਉਹ ਰਮਣੀਕ ਨੂੰ 'ਸ਼ੇਰ' ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਸੀ।

ਰਮਣੀਕ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਦੋ ਨਕਾਬਪੋਸ਼ ਲੁਟੇਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਘੁਸ ਗਏ ਸਨ। ਉਦੋਂ ਉਹ ਤੀਜੀ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦੀ ਸੀ। ਕੁਝ ਮਿੰਟ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਉਸਦੀ ਮੰਮੀ ਉਸ ਨੂੰ ਸਕੂਲੋਂ ਲੈ ਕੇ ਆਈ ਸੀ। ਰਮਣੀਕ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਸਕੂਲ ਵਾਲੇ ਕੱਪੜੇ ਬਦਲ ਰਹੀ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮੰਮੀ ਦੀ ਚੀਕ ਸੁਣੀ ਸੀ। ਉਹ ਭੱਜਕੇ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਲੱਗੀ ਤੇ ਥਾਂਏ ਰੁਕ ਗਈ, ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਦੋ ਨਕਾਬਪੋਸ਼ ਉਸਦੀ ਮੰਮੀ ਨੂੰ ਕੁਰਸੀ ਨਾਲ ਬੰਨ ਰਹੇ ਸਨ। ਤੇ ਫਿਰ ਇੱਕ ਬੋਲਿਆ, 'ਦੱਸ ਕੈਸ਼ ਕਿੱਥੇ ਰੱਖਿਆ ?'

'ਅਸੀਂ ਕੈਸ਼ ਘਰ ਨਹੀਂ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦੇ, ਗੈਸ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੋਂ ਸਿੱਧਾ ਬੈਂਕ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਾ ਆਉਂਦੇ ਆਂ।' ਰਮਣੀਕ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮੰਮੀ ਦੀ ਇਹ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣੀ। ਫਿਰ ਲੁਟੇਰੇ ਦੀ। ਉਹ ਬੋਲਿਆ, 'ਜੇ ਜਾਨ ਪਿਆਰੀ ਹੈ ਤਾਂ ਛੇਤੀ ਦੱਸ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ---।' ਤੇ ਰਮਣੀਕ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿੱਗੀਬੈਂਕ ਨੂੰ ਚੁੱਕਿਆ ਅਤੇ ਸਹਿਮੀ ਸਹਿਮੀ ਲੁਟੇਰਿਆਂ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਬੋਲੀ, 'ਆ ਹੀ ਹੈ ਮੇਰੇ ਕੋਲ। ਸਾਰੇ ਲੈ ਲਵੋ ਪਰ ਮੇਰੀ ਮੰਮੀ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਾ ਕਰੋ। ਪਲੀਜ਼।'

ਲੁਟੇਰਿਆਂ ਨੇ ਇਕ-ਦੂਜੇ ਵੱਲ ਦੇਖਿਆ ਤੇ ਬਿਨਾਂ ਕੁਝ ਲਿਆਂ ਘਰੋਂ ਨਿਕਲ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਰਮਣੀਕ ਕਦੋਂ ਦੀ ਭੁੱਲ ਭਲਾ ਗਈ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਵਾਲਾ ਲੁਟੇਰਾ ਆ ਕੇ ਖਲਬਲੀ ਮਚਾਉਂਦਾ ਸੀ।

ਫੋਟੋ ਵੱਲ ਦੇਖਦੀ ਦੇਖਦੀ ਰਮਣੀਕ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿੱਚ ਉਹ ਫਿਰ ਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਜੇ ਲੁਟੇਰਾ ਬਾਪੂ ਦਾ ਸੋਨੇ ਦਾ ਕੜਾ ਖੋਹਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਖੋਹ ਲੈਂਦਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਰਨਾ ਕਿਓਂ ਸੀ। ਫਿਰ ਉਹੀ ਗੱਲ ਉਸਦੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿੱਚ ਆਈ, ਜਿਹੜੀ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਕਈ ਵਾਰ ਉਸਦੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿੱਚ ਆਈ ਸੀ ਕਿ ਬਾਪੂ ਚੁੱਪ ਕਰਕੇ ਕੜਾ ਫੜਾ ਦਿੰਦਾ ਉਸ ਨੂੰ। ਕਿਓਂ ਉਲਝਿਆ ਉਸ ਨਾਲ।

ਸੈਰ ਕਰਨ ਗਏ ਬਾਪੂ ਵੱਲ ਇਕ ਲੁਟੇਰਾ ਝਪਟਿਆ ਸੀ। ਬਾਪੂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਛਤਰੀ ਨਾਲ ਉਸ 'ਤੇ ਵਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਪਰ ਲੁਟੇਰੇ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਫੜੀ ਚੇਨ ਦਾ ਛਤਰੀ ਮੁਕਾਬਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰ ਸਕੀ। ਬਾਪੂ ਸੜਕ 'ਤੇ ਡਿੱਗ ਪਿਆ ਸੀ। ਉਸਦੀ ਪੱਗ ਪਰ੍ਹਾਂ ਜਾ ਡਿੱਗੀ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਰਾਹ ਜਾਂਚੇ ਦੀ ਲਲਕਾਰ ਸੁਣਕੇ ਲੁਟੇਰਾ ਭੱਜ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਜਾਂਚਾ ਜਾਂਚਾ ਬਾਪੂ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਚੇਨ ਨਾਲ ਵਾਰ ਕਰ ਗਿਆ ਸੀ।

ਰਮਣੀਕ ਕੁਝ ਦੇਰ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਬਾਪੂ ਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਵਿੱਚ ਗਵਾਚੀ ਉਸਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਬੈਠੀ ਰਹੀ। ਫਿਰ ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਕੀਤੇ ਫੈਸਲੇ ਬਾਰੇ ਸੋਚਿਆ। ਉਸਦਾ ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਮਨ ਉਤਾਵਲਾ ਹੋਣ ਲੱਗਾ। ਉਹ ਉੱਠ ਕੇ ਹਸਪਤਾਲ ਵੱਲ ਚੱਲ ਪਈ।

ਬਾਪੂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬੈਠੀ ਰਮਣੀਕ ਕੁਝ ਦੇਰ ਟਿਕਟਿਕੀ ਲਾ ਕੇ ਉਸ ਵੱਲ ਦੇਖਦੀ ਰਹੀ। ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਲਾਈਫ ਸਪੋਰਟ ਤੋਂ ਲਹਾਉਣ ਦੇ ਆਪਣੇ ਫੈਸਲੇ ਬਾਰੇ ਸੋਚਕੇ ਉਸਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਹੌਲ ਪਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਉੱਠ ਕੇ ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਜੱਫੀ ਪਾ ਲਈ। ਮੁੜ ਕੁਰਸੀ 'ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਨਜ਼ਰ ਭਰ ਕੇ ਬਾਪੂ ਵੱਲ ਦੇਖਿਆ। ਉਸਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਰਾਤ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਆ ਗਈ। ਉਹ ਗੱਲ ਚੇਤੇ ਕਰਕੇ ਰਮਣੀਕ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਫਿਰ ਤਰ ਹੋ ਗਈਆਂ।

ਸਿਰ ਵਿੱਚ ਦਰਦ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਜਲਦੀ ਹੀ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਦੀ ਬੱਤੀ ਬੰਦ ਕਰਕੇ ਰਮਣੀਕ ਸੌਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਲੱਗੀ ਸੀ ਪਰ ਨੀਂਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਈ। ਉਸਦੇ ਮੰਮੀ-ਡੈਡੀ ਨੇ ਸ਼ਾਇਦ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁੱਤੀ ਸਮਝ ਲਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੱਲਬਾਤ ਰਮਣੀਕ ਦੇ ਕੰਨੀ ਪੈ ਗਈ। ਉਸਦੀ ਮੰਮੀ ਆਖ ਰਹੀ ਸੀ, 'ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਫਿਰ ਹਸਪਤਾਲ ਲੈ ਗਏ। ਹੁਣ ਕੁਝ ਛੇਤੀ ਹੀ ਹੋਣ ਲੱਗੀ ਐ ਇਨਫੈਕਸ਼ਨ।'

'ਹਾਂ, ਹੋਣ ਤਾਂ ਲੱਗੀ ਐ। ਛੇ ਕੁ ਮਹੀਨੇ ਹੋਰ ਕਢਵਾ ਜਾਵੇ ਬਾਪੂ ਤਾਂ ਚੰਗੇ,' ਇਹ ਰਮਣੀਕ ਦੇ ਡੈਡੀ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੀ।

'ਪਰ ਬਾਪੂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਦੇਖਕੇ ਹੁਣ ਤਾਂ ਤਰਸ ਆਉਂਦੈ। ਕਈ ਵਾਰ ਤਾਂ ਜੀਅ ਕਰਦੈ ਕਿ ਲਾਈਫ ਸਪੋਰਟ ਤੋਂ ਲੁਹਾ ਹੀ ਦੇਈਏ। ਕੀ ਫਾਇਦਾ ਹੁਣ ਕਿਹੜਾ ਬਾਪੂ ਨੇ ਵਾਪਸ ਆਉਣੈ।'

'ਫਾਇਦੇ ਦਾ ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਬਹਾਨੇ ਦੋਹੇਂ ਭੈਣਾਂ ਇੱਥੇ ਬੁਲਾਕੇ ਸੈੱਟ ਕਰਤੀਆਂ। ਆਪਣੇ ਭਾਣੇ ਤਾਂ ਬਾਪੂ ਚਲਾ ਹੀ ਗਿਐ। ਆਹ ਹੁਣ ਭੂਆ ਦੇ ਪੁੱਤ ਨੂੰ ਮੰਗਵਾ ਲਈਏ। ਆਪਣੇ ਨਵੇਂ ਲੀਕੁਰ ਸਟੋਰ ਲਈ ਵੀ ਬੰਦਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੋਵੇਗਾ.....'

ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਰਮਣੀਕ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੁਣਿਆ। ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੰਨਾਂ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਾ ਹੋਇਆ। ਉਸਦੇ ਅੰਦਰ ਲਾਟ ਉੱਠੀ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਉੱਪਰ ਲਏ ਕੰਬਲ ਨੂੰ ਵਗਾ ਮਾਰਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਮੂਹਰੇ ਜਾ ਖੜ੍ਹੀ ਤੇ ਬੋਲੀ, 'ਤਾਂ ਏਸੇ ਕਰਕੇ ਤੁਸੀਂ ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਐ? ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਡੈਡੀ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਅੱਖਾਂ ਪਾ ਕੇ ਦੇਖਿਆ। ਉਹ ਆਵਾਕ ਰਮਣੀਕ ਵੱਲ ਦੇਖਦਾ ਰਿਹਾ ਜਿਵੇਂ ਸੰਨ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਫੜਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਫਿਰ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਝੁਕ ਗਈਆਂ ਸਨ।

ਸਰੀ, ਕੈਨੇਡਾ

+17782311189

ਗੁਰੀ ਅਤੇ ਨਤਾਲੀਆ ਘਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆ ਕੇ ਕਾਰ ਵਿਚ ਬੈਠਣ ਹੀ ਲੱਗੇ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰੀ ਦੀ ਛੋਟੀ ਭੈਣ ਸੈਮੀ ਘਰ ਆਉਂਦੀ ਦਿਖੀ। ਉਸ ਨੇ ਦੂਰੋਂ ਹੀ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਨੂੰ ਨਤਾਲੀਆ ਨਾਲ ਦੇਖ ਕੇ ਨੱਕ ਜਿਹਾ ਚੜ੍ਹਾਇਆ। ਜਦੋਂ ਨਤਾਲੀਆ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਸੈਮੀ ਤੇ ਪਈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਹੱਥ ਹਿਲਾ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਹਾਏ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਸੈਮੀ ਬਿਨਾ ਕੋਈ ਜੁਆਬ ਦਿੱਤੇ ਮੂੰਹ ਜਿਹਾ ਬਣਾ ਕੇ ਘਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਚਲੀ ਗਈ। ਉਸ ਦੇ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਤੇ ਨਤਾਲੀਆ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੈਰਾਨੀ ਹੋਈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਗੁਰੀ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ, “ਗੁਰੀ ਵੱਟ ਹੈਂਪਡ ਟੂ ਯੂਅਰ ਸਿਸਟਰ। ਆਈ ਵੇਵਡ ਹਰ, ਸੀ ਇਗਨੋਰਡੈਂ”

“ਫਾਰਗੈਟ ਅਬਾਉਟ ਹਰ। ਸੀ ਇਜ਼ ਕਰੇਜ਼ੀ।” ਗੁਰੀ ਨੇ ਨਤਾਲੀਆ ਲਈ ਕਾਰ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ।

ਸੈਮੀ ਅਜੇ ਘਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵੜੀ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਮਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੀ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਬੋਲੀ, “ਅੱਜ ਫੇਰ ਲੇਟ ਆਈ ਹੈ ? ਤੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਟੈਮ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਆ ਹੁੰਦਾ ?”

ਸੈਮੀ ਜਿਹੜੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਗੁਰੀ ਅਤੇ ਨਤਾਲੀਆ ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਦੇਖ ਕੇ ਭਰੀ-ਪੀਤੀ ਹੋਈ ਸੀ ਨੇ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਕਿਹਾ, “ਮੈਨੂੰ ਗੁਰੀ ਵਾਂਗ ਕਾਰ ਨਹੀਂ ਲੈ ਕੇ ਦਿੱਤੀ। ਬੱਸਾਂ ਵਿਚ ਧੱਕੇ ਖਾਂਦੀ ਆਉਂਦੀ ਹਾਂ। ਦਸ ਪੰਦਰਾਂ ਮਿੰਟ ਲੇਟ ਕੀ ਹੋ ਜਾਓ, ਪੁੱਛ-ਗਿਛ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।”

ਅਜਿਹਾ ਉੱਤਰ ਸੁਣ ਕੇ ਮਾਂ ਦਾ ਪਾਰਾ ਹੋਰ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ। ਉਹ ਸੈਮੀ ਵੱਲ ਵੱਧਦੀ ਬੋਲੀ, “ਨਾਲੇ ਚੋਰ ਨਾਲੇ ਚਤੁਰਾਈ, ਜਦੋਂ ਕਮਾਈ ਕਰੇਂਗੀ, ਲੈ ਲਈਂ ਕਾਰ। ਅਜੇ ਤਾਂ ਮਾਂ-ਪਿਉ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਐਸ਼ ਕਰ ਰਹੀ ਐਂ।”

“ਐਸ਼ ਮੈਂ ਨਹੀਂ, ਗੁਰੀ ਕਰ ਰਿਹੈ। ਉਹ ਕਿਹੜੀ ਟਿਕ ਕੇ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦੈ। ਕਦੇ ਸੌ, ਕਦੇ ਦੋ ਸੌ ਡਾਲਰ ਮੰਗਦਾ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ, ਗੋਰੀ ਨਾਲ ਘੁੰਮਣ ਫਿਰਨ ਨੂੰ।” ਉਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਬੈਰਾ ਸੋਫੇ ਤੇ ਵਗਾਹ ਕੇ ਮਾਰਦੇ ਕਿਹਾ।

“ਨੀ ਅੱਜ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਲੜ ਕੇ ਆਈ ਹੈਂ, ਘਰ ਆਉਂਦੇ ਹੀ ਕਲੇਸ਼ ਪਾ ਲਿਆ, ਕਲੇਸ਼ਣ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਦੀ। ਭਰਾ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਸੜਦੀ ਐ।” ਮਾਂ, ਸੈਮੀ ਦੇ ਰੰਗ-ਢੰਗ ਦੇਖ ਕੇ ਕੁਝ ਡਰ ਜਿਹੀ ਗਈ।

ਸੈਮੀ ਨੇ ਫਰਿਜ ਵਿਚੋਂ ਜੂਸ ਦੀ ਬੋਤਲ ਕੱਢ ਕੇ ਗਲਾਸ ਵਿਚ ਪਾਉਂਦੇ ਕਿਹਾ, “ਜੇ ਸੱਚ ਬੋਲਾਂ ਤਾਂ ਕਲੇਸ਼ਣ ਹੋ ਗਈ। ਜਦੋਂ ਗੁਰੀ ਲੰਡਰ ਜਿਹੀ ਨਤਾਲੀਆ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਘਰ ਆਉਂਦੇ, ਉਦੋਂ ਤਾਂ ਬੜਾ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਪਿੱਛੇ ਫਿਰਦੇ ਹੋ, ਤੂੰ ਵੀ ਤੇ ਡੈਡ ਵੀ। ਪਤਾ ਵੀ ਐ, ਗੁਰੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਦੋ-ਤਿੰਨ ਬੁਆਏ ਫਰੈਂਡਜ਼ ਨਾਲ ਧੱਕੇ ਖਾਂਦੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਕਦੇ ਉਸ ਨੂੰ ਰੋਕਿਐ ਚੌਥੇ ਦਿਨ ਉਸ ਨੂੰ ਘਰ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਕੀ ਕੰਮ।” ਸੈਮੀ ਅੱਜ ਪੂਰਾ ਆਢਾ ਲਾਉਣ ਦੇ ਮੂਡ ਵਿਚ ਸੀ।

ਅਸਲ ਉਹ ਬਹੁਤ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਮੌਮ-ਡੈਡ ਦੀ ਰੋਕ-ਟੋਕ ਤੋਂ ਔਖੀ ਹੋਈ ਫਿਰਦੀ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਪੈਸੇ ਮੰਗਦੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਕਈ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣਨੀਆਂ ਪੈਂਦੀਆਂ। ਫ਼ਾਰਮੇਸੀ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰਕੇ ਉਹ ਬਹੁਤਾ ਕੰਮ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰ ਸਕਦੀ। ਉਹ ਬੈਂਕ ਤੋਂ ਲੋਨ ਲੈ ਕੇ ਪੜ੍ਹਾਈ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੀ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਮਾਂ-ਪਿਉ ਲੜਨ ਨੂੰ ਪੈਂਦੇ, ਉਪਰੋਂ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਕਿ ਹੋਰ ਕੁੜੀਆਂ ਵੀ ਤਾਂ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਖਰਚੇ ਪੂਰੇ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦੀ ਬੇਸਮੈਂਟ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਕੁੜੀਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਕਿ ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਆਪਣੀ ਫ਼ੀਸ ਵੀ ਭਰਦੀਆਂ ਹਨ? ਖਾਣ-ਪੀਣ ਦਾ ਖਰਚਾ ਵੀ ਕਰਦੀਆਂ ਨੇ ਅਤੇ ਕਿਰਾਇਆ ਵੀ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਸੈਮੀ ਦਿਲ ਵਿਚ ਸੋਚਦੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪੁੱਛ ਕੇ ਦੇਖੋ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣਾ ਵਕਤ ਕਿਵੇਂ ਗੁਜ਼ਾਰ ਰਹੀਆਂ ਨੇ। ਜਿਥੇ ਕੰਮ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਉੱਥੇ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਕੀ ਸਲੂਕ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦੈ ? ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ। ਉਹ ਕਈ ਵਾਰ ਸੈਮੀ ਨਾਲ ਦਿਲ ਦੀ ਗੱਲ ਸਾਂਝੀ ਕਰ ਚੁੱਕੀਆਂ ਸੀ ਕਿ ਕੈਨੇਡਾ, ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਵਰਗੇ ਮੁਲਕ ਬਾਹਰਲੇ ਮੁਲਕ ਵਿਚੋਂ ਆਏ ਸਟੂਡੈਂਟਸ ਲਈ ਨਿਰੀ ਕੈਦ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਫ਼ੋਟੋਆਂ ਹੀ ਚੰਗੀਆਂ ਲੱਗਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਸਲੀਅਤ ਤਾਂ ਉਦੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਬੰਦਾ ਇਸ ਕੈਦ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਫਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਹੜਾ ਕੰਮ ਹੈ ਜੋ ਇਥੇ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ? ਪਿਉ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਉਮਰ ਦੇ ਲੋਕ ਵੀ ਆਪਣੀ ਗਰਲ ਫਰੈਂਡ ਬਣਾਉਣ ਨੂੰ ਹਾਬੜੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜਿੰਨਾਂ ਦੀਆਂ ਡੰਗਰਾਂ ਦੇ ਵਾੜੇ ਵਰਗੀਆਂ ਬੇਸਮੈਂਟਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਅਲੱਗ ਕਰੋ। ਦੋ ਦਿਨ ਕਿਰਾਇਆ ਲੇਟ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਘਰੋਂ ਕੱਢਣ ਦੀਆਂ ਧਮਕੀਆਂ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਬਿਜਲੀ, ਹੀਟ ਦੇ ਖਰਚੇ ਵੱਖ ਭਰੋ, ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਬੁੜ-ਬੁੜ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਗੇ। ਇਹ ਆਂਟੀਆਂ ਤਾਂ ਤਬੀਅਤ ਖ਼ਰਾਬ ਦਾ ਬਹਾਨਾ ਲਾ ਕੇ ਘਰ ਦੇ ਕੰਮ ਵੀ ਕਰਵਾ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਜੇ ਕਿਸੇ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਦਾ ਮੁੰਡਾ ਮਿਲਣ ਵੀ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਗੱਲਾਂ ਬਣਾਉਂਦੀਆਂ ਦੇਰ ਨਹੀਂ ਲਾਉਂਦੀਆਂ। ਜੇ ਕਿਤੇ ਉੱਚੀ ਅਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਗੱਲਾਂ ਕਰੇ ਜਾਂ ਟੀ.ਵੀ. ਲਾ ਲਓ ਤਾਂ ਲੜਨ ਨੂੰ ਪੈਂਦੇ ਨੇ, ਆਪ ਚਾਹੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਮਹਾਂ ਭਾਰਤ ਚਲਦਾ ਰਹੇ। ਕਈ ਵਾਰ ਤਾਂ ਇਹ ਆਂਟੀਆਂ ਹੀ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਗ਼ਲਤ ਰਾਹ ਤੇ ਪਾ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਸੈਮੀ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਅਜੇ ਅਠਾਰਾਂ ਸਾਲ ਦੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ, ਇਸ ਲਈ ਆਪਣੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਪੜ੍ਹਾਈ ਲਈ ਕਰਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੈ ਸਕਦੀ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦੇ ਘੁਟਣ ਭਰੇ ਮਾਹੌਲ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਤੰਗ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਖਿਝ ਬਹੁਤ ਚੜ੍ਹਦੀ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਦੇਖਦੀ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਵੱਡਾ ਭਰਾ ਕਿਵੇਂ ਆਪਣੀ ਗਰਲ ਫਰੈਂਡ, ਨਤਾਲੀਆ ਨਾਲ ਸ਼ਰੇਆਮ ਘੁੰਮਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਡਰ ਘਰ ਵੀ ਲੈ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਉਸ ਦੇ ਮੌਮ-ਡੈਡ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਦੀ ਰੌਣਕ ਦੇਖਣ ਵਾਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਉਸ ਜੰਕ ਗੋਰੀ ਦੇ ਅੱਗੋਂ-ਪਿੱਛੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ। ਡੈਡ ਤਾਂ ਦੋ-ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਗੁਰੀ ਅਤੇ ਨਤਾਲੀਆ ਨਾਲ ਬੈਠ ਕੇ ਪੈਗ ਵੀ ਲਾ ਚੁੱਕੇ ਸੀ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਕਈ ਗੋਰੀਆਂ ਦੇਸੀ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਲਈ ਹੀ ਆਪਣੇ ਜਾਲ ਵਿਚ ਫਸਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਖੂਬ ਐਸ਼ ਕਰਨ, ਕਿਉਂ ਕਿ ਗੋਰੇ ਮੁੰਡੇ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਗਰਲ ਫਰੈਂਡ ਤੋਂ ਵੀ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਖਰਚਾ ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਕ ਦੋ ਵਾਰ ਗੁਰੀ ਨੂੰ ਗੱਲਾਂ--ਗੱਲਾਂ ਵਿਚ ਕਹਿ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਕੋਈ ਉਲਟਾ-ਸਿੱਧਾ ਪੰਗਾ ਨਾ ਪਾ ਲਵੇ।

ਡੈਡ ਨੇ ਤਾਂ ਕਦੇ ਟਰੱਕ ਅਤੇ ਕਦੇ ਟੈਕਸੀ ਚਲਾ, ਟੈਕਸ ਚੋਰੀ ਕਰ-ਕਰ ਕੇ ਦੋ ਮਕਾਨ ਬਣਾਏ ਸੀ। ਗੁਰੀ ਨੇ ਨਤਾਲੀਆ ਨੂੰ ਸਭ ਕੁਝ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ। ਡੈਡ ਨੂੰ ਫਿਕਰ ਸੀ ਕਿ ਕਿਤੇ ਲੈਣੇ ਦੇ ਦੇਣੇ ਨਾ ਪੈ ਜਾਣ। ਗੁਰੀ ਕਾਲਜ ਦੇ ਆਖਰੀ ਸਾਲ ਵਿਚ ਸੀ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵਿਚ ਵੀ ਠੀਕ ਸੀ, ਪਰ ਨਤਾਲੀਆ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਲੱਟੂ ਹੋਏ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਚੜ੍ਹੀ ਲੱਥੀ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਸੈਮੀ ਕਈ ਵਾਰ ਆਪਣੀਆਂ ਦੇਸੀ ਸਹੇਲੀਆਂ ਨਾਲ ਅਕਸਰ ਹੀ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅਨਪੜ੍ਹ ਜਾਂ ਘੱਟ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ, ਮੁੰਡਿਆਂ ਅਤੇ ਕੁੜੀਆਂ ਵਿਚ ਫਰਕ ਕਿਉਂ ਕਰਦੇ ਹਨ? ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਢਿੱਲ ਦੇ ਕੇ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਇਸ ਢਿੱਲ ਕਾਰਨ ਗੱਲ ਵਿਗੜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਮਾਂਬੋ ਤੇ ਹੱਥ ਮਾਰਦੇ ਨੇ। ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਜਵਾਨ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਤੇ ਕਈ ਬੰਦਸ਼ਾਂ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਡੁੱਲੇ ਮਾਹੌਲ ਵਿਚ ਪਲੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਕਿ ਜੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਭਰਾ ਆਪਣੀ ਗਰਲ ਫਰੈਂਡ ਨੂੰ ਘਰ ਲਿਆ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕੁੜੀਆਂ ਆਪਣੇ ਬੁਆਏ ਫਰੈਂਡ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ? ਉਹ ਜਦੋਂ ਹਮ-ਉਮਰ ਗੋਰੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਰੋਕ-ਟੋਕ ਘੁੰਮਦੇ ਦੇਖਦੀਆਂ ਤਾਂ ਉਹ ਸੋਚਣ ਤੇ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਕਿ ਕੁੜੀਆਂ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਵੇਲੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਸੱਪ ਸੁੰਘ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਈ ਗੋਰੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਤਾਂ ਇਸੇ ਗੱਲੋਂ ਦੇਸੀ ਕੁੜੀਆਂ ਨਾਲ ਨਫਰਤ ਕਰਦੀਆਂ। ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਕਈ ਅਜਿਹੀਆਂ ਦੇਸੀ ਸਹੇਲੀਆਂ ਨੂੰ ਜਾਣਦੀ ਸੀ ਜਿੰਨਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੱਛੜੇ ਹੋਏ ਘਰੇਲੂ ਮਾਹੌਲ ਕਾਰਨ ਬਾਹਰ ਜਾਣ-ਬੁਝ ਕੇ ਪੂਰੀਆਂ ਖੁੱਲ੍ਹਾਂ ਲਈਆਂ। ਸਰੀਰਕ ਖੁੱਲ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪਰਵਾਹ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਬਹਾਨੇ, ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਬਹਾਨੇ, ਆਪਣੇ ਬੁਆਏ ਫਰੈਂਡਜ਼ ਨਾਲ ਬਾਹਰ ਦਿਨ ਬਤੀਤ ਕੀਤੇ। ਅਕਸਰ ਹੀ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਐਸੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਪੈ ਜਾਂਦੀਆਂ ਜਿੱਥੇ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਆਮ ਹੁੰਦੀ। ਅਜਿਹਾ ਉਹ ਜਵਾਨੀ ਦੇ ਜੋਸ਼ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਮਾਂ-ਪਿਉ ਦੀ ਸਖ਼ਤੀ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਲਈ ਵੀ ਕਰਦੀਆਂ। ਨਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਘਰੋਂ ਪੈਸੇ ਚੋਰੀ ਕਰਦੀਆਂ, ਮੌਕਾ ਮਿਲਣ ਤੇ ਮਾਂ-ਪਿਉ ਦੇ ਕ੍ਰੇਡਿਟ ਕਾਰਡ ਦੀ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕਰਦੀਆਂ, ਗਹਿਣੇ ਚੋਰੀ ਕਰਕੇ ਘਰੋਂ ਰਫੂ ਚੱਕਰ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਘਰ ਦਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਨਾ ਚਲਦਾ ਕਿ ਉਹ ਗਹਿਣਿਆਂ ਜਾਂ ਪੈਸਿਆਂ ਦੇ ਡੁੱਬ ਜਾਣ ਦਾ ਅਫ਼ਸੋਸ ਕਰਨ ਜਾਂ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਕੱਟੀ ਗਈ ਨੱਕ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਕੁਝ ਕਰਨ। ਭਾਵੇਂ ਸੈਮੀ ਨੇ ਅਜੇ ਤੱਕ ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਖੁੱਲ੍ਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਈ, ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਕਈ ਵਾਰ ਇਹ ਆਉਂਦਾ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਮਾਂ-ਪਿਉ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਖ਼ਤੀ ਦਾ ਮਜ਼ਾ ਜਰੂਰ ਚਖਾਵੇ। ਉਹ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਕਰ ਵੀ ਲੈਂਦੀ ਜੇ ਉਮਰ ਦੇ 18 ਵੇਂ ਅੰਕੜੇ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰ ਚੁਕੀ ਹੁੰਦੀ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਬੋਲ-ਬੁਲਾਰਾ ਕਰਕੇ ਦਿਲ ਦਾ ਗੁਬਾਰ ਕੱਢ ਲੈਂਦੀ ਸੀ। ਪਿਉ ਸਾਹਮਣੇ ਅਜੇ ਉਸ ਦੀ ਬਹੁਤੀ ਜ਼ਬਾਨ ਖੁੱਲ੍ਹਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਈ, ਪਰ ਇਕ ਦੋ ਬਾਰ ਉਹ ਸ਼ਰਾਬੀ ਹੋਏ ਡੈਡ ਦੀ ਲਾਹ-ਪਾਹ ਜਰੂਰ ਕਰ ਚੁਕੀ ਸੀ। ਇਕ ਦਿਨ ਕੰਮ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਦਾ ਪਿਉ ਦੋ-ਚਾਰ ਤਕੜੇ ਪੈਂਗ ਲਾ ਕੇ ਝੱਲ ਖਿਲੋਰਨ ਲੱਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਉ ਨੂੰ ਠੰਡੀਆਂ-ਤੱਤੀਆਂ ਸੁਣਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਦਾ ਗੁਬਾਰ ਕੱਢ ਲਿਆ। ਇਕ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਗੁਰੀ ਨੇ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਉਸ ਤੇ ਹੱਥ ਚੁੱਕਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਸੈਮੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਖ਼ਬਰਦਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਮੂੰਹ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰ, ਜੇ ਹੱਥ ਚੁਕਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਪੁਲਸ ਬੁਲਾ ਲਏਗੀ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਮਾਂ ਡਰ

ਗਈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਸੈਮੀ ਨੂੰ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਾਲ ਠੰਡਾ ਕੀਤਾ। ਭਾਵੇਂ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਮਾਂ ਨੇ ਸੈਮੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਡਰਾਵੇ ਦਿੱਤੇ ਕਿ ਮੁੜ ਕੇ ਅਜਿਹੀ ਗੱਲ ਮੂੰਹੋਂ ਕੱਢੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜਾਇਦਾਦ ਤੋਂ ਬੇਦਖਲ ਕਰ ਦੇਣਗੇ। ਉਸ ਨੇ ਸੈਮੀ ਨੂੰ ਹੋਰ ਡਰਾਉਣ ਲਈ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕੇ ਇੰਡੀਆ ਲੈ ਜਾ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਵਿਆਹ ਕਰ ਕੇ ਉਥੇ ਹੀ ਛੱਡ ਆਉਣਗੇ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਧਮਕੀਆਂ ਸੁਣ ਕੇ ਸੈਮੀ ਇਕ ਵਾਰ ਤਾਂ ਚੁੱਪ ਕਰ ਗਈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਇਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਸਹੇਲੀ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ। ਉਸ ਨੇ ਸੈਮੀ ਨੂੰ ਸਿਖਾ ਦਿੱਤਾ ਕੇ ਜੇ ਅਗਲੀ ਵਾਰ ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਇੰਡੀਆ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣ ਦੀ ਧਮਕੀ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਨਿਡਰ ਹੋ ਕੇ ਕਹਿ ਦੇਵੇ ਕਿ ਉਹ ਮੁੰਡੇ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸਾਫ ਦੱਸ ਦੇਵੇਗੀ ਕਿ ਇਹ ਵਿਆਹ ਉਸ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕੈਨੇਡਾ ਜਾਂਦੇ ਹੀ ਉਹ ਤਲਾਕ ਦੇ ਦੇਵੇਗੀ। ਉਸ ਨੇ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਬੁਆਏ ਫਰੈਂਡ ਨਾਲ ਹੀ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਣਾ ਹੈ।

ਮੌਕਾ ਮਿਲਦੇ ਹੀ ਸੈਮੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹਿ ਦਿੱਤੀ। ਇਹ ਸੁਣਦੇ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਮਾਂ ਨੇ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਬਾਲ ਹੀ ਨਾ ਪੁੱਟੋ ਸਗੋਂ ਦੋ ਕੁ ਥੱਪੜ ਵੀ ਲਾ ਦਿੱਤੇ। ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਅੱਗ-ਬਬੁਲਾ ਹੋਈ ਸੈਮੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮੋਬਾਈਲ ਤੋਂ 911 ਨੰਬਰ ਡਾਇਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਸ਼ੁਕਰ ਕਰੋ ਉਸ ਸਮੇਂ ਉਸ ਦਾ ਡੈਡ ਘਰ ਹੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਾਲ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕੀਤਾ।

ਸੈਮੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਧਮਕੀ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ “ਮੇਰੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤੀ ਰੋਕ-ਟੋਕ ਨਾ ਕਰਿਆ ਕਰੋ। ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਭਲੇ-ਬੁਰੇ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਹੈ। ਜੇ ਹੁਣ ਬਹੁਤੀ ਸਖ਼ਤੀ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਹੋਰ ਛੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਬਾਅਦ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਤੇ ਮੂੰਹ ਦਿਖਾਉਣ ਜੋਗਾ ਨਹੀਂ ਛੱਡਾਂਗੀ।” ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਉਹ ਪੈਰ ਪਟਕਦੀ ਹੋਈ ਚਲੀ ਗਈ।

ਸੈਮੀ ਦੀ ਮਾਂ ਸੋਚੀ ਪੈ ਗਈ ਕਿ ਇਸ ਮੂੰਹ ਫੱਟ ਅਤੇ ਅਤਬ ਕੁੜੀ ਦਾ ਕੀ ਇਲਾਜ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ? ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਦਿਨਾਂ ਨੂੰ ਪਛਤਾਉਣ ਲੱਗੀ ਜਦੋਂ ਉਹ ਕੈਨੇਡਾ ਆਏ ਸੀ। ਉਹ ਸੋਚ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਕੈਨੇਡਾ ਦੀ ਧਰਤੀ ਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਨੇ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਰਬਾਦ ਹੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਮਾਂ-ਪਿਉ ਤਾਂ ਬੱਸ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਾਲਣ ਜੋਗੇ ਹੀ ਹਨ। ਅੱਜ ਦੇ ਬੱਚੇ ਤਾਂ ਉਡਾਰੂ ਹੁੰਦੇ ਹੀ ਆਪਣੇ ਆਲ੍ਹਣੇ ਭਾਲਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮਾਪੇ ਜਾਣ ਢੱਠੇ ਖੂਹ ਵਿਚ।

ਇਹਨਾਂ ਸੋਚਾਂ ਵਿਚ ਪਈ ਨੂੰ ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਨਾ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਕਦੋਂ ਸੈਮੀ ਦਾ ਡੈਡ, ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਆ ਕੇ ਉਸ ਕੋਲ ਸੌਫੇ ਤੇ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਕੁਝ ਖੰਘਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਅੱਖਾਂ ਖੋਲ੍ਹੀਆਂ। ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਸੌਫੇ ਤੇ ਬੈਠੇ ਦੇਖ ਉਸ ਨੇ ਹੈਰਾਨੀ ਨਾਲ ਪੁੱਛਿਆ “ਤੁਸੀਂ ਅੱਜ ਬੜੀ ਜਲਦੀ ਆ ਗਏ? ਠੀਕ ਤਾਂ ਹੋ?”

“ਠੀਕ ਹੀ ਹੈ, ਕੁਝ ਚਿੱਤ ਜਿਹਾ ਰਾਜ਼ੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਟੈਕਸੀ ਚਲਾਉਣ ਦਾ ਦਿਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।” ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਹਲਕੀ ਜਿਹੀ ਅਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਕਿਹਾ। “ਪਰ ਤੂੰ ਕਿਹੜੀਆਂ ਸੋਚਾਂ ਵਿਚ ਗਵਾਚੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਆਉਣ ਦਾ ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਿਆ। ਤੂੰ ਤਾਂ ਦੂਰ ਤੋਂ ਹੀ ਬਿੜਕ ਪਛਾਣ ਲੈਂਦੀ ਐ।”

“ਕਾਦੀਆਂ ਸੋਚਾਂ ! ਚੰਦਰੀ ਔਲਾਦ ਹੀ ਜਿਉਣ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ।” ਉਸ ਨੇ ਰੋਣ ਹਾਕੀ ਹੋ ਕੇ ਕਿਹਾ।

“ਕਿਉਂ ਅੱਜ ਕੀ ਲਫੜਾ ਹੋ ਗਿਆ?” ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕੁਝ ਫਿਕਰਮੰਦ ਹੋ ਕੇ ਕਿਹਾ।

“ਜੇ ਗੁਰੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਗੱਲੋਂ ਰੋਕੇ, ਉਹ ਸਿਰ ਦੇ ਵਾਲਾਂ ਨੂੰ ਪੈਂਦੈ। ਜੇ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਥੋੜ੍ਹਾ-ਬਹੁਤ ਟੋਕ ਦਿਓ, ਉਹ ਝਾਟਾ ਪੁੱਟਣ ਨੂੰ ਪੈਂਦੀ ਐ। ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਕਿਹੜੇ ਖੂਹ-ਖਾਤੇ ਜਾਵਾਂ!”

ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਇਧਰ-ਉਧਰ ਝਾਕ ਕੇ ਹੌਲੀ ਜਿਹੀ ਬੋਲਿਆ, “ਬੱਚੇ ਘਰ ਹੀ ਨੇ?”

“ਉਹ ਗੋਰੀ ਨਾਲ ਕਿਤੇ ਗਿਐ। ਸੈਮੀ ਜੇ ਲੇਟ ਆਈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਪੁੱਛ ਬੈਠੀ ਕਿ ਦੇਰ ਨਾਲ ਕਿਉਂ ਆਈ ਹੈ ? ਇਸ ਨਵਾਬਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਸਲਾਵਤਾਂ ਸੁਣਨੀਆਂ ਪਈਆਂ।” ਉਹ ਰੌਂਦੀ ਹੋਈ ਬੋਲੀ।

“ਸੈਮੀ ਹੁਣ ਕਿਥੇ ਹੈ?”

“ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ।”

ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਚੁੱਪ ਰਹਿਣ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਕੁਝ ਫਿਕਰਮੰਦ ਹੁੰਦਾ ਬੋਲਿਆ, “ਗੱਲ ਸੁਣ, ਜੁਆਕਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਕਹਿਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਮੈਂ ਵੀ ਪਹਿਲਾ ਸੈਮੀ ਨੂੰ ਗੱਲ-ਗੱਲ ਤੇ ਟੋਕਦਾ ਤੇ ਡਾਂਟਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਅੱਜ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਸੁਣ ਕੇ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਖਾਨਿਉ ਹੀ ਗਈ।”

“ਕੀ ਹੋਇਆ ?” ਗੁਰਨਾਮ ਕੌਰ ਨੇ ਘਬਰਾ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਵਾਹਿਗੁਰੂ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ। ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹ ਦੀ ਔਲਾਦ ਦਾ ਤਾਂ ਰੱਬ ਹੀ ਰਾਖਾ। ਸਾਡੇ ਟੈਕਸੀ ਸਟੈਂਡ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਮਸੋਸੇ ਜਿਹੇ ਬੈਠੇ ਹਨ ਅੱਜ ਤਾਂ।” ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਬੋਲਿਆ।

“ਪਰ ਹੋਇਆ ਕੀ?” ਗੁਰਨਾਮੇ ਨੇ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵੱਲ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ।

“ਉਹ ਹੈ ਨਾ ਆਪਣਾ ਜਮਰੌਦ ਵਾਲਾ ਪਾਲਾ ਸਿੰਘ, ਜਿਹੜਾ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਹੀ ਟੈਕਸੀ ਚਲਾਉਂਦਾ।”

“ਆਹੋ। ਜਿਸ ਦੀ ਜਨਾਨੀ ਕਈ ਵਾਰ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਵੀ ਮਿਲੀ ਹੈ। ਕੀ ਹੋਇਆ ਉਸ ਨੂੰ?”

“ਉਸ ਨੂੰ ਕੀ ਹੋਣਾ। ਆਪਣੀ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਤੋਂ ਘੂਰ ਤਾ, ਪਤਾ ਨੀ ਦੋ-ਚਾਰ ਲਾ ਵੀ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹੋਣ। ਕੁੜੀ ਨੇ ਪੁਲਸ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਅੰਦਰ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਆਪ ਘਰ ਛੱਡ ਕੇ ਕਿਸੇ ਗੋਰੇ ਨਾਲ ਚਲੀ ਗਈ।”

“ਹਾਏ ਮੈਂ ਮਰਜਾਂ। ਐਸੀ ਔਲਾਦ ਤੋਂ ਤਾਂ ਬੰਦਾ ਬੇ-ਔਲਾਦ ਹੀ ਚੰਗਾ।” ਗੁਰਨਾਮੇ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਨਿਕਲਿਆ।

“ਕੁਛ ਨਾ ਪੁੱਛ ਗੁਰਨਾਮੇ। ਮੇਰਾ ਤਾਂ ਇਹ ਸੁਣਦੇ ਹੀ ਟੈਕਸੀ ਸਟੈਂਡ ਤੇ ਬੈਠਣ ਨੂੰ ਦਿਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਿੱਧਾ ਘਰ ਆ ਗਿਆ।” ਉਸ ਨੇ ਸੌਫੇ ਤੋਂ ਉੱਠ ਕੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਗਲਾਸ ਪੀਂਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ।

ਕੁਝ ਦੇਰ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਕੁਛ ਨਾ ਬੋਲਿਆ।

“ਪਾਲੇ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਮੈਂ ਤਾਂ ਕੰਨਾ ਨੂੰ ਹੱਥ ਲਾ ਲਏ ਕਿ ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨੀ ਕਹਿਣਾ।”

“ਭਾਵੇਂ ਸਾਡੇ ਸਿਰ ਖੋਹ ਪਾਈ ਜਾਣੈ ਲੈ, ਇਹ ਕੀ ਗੱਲ ਬਣੀ ! ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਚੜੀ-ਲੱਥੀ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ। ਗਲਤ ਕੰਮਾਂ ਤੋਂ ਤਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਰੋਕਣਾ-ਟੋਕਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੀ ਐ। ਨਹੀਂ ਤਾ ਇਹ ਸਿਰ ‘ਚ ਗਲੀਆਂ ਕਰਨਗੇ।”

“ਆਹ ਦੇਖ ਲੈ, ਵਿਚਾਰੇ ਪਾਲੇ ਨੇ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਵਰਜ ਕੇ ਹੀ ਸਿਰ ‘ਚ ਗਲੀਆਂ ਹੀ ਕਰਵਾ ਲਈਆਂ! ਇਹਨਾਂ ਮੁਲਕਾਂ ਦਾ ਤਾਂ ਆਵਾ ਹੀ ਉਤਿਆ ਪਿਆ ਹੈ।”

“ਮਾਰੋ ਗੋਲੀ ਅਜਿਹੇ ਕਨੇਡੇ ਨੂੰ। ਆਪਣਾ ਜੁਲੀ-ਤੱਪੜ ਵੇਚੋ। ਚਾਰ ਪੈਸੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਕਰੋ। ਚਲੀਏ ਪਿੰਡ ਵਾਪਸ। ਰੁੱਖੀ-ਸੁੱਖੀ ਖਾਈ ਜਾਵਾਂਗੇ।” ਗੁਰਨਾਮ ਕੌਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਬੜੀ ਸਿਆਣੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ।

ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਗੁਰਨਾਮੇ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵੱਲ ਦੇਖਦੇ ਕਿਹਾ, “ਹੁਣ ਆਪਣਾ ਪਿੰਡ ਰਹਿ ਹੀ ਕੀ ਗਿਐ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਬੋਲ ਬੁਲਾਰਾ ਕਰ ਕੇ ਭਰਾਵਾਂ ਤੋਂ ਸਾਰੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵੰਡਾ ਕੇ ਵੇਚ ਦਿੱਤੀ। ਤੂੰ ਤਾਂ ਟੁੱਟੇ ਵੇ ਘਰ ਦੇ ਵੀ ਅੜ ਕੇ ਪੈਸੇ ਲੈ ਲਏ। ਹੁਣ ਭਰਾਵਾਂ ਨੇ ਮੂੰਹ ਨਹੀਂ ਲਾਉਣਾ। ਨਾਲੇ ਉਥੋਂ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਹੁਣ ਇਥੇ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਬੁਰੇ ਹਨ। ਜਿਹੜੇ ਚੱਕਰ ਲਾ ਕੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਕੰਨਾ ਨੂੰ ਹੱਥ ਲਾਉਂਦੇ ਨੇ ਕਿ ਮੁੜ ਕੇ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ। ਨਸ਼ਿਆਂ ਦਾ ਹੜ ਆਇਆ ਪਿਐ। ਰਿਸ਼ਵਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕੋਈ ਕੰਮ ਨੀ ਹੁੰਦਾ। ਉਥੇ ਤਾਂ ਹੁਣ ਕੋਈ ਸੁਣਵਾਈ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਇਥੇ ਇਜ਼ਤ ਦੀ ਰੋਟੀ ਤਾਂ ਖਾ ਰਹੇ ਹਾਂ।”

“ਨਾ ਆਹ ਪਾਲਾ ਤਾਂ ਹੁਣ ਅੰਦਰ ਬੈਠਾ ਇਜ਼ਤ ਦੀ ਰੋਟੀ ਹੀ ਖਾਂਦਾ ਹੋਊ?” ਗੁਰਨਾਮੇ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਬੋਲੀ।

“ਕਦੇ ਠੰਡੇ ਦਿਮਾਗ ਨਾਲ ਵੀ ਕੁਝ ਸੋਚ ਲਿਆ ਕਰ। ਉਥੋਂ ਨਾਲੋਂ ਇਥੇ ਹਜ਼ਾਰ ਗੁਣਾ ਚੰਗੇ ਹਾਂ। ਕਸੂਰ ਤਾਂ ਆਪਣਾ ਵੀ ਹੈ। ਰਹਿੰਦੇ ਆਪਾਂ ਕਨੇਡਾ ਹਾਂ, ਪਰ ਸੋਚ ਸਾਡੀ ਪਿੰਡਾ ਵਾਲੀ ਹੀ ਐ। ਆਪਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਬਦਲਣਾ ਪਊ।” ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਲੰਬਾ ਸਾਹ ਭਰਦੇ ਕਿਹਾ।

“ਸਾਡੀ ਤਾਂ ਜੂਨ ਹੀ ਬੁਰੀ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਪੇਕਿਆਂ ਦੇ ਘਰ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀਆਂ ਝਿੜਕਾਂ ਸਹਿੰਦੇ ਰਹੇ। ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤੇਰੇ ਵਰਗੇ ਅਮੋੜ ਬੰਦੇ ਨਾਲ ਵਾਹ ਪੈ ਗਿਆ। ਰਹਿੰਦੀ ਕਸਰ ਚੰਦਰੀ ਸੱਸ ਨੇ ਪੂਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਮਰੀ ਨੀ, ਚੈਨ ਨਾਲ ਜਿਉਣ ਨਾ ਦਿੱਤਾ।” ਗੁਰਨਾਮੇ ਨੇ ਦਿਲ ਦੀ ਭੜਾਸ ਕੱਢਦੇ ਕਿਹਾ।

ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਉਸ ਵੱਲ ਕੌੜ ਅੱਖ ਨਾਲ ਝਾਕਦਾ ਬੋਲਿਆ, “ਆਪ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਬੇਬੇ ਨਾਲ ਆਢਾ ਲਾਈ ਰੱਖਦੀ ਸੀ। ਹੁਣ ਮਰੀ ਦਾ ਵੀ ਪਿੱਛਾ ਨੀ ਛੱਡਦੀ। ਗੱਲ ਕਿਹੜੀ ਕਰ ਰਿਹੈਂ, ਇਹ ਹੋਰ ਪਾਸੇ ਹੀ ਤੁਰ ਪਈ।”

ਗੁਰਨਾਮੇ ਗੱਲ ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਵਧਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਚੁੱਪ ਹੀ ਕਰ ਗਈ।

ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਵੀ ਕੁਛ ਦੇਰ ਚੁੱਪ ਹੀ ਰਿਹਾ। ਫੇਰ ਹੌਲੀ ਜਿਹੀ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਿਆ, “ਦੇਖ ਸਿਆਣੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਨੇ ਕਿ ਜਦੋਂ ਹੱਥ ਦੀ ਤਲੀ ਤੇ ਰੇਤ ਰੱਖੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮੁੱਠੀ ਨੂੰ ਜਿੰਨਾ ਘੁਟਾਂਗੇ ਤਾਂ ਰੇਤ ਨੇ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਮੁੱਠੀ ਵਿਚੋਂ ਕਿਰਦੇ ਰਹਿਣਾ ਹੈ। ਸਿਆਣਪ ਇਸੇ ਵਿਚ ਹੈ ਕਿ ਮੁੱਠੀ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਛੱਡ ਦਿਓ, ਰੇਤ ਤਲੀ ਤੇ ਟਿਕੀ ਰਹੂ।”

ਗੁਰਨਾਮੇ ਇਹ ਸੋਚਣ ਲੱਗੀ ਕਿ ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਵੀ ਰੇਤ ਹੋ ਗਏ ਨੇ ਜੋ ਮਾਂ-ਪਿਉ ਦੀਆਂ ਮੁੱਠੀਆਂ ਘੁੱਟਣ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਰਨ ਲੱਗਦੇ ਹਨ !

ਸਾਰੀ, ਕੈਨੇਡਾ
+16043692371

ਸੁਰਜੀਤ ਪਾਤਰ ਦੀਆਂ ਚੋਣਵੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਪਰਵਾਸੀ ਅਨੁਭਵਾਂ ਦੇ ਨਿਵੇਕਲੇ ਪ੍ਰਸੰਗ

ਡਾ. ਮਨਦੀਪ ਕੌਰ

ਸੁਰਜੀਤ ਪਾਤਰ ਨੂੰ ਸਮਕਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਤਿਕਾਰਤ ਕਵੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਕਵਿਤਾ ਅਤੇ ਡੂੰਘੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਸੁਨਹਿਰੀ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਉਕੇਰਿਆ ਹੈ। ਪਾਤਰ ਦੀਆਂ ਕਾਵਿ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਿਚ ਵੰਨ-ਸੁਵੰਨਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਭਾਵੇਂ ਇਕ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਕਵੀ ਹਨ ਪਰ ਭਾਵੁਕਤਾ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ

ਅੰਦਰ ਪੂਰੀ ਤਰਾਂ ਵਿਦਮਾਨ ਹੈ। ਪਾਤਰ ਦੀ ਕਲਮ ਬਦਲ ਰਹੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਨੁਹਾਰ, ਮਨੁੱਖੀ ਚੇਤਨਾ, ਜਟਿਲ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ, ਹਾਕਮਾਂ ਦੀ ਧੱਕੇਸ਼ਾਹੀ ਤੇ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਆਮ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਲਗਭਗ ਹਰ ਪੱਖ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਾਢੇ ਤੇ ਸਰਲ ਢੰਗ ਨਾਲ ਬਿਆਨ ਕਰਦੀ, ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ 'ਤੇ ਡੂੰਘੀ ਛਾਪ ਛੱਡਦੀ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਸਾਹਿਤਕ ਯਾਤਰਾ ਦੌਰਾਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਨੇਕਾਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਪੁਰਸਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਨਿਵਾਜ਼ਿਆ ਗਿਆ ਜਿੰਨਾ ਵਿੱਚ 2012 ਵਿੱਚ ਸਨਮਾਨਿਤ “ਪਦਮ ਸ਼੍ਰੀ” ਪੁਰਸਕਾਰ ਜੋ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਸਤਿਕਾਰਤ ਨਾਗਰਿਕ ਪੁਰਸਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈ, ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ। ਸੁਰਜੀਤ ਪਾਤਰ ਦੇ ਜੀਵਨ, ਕਾਵਿਕ ਪ੍ਰਤਿਭਾ, ਲੰਮੀ ਵਿਰਾਸਤ, ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਯੋਗਦਾਨ ਅਤੇ ਇੱਕ ਕਾਵਿ-ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਵਜੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਖੋਜ ਪੱਤਰ ਲਿਖੇ ਜਾ ਚੁੱਕੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਸ ਲੇਖ ਦਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਵ ਸੁਰਜੀਤ ਪਾਤਰ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਪਰਵਾਸ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਪਹਿਲੂਆਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਸੁਰਜੀਤ ਪਾਤਰ ਪਰਵਾਸੀ ਲੇਖਕਾਂ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ, ਫਿਰ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਪਰਵਾਸੀ ਮਨ ਦੇ ਵਲਵਲਿਆਂ ਨੂੰ ਬਾਖੂਬੀ ਬਿਆਨ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਪਰਵਾਸੀ ਚੇਤਨਾ ਦੀ ਪੜਚੋਲ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਸਾਹਿਤਕ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਯਾਦਾਂ, ਦਰਦ, ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਸੰਘਰਸ਼ ਅਤੇ ਵਤਨ ਦੀ ਤਾਂਘ ਦਾ ਚਿਤਰਣ ਇੱਕ ਆਮ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ। ਪਰ ਪਾਤਰ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ, ਉਪਰੋਕਤ ਪਹਿਲੂਆਂ ਦੀ ਪੜਚੋਲ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕੁੱਝ ਨਵੀਨ ਪੱਖਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਉਜਾਗਰ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਕ ਚੇਤੰਨ ਪਰਵਾਸੀ ਦੇ ਬਿੰਬ ਨੂੰ ਵੀ ਪਾਤਰ ਨੇ ਬੜੀ ਸੰਜੀਦਗੀ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਿਸਦੇ ਚਿੰਤਨ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡੀ ਹਨ ਤੇ ਮੂਲ ਲਕਸ਼ ਤਰੱਕੀ ਹੈ। ਉਸ ਲਈ ਨਾਂ ਕੋਈ ਦੇਸ ਹੈ ਨਾਂ ਹੀ ਪਰਦੇਸ। ਪਰਵਾਸ ਨੂੰ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕ, ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਸੰਕੇਤ ਅਤੇ ਅਤੇ ਖੜੋਤ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਵਾਂਗ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਿਆਂ ਇਹ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੇ

ਆਪਣੀ ਇਕ ਵੱਖਰੀ ਪਹਿਚਾਣ ਬਣਾਈ ਹੈ। ਪਾਤਰ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਇਕ ਹੋਰ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਯੋਗ ਤੱਥ ਪਰਵਾਸੀ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੇ ਤਜਰਬਿਆਂ ਦਾ ਚਿਤਰਣ ਹੈ ਜੋ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿੱਚ ਦੂਜੇ ਖੇਤਰਾਂ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਇਸ ਤੱਥ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਪੰਜਾਬੀ ਸਿੱਖ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੂਜੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਸਿੱਖਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਲੇਖ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਨਵੇਂ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਵਤੀਰਿਆਂ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਣ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਵਿਰਸੇ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੋਣ ਦੀ ਦੁਬਿਧਾ ਦੀ ਵੀ ਪੜਚੋਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਨਵੇਂ ਧਰਾਤਲ, ਓਪਰੇ ਮਾਹੌਲ ਅਤੇ ਅਣਜਾਣ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਨਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਇਕ ਵੱਡਾ ਦੁਖਾਂਤ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਅੰਦਰ ਉੱਠਦੇ ਵੇਗਾਂ ਨੂੰ ਪਾਤਰ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਰਾਹੀਂ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਾਤਰ ਨੇ ਅਕਸਰ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਅਤੇ ਪੰਛੀਆਂ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। 'ਪੰਛੀ' ਅਤੇ 'ਰੁੱਖ' ਰੂਪਕ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹੈ।

ਵਰਤਮਾਨ ਸਮੇਂ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮੰਤਵਾਂ ਅਧੀਨ ਪਰਵਾਸ ਕਰਨ ਦੀ ਰੁਚੀ ਨਿਰੰਤਰ ਜਾਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਲਈ ਕਈ ਕਾਰਨ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਇਸ ਵਰਤਾਰੇ ਨੂੰ ਸਵੈ-ਇੱਛੁਕ ਪਰਵਾਸ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਵਿਅਕਤੀ ਅਕਸਰ ਵਿੱਤੀ ਲਾਭ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਕਰਨ ਦੇ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਮੂਲ ਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਰਵਾਸ ਦੇ ਇਸ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਬੇਬਸੀ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ। ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਨਾਮਕ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਡਾ: ਸੁਰਿੰਦਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪਰਵਾਸੀ ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਹੋਰ ਆਰਥਿਕ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਵਿੱਚ ਅਸਥਾਈ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਧਰਤੀ ਵੱਲ ਪਰਵਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ।³ ਉਹਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਅਣਮਿੱਥੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਰੋਜ਼ੀ ਰੋਟੀ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿੱਚ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਧਰਤੀ ਤੇ ਭਟਕਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਆਪਣੀ ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਮੋਹ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦੇ।

1849 ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਜਦੋਂ ਪੰਜਾਬ ਅਧਿਕਾਰਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਾਮਰਾਜ ਦਾ ਇੱਕ ਸੂਬਾ ਬਣ ਗਿਆ, ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਮਰਾਜ ਦੇ ਦੂਜੇ ਹਿੱਸਿਆਂ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮਲੇਸ਼ੀਆ, ਥਾਈਲੈਂਡ, ਹਾਂਗਕਾਂਗ, ਆਸਟ੍ਰੇਲੀਆ ਅਤੇ ਨਿਊਜ਼ੀਲੈਂਡ ਵਿੱਚ ਚਲੇ ਗਏ। ਇਹਨਾਂ ਮੁਢਲੇ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤੇ ਸਿੱਖ ਸਨ, ਜੋ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪੇਂਡੂ ਖੇਤਰਾਂ ਤੋਂ ਆਏ ਸਨ। 20ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਤਿਮਾਹੀ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਪਰਵਾਸ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਪੂਰਬੀ ਅਫ਼ਰੀਕਾ ਵੱਲ ਵਧਿਆ, ਜਿਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਸੀ ਰੇਲਵੇ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਨਵੇਂ ਵਪਾਰ ਅਤੇ ਵਪਾਰਕ ਮੌਕੇ। ਗ਼ਦਰ ਲਹਿਰ ਵੀ ਕੈਲੀਫੋਰਨੀਆ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਪਰਵਾਸੀ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਗ਼ਦਰ ਲੇਖਕ ਹੀ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣੇ।

ਪਰਵਾਸ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਟੁੱਟਣ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੈ ਅਤੇ ਕਵਿਤਾ ਇਸ ਅਹਿਸਾਸ ਦਾ ਪ੍ਰਵਚਨ ਹੈ। ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਅਣਡਿੱਠ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ

ਅਤੇ ਕੁਝ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਸੀ, ਹੁਣ ਆਪਣੀ ਵੱਖਰੀ ਪਛਾਣ ਬਣਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਪਰਵਾਸ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦਾ ਵੱਡਾ ਕਾਰਨ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ, ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਮਾਹੌਲ ਨੂੰ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਡਗਮਗਾਈ ਹੋਈ ਭਾਰਤੀ ਅਰਥ ਵਿਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੀ ਕਮੀ, ਘੱਟ ਜ਼ਮੀਨ, ਕਰਜ਼ਾ, ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਵਰਗੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਕ ਕ੍ਰਿਸਟਾਚਾਰ, ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਦਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅਸਮਾਨਤਾ ਅਤੇ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਲਾਗੂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਖ਼ਤ ਕਾਨੂੰਨ ਵੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਕਾਰਕ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੁਝ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਖਿੱਚ ਦੇ ਕਾਰਕ ਵੀ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਬੇਹਤਰ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮੌਕੇ, ਉੱਥੋਂ ਦੀ ਰਹਿਣ-ਸਹਿਣ ਦੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ, ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਲਈ ਵਧੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ, ਪੈਨਸ਼ਨ ਯੋਜਨਾਵਾਂ, ਵਿੱਤੀ ਸੁਰੱਖਿਆ, ਅਤੇ ਸਾਫ਼ ਵਾਤਾਵਰਣ।

ਪਰਵਾਸ ਦਾ ਅਰਥ, 'ਪੰਜਾਬੀਆਂ' ਲਈ, ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਹੈ। ਪਰਵਾਸ ਬਾਰੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਯੂਰਪ ਤੋਂ ਆਏ ਵਿਅਕਤੀ ਨਾਲੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਵੱਖਰਾ ਹੈ। ਪਾਤਰ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਇਸ ਦੁਖਾਂਤ ਨੂੰ ਭਲੀ ਭਾਂਤੀ ਚਿਤਾਰਦੀ ਹੈ। ਪਾਤਰ ਅਨੁਸਾਰ ਕਵਿਤਾ ਦਿਲ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਹੈ, ਸਮੇਂ ਦਾ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਹੈ ਅਤੇ ਤਬਦੀਲੀ ਦਾ ਸੱਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਸਾਧਨ ਵੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ ਸਮਾਜਿਕ ਮੁੱਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ, ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਹਾਲਾਤ ਜੋ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਪਰਵਾਸ ਵੱਲ ਧੱਕ ਰਹੇ ਹਨ, ਨੂੰ ਪਾਤਰ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਤਰਾਂ ਨਾਲ ਸਹੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ:

ਲੱਖ ਕੋਈ ਪਰਦੇਸੀ ਹੋਵੇ, ਇਲਮ ਗਿਆਨ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ
 ਲੱਖ ਕੋਈ ਪਰਦੇਸੀ ਹੋਵੇ, ਦਰਸ ਜਹਾਨ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ
 ਸਦਕੇ ਜੋ ਪਰਦੇਸੀ ਹੋਵੇ, ਨੂਰ ਫ਼ੈਲਾਣ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ
 ਪਰ ਕਿਉਂ ਮਾਂ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਵਿਛੜਣ, ਹਾਏ ਬੱਸ ਗੁਜ਼ਰਾਨ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ
 ਹੁੰਦੇ ਜੇ ਹਾਕਮ ਚੱਜ ਦੇ
 ਸਾਡੇ ਪੁੱਤ ਪਰਦੇਸੀ ਨਾ ਹੁੰਦੇ

ਸੁਰਜੀਤ ਪਾਤਰ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਡੂੰਘੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਸਹਿਜ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਹੈ। ਪਾਤਰ ਸਿਰਫ਼ ਅੱਠ ਸਾਲ ਦੇ ਸੀ ਜਦੋਂ ਜਦੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਚੰਗੇ ਵਿੱਤੀ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਭਾਲ ਲਈ ਵਿਦੇਸ਼ ਗਏ। ਕਵੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦੇ ਡੂੰਘੇ ਦੁੱਖ ਨੂੰ “ਸੁੰਨੋ ਸੁੰਨੋ ਰਾਹਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕੋਈ ਪੈੜ ਏ” ਕਵਿਤਾ ਵਿੱਚ ਕੁਸ਼ਲਤਾ ਨਾਲ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ, ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ :

ਮੈਲੀ ਜਿਹੀ ਸਿਆਲ ਦੀ ਉਹ ਪੁੰਦਲੀ ਸਵੇਰ ਸੀ

ਸੂਰਜ ਦੇ ਚੜ੍ਹਨ 'ਚ ਹਾਲੇ ਬੜੀ ਦੇਰ ਸੀ
ਪਿਤਾ ਪਰਦੇਸ ਗਿਆ ਜਦੋਂ ਪਹਿਲੀ ਵੇਰ ਸੀ
ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਦੇ ਨੈਣਾਂ ਵਿਚ ਹੰਝੂ ਤੇ ਹਨੇਰ ਸੀ
ਹਾਲੇ ਤੀਕ ਨੈਣਾਂ ਵਿਚ ਮਾੜੀ ਮਾੜੀ ਗਹਿਰ ਏ

“ਮਾਂ” ਸਿਰਲੇਖ ਵਾਲੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਕਵਿਤਾ ਵਿੱਚ, ਪਾਤਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਤੋਂ ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਸੰਤਾਪ ਭੋਗਣ ਵਾਲੀ ਇੱਕ ਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਨੁਭਵ ਕੀਤੀ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨੀ ਨੂੰ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ।

ਇਕ ਟੋਟਾ ਜਿਗਰ ਮੇਰੇ ਦਾ ਜਹਾਨੋਂ ਤੁਰ ਗਿਆ
ਤੁਰ ਗਿਆ ਸੋ ਹੋ ਗਿਆ ਏ ਸੁਰਖਰੂ

ਦੂਸਰਾ ਫਿਰਦਾ ਏ ਵਣ ਵਣ ਭਟਕਦਾ
ਕੀ ਪਤਾ ਉਹ ਫੇਰ ਕਦ ਵੇਹੜੇ ਵੜੂ
ਸੁੱਖ ਰੱਖ ਸਤਿਗੁਰੂ

ਉਹ ਜਿਹੜਾ ਵਿਚਕਾਰਲਾ
ਉੱਝ ਤਾਂ ਜਿਉਂਦਾ ਰਵੇ ਵਸਦਾ ਰਵੇ
ਪਰ ਨਿਮੋਹਾ ਸੁਹਲ ਬਹੁਤਾ ਨਿਕਲਿਆ
ਅਖੇ ਮੇਰੇ ਪੈਰ ਸੜਦੇ
ਏਸ ਤਪਦੀ ਧਰਤੀ ਤੇ
ਜੂਹ ਪਰਾਈ ਵੜ ਗਿਆ
ਆਪਣੇ ਹਿੱਸੇ ਦੀ ਤਪਦੀ ਰੇਤ ਮਿੱਟੀ ਵੇਚ ਕੇ
ਰਾਤ ਗੱਡੀ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ

ਰਹਿ ਗਈ ਏਥੇ ਮੈਂ ਕਾਗ ਉਡਾਉਣ ਨੂੰ
ਤਪ ਰਹੀ ਧਰਤੀ ਤੇ ਔਂਸੀਆਂ ਪਾਉਣ ਨੂੰ

ਵਧੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ, ਵਿਦਿਅਕ ਸਰੋਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ, ਅਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵਧੀ ਹੋਈ ਆਰਥਿਕ ਸਥਿਰਤਾ ਦੇ ਲੁਭਾਉਣ ਨੇ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ 'ਤੇ ਡੂੰਘਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਇਆ ਹੈ, ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਘੱਟ ਗਈ ਹੈ। ਪਾਤਰ ਨੇ ਮੌਜੂਦਾ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਆਪਣੀ ਕਵਿਤਾ ‘ਪੰਛੀ ਤਾਂ ਉੱਡ ਗਏ ਨੇ’ ਵਿੱਚ ਰੁੱਖਾਂ ਨਾਲ ਇੱਕ ਮਨਮੋਹਕ ਰੂਪਕ ਵਰਤਿਆ ਹੈ:
ਪੰਛੀ ਤਾਂ ਉੱਡ ਗਏ ਨੇ

ਰੁੱਖ ਵੀ ਸਲਾਹਾਂ ਕਰਨ

ਚਲੋ ਏਥੋਂ ਚੱਲੀਏ

ਘਰ ਘਰ ਪੁੱਤ ਕਹਿਣ:
ਛੱਡ ਬਾਪੂ ਹੁਣ ਕੀ ਏ ਰੱਖਿਆ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚ
ਵੇਚ ਕੇ ਸਿਆੜ ਚਾਰ
ਕਰ ਕੇ ਜੁਗਾੜ ਕੋਈ
ਚੱਲ ਏਥੋਂ ਚੱਲੀਏ

ਉੱਚ ਪੱਧਰੀ ਰਹਿਣ-ਸਹਿਣ ਦੀ ਅਪੀਲ ਅਤੇ ਮੁਦਰਾ ਮੁੱਲਾਂ ਵਿੱਚ ਅਸਮਾਨਤਾਵਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਪਰਵਾਸ ਕਰਨ ਲਈ ਲੁਭਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਆਲੀਸ਼ਾਨ ਜੀਵਨ ਸ਼ੈਲੀ ਦਾ ਆਨੰਦ ਲੈਣ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਪਾਤਰ ਦੀ ਕਵਿਤਾ “ਤੇਰੀ ਹਰ ਨਜ਼ਮ ਪਾਤਰ” ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਨਾਲ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ:

ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪੌਂਡ ਤਾਂ ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਸਨ ਪਰ
ਰੁਪਈਆਂ ਵਿਚ ਜਦ ਅਨੁਵਾਦ ਹੋਏ
ਉਹ ਮਹਿੰਗੇ ਨਿੱਕਲੇ ਚੰਨ ਤਾਰਿਆਂ ਤੋਂ
ਤੇ ਸੂਰਜ ਉਠਦੇ ਪੱਲੜੇ ਤੁਲ ਗਿਆ ਹੈ

ਮੂਲ ਭੂਮੀ ਤੋਂ ਵਿਦਾ ਹੋਣ ਨੇ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਚੇਤਨਾ 'ਤੇ ਡੂੰਘਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਇਆ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਰਦ ਅਤੇ ਦੁੱਖ ਦੇ ਅਨੁਭਵਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ ਲਈ ਇੱਕ ਬੁਨਿਆਦੀ ਆਧਾਰ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਆਪਣਾ ਮੁਲਕ ਛੱਡਣ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਬੇਬਸੀ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਸਾਰਾ ਜੀਵਨ ਉਹ ਆਪਣੇ ਵਤਨ ਲਈ ਤਾਂਘ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਸੁਰਜੀਤ ਪਾਤਰ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਕਾਵਿ ਰਚਨਾਵਾਂ ਰਾਹੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸਹਿਣ ਕੀਤੀ ਡੂੰਘੀ ਪੀੜਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਲਫਜ਼ਾਂ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿੱਚ ਛਪੀ ਕਵਿਤਾ “ਚੱਲ ਪਾਤਰ ਹੁਣ ਢੂੰਡਣ ਚੱਲੀਏ” ਵਿੱਚ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ:

ਗਾਂਡੀ ਚੜ੍ਹਨ ਦੀ ਕਾਹਲ ਬੜੀ ਸੀ ਕੀ ਕੁਝ ਰਹਿ ਗਿਆ ਓਥੇ
ਪਲਾਂ ਛਿਣਾਂ ਵਿਚ ਛੱਡ ਆਏ ਸਾਂ ਜੁਗਾਂ ਜੁਗਾਂ ਦੀਆਂ ਥਾਂਵਾਂ

ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਹੋਏਗੀ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਉੱਤੇ ਇਸ ਵੇਲੇ
ਜਾਗਦੀਆਂ ਹੋਵਣਗੀਆਂ ਸੁੱਤਿਆਂ ਪੁੱਤਰਾਂ ਲਾਗੇ ਮਾਂਵਾਂ

ਮਾਰੂਥਲ 'ਚੋਂ ਭੱਜ ਆਇਆ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪੈਰ ਬਚਾ ਕੇ

ਪਰ ਓਥੇ ਰਹਿ ਗਈਆਂ ਜੋ ਸਨ ਮੇਰੀ ਖਾਤਰ ਰਾਹਵਾਂ

ਵਤਨ ਵਾਪਸੀ ਦੀ ਤਾਂਘ ਭਾਵੇਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਚ ਹਮੇਸ਼ਾ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਆਪਣੀ ਮਾਤ ਭੂਮੀ ਦੀ ਜੋ ਛਵੀ ਉਹਨਾਂ ਆਪਣੇ ਦਿਲਾਂ ਅੰਦਰ ਵਸਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਸ ਤੋਂ ਅਲੱਗ ਮੰਜ਼ਰ ਦਿਸਣ ਦਾ ਡਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕਦਮਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉੱਪਰ ਦੱਸੀ ਗਈ ਉਸੇ ਕਵਿਤਾ ਵਿੱਚ ਸੁਰਜੀਤ ਪਾਤਰ ਅੱਗੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:

ਚੱਲ ਛੱਡ ਹੁਣ ਕੀ ਵਾਪਸ ਜਾਣਾ, ਜਾਣ ਨੂੰ ਬਚਿਆ ਕੀ ਏ
ਤੇਰੇ ਪੈਰਾਂ ਨੂੰ ਤਰਸਦੀਆਂ ਮਰ ਮੁਕ ਗਈਆਂ ਰਾਹਵਾਂ

ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਤੋਂ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮੇਜ਼ਬਾਨ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਸੰਮੇਲਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਜਾਣ। ਬੇਗਾਨੇ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਦਿਆਂ, ਲੱਖਾਂ ਔਕੜਾਂ ਨੂੰ ਸਹਿੰਦੇ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਸਥਿਤੀ ਅਜਿਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਵਾਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਤੌਰ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਂਦਿਆਂ ਉਹ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਤੋਂ ਇੰਨੀ ਦੂਰ ਜਾ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਚਾਨਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰੀ ਨਾ ਹੋ ਜਾਣ। ਅਜਿਹੇ ਡਰ ਵੀ ਵਤਨ ਵਾਪਸੀ ਦੇ ਰਾਹ ਦੀ ਅੜਚਨ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਪਾਤਰ ਨੇ 'ਜਿੰਦੇ ਨੀ ਅਸੀਂ ਅੱਜ ਤੇਰੇ ਮਹਿਮਾਨ' ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

ਘਰੋਂ ਤੁਰੇ ਸੀ ਅਸੀਂ ਸੂਰੇ 'ਤੇ ਸਾਵੇ
ਰਾਹਾਂ ਨੇ ਕੀਤੇ ਵਰਾਨ

ਮਾਵਾਂ ਨੇ ਤੋਰੇ ਸੀ ਚੁੰਮ ਕੇ ਮੱਥੇ
ਦੁੱਧ ਧੋਤੇ ਸੁਰਖਾਬ
ਦੇਸ ਬੇਗਾਨੇ ਜੋਬਨ ਫੁੱਟਿਆ
ਮੱਥੇ ਤੇ ਫੁੱਟ ਪਏ ਦਾਗ਼
ਹੁਣ ਤਾਂ ਤਨ ਮਨ ਵੇਸ ਵਟਾਏ
ਸਾਨੂੰ ਮਾਂ ਵੀ ਨਾ ਸਕੇ ਪਛਾਣ

ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਪਰਤਣ, ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਰਹਿਣ ਅਤੇ ਸਵੇਰ ਅਤੇ ਸ਼ਾਮ ਦੇ ਨਜ਼ਾਰਿਆਂ ਦਾ ਅਨੰਦ ਲੈਣ ਦੀ ਤੀਬਰ ਇੱਛਾ ਅਕਸਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਤਰਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਆਰਥਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਬਿਰਧ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਲਈ ਵਾਪਸ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੇ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਉਹ

ਆਖਰਕਾਰ ਵਾਪਸ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਕੁਝ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਵਰਗਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ। ਇਸ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ “ਕੁਝ ਕੇਹਾ ਤਾ ਹਨੇਰਾ ਜੇਰੇਗਾ ਕਿਵੇਂ” ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਜੇ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ 'ਚ ਰੁਲਦੇ ਨੇ ਰੋਜ਼ੀ ਲਈ
ਉਹ ਜਦੋਂ ਦੇਸ਼ ਪਰਤਣਗੇ ਆਪਣੇ ਕਦੀ
ਕੁਝ ਤਾਂ ਸੇਕਣਗੇ ਮਾਂ ਦੇ ਸਿਵੇ ਦੀ ਅਗਨ
ਬਾਕੀ ਕਬਰਾਂ ਦੇ ਰੁੱਖ ਹੇਠ ਜਾ ਬਹਿਣਗੇ।

ਆਪਣੀ ਮਾਤ ਭੂਮੀ ਲਈ ਡੂੰਘੀ ਤਾਂਘ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕੁੱਝ ਪਰਵਾਸੀ ਅਕਸਰ ਆਪਣੇ ਜਨਮ ਭੂਮੀ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਆਉਣ ਦੇ ਆਪਣੇ ਫ਼ੈਸਲੇ 'ਤੇ ਪਛਤਾਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਧਾਰਨਾ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕੇ ਖ਼ਬਰੇ ਜੇ ਉਹ ਵਿਦੇਸ਼ ਆਉਣ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਨਾਂ ਕਰਕੇ ਉੱਥੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਤਾਂ ਸਮੇਂ ਨਾਲ ਘਰ ਦੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਚ ਫ਼ਰਕ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਆਪਣਿਆਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੋਣ ਦਾ ਸੰਤਾਪ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਾਂ ਭੋਗਣਾ ਪੈਂਦਾ। ਇਸ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਬਿਖਤਾ ਨੂੰ ਪਾਤਰ ਨੇ ਨਿਮਨਲਿਖਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵਿਅਕਤ ਕੀਤਾ ਹੈ:

ਕਦੀ ਕਦੀ ਤੁਭਕ ਕੇ ਉੱਠਦੇ ਨੇ ਪਰਦੇਸੀ ਅੱਭੜਵਾਰੇ
ਵੱਡੇ ਤੜਕੇ
ਸੀਨੇ ਵਿਚੋਂ
ਛੱਲ ਜਿਹੀ ਉੱਠੇ

ਜੇਕਰ ਓਥੇ ਰਹਿੰਦੇ

ਤਪਿਸ਼ ਨੂੰ ਸਹਿੰਦੇ
ਖੌਰੇ ਮੇਘ ਵਾਂਗ ਘਿਰ ਆਉਂਦੇ

ਵਸਦੇ ਉਸ ਤਪਦੀ ਧਰਤੀ ਤੇ
ਰਿਮ ਝਿਮ ਛਮ ਛਮ

ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਪਰਵਾਸ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਵੀ ਬਦਲ ਗਈ ਹੈ, ਹੁਣ ਇਹ ਮਹਿਜ ਆਰਥਿਕ ਤੰਗੀ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਸਗੋਂ ਸੁਫਨਿਆਂ ਦਾ ਸੰਸਾਰ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਵਰਤਾਰਾ ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਦੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਹੈ। ਪੂਰਬ ਹੁਣ ਪੱਛਮ ਵੱਲ ਪਰਵਾਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਇਸਦੇ ਅਰਥਾਂ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣਾਂ ਨੂੰ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਪੱਛਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਸਤੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਪੂਰਬ ਵੱਲ ਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੇ ਬਿਨਾ ਆਪਣੀ ਪਹਿਚਾਣ ਗਵਾਏ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਖ਼ੂਬ

ਨਾਮਣਾ ਖੱਟਿਆ ਹੈ। ਸਗੋਂ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਧਰਤੀ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਇਕ ਐਸਾ ਵਰਦਾਨ ਸਾਬਿਤ ਹੋਈ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਭੇਦ ਭਾਵ ਦੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮਿਹਨਤ ਦਾ ਮੁੱਲ ਪਿਆ ਅਤੇ ਕਿਰਤ ਦੀ ਸੋਭਾ ਹੋਈ। ਜਿਵੇਂ ਪਾਤਰ ਲਿਖਦਾ ਹੈ:

ਸ਼ੁਕਰ ਹੈ ਪਰਦੇਸ ਹੈ
ਇਕ ਥਾਂ ਉਰੇ ਪਰਲੋਕ ਤੋਂ
ਸਾਹ ਲੈਣ ਲਈ
ਬਚਣ ਦੇ ਲਈ ਹੈਂਸਿਆਰੇ ਹਾਕਮਾਂ ਤੋਂ
ਜਾਤੀਵਾਦੀ ਹੈਂਕੜੇ
ਕਿਰਤ ਦੀ ਬੇਕਦਰੀਓਂ
ਸਹਿਮੀ ਹੋਈ ਚੁੱਪ ਤੋਂ

ਸ਼ੁਕਰ ਹੈ ਪਰਦੇਸ ਹੈ

ਸ਼ੁਕਰ ਹੈ ਕਿ ਮਰਨ ਬਿਨ ਹੀ
ਮਿਲ ਜਾਏ ਦੂਜਾ ਜਨਮ

ਸ਼ੁਕਰ ਹੈ ਨਾਨਕ ਜੀ ਸਾਨੂੰ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ
ਕਿ ਨਹੀਂ ਪਰਦੇਸ ਕੇਵਲ ਧਰਤ ਦੇ ਟੁਕੜੇ ਦਾ ਨਾਮ
ਆਪਣੇ ਮੰਨ ਦੀ ਇਕ ਦਸ਼ਾ ਦਾ ਨਾਮ ਵੀ ਪਰਦੇਸ ਹੈ

ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦਾ ਦੂਰ-ਦੁਰਾਡੇ ਦੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਪਰਵਾਸ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਇਸ ਧਾਰਨਾ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਪਰਵਾਸ ਦੇ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਨਤੀਜੇ ਵੀ ਨਿਕਲ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮੂਲ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਨਾਲ ਸੰਭਾਲਦੇ ਹੋਏ, ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਕੌਮਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਲੱਖਣ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਪਛਾਣ ਬਣਾਈ ਹੈ। ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਬੇਹਤਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪਾਤਰ ਦੀਆਂ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਸਤਰਾਂ ਦਰਸਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ:

ਸ਼ਬਦ ਸੁਹਣੇ ਬੀਜੀਏ
ਜੇ ਕਰਮ ਸੁਹਣੇ ਬੀਜੀਏ
ਤਾਂ ਫੁੱਲਾਂ ਸਦਕਾ, ਫਲਾਂ ਸਦਕਾ
ਪਿਆਰ ਭਰੀਆਂ ਛਾਵਾਂ ਸਦਕਾ
ਧਰਤੀਆਂ ਬੇਗਾਨੀਆਂ ਵੀ ਆਪਣੀਆਂ ਬਣ ਜਾਂਦੀਆਂ

ਪਾਤਰ ਦੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਬਿਹਾਰ ਅਤੇ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਪਰਵਾਸ ਦੇ ਇੱਕ ਵੱਖਰੇ ਰੂਪ ਵੱਲ ਵੀ ਸੰਕੇਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਇਤਿਹਾਸਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਪਰੋਕਤ ਰਾਜਾਂ ਤੋਂ ਪਰਵਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਲਈ ਇੱਕ ਪਸੰਦੀਦਾ ਸਥਾਨ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਪਰਵਾਸ ਮਗਰੋਂ ਬਿਹਾਰ ਅਤੇ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਪਰਵਾਸੀ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਤੌਰ ਤਰੀਕਿਆਂ, ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਅਤੇ ਪਹਿਰਾਵੇ ਨੂੰ ਵੀ ਬੜੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਅਪਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵੰਸ਼ਜ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਰਗਰਮ ਹਨ। ਪਾਤਰ ਦੀ ਕਵਿਤਾ 'ਆਇਆ ਨੰਦ ਕਿਸ਼ੋਰ' ਇਸ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਯੋਗ ਹੈ:

ਪਿੱਛੇ ਪਿੱਛੇ ਰਿਜ਼ਕ ਦੇ
ਆਇਆ ਨੰਦ ਕਿਸ਼ੋਰ...

ਉੜਾ ਐੜਾ ਲਿਖ ਰਹੀ
ਬੇਟੀ ਨੰਦ ਕਿਸ਼ੋਰ ਦੀ
ਕਿੰਨਾ ਗੂੜ੍ਹਾ ਸਾਕ ਹੈ
ਅੱਖਰਾਂ ਤੇ ਰਿਜ਼ਕ ਦਾ

ਸੁਰਜੀਤ ਪਾਤਰ ਸਾਹਿਤ ਜਗਤ ਦੀ ਇਕ ਨਾਮਵਰ ਹਸਤੀ ਹਨ ਅਤੇ ਪਾਤਰ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿੱਚ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਗੰਭੀਰਤਾ, ਜ਼ਬਤ ਅਤੇ ਸੰਜਮ ਹੈ। ਪਰਵਾਸੀ ਚੇਤਨਾ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਪਹਿਲੂਆਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿੱਚ ਬਾਖੂਬੀ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਆਰਥਿਕ ਤੰਗੀ ਦੀ ਖਾਤਰ ਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਦੂਰ ਜਾਣ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਵੱਖਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਲਾਚਾਰੀ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਵੈ ਚਿੰਤਨ ਦਾ ਸੱਬਬ ਬਣਨ ਦੀ ਥਾਂ ਜਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਦੇ ਅਹਿਸਾਸਾਂ ਨਾਲ ਗੜ੍ਹੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪੱਛਮੀ ਦੇਸ਼ਾਂ 'ਚ ਪਰਾਇਆਪਣ ਪਰਛਾਵੇਂ ਵਾਂਗ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦਾ ਤੇ ਫੇਰ ਮੱਲੋ ਮੱਲੀ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਦਿਲ ਆਪਣੇ ਵਤਨਾਂ ਲਈ ਤਾਂਘਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਤਾਂਘ ਨੂੰ ਪਾਤਰ ਨੇ ਬੜੇ ਹੀ ਢੁਕਵੇਂ ਤੇ ਭਾਵਪੂਰਨ ਬੋਲਾਂ ਨਾਲ ਚਿਤਵਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਪਰਵਾਸ ਹੁਣ ਮਹਿਜ਼ ਇਕ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਸ਼ੌਕ ਵੀ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਪਰਵਾਸ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਆਈ ਆਰਥਿਕ ਤਰੱਕੀ ਤੇ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਵੀ ਪਾਤਰ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਆਏ ਪਰਵਾਸੀ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਚਿਤਰਣ ਰਾਹੀਂ ਪਾਤਰ ਨੇ ਪਰਵਾਸ ਸੰਬੰਧੀ ਕਵਿਤਾ ਨੂੰ ਇਕ ਵੱਖਰਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਅਸਿਸਟੈਂਟ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ

ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਖ਼ਾਲਸਾ ਕਾਲਜ, ਲੁਧਿਆਣਾ

7888687496

ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਵਿੱਚ ਪਰਵਾਸੀ ਜੀਵਨ-ਯਥਾਰਥ (ਲੋਕ ਬੋਲੀਆਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ)

ਡਾ. ਕੁਲਵਿੰਦਰ ਕੌਰ ਫੀਨਾ

ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ-ਗੀਤ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ-ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਅਣਮੁੱਲਾ ਸਰਮਾਇਆ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪਾਸਾਰਾਂ ਦੀ ਬਹੁਰੰਗੀ ਤਸਵੀਰ ਉਭਰਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਵਿੱਚ, ਜਿੱਥੇ-ਜਿੱਥੇ ਮਨੁੱਖੀ ਹੋਂਦ ਸਥਾਪਤ ਹੈ, ਉਥੇ ਲੋਕ-ਗੀਤ ਰਚੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕ-ਗੀਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸਮਾਜ ਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਨਕਸ਼ ਅੰਕਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਲੋਕ-ਗੀਤ ਭਾਵੇਂ ਵਿਸ਼ਵ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮਾਜ-ਸਭਿਆਚਾਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੋਣ, ਇਹ ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਤੇ ਵਲਵਲਿਆਂ ਦੀ ਸਰਬ-ਸਾਂਝੀ ਗਾਥਾ ਨੂੰ ਹੀ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਪੂਰੀ ਮਾਨਵਤਾ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸੂਤਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੋਣ ਦੀ ਪੂਰਨ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਮਰੱਥਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਭਾਵੇਂ ਵਿਸ਼ਵ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਖਿੱਤੇ, ਧਰਤੀ ਦਾ ਵਾਸੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਉਸਦੇ ਵਲਵਲੇ, ਭਾਵਨਾਵਾਂ, ਦੁੱਖ-ਸੁੱਖ, ਬੁਨਿਆਦੀ ਲੋੜਾਂ ਆਦਿ ਇੱਕੋ ਜਿਹੀਆਂ ਹੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਵਿਸ਼ਵ ਭਰ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਲੋਕਗੀਤ ਔਰਤਾਂ ਵੱਲੋਂ ਹੀ ਰਚੇ ਗਏ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕਗੀਤਾਂ ਦੀ ਰਚਣਹਾਰੀ ਤੇ ਸਰਦਾਰ ਵੀ ਔਰਤ ਹੀ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਲੋਕਗੀਤ ਉਸਦੀ ਸਾਦਗੀ ਅਤੇ ਸੱਚੀ-ਸੁੱਚੀ ਰੂਹ ਦਾ ਦੀਦਾਰ ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਉਸਦੇ ਧੁਰ ਅੰਦਰ ਛੁਪੇ ਹੋਏ ਸੱਚ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਅ-ਮਾਧਿਅਮ ਬਣਕੇ ਉਸਦੀ ਹੋਂਦ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪੜਾਵਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵੰਨਗੀਆਂ ਦੇ ਲੋਕਗੀਤ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖ ਲੋਰੀਆਂ, ਕਿੱਕਲੀਆਂ, ਥਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਜੰਮਦਾ, ਪਲਦਾ ਹੈ, ਘੋੜੀਆਂ, ਸੁਹਾਗਾਂ, ਸਿੱਠਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਆਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਲਾਹੁਣੀਆਂ, ਕੀਰਨਿਆਂ ਅਤੇ ਵੈਣਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਇਸ ਜਹਾਨ ਤੋਂ ਰੁਖ਼ਸਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕਗੀਤਾਂ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਵਿਸ਼ੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਵਿਸ਼ਾਲਤਾ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਰੂਪਕ ਪੱਖ ਤੋਂ ਵੀ ਵੰਨ-ਸੁਵੰਨਤਾ ਹੈ। ਲੋਕ-ਬੋਲੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕ-ਗੀਤਾਂ ਦਾ ਦਿਲਖਿਚਵਾਂ ਤੇ ਭਾਵਪੂਰਤ ਰੂਪ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਪੰਜਾਬੀ ਜਨ ਜੀਵਨ ਦੀ ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀ ਤੇ ਮਨੋਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਭਾਵਪੂਰਤ ਢੰਗ ਰਾਹੀਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਆਧੁਨਿਕ ਦੌਰ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀਅਤ ਦਾ ਦਾਇਰਾ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਰਤੀ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਸਗੋਂ ਇਹ ਪੂਰੇ ਵਿਸ਼ਵ ਵਿੱਚ ਫੈਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਆਪਣੀ ਕਾਬਲੀਅਤ ਦਾ ਕਾਇਲ ਪੂਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਇਹ ਸਪੂਤ ਆਪਣੀ ਬਹਾਦਰੀ, ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਇਰਾਦੇ ਅਤੇ ਸਖ਼ਤ ਮਿਹਨਤ ਦੇ ਸਦਕਾ ਗਲੋਬਲ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪਹਿਚਾਣ ਬਨਾਉਣ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਹਨ। ਵਿਸ਼ਵ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਵਿੱਚ

ਵਿਚਰਨ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਉਹ ਆਪਣੇ ਲੋਕ-ਧਾਰਾਈ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਵਿਰਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਸਤਿਕਾਰ ਸਹਿਤ ਨਿਭਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕਗੀਤਾਂ ਦੇ ਰਚਣਹਾਰੇ ਅੱਜ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸਾਹਵੇਂ ਰੱਖ ਕੇ ਲੋਕਗੀਤਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਵੰਨਗੀਆਂ ਨੂੰ ਸਿਰਜ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕਗੀਤਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਵੰਨਗੀ ਬੋਲੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੋਲੀਆਂ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਪਰਾਈਆਂ ਧਰਤੀਆਂ 'ਤੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਕੌੜੇ-ਮਿੱਠੇ ਤਜ਼ਰਬਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਤਨ-ਮਨ ਤੇ ਹੰਢਾਅ ਰਹੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਮੌਜੂਦਾ ਜੀਵਨ ਯਥਾਰਥ ਨੂੰ ਖੂਬਸੂਰਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਪਰਾਈਆਂ ਧਰਤੀਆਂ 'ਤੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦਾ ਜਾ ਕੇ ਵੱਸਣਾ ਸ਼ੌਂਕ ਵੀ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਧੇਰੇ ਕਰਕੇ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਵੀ। ਜਦੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਔਰਤਾਂ ਵੀ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਵੱਸਣ ਲੱਗ ਪਈਆਂ ਤਾਂ ਸ਼ੁਰੂ-ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਧਰਤੀ ਦਾ ਇਹ ਤਲਿੱਸਮੀ ਜਗਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦਾ ਸੀ ਪਰ ਜਦੋਂ ਇਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਰੇਕ ਪੱਖ ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਮੂਲ ਧਰਤੀ ਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਮੀਨ-ਅਸਮਾਨ ਦਾ ਫਰਕ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬਣਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਧਰਤੀ ਦਾ ਮੋਹ ਸਤਾਉਣ ਲੱਗਾ। ਪੌਂਡਾ-ਡਾਲਰਾਂ ਦੀ ਖਿੱਚ ਕਰਕੇ ਜਦੋਂ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਧੀਆਂ ਨੂੰ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਲਾੜਿਆਂ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕੇ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਧੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਧਿਅਮ ਬਣਾ ਕੇ ਆਪ ਵੀ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਵੱਸਣ ਦੇ ਲਾਲਚ ਵੱਸ ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਧੀਆਂ ਨਾਲ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਵੀ ਕੀਤੀ। ਜਦੋਂ ਨਵੀਂ-ਨਵੀਂ ਗਈ ਪੰਜਾਬਣ ਮੁਟਿਆਰ ਨੂੰ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਧਰਤੀ ਤੇ ਸਹੁਰਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਕੰਮ ਤੇ ਸ਼ਿਫਟਾਂ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਸੁਪਨੇ ਵਿੱਚ ਸਿਰਜਿਆ ਪਰਵਾਸੀ ਧਰਤੀ ਦਾ ਇਹ ਤਲਿੱਸਮੀ ਜਗਤ ਵਿਕਰਾਲ ਰੂਪ ਧਾਰਦਾ ਨਜ਼ਰੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਕੁਰਲਾ ਉੱਠਦੀ ਹੈ :

ਇਹਦੇ ਨਾਲੋਂ ਤਾਂ ਪਾਥੀਆਂ ਪੱਥ ਕੇ,
 ਪਿੰਡ 'ਚ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਦੀ।
 ਇਹਦੇ ਨਾਲੋਂ ਤਾਂ ਭੱਤਾ ਢੋਂਹਦੀ,
 ਖੂਹ ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਭਰਦੀ।
 ਕੱਚੇ ਕੋਠੇ ਲਿੱਪ ਪੋਚ ਕੇ,
 ਰਾਣੀ ਬਣਦੀ ਘਰ ਦੀ।
 ਨਾ ਮੈਂ ਆਉਂਦੀ ਇਸ ਵਲੈਤੇ,
 ਨਾ ਜਿੰਦ ਸੂਲੀ ਟੰਗਦੀ।
 ਰੱਬਾ ਮੇਰੀ ਸੱਸ ਮਰ ਜਾਏ,
 ਬਿਨ ਖੋਹਲਿਉਂ ਲਫਾਫਾ ਮੰਗਦੀ।

ਪਰਿਵਾਰ ਸਾਂਝਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕਈ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਸਾਂ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਦੌਰ ਵਿੱਚ ਬੜੀ ਪੌਂਸ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਭਾਰਤੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਸਾਂ ਆਪਣਾ ਕੁਰੱਖਤ ਸੁਭਾਅ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸ਼ਾਇਦ ਜਹਾਜ਼ੇ ਚਾੜ੍ਹ ਕੇ ਨਾਲ ਹੀ ਲੈ ਆਈਆਂ ਸਨ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੱਸਾਂ ਜਦੋਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚੋਂ ਆਪਣੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਵਾਸਤੇ ਭੋਲੀਆਂ-ਭਾਲੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਵਿਆਹ ਕਰ ਕੇ ਲੈ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਨੂੰਹਾਂ ਤੇ ਬੜਾ ਅਹਿਸਾਨ ਜਤਾਉਂਦੀਆਂ ਸਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਲਿਆ ਕੇ ਆਰਥਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਵਾਸੀ ਬਣਾਇਆ

ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਨੂੰਹਾਂ ਤੇ ਰੋਹਬ ਪਾ ਕੇ ਰੱਖਦੀਆਂ ਸਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਬਾਅ ਕੇ ਰੱਖਦੀਆਂ ਸਨ। ਵਿਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰਹਾਂ ਜਿੱਥੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਸਾਰਾ ਕੰਮ-ਕਾਜ ਕਰਦੀਆਂ ਸਨ ਉੱਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੰਮ ਵਾਲੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਓਵਰ ਟਾਈਮ ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਵੀ ਸੱਸਾਂ ਵੱਲੋਂ ਤਾਕੀਦ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਤਾਂ ਕਿ 'ਪੇਅ ਪੈਕਟ' ਭਾਰਾ ਹੋ ਸਕੇ। ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਸਤਾਈ ਹੋਈ ਇੱਕ ਪੰਜਾਬਣ ਆਪਣੀ ਮਨੋ-ਦਸ਼ਾ ਇੰਝ ਬਿਆਨ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕੰਮ-ਕਾਜ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਅਤੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਵੀ ਉਸਨੂੰ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦਾ ਆਦੀ ਹੋਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ:

ਪੰਜ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੀ ਜੰਮੀ ਜਾਈ ,
 ਚੰਦਰੇ ਵਲੈਤ ਵਿਆਹੀ,
 ਇੱਕ ਹੱਥ ਝੋਲਾ, ਇੱਕ ਹੱਥ ਛਤਰੀ,
 ਫ਼ੈਕਟਰੀਆਂ ਵੱਲ ਧਾਈ।
 ਫੋਰਮੈਨ ਦੇ ਲੱਗੀ ਨਾ ਆਖੇ,
 ਭਾਰੇ ਕੰਮ ਲਗਾਈ।
 ਆਉਂਦੀ ਨੂੰ ਸੱਸ ਦੇਵੇ ਗਾਲੀਆਂ,
 ਓਵਰਟਾਈਮ ਛੱਡ ਆਈ।
 ਭੱਠ 'ਚ ਪੈ ਜਾਏ ਟੱਬਰ ਤੇਰਾ,
 ਭੱਠ 'ਚ ਪਵੇ ਕਮਾਈ।
 ਤੇਰਿਆਂ ਦੁੱਖਾਂ ਨੇ,
 ਗੀਨਿਸ ਪੀਣ ਗਿਝਾਈ।

ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਵੱਸਣਾ ਇੱਕ ਗਲੋਬਲੀ ਵਰਤਾਰਾ ਬਣ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਵ ਭਰ ਤੋਂ ਘੱਟ ਵਿਕਸਤ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸਸ਼ੀਲ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਰੋਜ਼ੀ-ਰੋਟੀ ਕਮਾਉਣ ਲਈ ਅਮਰੀਕਾ, ਕੈਨੇਡਾ, ਇੰਗਲੈਂਡ, ਆਸਟ੍ਰੇਲੀਆ, ਨਿਊਜ਼ੀਲੈਂਡ ਅਤੇ ਜਪਾਨ ਆਦਿ ਵਰਗੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਹੱਡ-ਭੰਨਵੀਂ ਮਿਹਨਤ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਪਾਲਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਰੁਝਾਨ ਕਈ ਉੱਦਮੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਾਸਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਕੰਮ ਛੋਟਾ ਵੱਡਾ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਉਹ ਤਾਂ ਹਰ ਕੰਮ ਨੂੰ ਰੀਝ ਨਾਲ ਅਤੇ ਪੂਰੀ ਲਗਨ ਨਾਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਹੀ ਇੱਕ ਪੰਜਾਬੀ ਵੀਰ ਦੀ ਭੈਣ ਆਪਣੇ ਭਰਾ-ਪਿਆਰ ਨੂੰ ਇਸ ਬੋਲੀ ਰਾਹੀਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ:

ਪਾਵੇ ਪਾਵੇ ਪਾਵੇ,
 ਸੈਨਹੋਜੇ ਏਅਰ-ਪੋਰਟ ਤੇ,
 ਮੇਰਾ ਵੀਰ ਟੈਕਸੀ ਚਲਾਵੇ,
 ਵੀਰੇ ਨੇ ਪਾਣੀ ਮੰਗਿਆ,
 ਭੈਣ ਭੱਜ ਕੇ ਗਿਲਾਸ ਫੜਾਵੇ,
 ਭੈਣ-ਭਰਾਵਾਂ ਦਾ ਰੱਬ ਨਾ ਵਿਛੋੜਾ ਪਾਵੇ।

ਪੰਜਾਬੀ ਨੌਜੁਆਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦਾ ਮੌਜੂਦਾ ਰੁਝਾਨ ਵਧੇਰੇ ਕਰਕੇ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਵੱਸਣ ਦਾ ਹੈ। ਸਕੂਲਾਂ, ਕਾਲਜਾਂ ਤੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਘਟਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਮੁੱਖ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅੱਜ ਨੌਜੁਆਨਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਵੱਸਣ ਦਾ ਰੁਝਾਨ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਦੀਆਂ ਲੰਮੀਆਂ-ਲੰਮੀਆਂ ਕਤਾਰਾਂ ਇੰਮੀਗਰੇਸ਼ਨ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਦੇ ਬਾਹਰ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਉੱਥੇ ਕੁੜੀਆਂ ਵੀ ਇਸ ਪੱਖੋਂ ਮੁੰਡਿਆਂ ਤੋਂ ਘੱਟ

ਨਹੀਂ। ਇਹ ਕੁੜੀਆਂ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਭਲੀ ਭਾਂਤ ਵਾਕਿਫ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੱਡ-ਭੰਨਵੀਂ ਮਿਹਨਤ ਕਰਨੀ ਹੀ ਪੈਣੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਚੌਕਸ ਕਰਦੀ ਇਹ ਬੋਲੀ:

ਕਨੇਡਾ ਕਨੇਡਾ ਕਰ ਨਾ ਕੁੜੀਏ,
ਕੀ ਕਨੇਡਾ ਤੋਂ ਲੈਣਾ,
ਵਿੱਚ ਕਨੇਡਾ ਨੀਂਦ ਹੁੰਦੀ ਨਾ ਪੂਰੀ,
ਕੰਮ ਤੇ ਰਹਿੰਦਾ ਪੈਣਾ।
ਇੰਡੀਆ ਰਹਿ ਕੁੜੀਏ,
ਜੇ ਤੂੰ ਟੌਹਰ ਨਾਲ ਰਹਿਣਾ।

ਪਰ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਕਈ ਧੀਆਂ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਧਰਤੀਆਂ ਤੇ ਰਾਤ-ਦਿਨ ਮਿਹਨਤ ਕਰਕੇ, ਮਰਦਾਂ ਦੇ ਮੋਢੇ ਨਾਲ ਮੋਢਾ ਜੋੜ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਨੂੰ ਸੁਖਾਵਾਂ ਬਨਾਉਣ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਉਥੋਂ ਦੀ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੀ ਜਨਮ ਭੋਇੰ ਵਾਂਗ ਹੀ ਸਮਝਕੇ ਸਫਲਤਾ-ਪੂਰਵਕ ਵਿਚਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਕਈ ਵਾਰ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਧੀਆਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਧਰਤੀਆਂ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਰਾਸ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵਿਉਹਾਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ-ਪਣ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ। ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਇਕ ਮੁਟਿਆਰ ਆਪਣੇ ਬਾਬਲ ਨੂੰ ਉਲੁਮਾ ਦਿੰਦੀ ਹੋਈ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ :

ਚਾੜ੍ਹ ਕੇ ਜਹਾਜ ਬਾਬਲਾ,
ਕਾਹਤੋਂ ਅੱਖੀਆਂ ਚੋਂ ਨੀਰ ਵਹਾਵੇਂ,
ਅਮਰੀਕਾ ਨਿਰਮੋਹੀ ਬਾਬਲਾ,
ਤੇਰੀ ਧੀ ਦੇ ਰਾਸ ਨਾ ਆਵੇਂ।

ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਸਰਦੇ-ਪੁਜਦੇ ਜੱਟ ਘਰਾਣੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਮੁੰਡਿਆਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਹੀ ਟੌਹਰ ਸਮਝੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸੀਰੀਆਂ ਕੋਲੋਂ ਖੇਤੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕੰਮ, ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਪੱਠੇ-ਦੱਬੇ ਦਾ ਕੰਮ ਸੀਰੀ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਕਿਸਾਨ ਖੇਤਾਂ ਦਾ ਰਾਜਾ ਕਹਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸਦੀ ਠਾਣੇ-ਕਚਹਿਰੀ ਤੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਪੰਚਾਇਤ ਵਿਚ ਵੀ ਸਨਮਾਨ-ਜਨਕ ਥਾਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦਾ ਮਾਲਕ ਆਪ ਹੈ ਪਰ ਜਦੋਂ ਕਦੀ ਅਜਿਹੇ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਰੀਸੇ-ਰੀਸੀ ਪੱਛਮੀ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਵੱਸਣ ਦਾ ਭੂਤ ਸਵਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਥੇ ਜਾ ਕੇ ਕੰਮ ਤਾਂ ਕਰਨਾ ਹੀ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਈ ਵਾਰੀ ਉਸਦੀ ਪੰਜਾਬ ਵਾਲੀ ਹੈਸੀਅਤ ਤੋਂ ਨੀਵੇਂ ਪੱਧਰ ਦਾ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਇਹ ਬੋਲੀ ਬੜੀ ਢੁਕਵੀਂ ਲਗਦੀ ਹੈ :

ਬਲੋ ਬਲੋ ਬਈ ਡਾਲਰਾ ਤੂੰ ਬੜਾ ਜੁਗਤੀ,
ਜੱਟ ਚਿੱਠੀਆਂ ਵੰਡਣ ਤੇ ਲਾਇਆ।
ਡਾਲਰਾ, ਤੂੰ ਬੜਾ ਜੁਗਤੀ।

ਪੰਜਾਬਣ ਮੁਟਿਆਰ ਦਾ ਹਾਲ ਵੀ ਕਈ ਵਾਰੀ ਉਪਰੋਕਤ ਪੰਜਾਬੀ ਗੱਭਰੂ ਵਾਲਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਨੌਜੁਆਨ ਰਾਤੋ-ਰਾਤ ਪੌਂਡ-ਡੌਲਰਾਂ ਦਾ ਅੰਬਾਰ ਤਾਂ ਲਾ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਮਿਹਨਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਕਤਰਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਸ਼ਾਇਦ ਅਜਿਹੇ ਗਭਰੂ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਕਸਤ ਪੱਛਮੀ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੀ ਕੰਮ ਵੱਡਾ ਛੋਟਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਸਗੋਂ ਵੱਡਾ ਛੋਟਾ ਇਨਸਾਨ ਕਿਰਦਾਰ ਪੱਖੋਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਪੈਸਾ ਕਮਾਉਣ ਲਈ ਮਿਹਨਤ ਤੋਂ ਡਰਨ ਵਾਲੀ ਪੰਜਾਬਣ ਮੁਟਿਆਰ ਆਪਣੇ ਬਾਬਲ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ :

ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਨਾ ਦੇਂਦੀ ਮੇਰੇ ਬਾਬਲਾ,
 ਯਾ, ਯਾ ਕਰਨੀ ਸਿਖਾ ਦੇਣਗੇ।
 ਮੈਂਨੂੰ ਟਾਕੋ, ਬੈਲ ਤੇ ਲਾ ਦੇਣਗੇ,
 ਮੈਂਨੂੰ ਪੀਜ਼ਾ, ਮੈਂਨੂੰ ਪੀਜ਼ਾ ਹੱਟ ਤੇ ਲਾ ਦੇਣਗੇ।

ਪਰ ਇਸਦੇ ਉਲਟ ਜੇ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਉੱਥੇ ਮਿਹਨਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਆਪਣੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨਾਲ ਜੁੜੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਹ ਪੱਛਮੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਚੰਗੇ ਪੱਖਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਕਿਰਦਾਰ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਾ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੱਛਮੀ ਮੁਲਕਾਂ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਲੁਧਿਆਣੇ, ਪਟਿਆਲੇ ਵਰਗੇ ਹੀ ਲਗਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਮੁਟਿਆਰ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਇਹ ਬੋਲੀ :

ਫਰੀਮੌਂਟ ਤੋਂ ਘੜਵਾਈਆਂ ਝਾਂਜਰਾਂ,
 ਵਿੱਚ ਮੜ੍ਹਾਏ ਤਾਰੇ,
 ਯੂਬਾ ਸਿਟੀ ਵਿਚ ਧਮਕਾਂ ਪਈਆਂ,
 ਸਭ ਪਾਸੇ ਚਮਕਾਰੇ,
 ਸੈਨਹੋਜੇ ਨੱਚਦੀ ਫਿਰਾਂ,
 ਸਾਰੇ ਹਿੱਲ ਗਏ,
 ਸ਼ਿਕਾਰੋ ਦੇ ਚੁਬਾਰੇ।

ਦਸੰਬਰ-ਜਨਵਰੀ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੱਛਮੀ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵੱਸੇ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਲਈ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਛਪਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਪੱਛਮੀ ਤਰਜ਼ ਤੇ ਜੁਆਨ ਹੋਈ ਤੇ ਖੁੱਲ੍ਹਾਂ ਮਾਨਣ ਵਾਲੀ ਆਪਣੀ ਔਲਾਦ ਲਈ ਰਿਸ਼ਤੇ ਭਾਰਤੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਭਾਲਦੇ ਹਨ। ਮੁੰਡਿਆਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਉਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨੂੰਹ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਸੂਖ਼ਦਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਵਾਲੀ ਪੜ੍ਹੀ ਲਿਖੀ ਕੁੜੀ ਹੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਅਜਿਹਾ ਵੀ ਵਾਪਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮੁੰਡਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਗੋਰੀ ਨਾਲ ਵਿਆਹਿਆ ਹੋਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸਦੀ ਭਿਣਕ ਪੜ੍ਹੀ ਲਿਖੀ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਤਰੀਕੇ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ :

ਝੱਟ ਮੰਗਣੀ ਤੇ ਪੱਟ ਵਿਆਹ,
 ਬਾਹਰੋਂ ਮੁੰਡਾ ਆਇਆ,
 ਅੰਮੀਏਂ ਤੋਰੀਂ ਨਾ,
 ਉਹ ਗੋਰੀ ਮੇਮ ਨਾਲ ਵਿਆਹਿਆ।

ਕਈ ਵਾਰੀ ਪੰਜਾਬਣ ਮੁਟਿਆਰ ਪਰਾਈ ਧਰਤੀ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਤੋਂ ਭਲੀ-ਭਾਂਤ ਜਾਣੂ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਮਿੰਨਤ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮੁੱਲਵਾਨ ਵਿਰਸੇ ਤੋਂ ਟੁੱਟਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੀ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਵਿਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਿਆਹ ਨਹੀਂ ਕਰਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ:

ਬਾਬਲ ਮੇਰੇ ਨੂੰ ਦੱਸਦੇ ਅੰਮੀਏ,
ਮੇਰੀ ਅਰਜ ਅਖ਼ੀਰੀ,
ਨਾ ਕਨੇਡਾ ਵਿਆਹੇ ਮੈਂਨੂੰ,
ਪਾਏ ਨਾ ਦੂਰ ਸਕੀਰੀ।
ਨਾ ਤਾਂ ਉਥੇ ਮੋਰ ਬੋਲਦੇ,
ਨਾ ਕੋਇਲ, ਨਾ ਟਟੀਹਰੀ,
ਜਿਉਂਦੇ ਜੀ ਵਿਛੋੜਾ ਮਾੜਾ,
ਜਾਇ ਨੂੰ ਖਾਏ ਅਮੀਰੀ,
ਓਪਰੀਆਂ ਚਮਕਾਂ ਨਾਲੋਂ,
ਚੰਗੀ ਕਿਤੇ ਫਕੀਰੀ,
ਕੰਮ ਕਨੇਡਾ ਦੇ,
ਬੰਦਾ ਬਣੇ ਭੰਬੀਰੀ।

ਆਪਣੀ ਔਲਾਦ ਦੇ ਚੰਗੇ ਭਵਿੱਖ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਕਈ ਵਾਰੀ ਮਾਪੇ ਨੌਜਵਾਨ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕਬੂਤਰ-ਬਾਜ਼ੀ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਅਮਰੀਕਾ ਵਰਗੇ ਵਿਕਸਤ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਭੇਜਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਜ਼ੋਖ਼ਮ ਭਰੇ ਤਰੀਕੇ ਰਾਹੀਂ ਕਈ ਨੌਜਵਾਨ ਤਾਂ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਦਮ ਤੋੜ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਜੋ ਪਹੁੰਚ ਵੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਾਸਤੇ ਪੱਕੇ ਹੋਣਾ ਤੇ ਵਾਪਸ ਪਰਤਣਾ ਕੋਈ ਅਸਾਨ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਅਜਿਹੀ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੀ ਮਨੋ-ਦਸ਼ਾ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕਰਦੀ ਇਹ ਬੋਲੀ ਦੇਖੋ :

ਇੰਡੀਆ ਤੋਂ ਅਮਰੀਕਾ ਆ ਗਏ,
ਲੈ ਨੋਟਾਂ ਦੀ ਥੱਬੀ,
ਨਾ ਇੰਗਲਿਸ਼, ਨਾ ਪੇਪਰ ਕੋਲੇ,
ਜੋਬ ਹੋਟਲ 'ਤੇ ਲੱਭੀ।
ਪਿਛਲਿਆਂ ਦੇ ਚੇਤੇ ਭੁੱਲ ਗਏ,
ਸਾਲ ਬੀਤ ਗਏ ਛੱਬੀ,
ਨਾ ਇਧਰ ਨਾ ਓਧਰ ਜੋਗੇ,
ਉਲਝ ਗਈ ਹੈ ਤਾਣੀ,
ਚੰਦਰੇ ਗਰੀਨ ਕਾਰਡ ਨੇ,
ਰੋਲੀ ਜਿੰਦ ਨਿਮਾਣੀ।

ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਚਕਾਚੌਂਦ ਵਾਲੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਮਾਨਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਕਈ ਵਾਰੀ ਏਨੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਲ-ਦਿਮਾਗ 'ਤੇ ਭਾਰੀ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੀਮਤ ਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ ਜਾ ਕੇ ਵੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਨਾ ਚਾਹੁਣ 'ਤੇ ਵੀ ਕਈ ਨੌਜਵਾਨ ਬਾਪੂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਤੱਕ ਵੀ ਵੇਚ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਧਰਤੀਆਂ ਤੇ ਪਹੁੰਚਣ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਇੱਜ਼ਤ ਸਮਝਦੇ

ਹਨ, ਭਾਵੇਂ ਉੱਥੇ ਜਾ ਕੇ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਣ ਭਾਵੇਂ ਨਾ। ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਇਹ ਬੋਲੀ :

ਬਾਪੂ ਦੇ ਗਲ ਗੂਠਾ ਦੇ ਕੇ,
ਭੋਇੰ ਰਖਾ ਲਈ ਸਾਰੀ,
ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਦੇਸਾਂ ਦੇ,
ਪੁੱਤ ਰਾਜੇ ਬਣੇ ਭਿਖਾਰੀ।

ਪਰ ਕਈ ਵਾਰੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਵਾਪਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਨੌਜਵਾਨ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਵਾਲਾ ਡੱਕਾ ਤੱਕ ਤੋੜ ਕੇ ਰਾਜ਼ੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਹੁੰਦੇ, ਉਹ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਵਾਂਗ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਇਹ ਬੋਲੀ :

ਜੱਟਾਂ ਦੇ ਪੁੱਤ ਜਾਣ ਬਾਹਰ ਨੂੰ,
ਗਹਿਣੇ ਰੱਖ ਜ਼ਮੀਨਾਂ,
ਦੋ-ਦੋ ਸ਼ਿਫਟਾਂ ਕੰਮ ਨੇ ਕਰਦੇ,
ਬਣ ਕੇ ਆਪ ਮਸ਼ੀਨਾਂ।

ਮਿਹਨਤ ਮੁਸ਼ੱਕਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਤਾਂ ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ ਹੀ ਕਾਮਯਾਬ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿੱਚ ਕਈ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਜਾਇਜ਼ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਪਰਵਾਸ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿੱਚ ਪੱਕੇ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੀ ਸਫਲਤਾ ਦੇ ਝੰਡੇ ਵੀ ਗੱਡੇ ਹਨ। ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੁਲਕਾਂ ਦੀ ਸਿਟੀਜ਼ਨ-ਸ਼ਿਪ ਲੈ ਕੇ ਹੀ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਹਨ:

ਪੱਕੇ ਹੋ ਕੇ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਂਦੇ,
ਲੱਭ ਕੇ ਨਾਰ ਹਸੀਨਾ।
ਦੇਸੀ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ,
ਫੇਰ ਪਵਾਵਣ ਜੀਨਾਂ।

ਅਮਰੀਕਾ ਵਰਗੇ ਅਤਿ-ਵਿਕਸਤ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਦੂਸਰੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਾਂਗ ਸਮਾਜਕ ਜੀਵਨ ਵੀ ਖੁੱਲ੍ਹਾਂ ਮਾਨਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਸਮਾਜਕ ਮਰਿਯਾਦਾਵਾਂ ਭਾਰਤ ਵਰਗੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਮੁੰਡੇ ਕੁੜੀਆਂ ਸਖ਼ਸ਼ੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਰਿਲੇਸ਼ਨ-ਸ਼ਿਪ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿੱਥੇ ਕੋਈ ਵੀ ਮਰਿਯਾਦਾ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਿੱਜੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਦਖ਼ਲ-ਅੰਦਾਜ਼ੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਕੁੜੀਆਂ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਚਿੜਾਉਂਦੀ ਇਹ ਲੋਕ ਬੋਲੀ ਅਮਰੀਕੀ ਸਿਸਟਮ ਦਾ ਪਾਜ ਖੋਲ੍ਹਦੀ ਹੈ :

ਨਾ ਡੋਲਾ ਨਾ ਘੋੜਾ ਇਥੇ,
ਰੱਜ ਕੇ ਜੀ ਪਰਚਾਵਣ,
ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਬੱਚੇ ਜੰਮਣ,
ਸਿੰਗਲ ਮਦਰ ਕਹਾਵਣ।
ਫੂਡ ਸਟੈਪਾਂ ਲੈ ਕੇ ਖਾਂਦੀਆਂ,
ਮੁਫਤ ਇਲਾਜ ਕਰਾਵਣ,
ਅਮਰੀਕੀ ਸਿਸਟਮ ਦੇ,
ਏਦਾਂ ਲਾਭ ਉਠਾਵਣ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਕਈ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਔਰਤਾਂ ਨਾਲ ਤੇ ਕਈ ਮਰਦਾਂ ਨਾਲ ਮਰਦਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ (ਲੈਜ਼ਬੀਅਨ ਤੇ ਗੇਅ ਕਲਚਰ) ਖੁੱਲ੍ਹਿਆ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮਾਜ, ਸਭਿਆਚਾਰ ਤੇ ਕੋਰਟ-ਕਚਹਿਰੀ ਵੀ ਚੈਲਿੰਜ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ। ਅਜਿਹਾ ਸਿਸਟਮ ਸਧਾਰਨ ਬੁੱਧੀ ਤੇ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਮਝ ਵਿੱਚ ਕਿੱਥੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ:

ਰਾਤ ਦਿਨ ਪੁੱਠੇ ਵਿੱਚ ਅਮਰੀਕਾ,
ਪੁੱਠੇ ਇਥੇ ਧੰਦੇ,
ਤੀਵੀਂ ਨੂੰ ਤੀਵੀਂ ਵਿਆਹੇ,
ਬੰਦਾ ਵਿਆਹੇ ਬੰਦੇ।

ਜਿੱਥੇ ਪੰਜਾਬਣਾਂ ਨੂੰ ਸਖ਼ਤ ਮਿਹਨਤ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਇਰਾਦੇ ਤੇ ਅੜਬ ਸੁਭਾਅ ਵਾਲੀਆਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਪੰਜਾਬਣਾਂ ਦੇ ਹੁਸਨ ਦੀ ਵੀ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਕਾਇਲ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਪੰਜਾਬਣਾਂ ਦੇ ਹੁਸਨ ਦੇ ਮੁਰੀਦ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਅਤੇ ਫੋਰਮੈਨ ਆਦਿ ਵੀ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਬਦਨਾਮੀ ਖੱਟਣ ਤੋਂ ਕਿਵੇਂ ਬਚਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਔਰਤ ਬਾਰੇ ਲੋਕ ਚਟਕਾਰੇ ਲੈ ਲੈ ਕੇ ਗੱਲਾਂ ਵੀ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ :

ਆਰੀ ਆਰੀ ਆਰੀ,
ਖੜ੍ਹ ਕੇ ਸਟਾਪ ਦੇ ਉੱਤੇ,
ਕਰਦੀ ਵੇਟ ਮੁਖਤਾਰੀ,
ਟੂ ਓ ਸੈਵਨ ਬੱਸ ਉਡੀਕੇ,
ਕੰਮ ਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਮਾਰੀ,
ਅੱਠੋ ਅੱਠ ਇਹ ਕੰਮ ਹੈ ਕਰਦੀ,
ਚੁੱਕਦੀ ਲਫਾਫਾ ਭਾਰੀ,
ਹਟੋ ਇਹਨੂੰ ਚੜ੍ਹਣ ਦਿਉ,
ਇਹ ਆਮ ਨਹੀਂ ਹੈ ਨਾਰੀ,
ਸੇਕ ਦੁਆ ਦਊਗੀ,
ਇਹਦੀ ਫੋਰਮੈਨ ਨਾਲ ਯਾਰੀ।

ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਧਰਤੀ ਤੇ ਸੈਕਸੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅਜਿਹੀ ਬਿਰਤੀ ਵਾਲੇ ਕਈ ਪੰਜਾਬੀ ਮਰਦ ਤੇ ਔਰਤਾਂ ਵੀ ਵਗਦੇ ਦਰਿਆ ਵਿੱਚ ਹੱਥ ਧੋਣ ਨੂੰ ਬੁਰਾ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ। ਅਜਿਹੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਮਰਦ ਬਾਹਰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਔਰਤ ਨਾਲ ਅਤੇ ਔਰਤ ਬਾਹਰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮਰਦ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਸ਼ਰਤਾਂ ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਸਿਰਫ਼ ਬੱਚਿਆਂ ਕਰਕੇ ਹੀ ਚਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਕਈ ਵਾਰੀ ਸਥਿਤੀ ਬੜੀ ਉਲਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਸਬਰ-ਸਿਦਕ ਵਾਲੀ ਪੰਜਾਬਣ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਆਯਾਸ਼ ਪਤੀ ਦੇ ਵੱਸ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਉਸਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਤੇ ਬਾਹਰ ਆਯਾਸ਼ੀ ਕਰਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਅਭਾਗਣ ਪੰਜਾਬਣ ਕੁਰਲਾ ਉੱਠਦੀ ਹੈ :

ਪਿਕਾਡਲੀ ਜਾ ਕੇ ਵੀ ਤਾਂ ਪੈਸੇ ਨਿੱਤ ਪੱਟਦਾ ਏਂ,

ਕੀਤੀਆਂ ਕਮਾਈਆਂ ਦੀ ਤੂੰ ਖੱਟੀ ਕਿਹੜੀ ਖੱਟਦਾਂ ਏਂ,
ਨੱਢੀ ਮੈਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਤੇ ਗੋਰੀਆਂ ਤੋਂ ਰੰਗ ਗੋਰਾ,
ਫਿਰ ਜਾ ਕੇ ਲੰਦਨ ਵਿੱਚ ਰਾਤਾਂ ਕਿਉਂ ਕੱਟਦਾ ਏਂ।

ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਲਾੜੇ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਕੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਹੀ ਛੱਡ ਗਏ, ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਬੁਲਾਉਣਾ ਤਾਂ ਕੀ ਸਗੋਂ ਖੁਦ ਵੀ ਕਦੇ ਵਾਪਿਸ ਨਾ ਆਏ। ਇਸ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਧੀਆਂ ਆਪਣੇ ਤਨ-ਮਨ 'ਤੇ ਹੰਢਾਅ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਅੱਜ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਧੋਖੇਬਾਜ਼ ਲਾੜਿਆਂ ਦਾ ਰਾਹ ਤੱਕ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਅਭਾਗਣ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਦੀ ਮਨੋ-ਦਸ਼ਾ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਇਹ ਬੋਲੀ :

ਉਦੋਂ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਪ੍ਰਮਿਟ ਭੇਜੂੰ,
 ਹੁਣ ਕਿਉਂ ਭੁੱਲ ਗਿਆ ਜਾ ਕੇ।
 ਚਿੱਟੀਆਂ ਰੰਨਾ ਨੇ ਮੋਹ ਲਿਆ ਤੈਨੂੰ,
 ਕੀ ਤੇਰੇ ਸਿਰ ਪਾਕੇ।
 ਜਾਂ ਫਿਰ ਮਨ ਵਿੱਚ ਆਈ ਅਮੀਰੀ,
 ਬਹਿ ਗਿਆ ਪਿੱਠ ਘੁਮਾ ਕੇ,,
 ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਜਿਉਣ ਸਿਹਾਂ,
 ਤੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਜਾ ਆ ਕੇ।

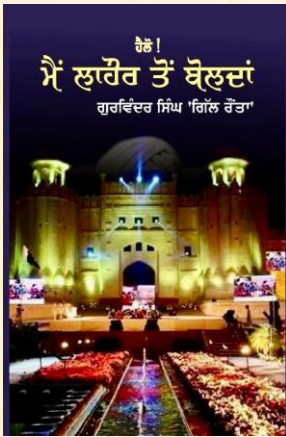
ਜੇ ਕੁਝ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਧੀਆਂ ਨਾਲ ਉਪਰੋਕਤ ਧੋਖੇਬਾਜ਼ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਬੇਇਨਸਾਫੀ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਧਰਤੀਆਂ ਤੇ ਸੱਚੀ ਨੀਅਤ ਅਤੇ ਚੰਗੇ ਕਿਰਦਾਰ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਵੀ ਵੱਸਦੇ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਆਪਣੀਆਂ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਵਿਆਹ ਕੇ ਲਿਆਂਦੀਆਂ ਨੂੰਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਧੀਆਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਆਦਰ ਸਤਿਕਾਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੁਭਾਗਣ ਕੁੜੀਆਂ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਰੰਗ ਮਾਣਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਰਸੇ ਦੀ ਵੀ ਬਾਤ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਥੱਕਦੀਆਂ ਨਹੀਂ :

ਉੱਚੀਆਂ ਲੰਮੀਆਂ ਸਰੂ ਵਰਗੀਆਂ,
 ਪੰਜ ਆਬਾਂ ਦੀਆਂ ਜਾਈਆਂ,
 ਸੂਟ ਪੰਜਾਬੀ ਸੌਂਹਦੇ ਝੁਮਕੇ,
 ਪੈਰੀਂ ਝਾਂਜਰਾਂ ਪਾਈਆਂ,
 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਚੋਗ ਚੁਗਣ ਇਹ ਆਈਆਂ,
 ਆਪਣੇ ਵਿਰਸੇ ਦੀਆਂ,
 ਜੱਗ ਤੇ ਧੁੰਮਾਂ ਪਾਈਆਂ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਗੀਤ ਜਿੱਥੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਵੱਸਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਹਰ ਪੱਖ ਦੀ ਸ਼ਿੱਦਤ ਨਾਲ ਗਵਾਹੀ ਭਰਦੇ ਹਨ, ਉਥੇ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵੱਸੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪੱਖਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਕਲਾਵੇ ਵਿੱਚ ਸਮੋਈ ਬੈਠੇ ਹਨ। ਗਲੋਬਲ ਪੱਧਰ ਤੇ ਬਦਲਦੀਆਂ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀ ਆਉਣੀ ਵੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੋਕ ਬੋਲੀਆਂ ਨੇ ਬਾਬੂਬੀ ਚਿਤਰਿਆ ਹੈ।

ਐਸ. ਡੀ. ਆਰਿਆ ਮਹਿਲਾ ਕਾਲਜ
 ਦੀਨਾਨਗਰ (ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ)
 9915113142

ਹੈਲੋ! 'ਮੈਂ ਲਾਹੌਰ ਤੋਂ ਬੋਲਦਾਂ' ਰੂਹ ਤੋਂ ਰੂਹ ਤੀਕ ਦਾ ਸਫ਼ਰਨਾਮਾ ਗੁਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ (ਪ੍ਰੋ.)

ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਸਾਰੇ ਪੁਲ ਕੰਕਰੀਟ ਤੇ ਸਰੀਏ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਬਣਦੇ। ਨੰਗੀ ਅੱਖ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਓਹੀ ਦਿਸਦੇ ਹਨ। ਸ਼ਬਦਾਂ ਰਾਹੀਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੇ ਪੁਲ ਵਧੇਰੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਕੰਕਰੀਟ ਦੇ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਪੱਕੇ ਪੁਲਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਨਿਸ਼ਚਤ ਉਮਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਮੁਹੱਬਤ ਦੇ ਨਿਰਮਲ ਨੀਰ ਤੇ ਸ਼ਬਦ ਸਨੇਹ ਨਾਲ ਉਸਾਰੇ ਪੁਲਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਅਨੰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਦਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਕਰਮ ਤੇ ਧਰਮ ਵੀ ਇਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਪੁਲ ਉਸਾਰੇ ਜੋ ਬੰਬ ਬੰਦੂਕਾਂ ਜਾਂ ਹੱਥ ਹਥੌੜਿਆਂ ਤੋਂ ਵੀ ਨਾ ਟੁੱਟ ਸਕਣ।

ਸਰਬ ਸਮਿਆਂ ਤੋਂ ਅਜਿਹੇ ਪੁਲਾਂ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਲਈ ਬਾਬਾ ਫ਼ਰੀਦ

ਜੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਲੇਖਕ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਸੇ ਕਾਰਜ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਸੱਜਣ ਮੈਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਚੰਗੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ, ਓਸ ਚਿੜੀ ਵਾਂਗ ਜੋ ਬਲਦੇ ਜੰਗਲ ਦੇ ਉੱਪਰੋਂ ਦੀ ਆਪਣੇ ਗਿੱਲੇ ਖੰਭਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਲੰਘਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਕਿ ਜੰਗਲ ਦੀ ਅੱਗ ਬੁਝ ਜਾਵੇ। ਨੁਕਤਾਚੀਨ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇਹੋ ਜਹੀਆਂ ਚਿੜੀਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਸੁਆਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ 'ਕੀ ਭਲਾ ! ਤੇਰੇ ਕੁਝ ਜਲ-ਤੁਪਕਿਆਂ ਨਾਲ ਜੰਗਲ ਦੀ ਅੱਗ ਬੁਝ ਜਾਵੇਗੀ ? ਚਿੜੀ ਦਾ ਉੱਤਰ ਅਜਿਹੇ ਨੁਕਤਾਚੀਨਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰਉੱਤਰ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ' ਚਿੜੀ ਦੇ ਬੋਲ ਇਲਹਾਮ ਵਰਗੇ ਨੇ। ਚਿੜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਦ ਕਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਇਸ ਜੰਗਲ ਦੇ ਵਿਚ ਅੱਗ ਲੱਗਣ ਉਪਰੰਤ ਤਬਾਹੀ ਦੀ ਗੱਲ ਤੁਰੇਗੀ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਨਾਮ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਂਗ ਹੱਥ ਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖ ਕੇ ਬੈਠੇ ਤਮਾਸ਼ਬੀਨਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਮੇਰਾ ਸੁਮਾਰ ਉਦੋਂ ਅੱਗ ਬੁਝਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ 'ਚ ਹੋਵੇਗਾ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ-

ਦਾਵਾ ਅਗਨਿ ਬਹੁਤੁ ਤ੍ਰਿਣ ਜਾਲੇ ਕੋਈ ਹਰਿਆ ਬੂਟੁ ਰਹਿਓ ਰੀ॥

ਅਗਨੀ ਨੇ ਸਾਰੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚਲੇ ਹਰਿਆਵਲੇ ਬਿਰਖ ਬੂਟੇ ਸਾੜ ਦਿੱਤੇ ਨੇ, ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਕੁਝ ਹਰੀਆਂ ਬੂਟੀਆਂ ਹਾਲੇ ਜਿਉਂਦੀਆਂ ਨੇ। ਦੋਸਤੋ ! ਇਹੀ ਹਰੀਆਂ ਬੂਟੀਆਂ ਹੀ ਆਸ ਦੀ ਤੰਦ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ। ਵਿਸ਼ਵ ਅਮਨ ਦੀ ਸਲਾਮਤੀ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਸਭ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰੋ: ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਦਾ ਕਥਨ ਚੇਤੇ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਦੇ ਲਿਖਿਆ ਸੀ।

ਦਾਤੀਆਂ, ਕਲਮਾਂ ਅਤੇ ਹਥੌੜੇ, 'ਕੱਠੇ ਕਰ ਲਉ ਸੰਦ ਓ ਯਾਰ !

ਤਕੜੀ ਇੱਕ ਸ਼ੂਲ ਬਣਾਉ, ਯੁੱਧ ਕਰੋ ਪਰਚੰਡ ਓ ਯਾਰ !

ਇਹ ‘ਪਰਚੰਡ ਯੁੱਧ’ ਹੀ ਵਕਤ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ‘ਬਦਨੀਤ ਝਕਾਨੀਆਂ’ ਵਾਲੇ ਲੇਖਕਾਂ ਵਾਂਗ ਕਿਸੇ ਮਹਾਨ ਰਚਨਾ ਦੀ ਆਮਦ ਵਿਚ ਉਡੀਕਵਾਨ ਬਣ ਕੇ ਬਹਿਣ ਨਾਲੋਂ ਚੰਗਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਅੱਗ ਨੂੰ ਬੁਝਾਉਣ ਜਾਂ ਮੱਧਮ ਪਾਉਣ ਲਈ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਆਹੂਤੀ ਪਾ ਕੇ ਆਪਣਾ ਬਣਦਾ ਹਿੱਸਾ ਪਾਇਆ ਜਾਵੇ।

ਕੈਨੇਡਾ ਵੱਸਦੇ ਨੌਜਵਾਨ ਪੰਜਾਬੀ ਗੀਤਕਾਰ ਗੁਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ “ਰੌਤੋ ਵਾਲੇ” ਨੇ ਗੀਤ ਜਗਤ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਉੱਦਮ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਦੋ ਕੁ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਹਫ਼ਤੇ ਲਈ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕਾਹਦਾ, ਸਿਰਫ਼ ਲਾਹੌਰ ਤੇ ਨਨਕਾਣਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੱਤ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਸਫ਼ਰਨਾਮਾ ‘ਹੈਲੋ! ਮੈਂ ਲਾਹੌਰ ਤੋਂ ਬੋਲਦਾਂ ਲਿਖ ਕੇ ਉਸ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਚਿੱਠੀ ਵਾਲਾ ਕਾਰਜ ਹੀ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜੋ ਬਲਦੇ ਜੰਗਲ ਤੋਂ ਖੰਭ ਛੱਡ ਕੇ ਉੱਡਦੀ ਸੀ।

ਗੁਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ‘ਗਿੱਲ ਰੌਤਾਂ’ ਉਮਰੋਂ ਹਾਲੇ ਬਹੁਤ ਨਿੱਕਾ ਹੈ। ‘ਰਨ-ਵੇਅ’ ਤੇ ਦੌੜਦੇ ਜਹਾਜ਼ ਵਾਂਗ ਅਜੇ ਲੰਮੀ ਉਡਾਰੀ ਦੀ ਮਸ਼ਕ ਕਰ ਰਿਹੈ। ਇਸ ਸਫ਼ਰਨਾਮੇ ਰਾਹੀਂ ਉਸ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਆਸ਼ਾ ਤੇ ਉਦੇਸ਼ ਕੀ ਹੈ ਉਹ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਕੀ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਬੋਲ ‘ਰੂਹ ਤੋਂ ਰੂਹ ਦਾ ਸਫ਼ਰਨਾਮਾ’ ਬਣਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹਨ।

ਅਮਰੀਕਾ ਵੱਸਦੇ ਆਪਣੇ ਚਾਚਿਓਂ ਬਾਬਿਓਂ ਵੱਡੇ ਵੀਰ ਜਗਰੂਪ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਤੇ ਹਿੰਮਤ ਸਦਕਾ ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਬੈਠਾ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦਾ ਵੀਜ਼ਾ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਸਮੇਂ ਤੇ ਆਪਣੇ ਵੀਰ ਤੇ ਭਾਬੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ‘ਸੌਗੀ ਦੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ’ ਵਜੋਂ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਅਗਾਂਹ ਵਧੂ ਕਿਸਾਨ ਸ: ਚਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬਾਠ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਅਟਾਰੀਉਂ ਸਰਹੱਦ ਰਾਹੀਂ ਲਾਹੌਰ ਪੁੱਜਦਾ ਹੈ। ਵੰਨ ਸੁਵੰਨੇ ਭਰਮ ਤੋੜਦਾ ਆਪਣੇ ਮਿਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਸਫ਼ਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਭਰਮ ਤਾਂ ਇਹ ਤੋੜਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਪਾਸਪੋਰਟ ਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਮੋਹਰ ਲੱਗ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਬਾਕੀ ਮੁਲਕਾਂ ਦਾ ਵੀਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ। ਉਹ ਵਾਘਾ ਸਰਹੱਦ ਤੇ ਇਮੀਗਰੇਸ਼ਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪ ਕਹਿ ਕੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਮੋਹਰ ਲੁਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਸਨਦ ਰਹੇ। ਵਾਪਸੀ ਤੇ ਵੀ ਇੰਜ ਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਦੱਸਣ ਲਈ ਕਿ ਡਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਮੋਹਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਮਰੀਕਾ, ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਤੇ ਯੂਰਪੀਨ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਵੀਜ਼ਾ ਹਾਸਲ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਇਸ ਸਫ਼ਰਨਾਮੇ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਬੜੇ ਸਪਸ਼ਟ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਦੋਸਤੋ ! ਮੈਂ ਖੁਦ ਦਸ ਵਾਰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹਾਂ, ਹਰ ਰੂਪ ਵਿਚ। ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ 1997 ਵਿੱਚ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਭੇਜੇ ਜੱਥੇ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਲਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਗੁਰਪੁਰਬ ਮੌਕੇ ਆਪਣੀ ਜੀਵਨ ਸਾਥਣ ਜਸਵਿੰਦਰ ਕੌਰ ਨਾਲ ਗਿਆ ਸਾਂ। ਫਿਰ 2001 ਵਿੱਚ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਫਲੈਟੀਜ਼ ਹੋਟਲ ਵਿੱਚ ਫ਼ਖਰ ਜ਼ਮਾਂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਹੋਈ ਵਿਸ਼ਵ ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿਚ ਡਾ. ਸਤਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੂਰ, ਇੰਦਰਜੀਤ ਹਸਨਪੁਰੀ, ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਸਰਵਣ ਸਿੰਘ, ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਮੰਡੇਰ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਔਲਖ, ਸੁਖਵਿੰਦਰ ‘ਅੰਮ੍ਰਿਤ’ ਡਾ. ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ ਤੇ ਡਾ. ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸਿਰਸਾ ਸਮੇਤ ਸੰਗਤ ਨਾਲ

ਗਿਆ ਸਾਂ। ਇਸ ਉਪਰੰਤ 2003 ਵਿਚ ਅਮਰੀਕਾ ਤੇ ਕੈਨੇਡਾ ਦਾ ਵੀਜ਼ਾ ਹਾਸਲ ਕੀਤਾ ਜਦਕਿ ਉਦੋਂ 9-11 ਕਾਰਨ ਬਹੁਤ ਹੀ ਕਰੜਾਈ ਸੀ ਪਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਸਫਰ ਦੌਰਾਨ ਵੀ ਕਿਸੇ ਨਾ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਤੂੰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਕਿਉਂ ਗਿਆ ਸੀ?

2006 ਵਿੱਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ਨਨਕਾਣਾ ਸਾਹਿਬ ਗਈ ਪਹਿਲੀ ਬੱਸ ਦੇ 22 ਸਵਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਵੀ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਸੀਚੇਵਾਲ, ਡਾ. ਦਲਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਸਾਬਕਾ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ, ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਰਾਧਾ ਸਵਾਮੀ ਮੱਤ ਮੁਖੀ ਗੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਢਿੱਲੋਂ ਜੀ ਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਤੇ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਫੋਟੋ ਆਰਟਿਸਟ ਰਣਜੋਧ ਸਿੰਘ ਸਮੇਤ ਸ਼ਾਮਿਲ ਸਾਂ। 2007 ਵਿਚ ਫਿਰ ਅਮਰੀਕਾ, ਕੈਨੇਡਾ ਤੇ ਯੂ.ਕੇ. ਦਾ ਵੀਜ਼ਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ। 2014 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹੁਣ ਤੀਕ ਸੱਤ ਕਾਨਫਰੰਸਾਂ 'ਤੇ ਲਾਹੌਰ ਤੇ ਨਨਕਾਣਾ ਸਾਹਿਬ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹਾਂ। ਮੇਰਾ ਨਿਜੀ ਤਜਰਬਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਤੁਸੀਂ ਕਾਨੂੰਨਨ ਯਾਤਰਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਸ਼ਰਤ ਇਹੀ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਕੋਈ ਲੁਕਵਾਂ ਮਨੋਰਥ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਨਿਰੋਲ ਮੁਹੱਬਤ ਨੂੰ ਕੌਣ ਵਰਜਦਾ ਹੈ?

ਗੁਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ 'ਗਿੱਲ ਰੌਂਤਾ' ਦਾ ਇਹ ਸਫਰਨਾਮਾ ਮੇਰੇ ਕਥਨ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਭਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਯਾਤਰਾ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਨਿੱਕੀ ਹੈ ਪਰ ਭਾਵਨਾ ਪੱਖੋਂ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਹੈ। ਵੱਡੇ ਵੀਰ 'ਰੂਪ ਨੂੰ ਹਾਮੀ ਭਰਨ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਆਪਣੀ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਮਾਤਾ ਜੀ ਤੋਂ ਸਹਿਮਤੀ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਘਰੋਂ ਤੁਰਦਿਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਲਬਰੇਜ਼ ਮਿੱਤਰਾਂ ਦੇ ਅੰਗ ਸੰਗ ਅਟਾਰੀ ਪਹੁੰਚਦਿਆਂ, ਵਾਘੇ ਦੀ ਲਕੀਰ ਪਾਰ ਕਰਦਿਆਂ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਅੱਪੜ ਕੇ ਸੁੱਚੇ ਗੁਲਾਬ ਦੇ ਫੁੱਲਾਂ ਵਾਲੇ ਨਾਸਿਰ ਢਿੱਲੋਂ ਦੇ ਸੁਆਗਤੀ ਬੋਲਾਂ ਤੀਕ ਮਹਿਕ ਦਾ ਸਫਰਨਾਮਾ ਹੈ। ਵਧੀਆ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਯਾਤਰਾ ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪੁੱਜੇ ਹੋਏ ਉਸ ਦੀ ਰੂਹ ਦੇ ਹਾਠੀ ਫਿਲਮ ਅਭਿਨੇਤਾ ਹਰਿੰਦਰ ਭੁੱਲਰ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਿੱਤਰ ਦਾਇਰੇ ਨਾਲ ਮਿਲਾਇਆ। ਹਰਿੰਦਰ ਭੁੱਲਰ ਵੀ ਸੁਚੇਤ ਲੇਖਕ, ਬਾਰੀਕ ਬੁੱਧ 'ਫਿਲਮ ਅਦਾਕਾਰ ਤੇ ਚਿੰਤਨਸ਼ੀਲ ਅਧਿਆਪਕ ਹੈ। ਗੁਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ 'ਗਿੱਲ ਰੌਂਤਾ' ਦਾ ਇਹ ਸਫਰਨਾਮਾ ਸ਼ਾਇਦ ਰੂਪ ਸਰੂਪ ਅਖ਼ਤਿਆਰ ਨਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਜੇਕਰ ਉਸਨੂੰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਠਹਿਰ ਦੌਰਾਨ ਜਾਂ ਪਰਤ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਪੈਰ ਪੈਰ ਤੇ ਹਰਿੰਦਰ ਭੁੱਲਰ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਨਾ ਮਿਲਦੀ।

ਇਹ ਵੀ ਸਬੱਬ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਵਿੰਦਰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਵੀ ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਟੈਲੀਫੋਨ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿਚ ਸੀ ਪਰ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕੁਝ ਮਹੀਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਉਦੋਂ ਹੋਈ ਜਦ ਉਹ ਆਪਣੇ ਵਿਆਹ ਦਾ ਸੱਦਾ ਪੱਤਰ ਦੇਣ ਸਾਡੇ ਘਰ ਆਇਆ। ਸਫਰਨਾਮੇ ਵਿੱਚ ਉਹ ਦੋ ਤਿੰਨ ਥਾਈਂ 'ਛੜੇ' ਹੋਣ ਦੀ ਸਨਦ ਵਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਜੀਵਨ-ਸਾਥਣ ਦਾ ਮਹਿਕੰਦੜਾ ਗੁਰਵਿੰਦਰ ਹੈ।

ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਵੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਗੁਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ 'ਗਿੱਲ ਰੌਂਤਾ' ਜਿਸ ਸਿੱਕ ਨਾਲ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਦੀ ਸੱਤ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਪੂਰਤੀ ਕਰ ਆਇਆ ਹੈ।

ਮੁਹੱਬਤ ਦਾ 'ਲਕੀਰੀ ਖਾਕਾ' ਤਿਆਰ ਹੈ ਹੁਣ ਰੰਗ ਭਰਨ ਲਈ ਉਸ ਨਾਲ ਜਦ ਮਹਿੰਦੀ ਵਾਲੇ ਹੱਥ ਜਾਣਗੇ ਤਾਂ ਮੋਹ ਮੁਹੱਬਤ ਦਾ ਰੰਗ ਹੋਰ ਵੀ ਗੂੜ੍ਹਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।

ਸਬੱਬ ਹੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਵੀਰ ਦਾ ਉਹ ਪੂਰੇ ਸਫ਼ਰਨਾਮੇ ਵਿੱਚ 'ਰੂਪ' ਵੀਰ ਵਜੋਂ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਅਮਰੀਕਾ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਰ-ਵਿਕਰੇਤਾ ਹੈ। ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਕਈ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੀਆਂ 'ਕਾਰ ਡੀਲਰਸ਼ਿਪਸ' ਹਨ। ਉਥੇ ਉਹ 'ਜੇ. ਗਿੱਲ' ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੱਕਾ ਨਾਮ ਜਗਰੂਪ ਸਿੰਘ ਹੈ, ਪਰ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਰੂਪ, ਕਾਰੋਬਾਰੀਆਂ ਲਈ ਜਗਰੂਪ ਦੀ ਥਾਂ 'ਜੇ. ਗਿੱਲ' ਹੈ। ਮੋਗਾ ਜ਼ਿਲੇ ਦੇ ਪਿੰਡ 'ਝੰਡੇਵਾਲਾ' ਦਾ ਜੰਮ ਪਲ, ਜਿਥੋਂ ਦਾ ਮੇਰਾ ਸ਼ਾਇਰ ਮਿੱਤਰ ਅਜਮੇਰ ਗਿੱਲ ਸੀ, 'ਮੇਰੇ ਸੂਰਜਮੁਖੀ' ਗ਼ਜ਼ਲ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਾਲਾ। ਜੇ. ਗਿੱਲ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਭਾਵੇਂ ਹੁਣ ਤੀਕ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਪਰ ਸ਼ਬਦ ਸਾਂਝ ਮੇਰੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਜਿਹੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਬਾਲ ਮੁਕੰਦ ਸ਼ਰਮਾ ਚੇਅਰਮੈਨ ਫੂਡ ਕਮਿਸ਼ਨ ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਪੁਆਈ। 'ਜੇ. ਗਿੱਲ' ਬਾਰੇ ਬਣੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀ ਫਿਲਮ ਦਾ ਸਕਰਿਪਟ ਮੈਂ ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਸੀ। ਡਾ. ਲਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੌਹਲ ਨੇ ਇਸ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀ ਫਿਲਮ ਦਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਬਾਲ ਮੁਕੰਦ ਸ਼ਰਮਾ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ। ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪਰਸੋਂ ਤੀਕ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਤਾ ਕਿ ਜਿਸ 'ਰੂਪ' ਵੀਰ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਸਫ਼ਰਨਾਮੇ ਵਿੱਚ ਥਾਂ ਪਰ ਥਾਂ ਹੈ, ਉਹ ਮੇਰੀ ਲਿਖਤ ਵਾਲਾ 'ਜੇ. ਗਿੱਲ' ਹੀ ਹੈ। ਗੁਰਵਿੰਦਰ ਲਈ ਵੀ ਇਹ ਬੁਝਾਰਤ ਹੀ ਸੀ। ਇਸ ਫਿਲਮ ਲਈ ਗੁਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ "ਗਿੱਲ ਰੌਂਤਾ" ਨੇ ਹੀ ਗੀਤ ਲਿਖਿਆ ਸੀ।

ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਸਫ਼ਰ ਦੌਰਾਨ ਉਸਦੇ ਅੰਗ ਸੰਗ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਬਹੁਤੇ ਮੇਜ਼ਬਾਨ ਮੇਰੇ ਵੀ ਸਨੇਹ ਪਾਤਰ ਹਨ। ਬਾਬਾ ਨਜਮੀ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਨਾਸਿਰ ਢਿੱਲੋਂ, ਪੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਲਵਲੀ, ਵੱਕਾਸ ਹੈਦਰ ਜਾਂ ਅੰਜੁਮ ਗਿੱਲ। ਸਾਰੇ ਵੀਰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਵੀ ਲਗਾਤਾਰ ਸਨੇਹ ਭਰਪੂਰ ਬੇਗਰਜ਼ ਰਿਸ਼ਤਾ ਨਿਭਾਅ ਰਹੇ ਹਨ।

ਮੈਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਸਭ ਪਿਆਰ ਤੇ ਮੋਹ ਮੁਹੱਬਤ ਦੇ ਪਿਆਸੇ ਜੀਅ ਹਨ ਜੋ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਰੂਹ ਤ੍ਰਿਪਤਾਉਣ ਲਈ ਹਰ ਪਲ ਸਾਂਭ ਰਹੇ ਹਨ। ਕੋਈ ਆਪਣੇ ਜਗਦੇਵ ਕਲਾਂ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ) ਨੂੰ ਤਰਸ ਰਿਹਾ ਬਾਬਾ ਨਜਮੀ ਹੈ ਤੇ ਕੋਈ ਪੰਜਵੜ (ਤਰਨ ਤਾਰਨ) ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਲੱਭਦਾ ਨਾਸਿਰ ਢਿੱਲੋਂ* ਸਾਡੇ ਵੀ ਓਧਰ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਜੀਅ ਹਰਿੰਦਰ ਭੁੱਲਰ ਵਾਂਗ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਦੀਆਂ ਇੱਟਾਂ ਲੱਭ ਲੱਭ ਲਿਆ ਰਹੇ ਹਨ ਪੁਰਖਿਆਂ ਦੀ ਰੂਹ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਲਈ। ਮਾਵਾਂ ਨਾਨਕਾਣਾ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਮੰਗਵਾ ਰਹੀਆਂ ਨੇ। ਗੜਵੀਆਂ ਗਿਲਾਸ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਨਨਕਾਣਾ ਸਾਹਿਬ ਲਿਖਿਆ ਹੋਵੇ। 'ਦਸਤਾਰ' ਨੂੰ ਸਲਾਮ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਗੁਰਵਿੰਦਰ ਨੂੰ ਰੂਹ ਪੱਖੋਂ ਅਮੀਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕਿਲ੍ਹਾ ਵੇਖ ਕੇ 'ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦਾਅਵੇ ਦੀ ਚੇਤਨਾ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਰਿਸ਼ਤਾ ਪੰਚਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਨਾਲ ਵੀ ਜੁੜਦਾ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ 'ਰੌਂਤੇ' (ਮੋਗਾ) ਤੋਂ ਉੱਜੜ ਕੇ ਗਏ ਦੋ ਮੁੰਡਿਆਂ ਦੇ ਪਿੰਡ 'ਕਾਵਾਂ ਵਾਲੀ ਸਿੱਖਾਂ' ਨੂੰ ਉਹ ਆਪਣਾ ਪਿੰਡ ਕਹਿ ਕੇ ਅਪਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਵੱਕਾਰ ਭਿੰਡਰ ਦੇ ਭਤੀਜੇ ਵਿਚੋਂ ਆਪਣੇ ਭਤੀਜੇ ਅਜੈ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨੇ ਵੀ ਕਮਾਲ ਹੈ।

4 ਤੋਂ 10 ਮਾਰਚ 2024 ਤੀਕ ਮੈਂ ਵੀ ਲਾਹੌਰ (ਪਾਕਿਸਤਾਨ) ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵ ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਸਾਥਣ ਜਸਵਿੰਦਰ ਕੌਰ ਸਮੇਤ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸਾਂ। ਉਥੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਮਿਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਲੇਖਕ ਤੇ ਡਾਕਟਰ ਸਬਾ ਇਮਰਾਨ ਦੀ ਬਾਲੜੀ ਧੀ ਸੋਫੀਆ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਸਾਰ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੀ ਪੋਤਰੀ ਅਸੀਸ ਕੌਰ ਚੇਤੇ ਆ ਰਹੀ ਸੀ। ਸੋਫੀਆ ਦੀ ਹਾਨਣ ਹੈ ਉਹ, ਇਸ ਵੇਲੇ ਸਾਢੇ ਪੰਜ ਸਾਲ ਦੀ। ਚੁਲਬੁਲੀਆਂ ਵੀ ਇੱਕੋ ਜਿਹੀਆਂ। ਇਹ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵੀ ਕੀ ਨੇ? ਹਰ ਪਲ ਮਹਿਕਦੇ, ਜਦ ਮਰਜ਼ੀ ਸੁੰਘ ਕੇ ਤਰੇ-ਤਾਜ਼ਾ ਹੋ ਜਾਊ। ਨਾਸਿਰ ਢਿੱਲੋਂ ਦੇ ਸੁੱਚੇ ਗੁਲਾਬਾਂ ਨੇ ਹੀ ਮੇਰਾ ਵੀ ਵਾਘੇ ਸੁਆਗਤ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਮੇਰੀ ਜੀਵਨ ਸਾਥਣ ਜਸਵਿੰਦਰ ਨੂੰ ਮਾਂ ਜੀ, ਮਾਂ ਜੀ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਉਸ ਦਾ ਮੂੰਹ ਸੁੱਕਦਾ ਸੀ। ਵਾਪਸੀ ਤੇ ਵੱਕਾਸ ਹੈਦਰ ਸਾਨੂੰ ਅਲਵਿਦਾ ਕਹਿ ਕੇ ਗਿਆ।

ਮੈਂ ਉਸ ਬੱਸ ਦੇ ਕੰਡਕਟਰ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਵਿਸਾਰਾਂ? ਜਿਸ ਨੇ ਬਰਛੇ ਵਰਗਾ ਸੁਆਲ ਮੇਰੇ ਅੱਗੇ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਏਧਰੋਂ ਜਾਂਦਿਆਂ ਲਾਹੌਰ ਵਤਨ ਸਾਰ ਜਦ ਸਾਡੀ ਬੱਸ ਜਦ ਹਰਬੰਸਪੁਰੇ ਅੱਪੜੀ ਤਾਂ ਅਮਰੂਦਾਂ ਤੇ ਬੇਰਾਂ ਦੀਆਂ ਰੇੜ੍ਹੀਆਂ ਵੇਖਕੇ ਮੇਰਾ ਮਨ ਹਰ ਵਾਰ ਵਾਂਗ ਲਲਚਾਇਆ। ਮੈਂ ਬੱਸ ਰੋਕਣ ਲਈ ਉਸਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਦੋਵੇਂ ਫਲ ਕਿੱਲੋ ਕਿੱਲੋ ਤੁਲਵਾ ਦੇਵੋ ! ਉੱਤਰਨ ਲੱਗੇ ਨੂੰ ਮੈਂ ਪੈਸੇ ਦੇਣ ਲੱਗਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਬੋਲਿਆ, “ਸਰਦਾਰ ਜੇ ਮੈਨੂੰ ਪੈਸੇ ਦੇਣੇ ਜੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਬੱਸ ਨਹੀਂ ਰੋਕਣੀ, ਤੁਸੀਂ ਮੈਥੋਂ ਇਹ ਸੇਵਾ ਦਾ ਹੱਕ ਨਾ ਖੋਹਵੋ। ਮੈਂ ਅੱਜ ਵੀ ਉਸ ਵੀਰ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਕੇ ਸਵਾਦ ਸਵਾਦ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮਿਲਿਆ, ਨਾ ਹੀ ਸ਼ਾਇਦ ਕਦੇ ਫਿਰ ਮਿਲੇ, ਪਰ ਰੂਹ ਤੇ ਪੈੜਾਂ ਪਾ ਗਿਆ।

ਗੁਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ ‘ਰੋਂਤਾ’ ਦਾ ਇਹ ਰੂਹ ਤੇ ਪਈਆਂ ਪੈੜਾਂ ਦਾ ਸਫ਼ਰਨਾਮਾ ਹੈ। ਦੇਸ਼ ਵੰਡ ਵੇਲੇ ਹੋਏ ਉਜਾੜੇ ਵਿਚ ਉਸਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਓਧਰੋਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਇਆ। ਪੱਕਾ ਪਕੇਰਾ ਵਾਸ ਏਧਰ ਹੀ ਸੀ, ਇਸ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ, ਪਰ ਸੰਵੇਦਨਾ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਸਾਨੂੰ ਸਭ ਨੂੰ ਜੋੜਦਾ ਹੈ।

ਕੁਝ ਲੋਕ ਅਕਸਰ ਮੈਨੂੰ ਸੁਆਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਵੰਡ ਦੇ ਉਜਾੜੇ ਵਾਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਜਦ ਮੁੱਕ ਗਈ ਤਾਂ ਹਿੰਦ ਪਾਕਿ ਮੁਹੱਬਤ ਦੀ ਜੋਤ ਮੱਧਮ ਪੈ ਜਾਵੇਗੀ? ਗੁਰਵਿੰਦਰ ਦਾ ਇਹ ਸਫ਼ਰਨਾਮਾ ਉਸੇ ਸਵਾਲ ਦਾ ਜੁਆਬ ਹੈ। ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਤਾਂ ਜਦ ਤੱਕ ਰੂਹ ਦਾ ਰਾਗ ਗਾਉਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਰਹੇਗੀ, ਓਨਾ ਚਿਰ ਇਹ ਜੋਤ ਜਗਦੀ ਤੇ ਮਘਦੀ ਰਹੇਗੀ। ਇਸ ਜਾਗੋ ਵਿਚ ਤੇਲ ਪਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਨਸਲ ਤੇ ਫਸਲ ਨਾ ਸੁੱਕੇ ਮੁੱਕੇ, ਇਹੀ ਅਰਦਾਸ ਕਰੋ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਚੇਤੇ ਰੱਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ‘ਸਰਬੱਤ ਦਾ ਭਲਾ’ ਕਦੇ ਨਾ ਵਿੱਸਰੋ। ਇਸੇ ਅਰਦਾਸ ਨਾਲ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਬਾਤ ਮੁਕਾਉਂਦਾ ਹਾਂ।

ਇਸ ਲਿਖਤ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਇਹ ਗ਼ਜ਼ਲ ਗੁਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ ਦੇ ਸਿਰ ਉੱਪਰੋਂ ਦੀ “ਸਿਰਵਾਰਨੇ” ਵਾਂਗ ਅਰਪਿਤ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਲਾਹ ਦੇ ਰੂਹ ਤੋਂ ਭਾਰ ਵੀਰਨਾ।
ਏਦਾਂ ਤਾਂ ਨਾ ਮਾਰ ਵੀਰਨਾ।

ਤੇਰੀ ਧੜਕਣ ਏਥੇ ਧੜਕੇ,
ਤੂੰ ਰਾਵੀ ਤੋਂ ਪਾਰ ਵੀਰਨਾ।

ਤੂੰ ਤੇ ਮੈਂ ਇਕ ਮਾਂ ਦੇ ਜਾਏ,
ਤੀਜਾ ਕਰੇ ਖਵਾਰ ਵੀਰਨਾ।

ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਹਥਿਆਰ ਫੜਾਵੇ,
ਇਹ ਕਿੱਦਾਂ ਦਾ ਯਾਰ ਵੀਰਨਾ।

ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਛਾਂ ਤੋਂ ਡਰਕੇ,
ਡਿੱਗੇ ਮੂੰਹ ਦੇ ਭਾਰ ਵੀਰਨਾ।

ਦਿਲ ਤੋਂ ਦਿਲ ਨੂੰ ਸੜਕ ਸਲੇਟੀ,
ਰੋਕੇ ਕਿਉਂ ਸਰਕਾਰ ਵੀਰਨਾ।

ਹਾਸ਼ਮ ਦੀ ਧਰਤੀ ਦਾ ਜਾਇਆ,
ਹਾਫਿਜ਼ ਬਰਖੁਰਦਾਰ ਵੀਰਨਾ।

ਬੁੱਲ੍ਹੇ ਸ਼ਾਹ ਦਾ ਵਾਰਿਸ ਹਾਂ ਮੈਂ,
ਕਾਦਰ ਮੇਰਾ ਯਾਰ ਵੀਰਨਾ।

ਪੀਲੂ ਦੀ ਸੱਦ ਬਣ ਚੱਲੀ ਏ,
ਦੁੱਲੇ ਦੀ ਵੰਗਾਰ ਵੀਰਨਾ।

ਮੇਰਾ ਤਾਂ ਸੁਲਤਾਨ ਹੈ ਬਾਹੂ,
ਦਿਲ ਤੇ ਰਹੇ ਸਵਾਰ ਵੀਰਨਾ।

ਮੈਂ ਦਾਮਨ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚਲੀ,
ਹਾਕਮ ਨੂੰ ਫਿਟਕਾਰ ਵੀਰਨਾ।

ਆਖ ਦਮੋਦਰ ਅੱਖੀਂ ਡਿੱਠਾ,
ਰੱਖ ਨਾ ਰੂਹ 'ਤੇ ਭਾਰ ਵੀਰਨਾ।

ਵਿਸ਼ਵ ਅਮਨ ਤਾਂਘਦੀ ਕਲਮ ਨਿਰੰਤਰ ਅੱਗੇ ਤੁਰੇ, ਇਸੇ ਅਰਦਾਸ
ਤੇ ਆਸ ਨਾਲ !

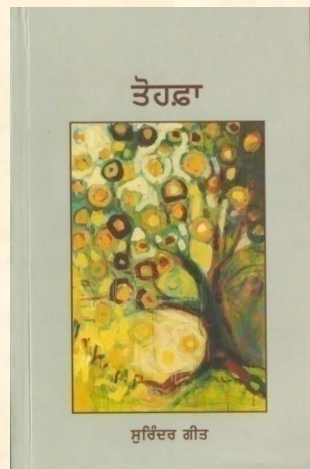

ਚੇਅਰਮੈਨ,
ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਵਿਰਾਸਤ ਅਕਾਡਮੀ, ਲੁਧਿਆਣਾ
9872631199

ਸੁਰਿੰਦਰ ਗੀਤ ਦਾ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਤੇ ਸਮੁੱਚੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਜ਼ਿਕਰਯੋਗ ਨਾਮ ਹੈ। ਉਹਦੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਤੇ ਕੈਨੇਡਾ ਬਲਕਿ ਪਰਵਾਸ ਦੇ ਮਨੁੱਖੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਦਵੰਧ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸੁਹਿਰਦਤਾ ਨਾਲ ਚਿਤਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਹਦੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਵਾਂਗ ਹੁਣੇ ਹੁਣੇ ਆਏ ਉਹਦੇ ਪਹਿਲੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਤੋਹਫ਼ਾ ਨੇ ਮੇਰੀ ਇਸ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਹੋਰ ਪ੍ਰਪੱਕ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਲੇਖਕ ਚਾਹੇ ਤਾਂ ਉਹ ਇਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਿਧਾਵਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਪ੍ਰਬੰਧਨਤਾ ਹਾਸਿਲ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਬਸ਼ਰਤੇ ਕਿ ਉਸ ਕੋਲ ਇਕ ਸਾਫ਼ ਜੀਵਨ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਦਵੰਧਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਡੂੰਘੀ ਨੀਝ ਹੋਵੇ। ਸੁਰਿੰਦਰ ਗੀਤ ਆਪਣੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਵਾਂਗ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦਾ ਭਲਾ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਮੰਗਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਕੋਲ ਉਹ ਡੂੰਘੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ ਉਹ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚਲੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦਾ ਸਮਤੋਲ ਬਣਾਈ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਉਹਦੀ ਬੁਣਤੀ ਤੇ ਬਣਤਰ ਵਿਚ ਇਕਸਾਰਤਾ ਤੇ ਲੈਅਬੱਧਤਾ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨੂੰ ਉਹ ਕਿਸੇ 'ਤੇ ਥੋਪਦੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਸਗੋਂ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਵਿਚੋਂ ਉਸਾਰਦੀ ਤੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਤਣਾਉ ਨੂੰ ਚਿਤਰਦੀ ਹੈ।

ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਹਰੇਕ ਲੇਖਕ ਇਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਿਧਾਵਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਸਫਲਤਾ ਕਿਸੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ਹੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਤੋਹਫ਼ਾ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਮੈਂ ਜਾਣਿਆ ਕਿ ਉਹ ਸਮਾਜਿਕ ਯਥਾਰਥ ਨੂੰ ਇਕ ਵਿੱਥ 'ਤੇ ਖਲੋ ਕੇ ਦੇਖਦੀ ਤੇ ਫਿਰ ਉਸਦਾ ਸਾਹਿਤਕ ਚਿੱਤਰ ਚਿੱਤਰਦੀ ਹੈ। ਸਮਾਜਿਕ ਯਥਾਰਥ ਤੋਂ ਸਾਹਿਤਕ ਯਥਾਰਥ ਚਿਤਰਦੇ ਚਿਤਰਦੇ ਉਹ ਕਿਤੇ ਵੀ ਆਪਣੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨੂੰ ਪਾਤਰਾਂ 'ਤੇ ਥੋਪਦੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਤੇ ਕੰਮਾਂ/ਕਾਰਾਂ ਤੇ ਪਾਤਰ ਦੇ ਵਿਹਾਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਪਕੜਦੀ ਹੈ। ਤੋਹਫ਼ਾ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿਚ ਕੁਲ ਸਤਾਰਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਹਰ ਕਹਾਣੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਵੱਖਰੇ ਵੱਖਰੇ ਜੀਵਨ ਮੁੱਲਾਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਪਾਤਰ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਿਆ ਇਹ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਰੋਜ਼ਮਰਾ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਵਾਪਰ ਰਿਹਾ ਤੇ ਇਸੇ ਵਿਚ ਹੀ ਉਸਦੀ ਕਲਾ ਕੁਸ਼ਲਤਾ ਸਮਾਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਾਤਰ ਭਾਰਤ/ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਪਰਵਾਸ ਕਰਕੇ ਕੈਨੇਡਾ, ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਅਜੇ ਤੀਕ ਤੇ ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਵੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਜਗੀਰੂ

ਰਹਿੰਦੇ ਖੁੰਹਦ ਬਚੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਕੈਨੇਡਾ ਕਿਉਂਕਿ ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਨਿਜ਼ਾਮ ਦਾ ਮੁਲਕ ਹੈ ਪਰ ਸਾਡੇ ਲੋਕ ਪੁਗਦੀਆਂ, ਬੋਦੀਆਂ, ਸਮਾਂ ਵਿਹਾ ਚੁੱਕੀਆ ਜੀਵਨ ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਚੁੱਕੀ ਫਿਰਦੇ ਹਨ। ਰਹਿੰਦੇ ਤਾਂ ਉਹ ਵਿਕਸਿਤ ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਹਨ ਪਰ ਜੀਵਨ ਕੀਮਤਾਂ ਪਿਛਾਂਹ/ਖਿਚੂ ਤੇ ਜਗੀਰੂ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸੌਂਤੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਵਾਲੀਆਂ ਹੀ ਹੰਢਾ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਾਤਰ ਚਾਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਹਨ ਕਿ ਡਾਲਰ ਤਾਂ ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਕਮਾਏ ਜਾਣ ਪਰ ਰਹਿਣ ਸਹਿਣ ਤੇ ਜੀਵਨ ਮੁੱਲ ਪੰਜਾਬ ਵਾਲੇ ਹੀ ਰਹਿਣ। ਜੀਵਨ ਦੇ ਇਸੇ ਯਥਾਰਥ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਵਿਰੋਧਤਾਵਾਂ ਜਨਮ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਉਸਦੀ ਪਹਿਲੀ ਕਹਾਣੀ ‘ਤਾਏ ਕੇ ਚੋਰ ਉੱਚਕੇ ਨਹੀਂ’ ਵਿਚ ਉਹ ਮੂਲ ਨਿਵਾਸੀਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੈਂਡਇੰਡੀਅਨ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਦੇ ਇਕ ਪਾਤਰ ਬਾਰੇ ਹੈ। ਆਮ ਤੌਰ ’ਤੇ ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਮੂਲ ਨਿਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਰਤੀ ਲੋਕ ਤਾਏ ਕੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਲਾਂ ਸੂਰਤਾਂ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਕਾਫ਼ੀ ਮਿਲਦੀਆਂ ਜੁਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਆਮ ਸੁਣਨ ਤੇ ਪੜ੍ਹਨ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਮੂਲ ਨਿਵਾਸੀਆਂ ਉੱਪਰ ਪਹਿਲਾ ਪਹਿਲ ਆਏ ਗੋਰਿਆਂ ਵਲੋਂ ਬੜੇ ਜੁਲਮ ਕੀਤੇ ਗਏ ਨਵੀਂ ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਜਬਰਦਸਤੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਤੋਂ ਵਿਛੋੜ ਕੇ ਕ੍ਰਿਸਚੀਅਨ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਕਰਾਇਆ ਗਿਆ। ਜਿਸ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਉਹਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਕੁੱਟਿਆ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਤੇ ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਗੋਲੀ ਤੱਕ ਮਾਰੀ ਗਈ ਤੇ ਇਸ ਸਭ ਕ੍ਰਿਸਚੈਨਟੀ ਤੇ ਚੰਗੀ ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸਾਡੇ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚਲੇ ਪਾਤਰ ਨਾਲ ਵੀ ਇਹੀ ਵਾਪਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਤੇ ਉਸਦੀ ਭੈਣ ਨੂੰ ਇਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਵਿਛੋੜਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਉਹ ਬਹੁਤ ਕੁੱਟ ਮਾਰ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹਦੀ ਇਕ ਲੱਤ ਖਰਾਬ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਲੇਖਿਕਾ ਉਸ ਨਾਲ ਹਮਦਰਦੀ ਦਿਖਾਉਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਗਾਹੇ ਬਗਾਹੇ ਉਸ ਲਈ ਪੁਰਾਣੇ ਕੱਪੜੇ ਤੇ ਨਕਦ ਡਾਲਰ ਵੀ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਕ ਵਾਰ ਲੇਖਿਕਾ ਦਾ ਦੱਸ ਡਾਲਰ ਦਾ ਨੋਟ ਡਿੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਇਹ ਵਾਪਿਸ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਥੋਂ ਲੇਖਿਕਾ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਚੋਰ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਹਾਲਤਾਂ ਦੇ ਭੰਨੇ ਲੋਕ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖੀ ਹਮਦਰਦੀ ਤੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਪਿਆਰ ਮੈਂ ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਤਰਸ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖ ਸਮਝ ਕੇ ਹੀ ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਹੱਲ ਲੱਭਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਵੀ ਕੌਮ ਕਦੇ ਵੀ ਪੂਰੀ ਨਾ ਚੰਗੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਨਾ ਮੰਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਮਨੁੱਖ ਹੈ ਚੰਗਾ ਜਾਂ ਮਾੜਾ ਉਹਦੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਤਹਿ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮਨੁੱਖਤਾ ਹਰ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਲੋੜ ਕੇਵਲ ਉਸ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਵਾਲੀ ਨਜ਼ਰ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਦੀਆਂ ਕਈ ਕਹਾਣੀਆਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਪਰ ‘ਗਰਮ ਪਾਣੀ’ ਕਹਾਣੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਇਹ ਸ਼ੁੱਧ ਮਨੁੱਖੀ ਜਜ਼ਬੇ ਤੇ ਅਣਖ ਨਾਲ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕਥਾ ਹੈ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮੂਲ ਜਜ਼ਬੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚਲੀ ਪਾਤਰ ਸਿੱਟੋ ਜੁਲਾਹਿਆਂ ਦੀ ਕੁੜੀ ਹੈ। ਉਹਦੀ ਘਰਦੀ ਹਾਲਤ ਆਰਥਿਕ ਪੱਖੋਂ ਹੀਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਹੈ। ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਸਕੂਲ ਜਾਣ ਵੇਲੇ ਨਾ ਨਹਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਨਾ ਹੀ ਨੰਹੂ ਕਟਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸਿਆਲਾ ਵਿਚ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਜਦੋਂ ਖਾਂਦੇ ਪੀਂਦੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਨਹਾ ਕੇ ਨੰਹੂ ਕਟਾ ਕੇ ਚੰਗੇ ਕੱਪੜੇ ਪਾ ਕੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹ ਸਾਡੀ ਪਾਤਰ ਠੰਡੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਨਹਾਉਣ ਤੋਂ

ਡਰਦੀ ਬਿਨਾ ਨਾਤੇ ਹੀ ਸਕੂਲ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮਾਸਟਰ ਤੇ ਬਾਕੀ ਬੱਚੇ ਉਸਦਾ ਮਜ਼ਾਕ ਉਡਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਲੇਖਿਕਾ ਉਹਦੀ ਕਲਾਸ ਫੈਲੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਪੁੱਛਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਨਹਾਉਂਦੀ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ? ਉਹ ਕਹਿੰਦੀ ਘਰੇ ਬਾਲਣ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਪਾਣੀ ਗਰਮ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਤੇ ਠੰਡਾ ਪਾਣੀ ਉਹਦੇ ਸਰੀਰ ਤੇ ਹੱਡਾਂ ਨੂੰ ਵੱਢ ਵੱਢ ਖਾਂਦਾ ਹੈ। ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਉਹ ਮੈਲੀ ਕੁਚੈਲੀ ਹੀ ਸਕੂਲ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਮਾਂ ਬਦਲਦਾ ਹੈ ਲੇਖਿਕਾ ਦਾ ਵਿਆਹ ਕੈਨੇਡਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਚੰਗਾ ਜੀਵਨ ਬਿਤਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਅਚਾਨਕ ਇਕ ਦਿਨ ਜਿੰਮ ਵਿਚ ਉਹਦੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਇਕ ਔਰਤ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਬਹੁਤ ਸੁੰਦਰ ਕੱਪੜੇ ਪਾਏ ਹਨ। ਪਹਿਲੀ ਨਜ਼ਰ ਲੇਖਿਕਾ ਉਸਨੂੰ ਪਹਿਚਾਣ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ। ਸਿੱਟੇ ਲੇਖਿਕਾ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਨੂੰ ਗਰਮ ਪਾਣੀ ਦੇ ਟੱਬ ਵਿਚ ਬੈਠਣਾ ਬਹੁਤ ਚੰਗਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਉਹ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਉਹਦੀ ਉਹੀ ਜਮਾਤਣ ਸਿੱਟੋ ਹੈ ਜੋ ਨਹਾ ਕੇ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਸੀ। ਇਥੇ ਆ ਕੇ ਲੇਖਿਕਾ ਨੂੰ ਇਕ ਝਟਕਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੀਵਨ ਦੀ ਛੋਟੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਕਿਵੇਂ ਗ਼ਰੀਬੀ ਦੀ ਭੇਂਟ ਚੜ੍ਹ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਮਨੁੱਖੀ ਜ਼ਜ਼ਬੇ ਦੇ ਸੁਹੱਪਣ ਦੀ ਸਿਖਰ ਹੈ ਕਿ ਗ਼ਰੀਬੀ ਕਿਵੇਂ ਬੰਦੇ ਦੇ ਅੰਦਰਲੇ ਚਾਵਾਂ ਦਾ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਅਣਖ ਨਾਲ ਜੀਣ ਦੀ ਚਾਹਤ ਹੀ ਖ਼ਤਮ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਹਾਣੀ ਪੜ੍ਹਕੇ ਅੰਤਾ ਦਾ ਉਦਾਸ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਬਚਪਨ ਦੇ ਕਈ ਸਾਥੀ ਯਾਦ ਆਏ ਜੋ ਨਹਾ ਕੇ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਹ ਮੂਲ ਮਨੁੱਖੀ ਜ਼ਜ਼ਬੇ ਦੇ ਉਦਾੱਤ (SUBLIME) ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਵਿਚ ਹੀ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਖ਼ੂਬਸੂਰਤੀ ਲੁਕੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਕੋਈ ਪ੍ਰਚਾਰ ਨਹੀਂ, ਕੋਈ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਵਿਰੋਧ ਨਹੀਂ। ਠੰਡੇ ਮੌਸਮ ਵਿਚ ਗਰਮ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਨਹਾਉਣ ਦੇ ਸੁੱਖ ਨੂੰ ਲੇਖਿਕਾ ਨੇ ਕਿਵੇਂ ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਢੰਗ 'ਤੇ ਚੋਟ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਹੀ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਕਮਾਲ ਹੈ।

ਤੋਹਫ਼ਾ ਕਹਾਣੀ ਵੀ ਲੇਖਿਕਾ ਦੀ ਹੱਡਬੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਰਿਸ਼ਤੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਬਦਲ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਲੇਖਿਕਾ ਦੀ ਦੋਸਤ ਬਲਵੀਰ ਜੋ ਸਿੱਖੀ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਦੇ ਜਗੀਰੂ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਕੈਦ ਵਿਚ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਇਕ ਹਿੰਦੂ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਉਸਦਾ ਮਜ਼ਾਕ ਉਡਾਉਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਅਖੀਰ ਤੇ ਉਸੇ ਹੀ ਕੁੜੀ ਨੀਰੂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਪਾਲ ਕੇ ਡਾਕਟਰ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਲੇਖਿਕਾ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਮੁੱਲ ਹਮੇਸ਼ਾ ਬਦਲਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਯਥਾਰਥ ਕਦੇ ਵੀ ਖੜੋਤ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਹ ਯਥਾਰਥ ਹਮੇਸ਼ਾ ਬਦਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਹਦੇ ਬਦਲਣ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਮੁੱਲ, ਜੀਵਨ ਕੀਮਤਾਂ ਵੀ ਬਦਲ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮਨੁੱਖੀ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵੀ ਬਦਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਲਚਕਦਾਰ ਯਥਾਰਥ ਦੇ ਪਲ ਪਲ ਬਦਲ ਰਹੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ।

‘ਕੈਨੇਡਾ ਦੀ ਟਿਕਟ’ ਇਸ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੀ ਹੋਰ ਸਸ਼ੱਕਤ ਕਹਾਣੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਖਾਂਦੇ ਪੀਂਦੇ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਜਦੋਂ ਕੈਨੇਡਾ ਅੱਪੜਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਭੱਲ ਬਣਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪਰਿਵਾਰ ਤਾਂ ਹੁਣ ਡਾਲਰਾਂ ਵਿੱਚ ਖੇਡੇਗਾ। ਇਸੇ ਜ਼ਜ਼ਬੇ ਦੀ ਚਕਾਚੌਂਧ ਦੇ ਮਾਰੇ ਮਨੁੱਖੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤਾਂ ਆਪਣੀਆਂ ਤਵਾਜ਼ਨ ਖੋਹ ਬੈਠਦੀਆਂ ਹਨ। ਜ਼ਿਮੀਦਾਰਾਂ ਦੇ ਨੌਕਰ ਚਰਨੇ ਦੀ ਪਤਨੀ ਰਾਖੀ ਬੇਹਦ ਸੁੰਦਰ ਹੈ। ਉਹਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੇ ਚਰਚੇ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਹਨ ਚਰਨਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੌਕਰ ਹੈ ਬਚਿੱਤਰ ਸਿੰਘ ਵੀ ਰਾਖੀ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਵੇਖ ਮੋਹਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਚਿੱਤਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਬੱਚੇ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿੱਚ ਵੱਸ ਗਏ ਹਨ। ਇਹ ਰਾਖੀ ਨੂੰ ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਦਿਖਾ ਕੇ ਉਸ ਨਾਲ ਨਜਾਇਜ਼ ਸਬੰਧ ਬਣਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਰਾਖੀ ਨੂੰ

ਉਹਦੀ ਨੀਅਤ ਦਾ ਪਤਾ ਚੱਲਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਕੈਨੇਡਾ ਨਹੀਂ ਲਿਜਾਵੇਗਾ ਤਾਂ ਉਹ ਪਾਗਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਲੇਖਿਕਾ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਵਿਦੇਸ਼ ਜਾਣ ਦੀ ਚਾਹਤ ਕਿਵੇਂ ਚੰਗੀ ਭਲੀ ਸਾਵੀ ਪੱਧਰੀ ਮਨੁੱਖੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦਾ ਘਾਣ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਹੀ ਇਸ ਕਥਾ ਦੀ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਹੈ।

‘ਧੀ ਦਾ ਕਰਜ਼’ ਕਹਾਣੀ ਪੇਂਡੂ ਰਹਿਤਲ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ। ਚਾਚੀ ਨਾਮ ਦੀ ਔਰਤ ਜੋ ਪਿੰਡ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨਾਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਬੱਝੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਗ਼ਰੀਬ ਹੈ ਪਰ ਧੀ ਦੇ ਪੈਸੇ ਨਹੀਂ ਰੱਖਣੇ ਜੀਵਨ ਮੁੱਲ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਮਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਲੇਖਕਾ ਦੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੇ ਉਸਦੀ ਧੀ ਦੇ ਪੈਸੇ ਮੋੜਨੇ ਹਨ ਉਹ ਮੋੜ ਦੇਵੇ ਤੇ ਉਹ ਮਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਰਿਸ਼ਤੇ ਨਾਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਧੀ ਦੇ ਪੈਸੇ ਧੀ ਦੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਜੋ ਅਚੇਤ ਸੰਸਕਾਰ ਹੈ ਮਰਨ ਤੀਕ ਇਹ ਜੀਵਨ ਮੁੱਲ ਮਨੁੱਖੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦੇ।

‘ਬਦਲਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ’ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਕਮਾਲ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਜਗੀਰੂ ਜੀਵਨ ਮੁੱਲ ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਜੀਵਨ ਮੁੱਲਾਂ ਵਿੱਚ ਪਿਛੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਹਾਲਾਤ ਦੇ ਠੇਡੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ। ਪਾਤਰਾਂ ਅੰਦਰੋਂ ਪੁਰਾਣੀ ਅਣਖ ਆਪਣੇ ਆਪ ਅਲੋਪ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਬਿੱਕਰ ਸਿੰਘ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਜੱਟਵਾਦ ਇੰਨਾ ਭਾਰੂ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸੀਰੀ ਨੂੰ ਬੰਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਮਝਦਾ। ਬਦਲਦੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਕੈਨੇਡਾ ਆਉਣ ਬਾਅਦ ਉਸੇ ਸੀਰੀ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਬੈਰੀ ਫਾਰਮ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਲਾਹਨਤਾਂ ਵੀ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਸਮੇਂ ਦਾ ਸੱਚ ਉਹਦੇ ਬੂਠੇ ਹੰਕਾਰ ਦਾ ਸੀਸ਼ਾ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੌੜ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਮੁੱਲ ਬਦਲਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

‘ਮੈਂ ਚੰਗੀ ਮਾਂ ਹਾਂ’ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਤਵਾਜ਼ਨ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਕੈਨੇਡਾ ਅਪੜਨ ਬਾਅਦ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਗਏ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਸਾਵੀ ਪੱਧਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਡੂੰਘੇ ਖੂਹ ਵਿੱਚ ਸੁੱਟ ਸਕਦੇ ਹਨ ਪਰ ਮਨੁੱਖੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਹਮੇਸ਼ਾ ਬਦਲਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ‘ਬੇ ਘਰੇ’ ਕਹਾਣੀ ਵਿਦੇਸ਼ ਜਾਣ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਕਿੱਦਾਂ ਟੁੱਟਦੇ ਹਨ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਵਧੀਆ ਕਹਾਣੀ ਹੈ। ਵਿਦੇਸ਼ ਜਾਣ ਦਾ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਏਨਾਂ ਕ੍ਰੋੜ ਹੈ ਕਿ ਜੱਟ ਜਿਹਦੇ ਲਈ ਜਮੀਨ ਹੀ ਸਭ ਕੁਝ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਵੀ ਵੇਚ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਇਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦੇਖ ਪਾਉਂਦੇ ਕਿ ਏਸ਼ੀਆ ਵਿੱਚ ਅਰਬ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਬੰਦਾ ਕਦੇ ਪੱਕਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਸੋ ਜਮੀਨ ਵੀ ਗਈ ਤੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿਚਲਾ ਨਿੱਘ ਵੀ ਗਿਆ ਤੇ ਅਖੀਰ ਆਪ ਬੇਘਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

‘ਖੇਤ ਦੀ ਨੁੱਕਰੇ’ ਬੰਦੇ ਦੇ ਅਚੇਤ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਦੀ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਕਹਾਣੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨਾਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਤੁਹਾਡੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕੁੱਲ ਉਮਰ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨਾਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਤੋਂ ਪਿੱਛਾ ਨਹੀਂ ਛੁਡਾ ਸਕਦੇ। ਬੰਦੇ ਦੇ ਅਚੇਤ ਸੰਸਕਾਰ ਉਹਦਾ ਤਾ ਉਮਰ ਭਰ ਪਿੱਛਾ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦੇ। ਕਹਾਣੀ ਸਿਰਫ ਇਨੀ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਘਰ ਦੇ ਵਿੱਚੋਂ ਮਾਤਾ ਦਾ ਸੰਸਕਾਰ ਧੀ ਦੇ ਸਹੁਰੇ ਘਰ ’ਚ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਘਟਨਾ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦਾ ਦਵੰਦ ਉਭਰਦਾ ਹੈ। ‘ਗੁਨਾਹ’ ਕਹਾਣੀ ਲੇਖਿਕਾ ਦੀ ਹੱਡ ਬੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਲੜਕੀ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਲੇਖਿਕਾ ਕਰਕੇ ਉਸ ਲੜਕੀ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਲੇਖਕਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਗੁਨਾਹ ਕਰਨ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਸਤਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ‘ਦੇਵਤੇ’ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਬੰਦੇ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ, ਕੰਮਕਾਰ ਜਾਂ ਆਚਾਰ ਵਿਹਾਰ ਮਰਦੇ ਦਮ ਤੱਕ ਬੰਦੇ ਦੇ ਪਿੱਛਾ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦੇ ਇਹ

ਕਹਾਣੀ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਔਰਤ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ ਜੋ ਵਿਆਹ ਬਹਾਨੇ ਕਨੇਡਾ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਸਹੁਰਿਆਂ ਦੇ ਜਾਣ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਆਪਣੀ ਭੂਆ ਦੇ ਆਖੇ ਲੱਗ ਵੈਨਕੂਵਰ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਫਿਰ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਜਦੋਂ ਇਸ ਔਰਤ ਦੀ ਧੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸਮੇਂ ਇੱਕ ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਨੇੜੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਪਤਾ ਚੱਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵਿੱਚੋਂ ਤਾਂ ਭੈਣ ਭਰਾ ਲੱਗਦੇ ਹਨ। ਲੇਖਿਕਾ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਬਾਹਰ ਵਿਦੇਸ਼ ਆਉਣ ਦਾ ਏਨਾਂ ਝੱਲ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਹੀ ਭੁੱਲ ਗਏ ਹਨ ਪਰ ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿੱਚ ਚੰਗੇ ਜੀਵਨ ਮੁੱਲ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਸੱਚ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਹੈ। ‘ਨਵੀਂ ਜੁੱਤੀ’ ਕਹਾਣੀ ਬੰਦੇ ਦੇ ਕੀਤੇ ਕਰਮ ਤੇ ਉਸਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਰਾਹੀਂ ਕੀਤਾ ਇੱਕ ਚੰਗਾ ਕੰਮ ਹਮੇਸ਼ਾ ਵਧੀਆ ਤੇ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਸਿੱਟੇ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ‘ਕੁਰਬਾਨੀ’ ਕਹਾਣੀ ਪੰਜਾਬੀ ਬੰਦੇ ਦੇ ਲਾਲਚ ਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਵਿਗਾੜ ਦੀ ਕਮਾਲ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ। ਕਮਾਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਭੈਣ ਭਰਾਵਾਂ ਲਈ ਉਹ ਲੜਕੀ ਝੂਠ ਬੋਲਦੀ ਹੈ ਸਹੁਰੇ ਘਰੋਂ ਛਿੱਤਰ ਖਾਂਦੀ ਹੈ ਉਹੀ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਕਿ ਇਸਨੇ ਕਿਹੜਾ ਸਾਡੇ ਲਈ ਕੋਈ ਜੱਗੋਂ ਤੋਰਵੀਂ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਆਪਣੇ ਭੈਣ ਭਰਾਵਾਂ ਲਈ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਸੱਚੀ ਸੱਚਾ ਸੁੱਚਾ ਬੰਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨਾਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਖੁਸ਼ ਰਹਿ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਪਰਵਾਸ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹਨ। ਇੱਕ ਕਹਾਣੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚਲੇ ਅੱਤਵਾਦ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪੁਲਿਸ ਦਾ ਸਹੀ ਚਰਿਤਰ ਪੇਸ਼ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿੱਚ ਪਰਵਾਸ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਮੂਲ ਸੁਰ ਇਹੋ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੈ ਕਿ ਪੈਸਾ ਤੇ ਇਹਦੀ ਹਵਾਸ ਮਨੁੱਖੀ ਰਿਸ਼ਤੇ ਤੇ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਨੂੰ ਧੁਰ ਅੰਦਰੋਂ ਤੋੜ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸੁਰਿੰਦਰ ਗੀਤ ਆਪਣੇ ਪਹਿਲੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਤੋਹਫਾ ਨਾਲ ਹੀ ਚੋਣਵੇਂ ਕਹਾਣੀਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਸਥਾਨ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਕੋਲ ਪਾਤਰ ਉਸਾਰੀ ਕਰਨ ਦਾ ਅਨੋਖਾ ਢੰਗ ਹੈ। ਅੱਗੋਂ ਕੀ ਹੋਇਆ ਦੀ ਲੈ ਉਹ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਟੁੱਟਣ ਦਿੰਦੀ। ਉਹਦੇ ਸਾਰੇ ਪਾਤਰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨਾਲ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਆਸ਼ਾਵਾਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਟੇਕ ਹੈ। ਉਹਦੇ ਸਿਰਜੇ ਕਈ ਪਾਤਰ ਦੇਰ ਤੀਕ ਚੋਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੱਸਣ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਉਸ ਕੋਲ ਆਸ਼ਾਵਾਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਵਿਰੋਧਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਾਲੀ ਨਜ਼ਰ ਤੇ ਨਜ਼ਰੀਆ ਹੈ। ਉਹਦੇ ਪਲਾਟ ਜੀਵਨ ਦੇ ਆਮ ਆਦਮੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਨਾਲ ਵਾਪਰਨ ਵਾਲੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਪਲਾਟ ਹਨ। ਸਮਾਜਿਕ ਯਥਾਰਥ ਦੇ ਵਿਰੋਧਾਂ ਨੂੰ ਸਾਹਿਤਕ ਯਥਾਰਥ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਉਸ ਕੋਲ ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ (critical conception) ਹੈ। ਕੁੱਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਮੈਂ ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਤੋਹਫਾ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹਨਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਨਾਲ ਤੁਸੀਂ ਮਨੁੱਖੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਨਵੇਂ ਆਯਾਮ, ਨਵੇਂ ਦਿਸਹੱਦੇ ਤੇ ਨਵੇਂ ਰਹੱਸ ਦੇਖ ਸਕਦੇ ਹੋ।

ਅਮਰੀਕਾ
+19253083000

ਸੱਜਣ ਮੇਰੇ ਰੰਗੁਲੇ

ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਾਇਰੀ ਦਾ ਮੋਰ: ਗਿੱਲ ਮੋਰਾਂਵਾਲੀ

ਰਾਜਵੰਤ ਕੌਰ 'ਪੰਜਾਬੀ' (ਡਾ.)

ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਲੇਖਕ ਜਿਹੜੇ ਸਰੀਰਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਾਡੇ ਤੋਂ ਵਿੱਛੜ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਸਿਰਜਣਧਾਰਾ ਨੂੰ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਭੇਟ ਕਰਨ ਹਿੱਤ 'ਪਰਵਾਸ' ਦੇ ਹਰੇਕ ਅੰਕ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਤੇ ਸਾਹਿਤਕ ਦੇਣ ਸਬੰਧੀ ਨਿਬੰਧਾਂ ਦੀ ਲੜੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਵਿੱਛੜੇ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਸਾਡੇ ਚੇਤਿਆਂ ਵਿਚ ਹਮੇਸ਼ਾ ਜੀਵੰਤ ਰਹਿਣ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਵਰਨ ਚੰਦਨ, ਸਾਬੀ ਲੁਧਿਆਣਵੀ, ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਕੇਸਰ, ਦਰਸ਼ਨ ਧੀਰ, ਰਘੁਬੀਰ ਢੰਡ, ਸ਼ਿਵਚਰਨ ਗਿੱਲ, ਕੇਹਰ ਸ਼ਰੀਫ ਤੇ ਸੁਰਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀਰਵੀ ਸੰਬੰਧੀ ਲੇਖ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਅੰਕ ਵਿਚ ਗਿੱਲ ਮੋਰਾਂਵਾਲੀ ਦੀ ਸਾਹਿਤਕ ਦੇਣ ਸੰਬੰਧੀ ਲੇਖ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ।

ਈਸ਼ਵਰ ਚਿਤਰਕਾਰ ਰਚਿਤ ਦੀ ਕਾਵਿ-ਟੁਕੜੀ ਯਾਦ ਆ ਰਹੀ ਹੈ :

ਹੇ ਟਿਮ ਟਿਮ ਕਰਦੇ ਦੀਵੇ ਮੇਰੇ!

ਬੁਝਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਚਾਨਣ ਕਰ ਜਾ

ਆਪਣੇ ਚਾਰ-ਚੁਫੇਰੇ।

ਇਹ ਕਾਵਿ-ਸਤਰਾਂ ਗੁਣਾਤਮਕ ਅਤੇ ਗਿਣਾਤਮਕ ਪੱਖ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਸੁਹਜਵਾਦੀ ਕਵੀ ਗਿੱਲ ਮੋਰਾਂਵਾਲੀ 'ਤੇ ਪੂਰੀਆਂ ਢੁਕਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਸ ਦਾ ਅਸਲ ਨਾਂ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ ਸੀ। ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ-ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਹੀ ਸੁਹਜਵਾਦੀ ਕਵੀਆਂ ਸ਼ਿਵ ਕੁਮਾਰ ਬਟਾਲਵੀ ਤੇ ਸ.ਸ.ਮੀਸ਼ਾ ਨਾਲ ਗੂੜ੍ਹਾ ਤਾਅਲੁਕ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਇਸ ਕਵੀ ਦੀ ਪੈਦਾਇਸ਼ ਦੇਸ਼-ਵੰਡ ਤੋਂ ਲਗਭਗ ਇੱਕ ਦਹਾਕਾ ਪਹਿਲਾਂ 20 ਮਈ, 1937 ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਦੁਆਬੇ ਖਿੱਤੇ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਗੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਦੇ ਪਿੰਡ ਮੋਰਾਂਵਾਲੀ ਵਿਚ ਮਾਤਾ ਕਿਸ਼ਨ ਕੌਰ ਗਿੱਲ ਅਤੇ ਪਿਤਾ ਨਿਰੰਜਨ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ ਦੇ ਘਰ ਹੋਈ। ਤਰੱਕੀ-ਪਸੰਦ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਦੁਆਬੀਏ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਗਿੱਲ ਮੋਰਾਂਵਾਲੀ ਨੇ 19 ਜੁਲਾਈ 1970 ਨੂੰ ਜਨਮ-ਭੂਮੀ ਤੋਂ ਵੈਨਕੂਵਰ (ਕੈਨੇਡਾ) ਦੀ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕਰਮਭੂਮੀ ਜਾ ਬਣਾਇਆ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਇਕ ਸਥਾਨਕ ਟਾਇਰ ਫੈਕਟਰੀ ਵਿਚ ਕਾਰਜ ਨਿਭਾਉਂਦਾ ਹੋਇਆ 20 ਮਈ 2002 ਨੂੰ ਸੇਵਾ-ਮੁਕਤ ਹੋਇਆ।

ਨਿਰੰਤਰ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਇੱਕ ਪਾਂਧੀ ਵਜੋਂ ਗਿੱਲ ਮੋਰਾਂਵਾਲੀ ਦੀ ਅਦਬੀ ਯਾਤਰਾ ਕਈ ਦਹਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਫੈਲੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਮੇਤ ਉਰਦੂ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਜ਼ੁਬਾਨ ਵਿਚ ਸਾਹਿਤ ਰਚਣ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮੁਹਾਰਤ ਹਾਸਿਲ ਰੱਖਣ

ਵਾਲੇ ਇਸ ਕਵੀ ਦੇ ਤਖ਼ਲੀਕੀ-ਕਲੇਵਰ ਵਿਚ ਮੌਲਿਕ ਲੇਖਨ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਰਦੂ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦਿਤ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦਾ ਵੀ ਸ਼ੁਮਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਹਾ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਾਇਰੀ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਵਸਤੂ-ਜਗਤ ਤੋਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਗੋਚਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਹੀ ਆਪਣੀ ਜਨਮ-ਭੋਇੰ ਪੰਜਾਬ, ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤ ਰਚਨਾ ਨਾਲ ਇਸ਼ਕ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕਾਵਿ ਸਿਰਜਕ ਵਜੋਂ ਉਸ ਦਾ ਦਾਇਰਾ ਕਿਸੇ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਾਵਿ-ਸਿਨਫ਼ ਤੱਕ ਮਹਿਦੂਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਗੋਂ ਉਸ ਨੇ ਗ਼ਜ਼ਲਾਂ, ਕਵਿਤਾਵਾਂ, ਗੀਤ ਅਤੇ ਕਾਵਿ-ਟੁਕੜੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਦੋਹਿਆਂ 'ਤੇ ਕਲਮ-ਆਜ਼ਮਾਈ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਨਿਵੇਕਲੀ ਸ਼ਨਾਖ਼ਤ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਅਰੂਜ਼ ਦੀਆਂ ਬੰਦਿਸ਼ਾਂ 'ਤੇ ਅਬੂਰ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਨਰ ਉਸ ਨੂੰ ਗ਼ਜ਼ਲਗੋ ਦੀ ਹੈਸੀਅਤ ਵਿਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਕਬੂਲੀਅਤ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਹੀ ਅਧਿਆਪਕ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਦਕਾ ਜਦੋਂ ਉਹ ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਾਇਰੀ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਪਾਉਂਦਾ ਤੇ ਵਧਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਤੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਵੀ ਤਬਦੀਲ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰਦੇਸ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਇਹ ਕਵੀ ਰੋਜ਼ੀ-ਰੋਟੀ ਖਾਤਰ ਸੰਘਰਸ਼ ਦਾ ਪੈਂਡਾ ਅਖ਼ਤਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਉਸ ਨੂੰ ਜੰਮਣ-ਭੋਇੰ, ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਗਏ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਵਿਗੋਚਾ ਤਾਂ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦਾ ਹੀ ਹੈ, ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਦਰਪੇਸ਼ ਤਲਖੀਆਂ ਅਤੇ ਜੱਦੋ-ਜਹਿਦ ਵਿਚੋਂ ਉਹ ਖੁਸ਼ਨਸੀਬੀਆਂ ਹਾਸਿਲ ਕਰਕੇ ਇਕ ਕਾਮਯਾਬ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਰੁਤਬਾ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਾਗੀਰ ਕੌਰ ਗਿੱਲ ਨਾਲ ਦੰਪਤੀ-ਰਿਸ਼ਤਾ ਜੁੜਨ ਨਾਲ ਗਿੱਲ ਮੋਰਾਂਵਾਲੀ ਗ੍ਰਹਿਸਥ-ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਗਿੱਲ ਮੋਰਾਂਵਾਲੀ ਦੀ ਅਦਬੀ-ਯਾਤਰਾ ਮੁਸਲਸਲ ਜਾਰੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਸੰਕਟਕਾਲੀਨ ਜਾਂ ਇਉਂ ਕਹਿ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਵਿਪਰੀਤਾਤਮਕ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਆਪਣੀ ਕਲਮ ਦੇ ਵੇਗ ਨੂੰ ਮੱਠਾ ਨਹੀਂ ਪੈਣ ਦਿੱਤਾ। ਆਪਣੇ ਪਹਿਲੇ ਕਾਵਿ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਹੰਤੂ ਹਉਕੇ' (1964) ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 'ਮੈ-ਖ਼ਾਨਾ' (1965), 'ਲਲਕਾਰ' (1965), 'ਜਾਗ ਪਏ ਹਿੰਦ ਦੇ ਜਵਾਨ' (1966), 'ਕੈਫ਼-ਇ-ਗ਼ਜ਼ਲ' (1966), 'ਗੀਤ ਮਣੀ' (1967), 'ਅਸਵਾਤ-ਇ-ਗ਼ਜ਼ਲ' (1973), 'ਆਰ ਚਾਨਣ ਪਾਰ ਚਾਨਣ' (1973), 'ਚੰਬੇ ਦੀ ਡਾਲੀ' (1975), 'ਜਿੰਦ ਬਲੇ ਅਧਮੋਈ' (1976), 'ਬੰਜਰ ਧਰਤੀ' (1976), 'ਅਰਕ-ਇ-ਗ਼ਜ਼ਲ' (1977), 'ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਸੁਗੰਧ' (1978), 'ਗ਼ਜ਼ਲਮਣੀ' (1995), 'ਤਨਵੀਰ-ਇ-ਗ਼ਜ਼ਲ' (1996), 'ਕਾਵਿ ਟੁਕੜੀਆਂ' (1998), 'ਮੌਸਮ ਦਾ ਸੰਤਾਪ' (2004), 'ਸ਼ਰਾਰੇ' (2005), 'ਸੋਜ-ਇ-ਨਿਹਾਂ' (2006), 'ਹਾਸਲ-ਇ-ਜਨੂੰ' (2006), 'ਗ਼ਜ਼ਲਾਂ ਦਾ ਪਰਾਗਾ' (2007), 'ਬਾਬਲ ਜਾਈ ਕੀ ਕਰੇ' (2007), 'ਓਅੰਕਾਰ' (2008), 'ਲਾਲਸਾ'-ਚਾਰ ਜੁਬਾਨਾਂ ਵਿਚ (2008), 'ਅੰਮੀ ਜਾਈ ਕੀ ਕਰੇ' (2009), 'ਸੁਣ ਮਾਏ ਸੁਣ ਬਾਬਲਾ' (2011), 'ਉਲਟੀ ਗੰਗਾ ਵਹਿ ਤੁਰੀ' (2012), 'ਬੇਟੀ ਹਾਣੀ ਮੰਗਦੀ' (2013), 'ਪਿਆਰ ਮੁਹੱਬਤ ਹੈ ਖੁਦਾ' (2014), 'ਦੀਵੇ ਹੇਠ ਹਨੇਰਾ' (2015) ਆਦਿ ਕਾਵਿ-ਸੰਗ੍ਰਹਿਆਂ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ ਨੂੰ ਨਿਰੋਲ ਆਦਰਸ਼ਵਾਦ ਜਾਂ ਵਿਅਕਤੀਵਾਦ ਦੇ ਸੀਮਤ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢਕੇ ਮਾਨਵੀ ਜੀਵਨ ਦੀ

ਯਥਾਰਥਕ-ਪਟੜੀ 'ਤੇ ਲਿਆ ਕੇ ਗਤੀਸ਼ੀਲ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਾਵਿ-ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਇਕ ਨਵੀਂ ਦਿਸ਼ਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਗਿੱਲ ਮੋਰਾਂਵਾਲੀ ਬਹੁ-ਭਾਸ਼ੀ ਗਿਆਤਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਲਹਿੰਦੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਅਦੀਬਾਂ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਗੂੜ੍ਹੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨੂੰ ਹੋਰ ਪੁਖਤ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸ ਨੇ ਉਰਦੂ ਜਾਂ ਸ਼ਾਹਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਗਏ ਦੀਵਾਨਾਂ/ਮਜਮੂਇਆਂ ਨੂੰ ਗੁਰਮੁਖੀ ਵਿਚ ਵੀ ਲਿਪੀਅੰਤਰ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਵਜੋਂ 'ਨਦੀਮ' ਕਾਵਿ-ਪਰਾਗਾ ਵਾਚਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸ਼ਾਇਰ ਦੋਸਤ ਨਦੀਮ ਪਰਮਾਰ ਦੇ ਉਰਦੂ ਗ਼ਜ਼ਲ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਨੂੰ ਲਿਪੀਅੰਤਰ ਰੂਪ ਵਿਚ 1993 ਵਿਚ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 'ਦਿਲ ਦਰਦ ਸ਼ਾਇਰੀ' ਸਿਰਲੇਖ ਤਹਿਤ ਉਸ ਨੇ 2001 ਵਿਚ ਕਾਵਿ-ਟੁਕੜੀਆਂ ਨੂੰ ਉਰਦੂ ਵਿਚ ਲਿਪੀਅੰਤਰ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰਵਾਇਆ। 'ਅੱਖਰ ਅੱਖਰ ਕਸਤੂਰੀ'(2009), 'ਚੌਥੇ ਪਹਿਰ ਦੀ ਗ਼ਜ਼ਲ'(2009), 'ਆਬਗੀਨਾ'(2010), 'ਸੁਣ ਮਾਤਾ ਨਾ ਕਹਿ ਬੁਰਾ'(2010), 'ਸਤਰ ਸਤਰ ਸੰਸਾਰ'(2011), 'ਉਲਟੀ ਗੰਗਾ ਵਹਿ ਤੁਰੀ'(2012), 'ਪਿਆਰ ਮੁਹੱਬਤ ਹੈ ਖ਼ੁਦਾ'(2014), 'ਰੰਗਾਂ ਦੀ ਮਹਿਕ'(2014) ਆਦਿ ਦਾ ਇਸੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਉਚੇਚਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਵਿ-ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿਚਲਾ ਕਲਾਮ ਉਸ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ-ਉਰਦੂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹਿੰਦੀ ਜ਼ਬਾਨ ਦੀਆਂ ਲਿਪੀਆਂ ਵਿਚ ਲਿਪੀਅੰਤਰ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਪਾਠਕਾਂ ਦਾ ਘੇਰਾ ਵਸੀਹ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਲੰਮੀ ਸਿਰਜਣਾਤਮਕ ਯਾਤਰਾ ਦੌਰਾਨ ਮੌਲਿਕ ਲੇਖਨ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਸ ਦੀਆਂ ਉਰਦੂ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦਿਤ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ 'ਕਤਰਾ ਕਤਰਾ ਚਾਂਦਨੀ' (ਕਾਵਿ ਟੁਕੜੀਆਂ ਦਾ ਹਿੰਦੀ ਅਨੁਵਾਦ) (1999) ਅਤੇ 'ਕੁਆਟਰੇਨਜ਼' (ਕਾਵਿ ਟੁਕੜੀਆਂ ਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਨੁਵਾਦ) (2000) ਗੌਲਣਯੋਗ ਹਨ। ਮੋਰਾਂਵਾਲੀ ਦਾ ਖਾਸਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਛੱਤੀ ਦੋਹੇ 'ਔਰਤ ਦੂਜਾ ਰੱਬ' ਕਿਤ ਵਿਚ ਪਰੋਸ ਕੇ ਚਾਰ ਜ਼ਬਾਨਾਂ ਦੇ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਅਰਪਿਤ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ, ਹਿੰਦੀ, ਉਰਦੂ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਚਾਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਜਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਿਆਂ ਦਾ ਲੁਤਫ ਉਠਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸੰਪਾਦਨਾ ਦੇ ਪਿੜ ਵਿਚ ਗਿੱਲ ਮੋਰਾਂਵਾਲੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅਦਬੀ ਕਾਰਜਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵਿਸਤਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀਆਂ 'ਸੁੱਚੇ ਤਿੱਲੇ ਦੀਆਂ ਤਾਰਾਂ' (2008), 'ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਮਾਨ-ਜੀਵਨ ਤੇ ਰਚਨਾ' (2010), 'ਪੰਜਾਬੀ ਗ਼ਜ਼ਲ ਦਾ ਸੁਹਜ ਸ਼ਾਸਤਰ' ਤੇ 'ਸ਼ਬਦ ਟਕਸਾਲ' (2012) ਅਤੇ 'ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ' (2013) ਪੁਸਤਕਾਂ ਅਹਿਮ ਹਨ।

'ਆਰਸੀ' ਵਰਗੇ ਅਨੇਕ ਸੁਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸਾਹਿਤਕ ਪਰਚਿਆਂ ਵਿਚ ਗਿੱਲ ਮੋਰਾਂਵਾਲੀ ਦੀ ਸ਼ਾਇਰੀ ਅਕਸਰ ਛਪਦੀ ਜਿਸ ਤੋਂ ਉਸ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਮਿਆਰੀ ਹੋਣ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤੀਆਂ ਕਾਵਿ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦਾ ਮਨਨ ਕਰਦਿਆਂ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸਦੇ ਕਾਵਿ ਸਰੋਕਾਰ ਮੁਹੱਬਤ ਦੇ ਸਰਬਵਿਆਪੀ ਜਜ਼ਬੇ ਨਾਲ ਵਾਬਸਤਗੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਦੀ ਹਯਾਤੀ ਅਤੇ ਲਿਖਤਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਨੇੜਿਉਂ ਤੱਕਣ ਲਈ ਡਾ. ਰਮਿੰਦਰ ਕੌਰ ਰਚਿਤ 'ਗਿੱਲ ਮੋਰਾਂਵਾਲੀ ਕਾਵਿ ਵਿਚਲੀ ਔਰਤ ਵੇਦਨਾ' ਅਤੇ ਡਾ. ਤੇਜਵੰਤ ਮਾਨ ਤੇ ਡਾ.

ਭਗਵੰਤ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਸਾਂਝੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੰਪਾਦਿਤ ਪੁਸਤਕ 'ਗਿੱਲ ਮੋਰਾਂਵਾਲੀ ਦੀ ਨਾਰੀ ਚੇਤਨਾ ਦਾ ਮਰਦਾਵੀਂ ਚਿੰਤਨ' ਵੀ ਮਦਦਗਾਰ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ-ਖਿੱਤੋ ਵਿਚ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਾਵਿ-ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਤਤਕਾਲੀਨ ਵਾਤਾਵਰਨ ਵਿਚ ਵਾਪਰ ਰਹੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸਜਗਤਾ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਜਾਂ ਸੱਚ ਕਹਿਣ ਦੀ ਦਲੇਰੀ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਤੀ ਯਥਾਰਥਵਾਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਅਪਣਾਉਣ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਗਿੱਲ ਮੋਰਾਂਵਾਲੀ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੁਹਜਵਾਦੀ ਕਾਵਿ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਵਧੇਰੇ ਭੁਗਤਦੀ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਕਿਤੇ-ਕਿਤੇ ਰੁਮਾਂਸਵਾਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਵੀ ਅਛੋਪਲੇ ਜਿਹੇ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਾਇਰੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਕੁਝ ਸਤਰਾਂ ਗ਼ੈਰ-ਪ੍ਰਸੰਗਿਕ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੀਆਂ :

ਹਨੇਰਿਆਂ ਤੇ ਓਹਲਿਆਂ ਦੀ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ
ਜਦੋਂ ਚਾਹਵਾਂ ਚੁੰਮ ਲਵਾਂ ਮੁੱਖ ਤੇਰੀ ਯਾਦ ਦਾ।
ਰੋਕ ਰੋਕ ਰੱਖਿਆਂ ਵੀ ਉਹਦੇ ਵੱਲ ਤੁਰ ਪੈਂਦੀ
ਬਾਰ ਬਾਰ ਟੁੱਟਾ ਦਿਲ ਮੇਰੀ ਫ਼ਰਿਆਦ ਦਾ।

ਮੋਰਾਂਵਾਲੀ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਸੱਚ ਕਹਿਣ ਦੀ ਦਲੇਰੀ ਵੀ ਆਪਣਾ ਰੰਗ ਦਿਖਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਰਾਜਨੀਤਕ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਮੁਖ਼ਾਲਫ਼ਤ ਕਰਨੀ ਅਤੇ ਗ਼ਰੀਬ-ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀਆਂ ਗੁੰਗੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ੁਬਾਨ ਦੇਣਾ ਵੀ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਾਇਰੀ ਦਾ ਖ਼ਾਸਾ ਹੋ ਨਿੱਬੜਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਤੇ ਸੁਲਝੇ ਹੋਏ ਇਨਸਾਨ ਵਜੋਂ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਦੀ ਪੜਚੋਲ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਜਜ਼ਬਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਕਾਵਿ ਰਾਹੀਂ ਉਸ ਦੀ ਵੇਦਨਾ, ਸੰਵੇਦਨਾ ਬਣ ਕੇ ਚੇਤਨਾ ਦਾ ਰੂਪ ਵਟਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਅਦਬੀ ਰਚਨਾ ਵੇਖਣ ਵਿਚ ਸਾਧਾਰਨ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਾਲੀ ਲਗਦੀ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਡੂੰਘਾਈ ਨਰੋਆਪਣ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਸ਼ਾਇਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਾਅ-ਢੰਗਾਂ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਉਸ ਦੀ ਕਲਮ ਮਾਨਵਵਾਦੀ ਸੋਚ ਦੀ ਤਰਜ਼ਮਾਨ ਬਣ ਕੇ ਵਰਤਮਾਨ ਸਮਾਜ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਦੀ ਹੋਈ ਮੁਆਸ਼ਰੇ ਦੀਆਂ ਹਲਕੀਆਂ-ਫੁਲਕੀਆਂ ਤੇ ਥੋਥੀਆਂ ਰਵਾਇਤਾਂ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਆਵਾਜ਼ ਬੁਲੰਦ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸਮਾਜਿਕ ਨਾ-ਬਰਾਬਰੀ ਅਤੇ ਕੁਰੀਤੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਮੁਖ਼ਾਲਫ਼ਤ ਦਾ ਝੰਡਾ ਬੁਲੰਦ ਕਰਦੀ ਉਸ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਟੁੱਟਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਮਾਜਿਕ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਬਿਰਹਾ ਦੇ ਸੁਲਤਾਨ ਕਵੀ ਸ਼ਿਵ ਕੁਮਾਰ ਬਟਾਲਵੀ ਨਾਲ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦਾ ਨਿਕਟਵਰਤੀ ਰਿਸ਼ਤਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਜੋਬਨ ਰੁੱਤੇ ਤੁਰ ਗਏ ਆਪਣੇ ਇਸ ਮਿੱਤਰ ਦਾ ਵਿਛੋੜਾ ਉਸ ਦੀ ਕਲਮ ਨੂੰ ਵੇਦਨਾ ਦੀ ਹੂਕ ਨਾਲ ਭਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਇਹ ਹੂਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਤਰਾਂ ਦੀ ਲੇਖਿਕਾ ਵੱਲੋਂ ਸੰਪਾਦਿਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਤਰਲੋਚਨ ਪਬਲਿਸ਼ਰਜ਼ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪੁਸਤਕ 'ਸੁੱਚਾ ਬਿਰਹਾ ਤੈਂਡੜਾ ਦਾ ਥੀਮਕ ਅਧਿਐਨ' (2015) ਦਾ ਆਧਾਰ ਵੀ ਬਣਦੀ ਹੈ। 'ਸੁੱਚਾ ਬਿਰਹਾ ਤੈਂਡੜਾ' ਵਿਚ ਗਿੱਲ ਦੇ ਇੱਕ ਸੌ ਸੱਠ ਮੌਲਿਕ ਦੋਹੇ ਸੰਮਿਲਿਤ ਹਨ। ਗਿੱਲ ਮੋਰਾਂਵਾਲੀ ਦੀ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚਲੇ

ਦੋਹਿਆਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੈਗਤ ਅਧਿਐਨ,ਕਾਵਿ ਅਨੁਭਵ,ਬਿਰਹਾ ਦੇ ਸੰਕਲਪ,ਰੁਮਾਂਟਿਕਤਾ ਦੀ ਪਰਖ,ਥੀਮਕ ਪੱਖ ਅਤੇ ਗਿੱਲ ਮੋਰਾਂਵਾਲੀ ਦੀ ਕਾਵਿ ਸੰਵੇਦਨਾ ਆਦਿ ਪੱਖਾਂ, ਵਿਭਿੰਨ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਦਾ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਆਲੋਚਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਗਹਿਨ ਮਨਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਗਿੱਲ ਮੋਰਾਂਵਾਲੀ ਦਾ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਮਿੱਤਰ ਸ਼ਿਵ ਦੀ ਹਯਾਤੀ ਅਤੇ ਕਾਵਿਮਈ ਫਲਸਫ਼ੇ ਦਾ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਬਿੰਬ ਉਭਰਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਉਸ ਦਾ ਸਜੀਵ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੈ ਜੋ ਸ਼ਿਵ ਅਤੇ ਗਿੱਲ ਮੋਰਾਂਵਾਲੀ ਦੋਵਾਂ ਦੀ ਸ਼ਾਇਰੀ ਦੇ ਵਸਤੂ-ਜਗਤ ਅਤੇ ਕਲਾ ਪੱਖ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਿਚ ਮਦਦਗਾਰ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਸੁੱਚਾ ਬਿਰਹਾ ਤੈਂਡੜਾ' ਵਿਚ ਕਵੀ ਸ਼ਿਵ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨੀ-ਸ਼ੈਲੀ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਸੁੱਚੇ ਬਿਰਹੇ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਆਖ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਗਿੱਲ ਨੇ ਤਿੱਖੇ ਵਲਵਲਿਆਂ ਨੂੰ ਲੈਅ ਭਰਪੂਰ ਸੰਜਮੀ-ਸ਼ੈਲੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਿਆਂ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦੀ ਭਾਵਨਾ ਦੇ ਅੰਗ-ਸੰਗ ਵਿਚਰਦਿਆਂ ਅਹਿਸਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਵੀ ਇਸਵੰਨਗੀ ਰਾਹੀਂ ਬਿਰਹੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਜਾਗ੍ਰਤ ਅਵਸਥਾ ਵਜੋਂ ਅਭਿਵਿਅਕਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਸੰਮਿਲਿਤ ਦੋਹਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਨਮੂਨੇ ਮਾਤਰ ਇੱਥੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਜੋ ਇਸ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਉਰਜਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸ਼ਿਵ ਦੀ ਸੁਹਜਵਾਦੀ ਕਾਵਿ-ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਨੂੰ ਅਮਰ ਬਣਾਉਣ ਵਿਚ ਯਥਾਯੋਗ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹਨ:

- ਸ਼ਿਵ ਇਹ ਬਿਰਹਾ ਤੈਂਡੜਾ, ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਆਣ।
ਹੱਥ ਮਿਲਾ ਕੇ ਆਪਦੀ, ਕੀਤੀ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ।
- ਸ਼ਿਵ ਇਹ ਬਿਰਹਾ ਤੈਂਡੜਾ, ਪੀੜ ਭੁਨਾਵੇ ਨਿੱਤ।
ਕੱਲਾ ਬੈਠਾ ਖਾ ਲਵੇ, ਜਦ ਵੀ ਕਰਦਾ ਚਿੱਤ।
- ਸ਼ਿਵ ਇਹ ਬਿਰਹਾ ਤੈਂਡੜਾ, ਜਾਗੇ ਸਾਰੀ ਰਾਤ।
ਲਿਖ ਲਿਖ ਅਪਣੇ ਦਰਦ ਦੀ, ਰੋਜ਼ ਸੁਣਾਵੇ ਬਾਤ।
- ਸ਼ਿਵ ਇਹ ਬਿਰਹਾ ਤੈਂਡੜਾ, ਗੀਤ 'ਚ ਮਿਸਰੀ ਘੋਲ।
ਗਾਵਣ ਵਿਚ ਜਾਦੂਗਰੀ, ਦਿਲ ਨਸ਼ਿਆਂਦੇ ਬੋਲ।

ਗਿੱਲ ਮੋਰਾਂਵਾਲੀ ਆਪਣੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ, ਵਰਤਮਾਨ ਦੌਰ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮਾਂ ਵੱਲੋਂ ਔਲਾਦ ਦੇ ਸੋਚ-ਸਮਝ ਦੇ ਰੱਖੇ ਨਾਵਾਂ ਵਾਂਗ ਚੁਣਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਇਕ ਕ੍ਰਿਤ ਦਾ ਨਾਂ ਹੈ 'ਔਰਤ ਦੂਜਾ ਰੱਬ'। ਅਸੀਂ ਡਾਕਟਰਾਂ ਨੂੰ ਅਕਸਰ ਦੂਜੇ ਰੱਬ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਮਾਧਿਅਮਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਰੱਬ ਦਾ ਦੂਜਾ ਰੂਪ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਗਿੱਲ ਮੋਰਾਂਵਾਲੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਰੱਖਿਆ ਹੈ - 'ਔਰਤ ਦੂਜਾ ਰੱਬ'। ਰੱਬ ਕਿਸ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਨਾਂ ਹੈ, ਕੌਣ ਹੈ, ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਹੈ, ਕਿਹੋ ਜਿਹੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ? ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੁੰਝਲਾਂ ਦੇ ਰਹੱਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਪਤਾ ਹਨ ਜੋ ਉਸ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਹਸਤੀ ਵਿਚ ਅਕੀਦਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਗਿੱਲ ਮੋਰਾਂਵਾਲੀ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਹੈ। ਸ਼ਾਇਰ ਨੇ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚਲੇ ਦੋਹਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਕਈ ਥਾਈਂ ਰੱਬ ਦੇ ਕੁਝ ਗੁਣਾਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਪੁਆਈ ਹੈ ਜੋ ਉਸਨੂੰ ਔਰਤ ਦੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਵਿਚੋਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਗੋਚਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਲਈ ਉਹ ਔਰਤ ਨੂੰ ਰੱਬ ਦਾ ਰੂਪ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਕ੍ਰਿਤ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਵੀ ਔਰਤ ਦੀ ਰੱਬੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਗਿੱਲ ਮੋਰਾਂਵਾਲੀ ਦਾ ਕਾਵਿਕ ਸੰਵਾਦ ਕਾਵਿ-ਰਸ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਕਿਤੇ ਕਵੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਅਤੇ ਕਿਤੇ ਕਟਾਖ਼ਸ਼ ਰਾਗੀਂ ਪਾਠਕ ਦੀ ਸੋਚ ਨੂੰ ਹਲੂਣਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਾਇਰ ਔਰਤ ਦੀ ਸੰਵੇਦਨਾ ਨੂੰ ਵੀ ਵਿਵੇਕਸ਼ੀਲ ਤੇ ਮੌਲਿਕ ਅੰਦਾਜ਼ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਸੁਚੇਤ ਕਵੀ ਵਜੋਂ ਉਹ ਹਰ ਥਾਂ ਜੰਮਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਅਣਮਨੁੱਖੀ ਵਿਹਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਧੀਆਂ ਦਾ ਕਤਲ ਕਰਕੇ ਮਾਨਵਤਾ ਦਾ ਘਾਣ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਮਾਜ ਵਿਰੋਧੀ ਅਨਸਰਾਂ, ਦੰਭੀ ਕਿਰਦਾਰਾਂ ਤੇ ਦਾਜ ਦੀ ਪ੍ਰਥਾ ਨੂੰ ਉਕਸਾਉਂਦੇ ਲੋਭੀਆਂ 'ਤੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਬਾਣ ਚਲਾਉਂਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਬੇਨਕਾਬ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਔਰਤ ਅਤੇ ਮਰਦ ਦੋਵਾਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਅਲਮਬਰਦਾਰ ਹੈ। ਉਹ ਨਾਰੀ ਜਾਤੀ ਦੀ ਤਰਸਯੋਗ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਹਮਦਰਦੀ ਨਾਲ ਚਿਤਰਦਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਪਦਾਰਥਕ ਸੁੱਖਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਮਰਯਾਦਾ ਦੇ ਦਾਇਰਿਆਂ ਨੂੰ ਉਲੰਘਦੀ ਨਾਰੀ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਭੁਗਤਦਾ। ਉਹ ਵਰਤਮਾਨ ਭੁੱਲੇ-ਭਟਕੇ, ਕੁਰਾਹੇ ਪਏ ਲਕਸ਼ਹੀਣ ਤੇ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਦੇ ਨਿਘਾਰ ਵਾਲੇ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਰੂਪਮਾਨ ਕਰਵਾਉਂਦਿਆਂ ਅੰਦਰਲੀ ਹਉਂ ਮਾਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਤੇ ਦਿਸ਼ਾ ਦਿਖਾਉਣ ਲਈ ਤਤਪਰ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਕਲਮ ਔਰਤ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਵਿਭਿੰਨ ਮਸਲਿਆਂ ਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਹੋ ਰਹੇ ਅਨਿਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਸੋਚਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਨਾਰੀ ਅਸਤਿੱਤਵ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਪਾਸਾਰਾਂ ਦੇ ਰੂਬਰੂ ਵੀ ਕਰਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਔਰਤ ਦੇ ਸਤਿਕਾਰ, ਉਸਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਨਾਲ ਨਾ ਖੇਡਣ ਵਾਲਾ, ਕਿਰਦਾਰ ਤੇ ਗੁਫ਼ਤਾਰ ਦੀ ਏਕਤਾ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਬਰਾਬਰੀ ਵਾਲਾ ਸਮਾਜ ਹੀ ਕਵੀ ਨੂੰ ਸਭਿਅਕ ਲਗਦਾ ਹੈ।

ਗਿੱਲ ਦੀ ਕਾਵਿ-ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਵਿਲੱਖਣ ਗੁਣ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਾਵਿ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਪੂਰਨ ਵਿਅੰਗ ਆਸਰੇ ਵੱਡੀ ਤੋਂ ਵੱਡੀ, ਔਖੀ ਤੋਂ ਔਖੀ ਅਤੇ ਡੂੰਘੀ ਰਮਜ਼ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਵੀ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਆਖ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਸਮਕਾਲੀ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ 'ਤੇ ਵਿਅੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸੰਵਾਦ ਰਚਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਮਨੁੱਖੀ ਸਮਾਜ ਆਪਣੇ ਪਤਨ ਲਈ ਖ਼ੁਦ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੈ। ਨਤੀਜਤਨ ਉਹ ਖੁਲ੍ਹ ਕੇ ਹੱਸ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਉਸਨੂੰ 'ਲਾਫਿੰਗ ਕਲੱਬ' ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਾਇਰ ਦੀ ਪੈਨੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿਵਸਥਾ ਦੇ ਛੋਟੇ-ਛੋਟੇ ਵਿਗਾੜਾਂ ਨੂੰ ਸਹਿਜੇ ਦੀ ਦੇਖ-ਪਰਖ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਇਉਂ ਉਹ ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ, ਗੰਭੀਰ ਅਤੇ ਚੇਤੰਨ ਹੈ। ਸਮਾਜਿਕ ਪਰਿਵਰਤਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਉਸ ਨੂੰ ਉਦੋਂ ਵਿਅੰਗ ਵਲ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਹਉਮੈ ਤੋਂ ਮੁਕਤ, ਸਹਿਜ, ਸਰਲ, ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ, ਦੂਰਅੰਦੇਸ਼ ਤੇ ਪਾਰਦਰਸ਼ੀ ਸੁਭਾਅ ਕਾਰਨ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸਮਾਜ ਦੀ ਵਰਤਮਾਨ ਸਥਿਤੀ ਪ੍ਰਤੀ ਡੂੰਘਾ ਅਸੰਤੋਸ਼ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਅਨਿਆਂ, ਅੱਤਿਆਚਾਰ, ਸ਼ੋਸ਼ਣ, ਹਿੰਸਾ ਅਤੇ ਦਮਨ ਹੁੰਦਾ ਨਹੀਂ ਵੇਖ ਸਕਦਾ। ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਵਰਤਾਰਿਆਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਚੇਤਨਾ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਉਸਾਰੂ ਭਵਿੱਖ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਦਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਲੇਖਣੀ ਬਾਰੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਦਰਜ ਕਰਵਾਈਆਂ ਹਨ। ਡਾ. ਲਾਭ ਸਿੰਘ ਖੀਵਾ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸ ਨੇ ਕਾਵਿਕ ਸਿਨਫ਼ਾਂ ਨੂੰ ਬਰਾਬਰ ਸਾਹਿਤ ਡਗਰ 'ਤੇ ਤੋਰਿਆ। ਡਾ. ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਆਸ਼ਟ ਲਈ ਉਹ ਸੰਬੋਧਨੀ ਕਾਵਿ ਦਾ ਸ਼ਾਇਰ

ਹੈ ਅਤੇ ਕਵੀ ਸੁਰਿੰਦਰ ਗਿੱਲ ਅਨੁਸਾਰ ਕਵੀ ਪੁਰਾਤਨ ਬੋਦੀ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੋਚ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਛੁੱਡ ਕੇ ਨਵੇਂ ਮਾਪਦੰਡ ਅਪਣਾਉਣ ਦਾ ਹੋਕਾ ਦਿੰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕਈ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਲਈ ਉਹ ਔਰਤ ਦਾ ਹਮਦਰਦ ਸ਼ਾਇਰ ਹੈ। ਉਪਰੋਕਤ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਉਸ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਸੁਣ ਮਾਏ ਸੁਣ ਬਾਬਲਾ' ਵਿਚਲਾ ਇਹ ਦੋਹਾ ਭਲੀਭਾਂਤ ਕਰਦਾ ਹੈ:

ਸੁਣ ਮਾਏਂ ਸੁਣ ਬਾਬਲਾ, ਭੈੜੀ ਚੱਲ ਨਾ ਚਾਲ।

ਕੁੱਖ 'ਚ ਮੁੰਡਾ ਜਾਂ ਕੁੜੀ, ਨਾ ਕਰ ਇਹ ਪੜਤਾਲ।

ਅਖ਼ੀਰ 'ਤੇ ਬਾਰੂਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਈਰਾਨੀ ਲੇਖਕ ਸ਼ੇਖ ਸਾਅਦੀ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਗੁਲਿਸਤਾਂ' ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਕਿੱਸੇ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨਾ ਗ਼ੈਰ-ਪ੍ਰਸੰਗਿਕ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਕਿਸੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇਕ ਕਰਮਚਾਰੀ ਨੂੰ ਅਸ਼ਰਫੀਆਂ ਦੀ ਬੈਲੀ ਦਿੰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਨਗਰ ਵਿਚਲੇ ਸਾਰੇ ਦਰਵੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਇਕ-ਇਕ ਅਸ਼ਰਫੀ ਵੰਡ ਆਵੇ। ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਉਸ ਅਹੁਦੇਦਾਰ ਨੇ ਅਸ਼ਰਫੀਆਂ ਵਾਲੀ ਬੈਲੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਲਿਆ ਮੋੜੀ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਭਰੀ ਬੈਲੀ ਦੇਖ ਕੇ ਹੈਰਾਨੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਤੇ ਕਿਹਾ ਇਹ ਕੀ? ਉਸ ਕਰਮਚਾਰੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, 'ਹਜ਼ੂਰ ਜਿਹੜੇ ਦਰਵੇਸ਼ ਹਨ, ਉਹ ਅਸ਼ਰਫੀ ਲੈਂਦੇ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ ਲੈਣ ਲਈ ਹੱਥ ਵਧਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਦਰਵੇਸ਼ ਨਹੀਂ।' ਇੱਥੇ ਇਹ ਬਿਰਤਾਂਤ ਸਾਂਝਾ ਕਰਨ ਦਾ ਮਕਸਦ ਸਿਰਫ਼ ਏਨਾ ਹੈ ਕਿ 1964 ਤੋਂ ਆਪਣਾ ਸਾਹਿਤਕ ਸਫ਼ਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕਲਮੀ ਯੋਧਾ ਗਿੱਲ ਮੋਰਾਂਵਾਲੀ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਪੁਰਸਕਾਰ ਜਾਂ ਇਨਾਮ-ਸਨਮਾਨ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਦੇ ਨਿਰੰਤਰ ਸਾਹਿਤ ਰਚਨਾ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਪਾਠਕਾਂ ਦਾ ਭਰਵਾਂ ਹੁੰਗਾਰਾ ਉਸਦੀ ਧਰੋਹਰ ਬਣਿਆ। ਫਿਰ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਕੁਝ ਅਹਿਮ ਪੁਰਸਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਸਭਾ ਆਫ ਕੈਨੇਡਾ (ਸਰੀ) ਬੀ.ਸੀ. ਕੈਨੇਡਾ, ਪੰਜਾਬੀ ਲੇਖਕ ਮੰਚ ਕੈਨੇਡਾ, ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਅਕਾਦਮੀ, ਟੋਰਾਂਟੋ, ਕੇਂਦਰੀ ਪੰਜਾਬੀ ਲੇਖਕ ਸਭਾ (ਉਤਰੀ ਅਮਰੀਕਾ) ਕੈਨੇਡਾ, ਮਾਲਵਾ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਸਭਾ (ਰਜਿ.) ਰਾਮਪੁਰਾ ਫੂਲ, ਲੋਕ ਲਿਖਾਰੀ ਸਭਾ ਜਗਰਾਓਂ, ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੰਜਾਬੀ ਫਿਲਮ ਮੇਲਾ ਵੈਨਕੂਵਰ ਬੀ.ਸੀ., ਮਾਲਵਾ ਰਿਸਰਚ ਸੈਂਟਰ, ਪਟਿਆਲਾ, ਤਰਲੋਚਨ ਪਬਲਿਸ਼ਰਜ਼, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਆਦਿ ਅਹਿਮ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਕੀਕਤ ਦੀ ਸੋਝੀ ਵਾਲੇ ਸੁਹਿਰਦ, ਜਾਗਰੂਕ, ਆਸ਼ਾਵਾਦੀ ਤੇ ਕਰਮਸ਼ੀਲ ਸ਼ਾਇਰ ਗਿੱਲ ਮੋਰਾਂਵਾਲੀ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਸਾਹਿਤ-ਰਚਨਾ ਦੇ ਸਲਾਹੁਤਾਯੋਗ ਹੋਣ 'ਤੇ ਮੋਹਰ ਲਗਾਈ ਹੈ।

ਬੋਲ-ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸਹਿਜਤਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਦਾ ਦਿਲਦਾਰ ਸ਼ਾਇਰ ਗਿੱਲ ਮੋਰਾਂਵਾਲੀ 6 ਨਵੰਬਰ, 2017 ਨੂੰ 'ਰੈ' ਤੋਂ 'ਸੀ' ਵਿਚ ਸਮਾ ਗਿਆ। ਉਸ ਦੇ ਜ਼ਿਕਰ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਪੰਜਾਬੀ ਜ਼ਬਾਨ-ਓ-ਅਦਬ ਦੀ ਤਾਰੀਖ਼ ਅਧੂਰੀ ਰਹੇਗੀ।

ਅਸਿਸਟੈਂਟ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ
ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ,
ਪਟਿਆਲਾ (ਪੰਜਾਬ)
8567886223

ਸਰਗਰਮੀਆਂ...

ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਅਧਿਐਨ ਕੇਂਦਰ

ਪਰਵਾਸ ਤ੍ਰੈ-ਮਾਸਿਕ ਪੱਤ੍ਰਿਕਾ ਦਾ 36ਵਾਂ ਅੰਕ ਲੋਕ ਅਰਪਨ

ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਅਧਿਐਨ ਕੇਂਦਰ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਲੁਧਿਆਣਾ ਵੱਲੋਂ ਅੱਜ ਤ੍ਰੈ ਮਾਸਿਕ ਪੱਤ੍ਰਿਕਾ ਪਰਵਾਸ ਦਾ 36ਵਾਂ ਅੰਕ ਲੋਕ ਅਰਪਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਲੋਕ ਅਰਪਨ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਪ੍ਰੋ. ਗੁਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ ਪ੍ਰਧਾਨ ਲੋਕ ਵਿਰਾਸਤ ਅਕੈਡਮੀ ਲੁਧਿਆਣਾ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ ਖਾਲਸਾ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨਲ ਕੌਂਸਲ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਤੇ ਸਾਬਕਾ ਵਾਈਸ ਚਾਂਸਲਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਲੋਂ ਇਸ ਮੌਕੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਸਾਂਝੇ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪਰਵਾਸ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਦਾ ਸਥਾਪਤੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਇਹ ਉਦੇਸ਼ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਵੱਸਦੇ ਉਹ ਕਲਮਕਾਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸਾਰੂ ਸਾਹਿਤ ਸਿਰਜਿਆ ਹੈ, ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵੱਡਮੁੱਲੀ ਦੇਣ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖ ਵੱਖ ਅੰਕਾਂ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਲੇਖਕ ਵਜੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰਕੇ ਮਾਣ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਇਸ ਹੱਥਲੇ ਅੰਕ ਵਿਚ ਨਦੀਮ ਪਰਮਾਰ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਗ਼ਜ਼ਲਗੋ ਤੇ ਗਲਪ ਲੇਖਕ (ਕੈਨੇਡਾ) ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਲੇਖਕ ਵਜੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗ਼ਜ਼ਲਾਂ ਅਤੇ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਲੇਖ ਵੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਸ ਅੰਕ ਦੇ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਪਰਵੀਨ ਕੌਰ (ਕੈਨੇਡਾ) ਹਨ। ਡਾ. ਸ. ਪ. ਸਿੰਘ ਨੇ ਪਰਵਾਸੀ ਲੇਖਕਾਂ ਦੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਲਈ ਧੰਨਵਾਦ ਵੀ ਕੀਤਾ। ਪ੍ਰੋ. ਗੁਰਭਜਨ ਗਿੱਲ ਨੇ ਇਸ ਮੌਕੇ ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਨਾਲ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਅਧਿਆਪਕ ਡਾ. ਸ. ਪ. ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਕੁਝ ਯਾਦਾਂ ਸਾਂਝੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਧਿਆਪਕ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਕਲਾਸ ਤੱਕ ਹੀ ਮਹਿਦੂਦ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਬਲਕਿ ਇਹ

ਸਿਖਣ ਸਿਖਾਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਕਲਾਸ ਰੂਮ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਤੇ ਨਿਰੰਤਰ ਗਤੀਸ਼ੀਲ ਰਹਿਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਮਾਣ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਤੇ ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਅਧਿਐਨ ਕੇਂਦਰ ਦਾ ਅੰਗ ਹਾਂ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਮੁੱਖੀ ਪ੍ਰੋ. ਸ਼ਰਨਜੀਤ ਕੌਰ ਨੇ ਇਸ ਅੰਕ ਬਾਰੇ ਸੰਖੇਪ ਵਿਚ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਅਗਲੇ ਅੰਕ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਲੇਖਕ ਨਕਸ਼ਦੀਪ ਪੰਜਕੋਹਾ ਅਮਰੀਕਾ ਹੋਣਗੇ। ਕਾਲਜ ਦੇ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਡਾ. ਅਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਰਸਮੀ ਤੌਰ ਤੇ ਸਭ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ ਅਤੇ ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਅਧਿਐਨ ਕੇਂਦਰ ਨੂੰ ਇਸ ਅੰਕ ਦੇ ਲੋਕ ਅਰਪਨ ਦੀ ਵਧਾਈ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਡਾ. ਗੁਰਦਿਕਸ਼ਾਲ ਸਿੰਘ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਅਕਾਡਮੀ ਲੁਧਿਆਣਾ, ਉੱਘੇ ਸ਼ਾਇਰ ਤ੍ਰੈਲੋਚਨ ਲੋਚੀ, ਹਿੰਦੀ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਮੁੱਖੀ ਪ੍ਰੋ. ਰਜਿੰਦਰ ਕੌਰ ਮਲਹੋਤਰਾ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਮੁੱਖੀ ਡਾ. ਸੁਸ਼ਮਿੰਦਰਜੀਤ ਕੌਰ, ਡਾ. ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ, ਡਾ. ਹਰਗੁਣਜੋਤ ਕੌਰ, ਡਾ. ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ, ਡਾ. ਭੁਪਿੰਦਰਜੀਤ ਕੌਰ, ਡਾ. ਮਨਦੀਪ ਕੌਰ ਅਤੇ ਪਰਵਾਸ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਦੇ ਤਕਨੀਕੀ ਸਹਿ ਸੰਪਾਦਕ ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ ਵੀ ਹਾਜ਼ਰ ਰਹੇ। ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦਾ ਸੰਚਾਲਨ ਡਾ. ਤੇਜਿੰਦਰ ਕੌਰ ਵਲੋਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਤ੍ਰੈ-ਮਾਸਿਕ ਪੱਤ੍ਰਿਕਾ

ਪਰਵਾਸ

ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿੱਤਰੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅੰਕ

ਜੁਲਾਈ-ਸਤੰਬਰ 2024 ਅੰਕ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿੱਤਰੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅੰਕ ਹੋਵੇਗਾ। ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿੱਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ, ਪਾਸਪੋਰਟ ਸਾਈਜ਼ ਫੋਟੋ, ਸੰਖੇਪ ਜੀਵਨ ਬਿਓਰਾ ਤੇ ਪੂਰੇ ਪਤੇ ਸਮੇਤ parvasggn@gmail.com 'ਤੇ ਭੇਜਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਹੈ

ਸੰਪਰਕ:

ਡਾ. ਤੇਜਿੰਦਰ ਕੌਰ
+9187290-80250

ਪ੍ਰੋ. ਸ਼ਰਨਜੀਤ ਕੌਰ
+9195010-27522

ਸਰਗਰਮੀਆਂ.... ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਅਧਿਐਨ ਕੇਂਦਰ

ਵਿਸ਼ਵ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਦਿਵਸ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਸਮਾਗਮ ਵਿੱਚ ਡਾ. ਦਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਕਬੂਰੀਆ, ਬੀਬੀ ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਤੇ ਡਾ. ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਰਾਏ ਦਾ ਸਨਮਾਨ

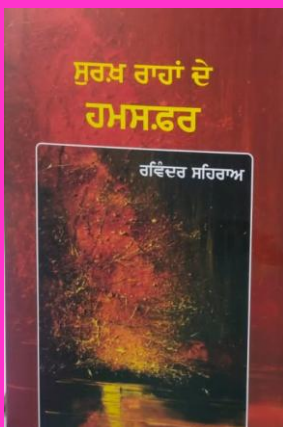
ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੇ ਪੋਸਟ ਗ੍ਰੈਜੂਏਟ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ ਤੇ ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਅਧਿਐਨ ਕੇਂਦਰ ਵੱਲੋਂ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦਿਵਸ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ ਜਿਸ ਵਿਚ ਡਾ. ਦਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਕਬੂਰੀਆ ਬਾਨੀ ਚੇਅਰਮੈਨ, ਵਿਸ਼ਵ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਾ ਟੋਰੰਟੋ, ਬੀਬੀ ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਸੈਕਰਾਮੈਂਟੋ (ਅਮਰੀਕਾ) ਤੇ ਡਾ. ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਰਾਏ (ਯੂ. ਕੇ.) ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਨਿਰੰਤਰ ਮੁੱਲਵਾਨ ਸੇਵਾ ਲਈ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਮੁੱਖ ਮਹਿਮਾਨ ਵਜੋਂ ਪ੍ਰੋ. ਗੁਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ ਚੇਅਰਮੈਨ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਵਿਰਾਸਤ ਅਕਾਡਮੀ ਲੁਧਿਆਣਾ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋਏ। ਸਮਾਗਮ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿੱਚ ਡਾ. ਸ. ਪ. ਸਿੰਘ ਸਾਬਕਾ ਵਾਈਸ ਚਾਂਸਲਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ ਖਾਲਸਾ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨਲ ਕੌਂਸਲ ਨੇ ਸਭ ਨੂੰ ਰਸਮੀ ਤੌਰ ਤੇ ਜੀ ਆਇਆਂ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦਿਵਸ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਸੰਬੰਧੀ ਅਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਲੇਖਕਾਂ ਵਲੋਂ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਤੇ ਪ੍ਰਸਾਰ ਲਈ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਯਤਨਾਂ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ।

ਪ੍ਰੋ. ਗੁਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬੰਗਲਾ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਬੰਗਲਾ ਲਈ ਕੁਰਬਾਨ ਹੋਏ ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੂੰ ਅੱਜ ਦੇ ਦਿਨ ਯਾਦ ਕਰਨਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ

ਕੁਰਬਾਨੀ ਕਾਰਨ ਹੀ ਯੂਨੈਸਕੋ ਨੇ ਇੱਕੀ ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦਿਵਸ ਮਨਾਉਣ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹਰ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਆਪਣਾ ਇਕ ਵੱਖਰਾ ਵਜੂਦ, ਵੱਖਰੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਤੇ ਮਹਾਨਤਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਣਾ ਮਨੁੱਖੀ ਗਿਆਨ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਨਕਾਰਨਾ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨਾਲ ਗੁਸਤਾਖੀ ਹੈ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਬੀਬੀ ਸੁਰਜੀਤ ਸੈਕਰਾਮੈਂਟੋ ਤੇ ਡਾ. ਮੁਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਰਾਏ ਨੇ ਪਰਵਾਸੀ ਧਰਤੀ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸਾਂਝੀ ਕੀਤੀ। ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇਂਦਿਆਂ ਡਾ. ਦਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਕਥੂਰੀਆ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਵਿਸ਼ਵ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਾ ਸੰਸਥਾ ਨਿਰੰਤਰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਅਤੇ ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਤਸਾਹਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਵਿਸ਼ਵ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਾ ਵਲੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤਾ ਲਈ ਕਰਵਾਏ ਜਾਂਦੇ ਸਾਹਿਤਕ ਕਾਰਜਾਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ। ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇ ਆਖੀਰ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਮੁੱਖੀ ਪ੍ਰੋ. ਸ਼ਰਨਜੀਤ ਕੌਰ ਨੇ ਸਭ ਦਾ ਰਸਮੀ ਤੌਰ ਤੇ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ।

ਇਸ ਮੌਕੇ ਪ੍ਰੋ. ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਛਾਬੜਾ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਜੀ. ਜੀ. ਐਨ. ਆਈ. ਐਮ. ਟੀ., ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਡਾ. ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ, ਹਿੰਦੀ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਮੁਖੀ ਪ੍ਰੋ. ਰਜਿੰਦਰ ਕੌਰ ਮਲਹੋਤਰਾ, ਡਾ. ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਮੁਖੀ ਡਾ. ਸੁਸ਼ਮਿੰਦਰਜੀਤ ਕੌਰ, ਡਾ. ਹਰਗੁਣਜੋਤ ਕੌਰ, ਡਾ. ਭੁਪਿੰਦਰਜੀਤ ਕੌਰ, ਡਾ. ਮਨਦੀਪ ਕੌਰ ਰੰਧਾਵਾ, ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਤੇਜਿੰਦਰ ਕੌਰ ਕਥੂਰੀਆ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਗੁਰਲੀਨ ਕੌਰ, ਕਮਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਲੱਕੀ ਤੇ ਸ. ਕੇਹਰ ਸਿੰਘ ਸੈਕਰਾਮੈਂਟੋ ਵੀ ਹਾਜ਼ਰ ਰਹੇ। ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦਾ ਸੰਚਾਲਨ ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਅਧਿਐਨ ਕੇਂਦਰ ਦੇ ਕੋਆਰਡੀਨੇਟਰ ਡਾ. ਤੇਜਿੰਦਰ ਕੌਰ ਨੇ ਕੀਤਾ।

ਪਰਵਾਸ

ਅਪ੍ਰੈਲ-ਜੂਨ 2024

ਯੂਰਪੀ ਨਾਰੀ ਕਵਿਤਾ ਦਰਬਾਰ

ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਨਾਰੀ ਦਿਵਸ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ
ਯੂਰਪੀ ਨਾਰੀ ਕਵਿਤਾ ਦਰਬਾਰ

ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਖ਼ਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਦੇ ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਅਧਿਐਨ ਕੇਂਦਰ ਵੱਲੋਂ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਨਾਰੀ ਕਵਿਤਾ ਦਰਬਾਰ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ। ਜਿਸ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਕੁਲਵੰਤ ਕੌਰ ਢਿੱਲੋਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਕਲਾ ਕੇਂਦਰ ਸਾਊਥਾਲ, ਯੂ. ਕੇ. ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹਿਮਾਨ ਮਹਿਮਾਨ ਵਜੋਂ ਡਾ. ਚਰਨਜੀਤ ਕੌਰ ਬਰਾੜ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ ਨੇ ਸ਼ਿਰਕਤ ਕੀਤੀ। ਯੂਰਪ ਦੇ ਵੱਖਵੱਖ ਮੁਲਕਾਂ ਤੋਂ ਕਵਿੱਤਰੀਆਂ ਨੇ ਆਨਲਾਈਨ ਆਪਣੀਆਂ

ਨਜ਼ਮਾਂ ਸਾਂਝੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਦਲਵੀਰ ਕੌਰ (ਯੂ.ਕੇ.), ਨੀਲੂ ਜਰਮਨੀ (ਜਰਮਨੀ), ਨੁਜ਼ਹਤ ਅੱਬਾਸ (ਯੂ.ਕੇ.), ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਗਾਇਦੂ (ਗਰੀਸ), ਗੁਰਮੇਲ ਕੌਰ ਸੰਘਾ (ਯੂ.ਕੇ.), ਜੀਤ ਸੁਰਜੀਤ (ਬੈਲਜੀਅਮ), ਭਿੰਦਰ ਜਲਾਲਾਬਾਦੀ (ਯੂ.ਕੇ.), ਸਤਵੀਰ ਸਾਂਝ (ਇਟਲੀ), ਸੋਨੀਆ ਪਾਲ (ਯੂ.ਕੇ.), ਕਰਮਜੀਤ ਕੌਰ ਰਾਣਾ (ਇਟਲੀ) ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਡਾ. ਰਜਿੰਦਰ ਕੌਰ ਮਲਹੋਤਰਾ ਵਾਈਸ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਅਤੇ ਮੁੱਖੀ ਹਿੰਦੀ ਵਿਭਾਗ ਨੇ ਸਭ ਨੂੰ ਰਸਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜੀ ਆਇਆਂ ਕਿਹਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਔਰਤ ਨੂੰ ਕੁਦਰਤ ਨੇ ਵਿਲੱਖਣ ਸ਼ਕਤੀ ਤੇ ਸਮਰੱਥਾ ਨਾਲ ਨਿਵਾਜਿਆ ਹੈ। ਹਰ ਔਰਤ ਦਾ ਇਹ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਭਾਉਂਦੀ ਹੋਈ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਆਭਾ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖੇ। ਕੁਲਵੰਤ ਕੌਰ ਢਿੱਲੋਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਭਾਸ਼ਣ ਸਾਂਝੇ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਵਿਸ਼ਵ ਭਰ ਵਿਚ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਦਰਪੇਸ਼ ਸਾਂਝੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਉਚੇਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਤੇ ਸਵੈ ਨਿਰਭਰਤਾ ਅਨੇਕਾਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੇ ਹੱਲ ਲਈ ਮੱਦਦਗਾਰ ਹੈ। ਡਾ. ਚਰਨਜੀਤ ਕੌਰ ਬਰਾੜ ਨੇ ਇਸ ਮੌਕੇ ਔਰਤ ਦਿਵਸ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਤੇ ਔਰਤਾਂ ਵੱਲੋਂ ਆਰਥਿਕ, ਰਾਜਨੀਤਕ, ਸਮਾਜਿਕ ਹੱਕਾਂ ਲਈ ਕੀਤੀ ਲੰਬੀ ਜਦੋਂਜਹਿਦ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਜੋਕੀ ਔਰਤ ਨੂੰ ਘਰ, ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਦਰਪੇਸ਼ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਉਪਰੰਤ ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ ਦਾ ਆਗਾਜ਼ ਹੋਇਆ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਵਿੱਤਰੀਆਂ ਨੇ ਔਰਤਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਵਿਭਿੰਨ ਮਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਕਵਿਤਾ ਦਰਬਾਰ ਦਾ ਸੰਚਾਲਨ ਪੋਸਟ ਗ੍ਰੈਜੂਏਟ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਮੁੱਖੀ ਪ੍ਰੋ. ਸ਼ਰਨਜੀਤ ਕੌਰ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਡਾ. ਸ. ਪ. ਸਿੰਘ ਸਾਬਕਾ ਵਾਈਸ ਚਾਂਸਲਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ ਖ਼ਾਲਸਾ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨਲ ਕੌਂਸਲ, ਲੁਧਿਆਣਾ ਤੇ ਕਾਲਜ ਦੇ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਡਾ. ਅਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸੁਯੋਗ ਅਗਵਾਈ ਅਧੀਨ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕਵਿਤਾ ਦਰਬਾਰ ਦੇ ਅਖੀਰ 'ਤੇ ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਅਧਿਐਨ ਦੇ ਕੋਆਰਡੀਨੇਟਰ ਡਾ. ਤੇਜਿੰਦਰ ਕੌਰ ਨੇ ਸਭ ਦਾ ਰਸਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ।

ਪਰਵਾਸੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚਾਰ ਚਰਚਾ

ਲੇਖਕ

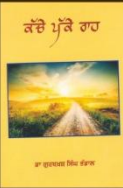

ਡਾ. ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਭੰਡਾਲ
ਅਮਰੀਕਾ

ਦਵਿੰਦਰ ਕੌਰ ਗੁਰਾਇਆ
ਅਮਰੀਕਾ

ਪੁਸਤਕਾਂ

ਕੱਚੇ ਪੱਕੇ ਰਾਹ
ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਰਾਹ

ਮਰਿਆ ਨਹੀਂ ਜਿਉਂਦਾ ਹਾਂ
ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਰਾਹ

ਵਿਚਾਰ ਚਰਚਾ

ਡਾ. ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਢਿੱਲੋਂ
ਕਵੀ ਤੇ ਆਲੋਚਕ

ਡਾ. ਮੁਨੀਸ਼ ਕੁਮਾਰ
ਅਸਿਸਟੈਂਟ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ
ਦੇਬ ਬੰਧੂ ਕਾਲਜ, ਦਿੱਲੀ

ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਅਧਿਐਨ ਕੇਂਦਰ ਵੱਲੋਂ ਅਮਰੀਕਾ ਵਾਸੀ ਲੇਖਕ ਡਾ. ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਭੰਡਾਲ ਦੀ ਵਾਰਤਕ ਪੁਸਤਕ ‘ਕੱਚੇ ਪੱਕੇ ਰਾਹ’ ਅਤੇ ਦਵਿੰਦਰ ਕੌਰ ਗੁਰਾਇਆ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ‘ਮਰਿਆ ਨਹੀਂ ਜਿਉਂਦਾ ਹਾਂ’ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਚਰਚਾ ਕਰਵਾਉਣ ਹਿੱਤ ਵੈਬੀਨਾਰ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ‘ਕੱਚੇ ਪੱਕੇ

ਰਾਹ’ ਪੁਸਤਕ ’ਤੇ ਡਾ. ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਢਿੱਲੋਂ ਕਵੀ ਤੇ ਆਲੋਚਕ ਅਤੇ ‘ਮਰਿਆ ਨਹੀਂ ਜਿਉਂਦਾ ਹਾਂ’ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ’ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਚਰਚਾ ਕਰਨ ਲਈ ਡਾ. ਮੁਨੀਸ਼ ਕੁਮਾਰ ਅਸਿਸਟੈਂਟ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਦੇਸ਼ ਬੰਧੂ ਕਾਲਜ, ਦਿੱਲੀ ਨੇ ਸ਼ਿਰਕਤ ਕੀਤੀ। ਵੈਬੀਨਾਰ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਡਾ. ਸ. ਪ. ਸਿੰਘ ਸਾਬਕਾ ਵਾਈਸ ਚਾਂਸਲਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ ਖਾਲਸਾ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨਲ ਕੌਂਸਲ, ਲੁਧਿਆਣਾ ਨੇ ਮਹਿਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਜੀ ਆਇਆ ਕਿਹਾ। ਡਾ. ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਢਿੱਲੋਂ ਨੇ ‘ਕੱਚੇ ਪੱਕੇ ਰਾਹ’ ਪੁਸਤਕ ਸੰਬੰਧੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਲੇਖਕ ਦੇ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਪਰਵਾਸ ਤੱਕ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ੀ ਸਫ਼ਰ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਲੇਖਕ ਦੇ ਨਿੱਜ ਤੋਂ ਪਾਰ ਜਾ ਕੇ ਸਮਕਾਲੀ ਸਮਾਜ, ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਗਾਥਾ ਵੀ ਹੋ ਨਿਬੜਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਖੂਬੀ ਇਸ ਦੇ ਅੰਤਿਮ ਪੰਨਿਆਂ ਤੱਕ ਬਰਕਰਾਰ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਆਖ਼ੀਰ ਤੇ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਫ਼ਰ ਹਾਲੇ ਜਾਰੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਆਸ਼ਾਵਾਦੀ ਸੁਨੇਹਾ ਹੈ। ‘ਮਰਿਆ ਨਹੀਂ ਜਿਉਂਦਾ ਹਾਂ’ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ’ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਚਰਚਾ ਕਰਦਿਆਂ ਡਾ. ਮੁਨੀਸ਼ ਕੁਮਾਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਸੱਤ ਕਹਾਣੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਲੇਖਿਕਾ ਦਾ ਪਲੇਠਾ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਹੈ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਇਕ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਪਾਠਕਾਂ ਸਨਮੁੱਖ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਇਹ ਕਹਾਣੀਆਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਪਰਵਾਸੀ ਸਮਾਜ, ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਅਗਾਂਹ ਮਾਨਵੀ ਸੰਵੇਦਨਾ ਨੂੰ ਅਗਰਭੂਮਿਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਅਤੇ ਹਰ ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਜੀਣ-ਥੀਣ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪੋਸਟ ਗ੍ਰੈਜੂਏਟ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਮੁੱਖੀ ਪ੍ਰੋ. ਸ਼ਰਨਜੀਤ ਕੌਰ ਨੇ ਸਭ ਦਾ ਰਸਮੀ ਤੌਰ ’ਤੇ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ। ਵੈਬੀਨਾਰ ਦਾ ਸੰਚਾਲਨ ਡਾ. ਤੇਜਿੰਦਰ ਕੌਰ ਨੇ ਕੀਤਾ।

ਸਰਗਰਮੀਆਂ....

ਉੱਘੇ ਲੇਖਕ ਤੇ ਸਫਲ ਕਿਸਾਨ ਸ. ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੇਸਾਂਝ ਨੂੰ
ਸ. ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਬਾਸੀ ਪੁਰਸਕਾਰ

ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੇ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਆਫ ਮੈਨੇਜਮੈਂਟ ਐਂਡ ਟੈਕਨਾਲੋਜੀ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਜਗਤਪੁਰ (ਸ਼ਹੀਦ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਨਗਰ) ਵਾਸੀ ਅਗਾਂਹਵਧੂ ਪੰਜਾਬੀ ਲੇਖਕ ਤੇ ਸਫਲ ਕਿਰਤੀ ਕਿਸਾਨ ਸ. ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੇਸਾਂਝ ਨੂੰ ਭੇਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸਰੀ ਕੈਨੇਡਾ ਵੱਸਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵੀ ਮੰਗਾ ਸਿੰਘ ਬਾਸੀ ਦੇ ਸਤਿਕਾਰਤ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿੱਚ ਸਥਾਪਿਤ ਇਸ ਪੁਰਸਕਾਰ ਵਿੱਚ 51 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਦੀ ਧਨ ਰਾਸ਼ੀ, ਸਨਮਾਨ ਪੱਤਰ ਤੇ ਦੋਸ਼ਾਲਾ ਡਾ. ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ, ਡਾ. ਸ. ਪ. ਸਿੰਘ, ਅਮਰੀਕਾ ਤੋਂ ਆਏ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵੀ ਰਵਿੰਦਰ ਸਹਿਰਾਅ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਵਿਰਾਸਤ ਅਕਾਡਮੀ ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਪ੍ਰੋ. ਗੁਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ ਨੇ ਭੇਟ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਸਨਮਾਨ ਰਸਮ ਵਿੱਚ ਸ. ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਬਾਸੀ ਜੀ ਦੀਆਂ ਕੈਨੇਡਾ ਤੋਂ ਆਈਆਂ ਦੋ ਧੀਆਂ ਹਰਭਜਨ ਕੌਰ ਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕੌਰ ਸਮੇਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੱਦੀ ਪਿੰਡ ਬੀੜ ਬੰਸੀਆਂ ਤੋਂ ਆਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਤੀਜੇ ਸ. ਗੁਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਬਾਸੀ ਯੂ ਕੇ, ਬਹਾਦਰ ਸਿੰਘ ਬਾਸੀ, ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਬਾਸੀ, ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਬਾਸੀ, ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ, ਡਾ. ਗੁਰਇਕਬਾਲ ਸਿੰਘ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿੱਤ ਅਕਾਡਮੀ ਦੇ ਮੀਤ ਪ੍ਰਧਾਨ ਤ੍ਰੈਲੋਚਨ ਲੋਚੀ ਤੇ ਜੀ. ਜੀ. ਐੱਨ. ਆਈ. ਐੱਮ. ਟੀ. ਦੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਪ੍ਰੋ. ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਛਾਬੜਾ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋਏ। ਇਸ ਪੁਰਸਕਾਰ ਦੇ ਸੰਸਥਾਪਕ ਮੰਗਾ ਸਿੰਘ ਬਾਸੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਬਾਰੇ ਸ. ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ ਨੇ ਵੀ ਨਿਕਟਵਰਤੀ ਸਾਂਝ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤਾ। ਸੁਆਗਤੀ ਭਾਸ਼ਨ ਦੌਦਿਆਂ ਡਾ. ਸ. ਪ. ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵੱਸਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਲੇਖਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵੀ ਮੰਗਾ ਸਿੰਘ ਬਾਸੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿੱਚ ਇਹ ਪੁਰਸਕਾਰ ਸਥਾਪਤ ਕਰਕੇ ਸੁਲੱਗ ਪੁੱਤਰਾਂ

ਵਾਲਾ ਧਰਮ ਨਿਭਾਇਆ ਹੈ। ਡਾ. ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਿਰਤ ਤੇ ਸਾਹਿੱਤ ਸਿਰਜਣਾ ਦੇ ਸੁੱਚਮ ਨੂੰ ਜਿਸ ਮਿਸਾਲੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸ. ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੋਸਾਂਝ ਨੇ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਨਿਭਾਇਆ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਸਾਨੂੰ ਸਭ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਲੈਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹਿਮਾਨ ਵਜੋਂ ਬੋਲਦਿਆਂ ਅਮਰੀਕਾ ਤੋਂ ਆਏ ਲੇਖਕ ਰਵਿੰਦਰ ਸਹਿਰਾਅ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੰਗਾ ਸਿੰਘ ਬਾਸੀ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਤਿਕਾਰਤ ਪਿਤਾ ਜੀ ਸ. ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਬਾਸੀ ਅਦਬ ਨੂੰ ਪ੍ਰਣਾਏ ਲੋਕ ਹਨ। ਲਗਪਗ 50 ਸਾਲ ਦੀ ਪਰਿਵਾਰਕ ਸਾਂਝ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਰਤੀ ਕਿਸਾਨ ਵਜੋਂ ਸ. ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਬਾਸੀ ਜੀ ਨੇ ਦੋਆਬਾ ਮੰਜਕੀ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਚੰਗਾ ਨਾਮਣਾ ਖੱਟਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿੱਚ ਸਨਮਾਨਿਤ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਲੇਖਕ ਮਹਿੰਦਰ ਦੋਸਾਂਝ ਨੇ ਵੀ ਕਿਰਤ ਨੂੰ ਹੀ ਧਰਮ ਵਾਂਗ ਨਿਭਾਇਆ। ਇਸ ਪੁਰਸਕਾਰ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਂਦਿਆਂ ਪ੍ਰੋ. ਗੁਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਪੁਰਸਕਾਰ ਨਾਮਵਰ ਅਦਬੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵੀ ਸਰਵਣ ਰਾਗੀ, ਨਦੀਮ ਪਰਮਾਰ, ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਸੇਖਾ, ਡਾ. ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ, ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਕੰਬੋਜ, ਹਰਬੀਰ ਸਿੰਘ ਭੰਵਰ, ਸੁਰਿੰਦਰ ਧੰਜਲ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਚੁਕਾ ਹੈ। ਪੁਰਸਕਾਰ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਧੰਨਵਾਦੀ ਸ਼ਬਦ ਬੋਲਦਿਆਂ ਸ. ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੋਸਾਂਝ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੇਰਾ ਜਨਮ 1940 ਵਿੱਚ ਜਗਤਪੁਰ(ਨਵਾਂ ਸ਼ਹਿਰ) ਵਿੱਚ ਨਾਨਕੇ ਘਰ ਹੋਇਆ। ਭਾਵੇਂ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਉੱਘੇ ਸਿੱਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਦੋਸਾਂਝ ਸਨ ਪਰ ਪੰਜਾਬੀ, ਹਿੰਦੀ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਤੇ ਉਰਦੂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਿਨਾ ਸਕੂਲ ਕਾਲਿਜ ਪੜ੍ਹਿਆਂ ਹੀ ਖੁਦ ਹਾਸਲ ਕੀਤਾ। ਪਿੰਡ ਦੀ ਲਾਇਬਰੇਰੀ ਨੇ ਸਾਹਿੱਤ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ। ਸਾਹਿੱਤ ਸਿਰਜਣਾ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਆਪ ਨੂੰ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਖੋਜ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਅਦਾਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਕਮੇਟੀਆਂ ਤੇ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੀ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ ਵੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਮਿਲੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੇਰੀਆਂ ਮੌਲਿਕ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿਸ਼ਾ (ਮੌਲਿਕ ਕਾਵਿ ਸੰਗ੍ਰਹਿ, 1972) ਕਿਰਤ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਰਿਸ਼ਤੇ (ਮੌਲਿਕ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ, 1984), ਰੌਸ਼ਨੀ ਦੀ ਭਾਲ (ਮੌਲਿਕ ਕਾਵਿ ਸੰਗ੍ਰਹਿ, 1998) ਤੇ ਯਾਦਾਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀਆਂ (ਸਫਰਨਾਮਾ) ਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਕਿਰਤਾਂ ਹਨ। ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਿਜ ਆਫ ਮੈਨੇਜਮੈਂਟ ਐਂਡ ਟੈਕਨਾਲੋਜੀ ਦੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਪ੍ਰੋ. ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਛਾਬੜਾ ਨੇ ਧੰਨਵਾਦ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਕਹੇ।

ਸਰਗਰਮੀਆਂ....

ਕਾਲਜ ਮੈਗਜ਼ੀਨ 'ਨਵ ਰਣਜੀਤ' ਦਾ ਲੋਕ ਅਰਪਨ

ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ, ਸਿਵਲ ਲਾਈਨਜ਼, ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੇ ਪੋਸਟ ਗ੍ਰੈਜੂਏਟ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ ਅਤੇ ਕਾਲਜ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕੀ ਬੋਰਡ ਵੱਲੋਂ ਕਾਲਜ ਮੈਗਜ਼ੀਨ “ਨਵ ਰਣਜੀਤ 2024” (ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅੰਕ) ਲੋਕ ਅਰਪਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਡਾ. ਸ. ਪ. ਸਿੰਘ ਸਾਬਕਾ ਵਾਈਸ ਚਾਂਸਲਰ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਧਾਨ, ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ ਖਾਲਸਾ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨਲ ਕੌਂਸਲ ਅਤੇ ਕੌਂਸਲ ਦੇ ਆਨਰੇਰੀ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਸ. ਹਰਸ਼ਰਨ ਸਿੰਘ ਨਰੂਲਾ ਜੀ ਦੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਵਿੱਚ ਇਸ ਸਮਾਗਮ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਲੋਕ ਅਰਪਨ ਸਮਾਗਮ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਹੀ ਇਮਾਮ ਮੁਹੰਮਦ ਉਸਮਾਨ ਰਹਿਮਾਨੀ ਲੁਧਿਆਣਵੀ ਨੇ ਮੁੱਖ ਮਹਿਮਾਨ ਵਜੋਂ ਸ਼ਿਰਕਤ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋ. ਗੁਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ, ਪ੍ਰਧਾਨ, ਲੋਕ ਵਿਰਾਸਤ ਅਕੈਡਮੀ, ਲੁਧਿਆਣਾ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹਿਮਾਨ ਵਜੋਂ ਤੇ ਡਾ. ਸਰਬਜੋਤ ਕੌਰ, ਸਾਬਕਾ ਮੁਖੀ, ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ, ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜ ਲੜਕੀਆਂ, ਮੁੱਖ ਵਕਤਾ ਵਜੋਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ। ਡਾ. ਸ. ਪ. ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਏ ਹੋਏ ਮਹਿਮਾਨਾਂ ਦਾ ਰਸਮੀ ਤੌਰ ਤੇ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸੰਬੋਧਨ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਾਲਜ ਦੇ ਅਮੀਰ ਵਿਰਸੇ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ (ਪਾਕਿਸਤਾਨ) ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਵਿਰਾਸਤ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਕਾਲਜ ਨੇ ਪਰੰਪਰਾ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਹ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਸਿਰਜਣਾਤਮਕ ਉੱਦਮਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਅਮੀਰ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਡਾ. ਸੁਸ਼ਮਿੰਦਰਜੀਤ ਕੌਰ, ਐਸੋਸੀਏਟ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਅਤੇ ਮੁਖੀ, ਪੋਸਟ ਗ੍ਰੈਜੂਏਟ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਭਾਗ ਨੇ ਇਸ ਸਾਲ ਦੇ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਚਾਨਣਾ ਪਾਇਆ ਅਤੇ ਇਸ ਬਾਰੇ

ਵਿਸਥਾਰਪੂਰਵਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਅਤੇ ਅਨੁਭਵਾਂ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਹੈ ।

ਪ੍ਰੋ. ਗੁਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਾਲਜ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਹੋਨਹਾਰ ਨੌਜਵਾਨ ਲੇਖਕਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨ ਸੁਪਨਿਆਂ ਅਤੇ ਚਿੰਤਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਮਾਧਿਅਮ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਪਹਿਲ ਹੈ। ਕਾਲਜ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਤਜਰਬੇ ਸਾਂਝੇ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਲਈ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕੀਤਾ।

ਇਸ ਮੌਕੇ ਬੋਲਦਿਆਂ ਡਾ. ਸਰਬਜੋਤ ਕੌਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਲਪਨਾ ਅਤੇ ਸਿਰਜਣਾਤਮਕਤਾ ਸਰਵੋਤਮ ਗੁਣ ਹਨ ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਚੇਤਨਾ ਅਤੇ ਸਾਰਥਕ ਹੋਂਦ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅੱਜ ਦੇ ਸੂਚਨਾ-ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦੇ ਯੁੱਗ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਹ ਸੱਚਮੁੱਚ ਸ਼ਲਾਘਾਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਕਾਲਜ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਲਿਖਣ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰਜਣਾਤਮਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਬਿਆਨ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ।

ਆਪਣੇ ਸੰਬੋਧਨ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਮਹਿਮਾਨ ਮੁਹੰਮਦ ਉਸਮਾਨ ਰਹਿਮਾਨੀ ਨੇ ਸੰਪਾਦਕੀ ਟੀਮ ਅਤੇ ਕਾਲਜ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਵਿੱਚ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦਿੱਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਆਪਣੇ ਸਿਰਜਣਾਤਮਕ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਵਿੱਚ ਉੱਤਮਤਾ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।

ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਇਕ ਸੰਸਥਾ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਇੱਕ ਹੋਰ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਸਰਵਪੱਖੀ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਾਬਾ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਯੋਗਦਾਨ ਬਾਰੇ ਵੀ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ।

ਸਮਾਗਮ ਦੇ ਅੰਤ ਤੇ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਡਾ. ਅਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਸਭ ਲਈ ਧੰਨਵਾਦ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਸਾਂਝੇ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਅਕਾਦਮਿਕ ਅਤੇ ਪਾਠਕ੍ਰਮ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਇਹ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਸਮਰਪਿਤ ਅਤੇ ਮਿਹਨਤੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਅਤੇ ਫੈਕਲਟੀ ਦੇ ਸਾਂਝੇ ਯਤਨਾਂ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੰਪਾਦਕੀ ਟੀਮ ਡਾ. ਸੁਸ਼ਮਿੰਦਰਜੀਤ ਕੌਰ (ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਗ), ਪ੍ਰੋ. ਸ਼ਰਨਜੀਤ ਕੌਰ (ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਗ), ਡਾ. ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ (ਹਿੰਦੀ ਭਾਗ) ਨੂੰ ਉਚੇਚੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਧਾਈ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਸਮੂਹ ਫੈਕਲਟੀ ਮੈਂਬਰ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਹਾਜ਼ਰ ਸਨ ਅਤੇ ਸਮਾਗਮ ਦਾ ਸੰਚਾਲਨ ਡਾ. ਮਨਦੀਪ ਕੌਰ, ਸਹਾਇਕ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ, ਪੋਸਟ ਗ੍ਰੈਜੂਏਟ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਭਾਗ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਸਾਹਿਤ ਸੁਰ ਸੰਗਮ ਸਭਾ ਇਟਲੀ ਵਲੋਂ ਵਿਸ਼ਵ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਾ
ਕੈਨੇਡਾ ਵਫ਼ਦ ਦਾ ਸੁਆਗਤ

ਗਣਤੰਤਰ ਦਿਵਸ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਇਸ ਸਾਹਿਤਿਕ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਡਾ. ਦਲਬੀਰ ਕਥੂਰੀਆ, ਬਲਵੀਰ ਕੌਰ ਰਾਏਕੋਟੀ, ਬਾਲ ਮੁਕੰਦ ਸ਼ਰਮਾ, ਪਵਨ ਮਨਚੰਦਾ ਅਤੇ ਕੰਵਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਲੱਕੀ ਹੋਏ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਸ਼ਾਮਿਲ।

ਸਾਹਿਤ ਸੁਰ ਸੰਗਮ ਸਭਾ ਇਟਲੀ ਵਲੋਂ ਵਿਸ਼ਵ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਾ ਕੈਨੇਡਾ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਪ੍ਰਸਾਰ ਲਈ ਯੂਰਪੀ ਦੌਰੇ 'ਤੇ ਆਈ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਟੀਮ ਦਾ ਇਟਲੀ ਪਹੁੰਚਣ ਤੇ ਨਿੱਘਾ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸਭਾ ਵਲੋਂ ਉਲੀਕੇ 26 ਜਨਵਰੀ ਗਣਤੰਤਰ ਦਿਵਸ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਇਸ ਸਾਹਿਤਿਕ ਸਮਾਗਮ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਾ ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਡਾ. ਦਲਵੀਰ ਸਿੰਘ ਕਥੂਰੀਆ, ਜਰਨਲ ਸਕੱਤਰ ਕਮਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਲੱਕੀ, ਭਾਰਤ ਪ੍ਰਧਾਨ ਬਲਵੀਰ ਕੌਰ ਰਾਏਕੋਟੀ, ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹਾਸਰਸ ਕਲਾਕਾਰ ਬਾਲ ਮੁਕੰਦ ਸ਼ਰਮਾ ਅਤੇ ਪਵਨ ਮਨਚੰਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ। ਇਟਲੀ ਦੇ ਜਿਲਾ ਰਿਜੋਇਮੀਲੀਆ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰ ਬਨਿਓਲੋ ਇਨ ਪਿਆਨੋ ਵਿਖੇ ਹੋਏ ਇਸ ਸਾਹਿਤਿਕ ਸਮਾਗਮ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਪਸਾਰ ਲਈ ਹੋਈ ਵਿਚਾਰ ਚਰਚਾ ਵਿੱਚ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਪਤਵੰਤੇ ਪੰਜਾਬੀ, ਸਫਲ ਕਿਸਾਨ, ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਅਤੇ ਲੇਖਕਾਂ ਸਮੇਤ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਇਤਾਲਵੀ ਮੇਅਰ ਯਾਨ ਲੂਕਾ ਪਾਵਲੀ ਨੇ ਵੀ ਸ਼ਿਰਕਤ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਉਹ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਸਾਂਝੇ ਉਪਰਾਲਿਆਂ ਲਈ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਹਿਯੋਗ ਦਿੰਦੇ ਰਹਿਣਗੇ।

ਸਮਾਗਮ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਸੰਚਾਲਕ ਦਲਜਿੰਦਰ ਰਹਿਲ ਵਲੋਂ ਅੱਜ ਦੇ ਸਮਾਗਮ ਦਾ ਮਨੋਰਥ 26 ਜਨਵਰੀ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ, ਡਾ. ਅੰਬੇਦਕਰ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਸੰਗਰਾਮੀਆਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦਿਆਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਪ੍ਰੋ. ਜਸਪਾਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਜੀ ਆਇਆਂ ਆਖਦਿਆਂ ਪੰਜਾਬੀ ਫਿਲਮ ਇੰਡਸਟਰੀ ਦੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਹਸਤੀਆਂ ਨਿਰਮਲ ਰਿਸ਼ੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਣ ਸੱਭਰਵਾਲ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਐਲਾਨੇ ਪਦਮ ਸ਼੍ਰੀ ਐਵਾਰਡ ਦੀ ਵਧਾਈ ਵੀ ਸੱਭ ਨਾਲ ਸਾਂਝੀ ਕੀਤੀ। ਉਪਰੰਤ ਵਿਸ਼ਵ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਾ ਦੀ ਭਾਰਤ ਪ੍ਰਧਾਨ ਬਲਵੀਰ ਕੌਰ

ਰਾਏਕੋਟੀ ਵਲੋਂ ਵਿਸ਼ਵ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਾ ਦਾ ਮਨੋਰਥ, ਕਾਰਜ ਖੇਤਰ ਭਵਿੱਖੀ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਕੰਮਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸਾਂਝੀ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਕੈਨੇਡਾ ਤੋਂ ਮੁੱਖ ਮਹਿਮਾਨ ਵਜੋਂ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋਏ ਡਾ. ਦਲਵੀਰ ਸਿੰਘ ਕਥੂਰੀਆ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਦੀ ਬੇਹਤਰੀ ਲਈ ਇਸ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਆਪਣੇ ਘਰ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਤੋਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇਸਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਪਸਾਰ ਲਈ ਵਿਸ਼ਵ ਪੱਧਰੀ ਸਾਂਝ ਉਸਾਰ ਕੇ ਸਮੂਹਿਕ ਤੇ ਸਾਰਥਿਕ ਯਤਨ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਡਾ. ਕਥੂਰੀਆ ਵਲੋਂ ਇਸ ਸਮੇਂ ਵਿਸ਼ਵ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਾ ਵਲੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਜਾ ਰਹੇ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਵੱਡੇ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵ ਪੱਧਰੀ ਸ਼ਿਵ ਕੁਮਾਰ ਬਟਾਲਵੀ ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਪੁਰਸਕਾਰਾਂ ਦਾ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਹਾਸਰਸ ਕਲਾਕਾਰ ਬਾਲ ਮੁਕੰਦ ਸ਼ਰਮਾ ਨੇ ਸਭਾ ਵਲੋਂ ਕਰਵਾਏ ਗਏ ਇਸ ਸਾਹਿਤਿਕ ਸਮਾਗਮ ਦੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਵਿਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ, ਵਿਰਸੇ, ਵਿਰਾਸਤ ਤੇ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਵਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਚਰਚਾ ਲਈ ਰੁਝੇਵਿਆਂ ਚੋਂ ਸਮਾਂ ਕੱਢ ਕੇ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਉਲੀਕਣੇ ਸੌਖੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਉਹਨਾਂ ਸਾਹਿਤ ਸੁਰ ਸੰਗਮ ਸਭਾ ਦੇ ਇਹਨਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਾਰਜਾਂ ਲਈ ਵਧਾਈ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਾ ਸਮੇਤ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਬਾਰੇ ਹੋ ਰਹੇ ਕੰਮਾਂ ਦਾ ਵਰਨਣ ਵੀ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੰਵਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਲੱਕੀ, ਪਵਨ ਮਨਚੰਦਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਸਾਂਝੇ ਕਰਦਿਆਂ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਦੀ ਬੇਹਤਰੀ ਲਈ ਸੁਝਾਅ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ।

ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਕਿਸਾਨ ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਕੰਗ, ਸਿਵਲ ਪ੍ਰੋਟੈਕਸ਼ਨ ਰਿਜ਼ੋਇਮੀਲੀਆ ਨੋਵੇਲਾਰਾ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੋਨੀ, ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ, ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ, ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਲਾਲ, ਜਤਿੰਦਰ ਪਾਸਟਰ, ਜਗਮੀਤ ਸਿੰਘ, ਕਮਲਜੀਤ ਕੌਰ ਅਤੇ ਇਲਾਕੇ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਮਾਣਮੱਤੀਆਂ ਸ਼ਖਸੀਅਤਾਂ ਨੇ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋ ਕੇ ਇਸ ਸਮਾਗਮ ਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਵਧਾਈ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਸਭਾ ਵਲੋਂ ਕਰਵਾਏ ਕਵੀ ਦਰਵਾਰ ਵਿੱਚ ਕਰਮਜੀਤ ਕੌਰ ਰਾਣਾ, ਸਤਵੀਰ ਸਾਂਝ, ਦੀਪ ਇਟਲੀ, ਜਸਵਿੰਦਰ ਕੌਰ ਮਿੱਟੂ, ਦਲਜਿੰਦਰ ਰਹਿਲ, ਬਲਵੀਰ ਕੌਰ ਰਾਏਕੋਟੀ, ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਜਸਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਮੱਲੀ, ਭਿੰਦਰਜੀਤ ਕੌਰ, ਸਿੱਕੀ ਝੱਜੀ ਪਿੰਡ ਵਾਲਾ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਹਾਜ਼ਰੀ ਲਗਵਾਈ। ਬਾਲ ਮੁਕੰਦ ਸ਼ਰਮਾ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਸੁਣਾਈ ਜਨਾਬ ਸੁਰਜੀਤ ਪਾਤਰ ਦੀ ਰਚਨਾ ਅਤੇ ਸੋਢੀ ਮੱਲ ਦੇ ਗਾਏ ਸੁਰੀਲੇ ਗੀਤਾਂ ਨੇ ਸੱਭ ਦਾ ਮਨ ਮੋਹ ਲਿਆ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਸਭਾ ਦੇ ਮੀਤ ਪ੍ਰਧਾਨ ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਮੱਲ੍ਹੀ ਵਲੋਂ ਸੱਭ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸਭਾ ਵਲੋਂ ਆਏ ਮਹਿਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸਨਮਾਨ ਚਿੰਨ ਭੇਂਟ ਕੀਤੇ ਗਏ।

ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ

ਇਕਬਾਲ ਸਿੰਘ

ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਖ਼ਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਲੁਧਿਆਣਾ ਦਾ ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਅਧਿਐਨ ਕੇਂਦਰ ਕੈਲਗਰੀ ਵਾਸੀ ਲੇਖਕ ਇਕਬਾਲ ਸਿੰਘ ਕਾਲੀਰਾਏ ਦੇ ਸਦੀਵੀ ਵਿਛੋੜੇ 'ਤੇ ਡੂੰਘੇ ਦੁੱਖ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਕਬਾਲ ਸਿੰਘ ਕਾਲੀਰਾਏ ਦਾ ਕਲਮੀ ਨਾਮ ਇਕਬਾਲ ਖਾਨ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਪਿਤਾ ਕਾਮਰੇਡ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਕਾਲੀਰਾਏ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਸਰਦਾਰਨੀ ਪ੍ਰੀਤਮ ਕੌਰ ਕਾਲੀਰਾਏ ਦੇ ਘਰ ਹੋਇਆ। ਭਾਰਤ ਵਿਚ

ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਸਟੂਡੈਂਟ ਯੂਨੀਅਨ ਵਿਚ, ਨੈਕਸਲਾਈਟ ਮੂਵਮੈਂਟ ਅਤੇ ਜਗਤਪੁਰ ਲਿਖਾਰੀ ਸਭਾ ਵਿਚ ਸਰਗਰਮ ਰਹੇ। ਕੈਨੇਡਾ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਇੰਡੀਅਨ ਵਰਕਰ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ, ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਖਾਰੀ ਸਭਾ ਕੈਲਗਰੀ ਵਿਚ ਸਰਗਰਮ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ ਤੇ ਹੁਣ ਅਰਪਨ ਲਿਖਾਰੀ ਸਭਾ ਵਿਚ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਾਹਿਤਕ ਦੇਣ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ: 'ਰੱਤੜੇ ਫੁੱਲ' ਕਾਵਿ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ 1977 (ਸੰਪਾਦਿਤ), 'ਕਾਫਲੇ' (ਕਵਿਤਾਵਾਂ, 1992), 'ਨਾਗ ਦੀ ਮੌਤ ਤੱਕ' (ਕਵਿਤਾਵਾਂ, 2003), 'ਗੁੰਮੀਆਂ ਪੌਣਾਂ ਦਾ ਅਹਿਦ' (ਕਵਿਤਾਵਾਂ, 2013) ਅਤੇ 'ਯਾਦਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਛਾਵੇਂ' (ਯਾਦਾਂ, 2019)। 'ਰੱਤੀ ਫੁੱਲਕਾਰੀ', ਉੱਤਰੀ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਅਤੇ ਕਵਿਤਾ 2000 ਆਦਿ। ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਕੈਨੇਡਾ ਦੀਆਂ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਅਤੇ ਰਸਾਲਿਆਂ ਵਿਚ ਕਾਲੀਰਾਏ ਦੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ, ਕਹਾਣੀਆਂ ਅਤੇ ਲੇਖ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਮਨਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਚ ਅਤੇ ਮਨਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਚ ਐਮ. ਫਿਲ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਆਪਣੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਸਦਕਾ ਉਹ ਪਾਠਕ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਹਮੇਸ਼ਾ ਜਿਉਂਦੇ ਰਹਿਣਗੇ।

ਇਸ ਡੂੰਘੇ ਦੁੱਖ ਦੀ ਘੜੀ ਵਿਚ ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਅਧਿਐਨ ਕੇਂਦਰ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਦੁੱਖ ਤੇ ਹਮਦਰਦੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਅੱਗੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਕਬਾਲ ਸਿੰਘ ਕਾਲੀਰਾਏ ਦੀ ਰੂਹ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਪਿੱਛੇ ਪਰਿਵਾਰ ਤੇ ਸਾਕ ਸਬੰਧੀਆਂ ਨੂੰ ਭਾਣਾ ਮੰਨਣ ਦਾ ਬਲ ਬਖਸ਼ੇ।

ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਖ਼ਾਲਸਾ ਕਾਲਜ

ਲੁਧਿਆਣਾ

ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਅਧਿਐਨ ਕੇਂਦਰ

ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਨਾਰੀ ਦਿਵਸ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ

ਯੂਰਪੀ ਨਾਰੀ ਕਵਿਤਾ ਦਰਬਾਰ

08 ਮਾਰਚ, 2024 (ਸ਼ੁੱਕਰਵਾਰ), ਸ਼ਾਮ 06.00 ਵਜੇ (IST)

ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ

ਕੁਲਵੰਤ ਕੌਰ ਚਿੱਲੋਂ

ਪ੍ਰਧਾਨ
ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਕਲਾ ਕੇਂਦਰ ਸਾਊਥਵਾਲ, ਯੂ. ਕੇ.

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹਿਮਾਨ

ਡਾ. ਚਰਨਜੀਤ ਕੌਰ ਬਠਾੜ

ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ
ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ

ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਵਿੱਤਰੀਆਂ

ਦਲਵੀਰ ਕੌਰ
ਯੂ. ਕੇ.

ਨੀਲੂ ਜਰਮਨੀ
ਜਰਮਨੀ

ਨੁਜ਼ਹਤ ਅੱਥਾਸ
ਯੂ. ਕੇ.

ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਗਾਇਦੂ
ਗਰੀਸ

ਗੁਰਮੇਲ ਕੌਰ ਸੰਘਾ
ਯੂ. ਕੇ.

ਜੀਤ ਸੁਰਜੀਤ
ਬੈਲਜੀਅਮ

ਭਿੰਦਰ ਜਲਾਲਾਬਾਦੀ
ਯੂ. ਕੇ.

ਸਤਵੀਰ ਸਾਂਡ
ਇਟਲੀ

ਸੋਨੀਆ ਪਾਲ
ਯੂ. ਕੇ.

ਕਰਮਜੀਤ ਕੌਰ ਰਾਣਾ
ਇਟਲੀ

ਪ੍ਰੋ. ਰਜਿੰਦਰ ਕੌਰ ਮਲਹੋਤਰਾ
ਵਾਈਸ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਤੇ ਮੁਖੀ ਹਿੰਦੀ ਵਿਭਾਗ

ਪ੍ਰੋ. ਸ਼ਰਨਜੀਤ ਕੌਰ
ਮੁਖੀ, ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ

ਡਾ. ਤਜਿੰਦਰ ਕੌਰ
ਕੋਆਰਡੀਨੇਟਰ, ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਅਧਿਐਨ ਕੇਂਦਰ

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਲੇਖਕ ਗ. ਸ. ਨਕਸ਼ਦੀਪ ਪੰਜਕੋਹਾ (ਅਮਰੀਕਾ)

